गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गुजराती कॉपीराईट विभाग]

अनुक्रमांक ૬૮૪૫ वर्गांक

पुस्तकनुं नाम મોતનો ભેદ

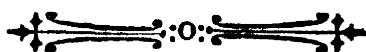
विषय ઠ : ૮

મોતનો ભેદ,

ગુજરેલાંની દુન્યા,

રૂહોના સંદેશા.

(ચીત્રો સાથે)

લખનાર

બેહમન સો. જહાં બનાજી.

આવૃત્તિ પહેલી.

નકલ ૧૦૦૦.

All Rights Reserved.

મળવાનું ઠેકાણું:—

મેસર્સ જે. બી. કરાણીના છોકરાઓ,

પારસી બજાર સ્ત્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

Printed by P. C. Appoo, at the New Art Printing Press,
No. 13, Nanabhai Lane, Fort, and Published by
B. S. BANJI, at Dr. Edru's Buildings, Charni Road, BOMBAY.

કીંમત રૂ. ૨-૪-૦.

૧૯૧૭.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ક્રમાંક
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ સંગ્રહ

એજ લખનારના બીજાં પુસ્તકો.

(૧) સ્ત્રીનો મદદગાર ફિરેસ્તો,

સ્ત્રીને માટે જોઇતું મુખ્ય જ્ઞાન... રૂ. ૧–૮—૦.

૫૦૦ પાનાનું પુસ્તક.

(૨) એક મહાન શોધ, મરજી પ્રમાણેના બાળક,

જોઇએ તો છોકરો કે છોકરી, તંદરોસ્ત, ખુબસુરત, બુદ્ધિમાન બાળક પેદા કરવાની વિદ્યા રૂ. ૧–૮—૦.

(૩) બંદગીનું બળ,

બંદગીના મળેલા જાણવાલાયક જવાબો રૂ. ૧–૦—૦.

(૪) ગુપ્ત મનશક્તિની મહાન શોધો,

જે વડે માણસ દુઃખ દરદ, મોત અને નસીબપર કાબુ મેળવી શકે ... રૂ. ૦–૧૨–૦.

(૫) **The Greatest Discovery of Psychology** enabling man to control death, Discease ond Destiny રૂ.૧--૮–૦.

(૬) પારસી કોમની હાલની હાલત,

તેની બેહતરી માટે અગત્યની યોજના રૂ. ૦–૧૨–૦.

(આ પુસ્તકનો સર્વે હક કર્તાએ સ્વાધીન રાખ્યો છે.)

મરહુમ શેઠ સોરાબજી જહાંગીર ફ. બનાજી.

જન્મ સને ૧૮૪૦. મરણ તા. ૨૯ આગષ્ટ ૧૯૧૩.

ખુદાના યકીન ઉપર રચ્યો સંસારનો મદાર,
બંદગીથી કીધો ખુદાને સંકટોમાં મદદગાર.
હતા એવા સ્વભોગી, અને પ્રેમાળ કુટુંબના વડવા,
કે દુઃખ દેનાર ને પણ ન દેતા કદીબી કડુવા.
હમેશગીનું શુખ એવણના રૂહને મળો!
એવી ફરજંદ ની દુવા હમેશાં ફળો!

બાહમન.

All Photos Printed at Maneklal Maganlal & Co., Church Gate St., Fort, Bombay.

અર્પણ પત્ર.

મારા મરહુમ પીતાજી શેઠ સોરાબજી જહાં. ફ. બનાજી

ના ઉત્તમ સદગુણો, નિર્દોશ જીંદગી, અને મારે માટેની ઝેહમતની
પીછાન તરીકે, અને મારા મરહુમ વડવા શેઠ ફરામજી કાવસજી
બનાજીએ કોમહીતકારીક, પવિત્ર અને સખીવજુદ જીંદગી
અને કુટુંબને સુખી કરવા માટેની કાળજીથી જે સાત
ગામોનું પવાઇ એસ્ટેટ મુકી ગયા છે-જે સર્વે ઉત્તમ
સદગુણોનો વારસો મને મળ્યો છે તે માટે અને
જેઓનાં રૂહો મારા સંકટોમાં, અભ્યાસમાં અને
પરોપકારી કામોમાં જે ચાલુ ગેબી મદદ કરી
મને રક્ષણ આપે છે, તેની કદર બુજવા,
ઘણીજ આભારની લાગણી સાથે આ
પુસ્તક તેઓને અર્પણ કરૂં છું અને
ખરા અંતકરણથી દુવા ગુજારૂં છું
કે તેઓના તેમજ મારા સર્વે
વાહલા ખેશીઓનાં અને
બીજા મદદગારોનાં રૂહોને
પેલી જહાનમાં હંમેશ-
ગીનું સુખ
મલે

પુસ્તકમાં આપેલાં ચીત્રો.

સાંકળીયું.

ભાગ (૨) જો.

મરતી વખતની હાલત.

ભાગ (૩) જો.

ભાગ (૪) થો.

મીનોઇ જહાન, બેહસ્ત અને દોજખ.

ભાગ (૫) મો.

ગુજરેલાં સાથના સંદેશા વડે મરણ પછીની હાલત.

પ્રસ્તાવના.

મોત! આ શબ્દ કેવો ભય ઉત્પન્ન કરનારો છે! કેવી દલગીરી ફેલાવનારો છે! કેવી નીરાશી ઉત્પન્ન કરનારો છે! કેવો સુખી સંસારનો ભંગ કરનારો છે! મોત કોઇને છોડતું નથી, રાજા અને ફકીર સર્વે ઉપર એક સરખી રીતે હુમલો કરે છે.

એક સુંદર મેહેલ છે, તેમાં એક ઘણુંજ ખુબસુરત અને પ્રેમાળ જોડું વશે છે, અમન ચમનમાં દીવસ કાઢે છે, એકકેના પ્રેમથી ઉત્તમ આનંદ મેલવે છે. પણ અફસોસ! આ તકલીદી દુન્યવી બેહસ્તનો ભંગ થયો છે. મેહેલની અંદર ગમગીની ફેલાઇ છે. એક જુવાન માણસ વિલાપ કરે છે, તેને મહેલ ગમતો નથી, તેને દુન્યવી ખજાનો ગમતો નથી, સર્વેને તરછોડી નાખે છે, સર્વે તરફ તે અભાવ દેખા દેછે. તેને દુન્યા અકારી લાગે છે, તેને જીવવું, આફત સમાન લાગે છે. આ! એકાએક એ શું થયું છે? તેની જીંદગીનો આનંદ! તેની જીંદગીની આશા! તેનો નિર્મળ પ્રેમ! તેનો રાહબર ફિરેસ્તો! ગુમ થઇ ગયો છે! તેની પ્રિય મહેરદાર મરણ પાંમી છે. તેણીનું મુરદું પડયું છે. તેણીનો ભરથાર રૂદન કરે છે, કારણ તેણી હવે વધુવાર તેણીના પરવાળાં જેવાં હોઠ વડે પ્રેમના મીઠા શબ્દો બોલી શકિત નથી, તેમાંથી આનંદમાં લીન કરી નાખનારા મધુર ગાયણો નીકળતાં નથી. અરે! તેણીની આંખ કે જેમાંથી સાચા પ્રેમની રોશની વીજળી માફક ચલકતી હતી, તે સદાની બંધ થઇ છે. તેણીના સુંદર ગાળો પ્રેમની ખુશાલીથી ગુલાબ જેવા રતાસદાર થતા હતા, તે તદન ફીક્કા પડી ગયા છે, તેણીના પ્રેમાળ હાથો જે તેણીના ભરથારને કામકાજમા સગવડ કરી આપવા, સુંદર ભોજન આપવા, પ્રેમથી ચાહનું પ્યાલું આપવા, તેના શરીરને પોતાના શરીરમાં પ્રેમથી આમેજ કરવા હમેશાં ઉલટથી તૈયાર હતા, તે હાથો હવે સુસ્ત જીવ વગરના પડેલા છે, તેણીનું ખુબસુરત શરીર ચપળતામાં, ચાલ હાલમાં અને પ્રેમ દેખાડવામાં એક ફિરેસ્તાનું સ્વરૂપ દેખાડતું હતું, તે જીવ વગરનું મુરડાં સમાન પડીયું છે. આવી જીવ વગરની હાલતને લીધે પેલો ભરથાર વિલાપ કરે છે, દીવાનો બની ગયો છે, તે રૂંડન કરે છે કે “ઓ પ્રીય મહેરદાર આ તારી શી હાલત થઇ છે. તારામાં એ શું ચીજ હતી, જે મને તારી તરફ આકર્ષણ કરતી હતી, તારી ખુબસુરતીને ચપળ બનાવી, મને તું તારો મીઠો પ્રેમ દેખાડતી

હતી! એ શક્તિ શું હતી. એ શક્તિ જેને સર્વે આત્મા કહે છે તે શક્તિ હતી. જે હવે મને સમજ પડે છે. એ શક્તિ તારામાંથી કયાં જતી રહી અને તું મારી આગલથી કયાં ગુમ થઇ ગઇ છે, તું તે મને જણાવ? તારા વગર દુન્યા અકારી થઇ છે, તારા વગર જીવવા ગમતું નથી, તારા વગર દુન્યાની દોલત અને જીંદગીની આશા ગુમ થઇ ગઇ છે, એકાયક એ તારૂં શું થઇ ગયું! શું તારો સદાનો નાશ થયો છે? શું તને હું કદી પણ મલી શકીશ નહી? શું તું મારી આગલથી સદાની ગુમ થઇ ગઇ છે? અરે કોણ મુજને આ બાબદનો ખુલાશો આપશે, કોણ મારો વિલાપ દુર કરશે, કોણ મારા દુખી જીગરને રાહત આપશે, કોણ મારા દીવાના બનેલા મનને શાંતી આપશે! બાપ દીકરી માટે, ભાઇ બેહેન માટે, છોકરાં માબાપ માટે, માબાપ છોકરાં માટે આવો વિલાપ કરે છે. **આવા હજારો દુઃખી જીવડાઓને ખુલાસો આપવા આ પુસ્તક લખ્યું છે.** આ પુસ્તક તેઓને જણાવે છે કે વિલાપ કરવું વાજબી નથી. તમો વિલાપ કરો છો કારણ તમો અજ્ઞાન છો. આ પુસ્તક વાંચ્યાથી તમને ખુલાશો મલશે કે તમારાં વાહલાંને મરતી વખતે કાંઈ પણ દુઃખ થતું નથી. જે પ્રમાણે આપણે જુનુ અને ખરાબ થયલું પહેરણ જે આપણને બેચેન બનાવે છે, તે કાઢી નાખ્યે છીયે, ત્યારે આપણને કેવી ખુશાલી ઉત્પન્ન થાય છે, તેજ પ્રમાણે તે વાહલું પોતાનું ખરાબ થયલું અને બેચેન બનાવનારૂં ખાકી શરીર કે જેમાં તે એક પીંજરાંમાં સપડાયલા પક્ષી માફક તરફડીયા મારતું હતું, તેમાંથી આખરે છુટકારો મેલવવાને શકિતવાન થયું છે. તે વહાલુ આવી રીતે છુટકારો મેલવતાં ખુશાલ થાય છે, તે વહાલું શરીર છોડતાં કાંઇ બીજી જગા ઉપર જતું નથી, પણ તમારાજ ઘરમાં તમારી આગળ અણદીઠ રીતે સુક્ષ્મ શરીરમાં રહે છે અને તમારી નેગેબાની કરે છે. તમારી સાથે વાતચીત કરવાને અને દેખાવ દેવાને આતુર હોય છે. તમે તમારૂં મન સ્થિર રાખતા નથી, અને તમારી મીનોઇ શકિત ખીલવતા નથી તેથી તમારી જાગૃત અવસ્થામાં તમને તે મળી શકતું નથી, પણ તમને સ્વપનામાં વારંવાર મલે છે, કારણ તે અવસ્થામાં તમારૂં ખાકી શરીર અને મન શાંત થાય છે અને દુન્યવી ભાન બંધ પડેલા હોય છે અને તમે મીનોઇ ભાનમાં જાવો છો, જ્યાં તમારા ગુજરેલાં સાથે મેલાપ કરી શકો છો.

હાલની સદીના માન પામેલા જાણીતા મોટા વિદ્વાનો સર ઓલીવર લૉડજ, વિલ્યમ સ્ટેડ, વૅાલેસ, એફ. માયર્સ, જોન લોબ એ ગુજરેલાંના રૂહને તેડયાં હતાં, તેઓ સાથે વાતચીત કરી હતી, તેઓ તરફથી ખુલાસા મેલવ્યા હતા અને તેઓના રૂહના ફોટોગ્રાફ વટીક લીધા હતા—જે સર્વે આ પુસ્તકમાં રજુ કરવામાં આવ્યાં છે. આ પુસ્તકતમાં રજુ કીધેલા ચીત્રો અને હેવાલો એવા તો જાણીતા વિદ્વાનોના પુસ્તકોનો બારીક અભ્યાસ કરી રજુ કરવામાં આવ્યા છે કે તેની સત્યતાની ખાત્રી આપી શકાય છે.

જેઓ પોતાના વાહલાંઓને ખોહી બેઠાં છે, અને વિલાપ કરતાં હોય છે, તેઓના દુઃખમાં રાહત આપવા આ પુસ્તક લખવામાં આવ્યું છે, અને એ વડે આવા દુઃખી જીગરોને એવો ખાત્રીપુર્વક પેગામ પોંચાડવામાં આવે છે કે તેઓના વાહલાં તેઓની પાસેજ છે, તેઓના ઘરમાંજ છે, અને મીનોઇ જહાનમાં વધુ સારી જીંદગી ગુજારે છે, અને તેઓને આ દુન્યામાં તેમજ પેલી દુન્યામાં મલી ભેટી શકાય છે. **દુઃખીઓને રાહત આપનારો આવો પેગામ આ પુસ્તક મારફતે રજુ કરવામાં આવે છે.**

વળી આ પુસ્તક લખવાની બીજી મતલબ એ છે કે હાલની ખામી ભરેલી કેળવણીને લીધે હાલના કેટલાક જુવાન્યા જડવાડી અને અધર્મી થતા જાય છે. તેઓમાં સંગીન જ્ઞાન ન હોવાથી આત્મા કે મીનોઇ જહાન, કે નીતીના કાનુનો માનતા નથી અને જડવાડી મોજ મજાહ અને લાલચોને આધીન થઇ અનીતીમાન જીંદગી ગુજારે છે, તેઓને હાલની શાસ્ત્ર વિદ્યાની શોધખોલોને આધારે આત્મા, મીનોઇ જહાન, અને ઉંચી નીતીમાન જીંદગી વિષેનું જ્ઞાન આ પુસ્તક મારફતે આપવાની નેમ રાખી છે. અસલના વખતમાં લોકો આંધળાં યકીનથી ધર્મના દરેક સીદ્ધાંતો માનતા હતા અને નીતીમાન અને ધાર્મીક જીંદગી ગુજારતા હતા. પણ હાલની ખામી ભરેલી કેળવણી તેઓમાં સદગુણ ખીલવવાને બદલે ફકત બુદ્ધિબળ (reasoning faculty) ખીલવે છે. હવે બુદ્ધિબળ આવી રીતે ખીલવવાથી તેઓ દરેક ધર્મના સિદ્ધાંતોના પુરાવા માગે છે, તેઓના ખુલાસાઓ માગે છે, અને જયારે ધર્મગુરૂઓ તેઓને ખાત્રી કરી આપતા નથી, અને બરાબર તકરાર કરી શકતા નથી, તેથી હાલના જુવાન્યાઓ ધર્મના કેટલાક સિદ્ધાંતો બુદ્ધિબળથી ઉલટાં છે, એમ જણાવે છે, અને એ સર્વે

માનવા ના પાડે છે, અને ધાર્મીક અને નીતીમાન જીંદગી ગુજારવાને પસંદ કરતા નથી, લોભ લાલચોને આધીન થાય છે, મોજમજાહમાં લીન થાય છે, અને પોતાની કીમતી જીંદગાનો જલદીથી અંત લાવે છે. માટે આવા જુવાન્યાઓની ખાત્રી કરી આપવા મોટા વિદ્વાનોના દાખલા, દલીલો અને અખતરાઓ આ પુસ્તકમાં રજુ કરવામાં આવે છે. અને તેઓને ખાત્રી કરી આપવાની કોશેશ કરવામાં આવી છે કે આત્મા અમર છે, મીનોઇ જહાન હસ્તી ધરાવે છે, મરણ પછી પણ જીંદગી ગુજારી શકાય છે અને પેલી જહાનમાં આત્માને કરણીનું ફળ ભોગવવું પડે છે. દુર્ગુણી જીંદગીથી, અને આ થોડા વખતની દુન્યવી જીંદગાની લોભ લાલચોને આધીન થવાથી મીનોઇ જહાનનું સુખ જે હમેશાગીનું છે, અને સર્વેથી શ્રેષ્ટ છે, તે ભોગવી શકાતું નથી, પણ જેઓ નીરદોશ અને પવિત્ર જીંદગી ગુજારે છે, તેઓજ આ ઉત્તમ સુખ ભોગવી શકે છે. માટે આ પુસ્તક હાલના જુવાન્યાઓને આપવાથી ઘણોજ ફાયદો થશે.

જેઓ પોતાના વહાલાંને ગુમાવ્યાથી દુઃખી થતા હોય તેઓને આ પુસ્તક મારફતે રાહત મલે, અને જે જુવાન્યાઓ ખાત્રીપુર્વક ખુલાસા વગર મીનોઇ જીંદગી ગુજારવાથી મલતું સુખ ભોગવી શકતા ન હોય, તેઓને જો આ પુસ્તક સદગુણી અને પવિત્ર જીંદગી ગુજારવા ઉલટમંદ બનાવવાને શકિતવાન થાય, તો ઘણાક વર્ષો સુધી વિદ્વાનોના ઘણા પુસ્તકોનો બારીક અભ્યાસ કરી આ નાનકડાં પુસ્તકમાં એ સર્વેનો કીમતી અરક આપવાને મને જે જેહમત પડી છે, તેનો પુરતો બદલો મળેલો હું સમજીસ.

બેહમન શો. બનાજી.

તા૦ ૨૧ મી માર્ચ ૧૯૧૭.
ચરનીરોડ, મુંબઇ.

દરેક ઘરમાં રાખવા લાયક પુસ્તકો.

એક મહાન શોધ.

મરજી પ્રમાણેના બાળક.

જોઇએ તો છોકરો કે છોકરી, તંદુરોસ્ત, ખુબસુરત બુધ્ધિમાન બાળક પેદા કરવાની વિદ્યા.

કર્તા

બેહમન સો. બનાજી.

(આવૃતિ બીજી કીંમત રૂ. ૧-૮-૦.)

પ્રગટ કરનાર—

જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ,

પારસી બજાર, કોટ, મુંબઈ.

સાંકળીયું.

પ્રકરણ (૧) લું સર્વથી શ્રેષ્ટ શોધ, પ્રકરણ (૨) જું બચ્ચાંમાં ઓલાદથી ઉતરતા ગુણો, પ્રકરણ (૩) જું. બચ્ચાંની ઉત્પત્તી કેમ થાય છે. પ્રકરણ (૪) થું, બચ્ચાંના શરીરના તત્વો અને ઓલાદથી ઉતરતી ખાસિયતો ગર્ભમાં કેમ સમાય છે. પ્રકરણ (૫) મું. મનની ગર્ભપર અને બચ્ચાંના બંધારણપર થતી અસરો, કાળાં માબાપ છતાં સફેદ રંગનું બચ્ચું મનની અસરથી કેમ પેદા કરી શકાય. (ખરા બનેલા દાખલાઓ), પ્રકરણ (૬) ઠું. ખુબસુરત બચ્ચાં કેમ પેદા કરવાં? પ્યારની ઉત્પતિ, બચ્ચાંપર અસર, પ્યારથી પેદા થતાં ઉત્તમ બાળકો, પ્રકરણ (૭) મું માબાપના મનની જુદી જુદી સ્થિતિની બચ્ચાંની ઉત્પત્તિ પર થતી તેવીજ અસરો. પ્રકરણ (૮) મું હમેલવાલી સ્ત્રીનાં શરીર અને મનની બચ્ચાં પર અસરો. હમેલવાલી સ્ત્રી મરજી પ્રમાણેનું ખુબસુરત અને બુધ્ધિમાન બાળક પેદા કરી શકે તેની રીતો અને દાખલાઓ. પ્રકરણ (૯) મું મનુષ્યના શરીરનો જીવન રક્ષક પદાર્થ તેની થતી બરબાદી ઓલાદની પડતી અને ભંયકાર દરદોની ઉત્પત્તિ. પ્રકરણ (૧૦) મું બચ્ચાંની ઉત્પત્તિમાં કોણ બળવાન માતા કે પિતા? પ્રકરણ (૧૧) મું છોકરો અથવા છોકરી મરજી પ્રમાણે પેદા કરવાની શોધો. પ્રકરણ (૧૨) મું બુધ્ધિશાળી (Genius) બાળક પેદા કરવાના નિયમો. પ્રકરણ (૧૩) મું ઉત્તમ બાળકના જન્મને માટે કયો વખત અને કંઈ રીતે ગર્ભ ધારણ થવો જોઇયે. પ્રકરણ (૧૪) મું વાંઝિયાપણું અને નિર્બળતા, તેના કારણો અને ઉપયો. પ્રકરણ (૧૫) ભવિષ્યના માબાપને છેલ્લા બે બોલ.

દરેક સ્ત્રીએ વાચવાલાયક પુસ્તક.

સ્ત્રીનો મદદગાર ફિરેસ્તા.

કર્તાઃ—બેહમન સો. બનાજી.

૫૦૦ પાનાની આવૃત્તિ બીજી કીમત રૂ. ૧-૮-૦.

સાંકળિયું.

પ્રકરણ (૧) લું **સ્ત્રીની** ઉત્પત્તિ, કાર્ય, દરજ્જો, હાલની હિંદની સ્ત્રીઓની હાલત. પ્રકરણ (૨) જું **કુમારીકા** જુવાની કેમ ગુજારવી, જુવાનીમાં રાખવી જોઇતી સંભાળ. પ્રકરણ (૩) જું **પરણેતર** લગ્ન અને કુદરતનો કાયદો. અદરાવુ. અદરાયા પહેલાંનો વખત અને પછીનો વખત કેમ પસાર કરવો. **લગ્ન** ભરથાર અને મંહારદાર વચ્ચેનો પ્યાર લગ્ન વિષે જાણીતા કવિ અને વિદ્વાનોના મતો. પ્રકરણ (૪) થું **હુમેલવાલી સ્ત્રીને ગ્નાન—હુમેલવાલી** સ્ત્રીના દરદો અને ઉપાયો. જન્મેલા બચ્ચાની માવજત. પ્રકરણ (૫) મું બચ્ચાંના દરદોના ઉપાયો. પ્રકરણ (૬) ઠું **માતા** બચ્ચાંની કેળવણી. પ્રકરણ (૭) મું **શરીરની રચના** શરીરના જુદા જુદા ભાગો અને અવયવનું વર્ણન. પ્રકરણ (૮) મું **ખુબસુરતી કેમ મેળવવી.** પ્રકરણ (૯) મું **તન્દુરસ્તી** કેમ મેળવવી. પ્રકરણ (૧૦) મું **ખોરાક.** ખોરાકની અસરો. પ્રકરણ (૧૧) મું અંગકસરત. પ્રકરણ (૧૨) મું પોષાક. પ્રકરણ (૧૩) મું ગાયન. પ્રકરણ (૧૪) મું માસિક માંદગી અથવા દુર બેસવું, દરદો અને ઉપાયો. પ્રકરણ (૧૫) મું **નર્સીંગ,** બિમારની માવજત. પ્રકરણ (૧૬) મું ડાકટર આવે તે અગાઉના જીવ બચાવવાના ઇલાજો. પ્રકરણ (૧૭) મું સ્ત્રીઓના દરદો અને ઉપાયો. પ્રકરણ (૧૮) મું સ્ત્રીઓને બોધ. પ્રકરણ (૧૯) મું નામાંકિત સ્ત્રી કેમ થવું, નામાંકિત બાનુઓના જન્મ ચરીત્રો.

પુસ્તક (૩) જું.

બંદગીનું બળ.

અને

તેના મળેલા જાણવાલાયક જવાબો.

(હાલની શાસ્ત્ર વિદ્યા અને ફિલસુફી વડે સમજણ.)

કર્તાઃ—બેહમન સો. બનાજી.

આવૃતિ બીજી રૂ. ૧–૦–૦.

બંદગી એટલે શું? બંદગી કરવાથી થતા અમુલ્ય ફાયદાઓ. બંદગીના જાણવાલાયક જવાબો. બંદગીના બળથી ધર્મોનું સજીવન થવું. બીમારી અને દરદો દુર થવા. દારૂ, તંબાકુ અને બીજી દુર્ગુણી ટેવો દુર થવી, પૈસાની તંગી અને મુફલેસી દુર થવી (ખરા બનેલા દાખલાઓ) બંદગીનો જવાબ કેવી રીતે મળે છે તેની સમજણ બંદગીનું બળ હાલની વિદ્યાઓને આધારે, બંદગીનું બળ અવાજ વિદ્યાને આધારે, બંદગીનો જવાબ મેલવવા ચોક્કસ રીતની મનની અને શરીરની સ્થિતિ રાખવાની રીત.

પુસ્તક (૪) થું.

ગુપ્ત મન શક્તિની મહાન શોધો.

જે વડે માણસ દુઃખ, દરદ, મોત અને નસીબપર કાબુ રાખી શકે.

(ખરા બનેલા દાખલાથી સમજણ.)

કર્તા—બેહમન સો. બનાજી.

આવૃતિ બીજી કીમત રૂ. ૦–૧૨–૦.

વિચાર શકિતને લગતી મોટી શોધો—વિચારના આકારના ફોટોગ્રાફીક પુરાવા, વિચારથી સંદેશા મોકલાવાના પ્રયોગો. મનનું સ્થળ. **મનનું છુપુ (subjective) અને બીજુ જાહેર (objective) સ્વરૂપ છુપા મન (Subjective mind) ની મહાન શોધ, છુપા મનની ભેદી ખાસિયતોની શોધો, છુપું મન, ઉંઘ અને હિપનોટિઝમના પ્રયોગો,**

મન શરીરમાં દુઃખ, દરદ, મોત અને ઝેરો કેમ ઉત્પન્ન કરે છે, તેની સમજણ. છુપાં મનના દુઃખ દરદો સાજાં કરાવાનો જાતી ગુણ, મોતપર કાબુ મેળવવાની રીત, નસીબપર કાબુ મેળવવાની રીત.

પુસ્તક (૫) મું.

THE GREATEST DISCOVERY OF PSYCHOLOGY.

Enabling Men to Control Death, Disease and Destiny.

BY

BEHMAN S. BANAJEE.

Price Rs. 1-8-0.

What is Mind? What is Thought? Photographic proofs of Thoughts-Images and Telepathy. Experimental proofs of Thoughts as a force or an energy. Researches about the Subjective and Objective Minds. The Greatest Discovery is the discovery of the Subjective or Unconscious Mind. Physiological and Psychological proofs of its discovery. Its manifestations in sleep and Hypnotism (some interesting experiments.)

Psychological proofs of the mind and its influence on the body.

Psycho-Pathology. Examples of mind as a casual factor in most organic and functional diseases.

Psycho-Therapy or Mind-cure. How to control the body by **Will-power.** The power of suggestions. How to control Death. What causes Death. How to control Destiny by Imagination concentration and Will-power.

પુસ્તક (૬) થું.

પારસી કોમની હાલની હાલત.

તેની બેહતરી માટે અગત્યની યોજના.

(રથેસ્તાર યોજના.)

કર્તા—**બેહમન સો. બનાજી.**

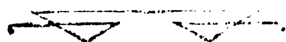
ભાગ (૧) લો.

પારસી કોમની કીર્તીનો ખરો ભેદ, પારસી કોમની વસ્તીનો થતો નાશ, હાલની સંસારી સ્થિતિ; કુંવારાપણું. નામોશી ભરી લાચારી, લાચારીમાં થતી ચોરી, આપઘાત, ખુનો, બદફેલીઓ નજદીકના ભવિષ્યનો આપણો બદતર સંસાર. ધર્મ સંબંધી અંધકાર અને બેપરવાઇ; આપણી બરબાદ જતી લખ્ખો રૂપીયાની સખાવતો, અને આપણા લાભ સાચવવાને થતી ખામી ભરી કોશેશો. ખેદકારક રીતે નબલો પડતો શરીરનો બાંધો.

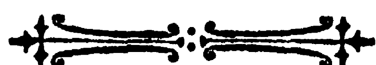
ભાગ ૨ જો.

પારસી કોમ માટે મહાન કાર્ય યોજનાની મુલ નેમો અને તેઓને અમલમાં મુકવાની યુકતીઓ; યોજનાનું કામ ફત્તેહમંદ ઉતારવાને માટે ચોકસ લાયકાતવાળા માણસોનું થવું જોઇતું મંડળ; લાચારી દુર કરવાના અસરકારક ઉપાયો, લાચાર વિધવા અને સ્ત્રીઓને કેવી રીતની મદદની જરૂર છે? લાચાર સ્ત્રીઓ માટે "આશ્રમ" અને સીવવા ભરવાં વિગેરે ખાતાંઓ.

લાચાર મરદોને માટેની મદદ;—ઉત્તમ ખેતીના **ખેતરો, સંસ્થાનો,** અને વેપારના મથંકો માટેની યોજનાઓ; પારસી વસ્તીનો કોઠો; જરથોસ્તી બનાવતનો માલ ખપાવવાની યોજના; જરથોસ્તી મારકેટની યોજના; કોઓપરેટીવ સ્ટોરસ ધંધા દારીઓની લાચારીમાં અસરપરસના લાભ સાચવવાનું મંડળ; ધર્મનો અંધકાર દુર કરવાની યોજના; મોબેદ વર્ગની હાલત સુધારવાની યોજના; ઇરાનદેશ માટેની યોજના; લાચાર બાળકોને નમુનેદાર કેળવણી. યોજના ફંડના વહીવટની સમજણ.

ભાગ (૧) લો.

મોતનો ભેદ.

પ્રકરણ ૧ લું.

મોતની ઉત્પત્તિ.

દંત કથા ઉપરથી—દુન્યાની અંદર મોતની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ હતી, તે વિષે જંગલી લોકોમાં તરેહવાર માન્યતા ચાલુ છે. કેટલાક લોકો કુદરતી મોતને અદભુત તરીકે માને છે. મોત શરીરનું સાંચા કામ બંધ પડી જવાથી, દરદોથી શકિત ઘટવાથી અથવા જોર જુલમથી થાય છે, અને એ તમામ કુદરતની સરજત છે, એવો ખ્યાલ તેઓનાં મનમાં આવતો નથી. ખરી રીતે મોત અકસ્માતથી અથવા ભુત પલીદથી થાય છે એમ તેઓ માને છે, કુદરતી મોત વિષે તેઓ જાણતા નથી. ઑસટ્રેલીયાના તેમજ મધ્ય આફ્રીકાના કેટલાક લોકો એમ માને છે કે અકસ્માત અથવા ભુત પલીદ શિવાય માણસ કદી પણ મરતું નથી.

મોતની ઉત્પત્તિ વિષે ઘણી દંત કથા જણાવવામાં આવી છે. કેટલાક હીદુઓમાં એવી દંત કથા છે, કે, જે પ્રમાણે દેવતાઓ અને બીજા જીવડાઓ બનાવવામાં આવ્યા, તે પ્રમાણે પ્રજાપતી નામના દેવતાએ મોતને બનાવ્યું. હવે પ્રજાપતી અરધો મોત દાયક અને અરધો અમર બન્યો, તે આ અર્ધ મોત દાયકને લીધે મોતથી બીહવા લાગ્યો અને જમીન અને પાણીની અંદર મોતથી છુપાઇ બેઠો. મોતે દેવતાઓને પુછ્યું "જેને આપણને પેદા કીધા તેનું શું થયું?" તેઓએ જવાબ આપ્યો કે "તારાથી બ્હીને તે જમીનમાં ભરાઇ બેઠો છે." દેવતાઓ અને પ્રજાપતી કેટલા ભોગો આપી મોતનાં રાજયમાંથી છુટા થયા. મોત જે જાળો અને ડાંગો લઇ ફરતો હતો તેમાંથી તેઓ છટકી ગયલા જોવાથી તેને ઘણો ખેદ ઉત્પન્ન થયો. તે બબરવા લાગોકે "જે પ્રમાણે તમો છટકી ગયા છો તે પ્રમાણે માણસો પણ છટકી જશે." દેવતાઓએ તેનો ગુસ્સો થંડો પાડવા વચન આપ્યું કે "હવે પછી કોઇબી માણસ આ ખાકી શરીરમાંથી મોતને દુર કરી શકશે નહીં, જેઓ આ શરીરથી છુટા પડશે તેઓજ અમર થઈ શકશે."

કેટલાક બંગાળીઓ એવું માને છે કે એક ચોકસ પાણીના ખાડામાં નાહવાની મના હતી, તે છતાં એક માણસ તેમાં નાહયો, તેથી મોતની ઉત્પત્તિ થઇ. ઑસટ્રેલીયામાં એવી દંત કથા છે કે "પહેલાં માણસનું એક બાળક ઘાયલ થયું જો તેઓનાં માબાપે તે જખમ રૂઝવ્યો હતે, તો આ દુન્યામાં મોત આવતે નહીં."

કેટલીક દંત કથા એવું જણાવે છે કે કેટલાક દેવતાઓનાં ફરમાનો તોડવાથી, અથવા તેઓને આપેલા કોલ કરારો નહીં પાળવાથી અથવા તો પાપો કરવાથી આ દુન્યામાં મોત ઉત્પન્ન થયું છે.

ધર્મ અને ફીલસુફીને આધારે મોતની ઉત્પત્તિ.

અસલના ધર્મના સિધ્ધાંતો ઉપરથી એમ માલમ પડે છે, કે પહેલો આદમી બાવા આદમે ખુદાના ફરમાનો તોડયાં, તેથી પાપ અને મોત આ દુન્યામાં પેદા થયાં. પણ હાલની વિધાની શોધખોળો અને ફીલસુફીને આધારે ધર્મનું આ સિધ્ધાંત તકી શકતું નથી.

ભુસ્તર વિધા (Geology) ની શોધ ખોળો ઉપરથી માલમ પડે છે, કે, માણસ જાતની ઉત્પત્તિ થઇ તે અગાઉ દુન્યામાં મોત તો હતુંજ. આ વિદ્યા ને આધારે આ પૃથવીની જમીનની સપાટીનો ભાગ તપાસવામાં આવવાથી માલમ પડયું છે, કે, માણસ જાતની ઉત્પત્તિની અગાઉની એ જમીનની માતી અસંખ્ય વર્ષો અગાઉ, અસંખ્ય કુદરતની પેદાયશનાં મરણની અને દતાઇ ગયલી ચીજોથી બની છે. માણસ જાતની ઉત્પત્તિની અગાઉ પણ જીવવાળી ચીજો દુન્યામાં હતી, જેવી કે—ઝાડ પાનો, ફળ, જાનવરો, માછલાં, પક્ષીઓ હતાં. તે વખતે પણ ઝાડ પાનો પણ ઉગતાં અને મરણ પામતાં, ફળ ફુલો ઉગતાં અને કરમાઈ જતાં, જાનવરો, માછલાં અને પક્ષીઓ એકેકને ખાઇ જઈ મરણ પામતાં અને કુદરતી મોતે પણ મરતાં હતાં. આપણાં પહેલાં માબાપ આદમ બાવા અને હવમાતા જ્યારે પહેલ વહેલું ઝરામાંથી પાણી પીધું ત્યારે દરેક પાણીના ગોટે પાણીમાં રહેલાં સેંકડો જીવડાઓનો ભક્ષ કરી તેને મારી નાખવામાં આવ્યાં હતાં, કારણ પાણીમાં જીવડા હોય છે. જ્યારે તેઓ ખેતરોમાં પોતાની ભુખ મટાડવા ફરતાં હતાં ત્યારે તેઓ તરકારી અને ફલો તોડતાં અને ખાતાં, અને આ તેઓનાં દરેક કાર્યથી તેઓ ઘણાક જીવડાઓનુ મરણ નિપજાવતાં હતાં.

આ દલીલો ઉપરથી માલમ પડે છે કે માણસ જાત પેદા થયું તે અગાઉ પણ મોતની ઉત્પત્તિ હતી. પણ કેટલાક ધર્મ શાસ્ત્રીઓનું કેહેવું એવું છે, કે, કુદરતની તમામ પેદાયશમાં મોત છે, પણ ખુદાએ માણસ જાતને સર્વે પેદાયશમાં શ્રેષ્ટ બનાવેલું હોવાથી, તેઓને અમર જીંદગીના બનાવ્યાં હતા. પણ જ્યારે તેઓએ પાપો કીધા અને ખુદાના ફરમાનો તોડયાં, તેથી નીચલી પેદાયશની માફક તેઓમાં પણ મોત ઉત્પન્ન થયું, અને આ રીતે માણુસ જાતને ક્ષિક્ષા કરવામાં આવી છે.

જાણીતો જરમનીનો વિદ્વાન પ્રૉફેસર વઇસમેનનું મત એવું છે કે પહેલાં દરેક જીવવાળી ચીજ અમર હતી. પણ આ રીતે દરેક જાતની જીવવાળી ચીજ અમર હૈયાતી ભોગવવાથી, તે જાત એટલી બધી વધી જતી, કે તે જાતની હૈયાતી અને વૃધ્ધિ સારી રીતે થઇ શકવી મુશકેલ થઇ હતી, તેથી તે ચીજની વૃધ્ધિને માટે કુદરતે મોત ઉત્પન્ન કીધું હતું. જરથોસ્તી ધર્મમાં પણ એવોજ વિચાર જણાવવામાં આવ્યો છે.

પાદશાહ જમશેદે ખુદાને બંદગી કીધી કે તેના રાજમાંથી મોત નિકળી જાય, તેની બંદગી કબુલ કરવામાં આવી અને તેના રાજમાંથી મોત નિકળી ગયું. આ રીતે મોત નિકળી જવાથી લોકોની વસ્તી એટલી તો વધી ગઇ કે લોકો તેના દેશમાં રહી શકયાં નહીં અને એક બીજાને કાપીને ખાઇ જવા લાગ્યાં; સેવટે જમશેદ પાદશાહે લોકોની આવી માઠી હાલત જોઇ, ત્યારે ખુદાની પાછી બંદગી કીધી કે લોકોને પાછું મોત આપે અને આ રીતે પાછી મોતની ઉત્પત્તિ થઇ.

આવા ખ્યાલોથીજ કેટલા વિદ્વાનો એ દલીલો લાવે છે કે કુદરતની દરેક ચીજની હૈયાતી અને વૃધ્ધિની બેહતરી ને માટે મોતની જરૂર છે અને તેથીજ કુદરતે મોત પેદા કીધું છે.

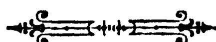
કેટલાક વિદ્વાનો મોતની ઉત્પત્તિ એક ઘડીયાલના બંધ પડવા સાથે સરખામણી કરી જણાવે છે.

એમ ધારો કે એક ઘડીયાલ છે, જેની કમાન ને ચાવી આપવામાં આવે છે તેમ તે રોજ ચાલુ રહે છે, પણ જેમ તે ઘડીયાલ જુનું થતું જાય છે, અને ચાલુ વપરાસમાં આવે છે તેમ તે ઘડીયાલની કમાનની વળવાની શકિત કમી ને કમી થતી જાય છે અને જ્યારે ઘડીયાલની

કમાનની વળવાની શકિત તદન જતી રહે છે, તો ઘડીયાલને ચાવી આપી શકાતી નથી અને છેવટે તે ઘડીયાલ ચાલતું અટકી જાય છે. એજ પ્રમાણે માણસની જીંદગી છે. જેમ ઘડીયાલ જુનું થતું જાય છે તેમજ રફતે રફતે ઘડીયાલની કમાનની વલવાની શકિત કમી થતી જાય છે અને તેજ પ્રમાણે જ્યારે માણસ રફતે રફતે ઘરડું થાય છે ત્યારે ખોરાક શરીરમાં પાચન કરી શરીરમાં શકિત ઉત્પન્ન કરવાની તેની શકિત તેમજ દમમાં હવા લેવાની શકિત દીન પર દીન કમી થતી જાય છે, જેથી દીન પર દીન શરીરની શકિત ઘટટી જાય છે અને જેથી માણસ ઘરડું થતું જાય છે અને સેવટે શરીરની શકિત વગર શરીર મરણ પામે છે, આ રીતે શરીરમાં મોત ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

મોત એટલે શું ?

મોતની વ્યાખ્યા (definition)

આપણે સર્વે જાણ્યે છીયે કે મોત એ સર્વે જીવવાળી પેદાયશની સેવટની સરજત છે. દરેક ચીજ વધે છે, ઘરડી થાય છે અને સેવટે મરણ પામે છે, આમ થવાનું કારણ શું? મોતનો ભેદ શું છે? મોતનો ખરો અર્થ શું છે, તે જાણવાની આપણે હવે કોશેશ કરીશું.

કેટલીક વખતે લડાઇમાં માણસો તલવારથી લડે છે, એમ લડતાં કેટલાકોનાં ડોકાં છટકી જાય છે અને શરીર પરથી સર ઉડી ગયું હોય છે તે છતાં થોડીક પળ કેટલાક સીપાઇઓ તલવાર ફેરવે છે અને થોડે તફાવતે દોડી જાય છે. તે સીપાઇના શરીરમાં એ વખતે જીવ હોતો નથી, પણ શરીરને લડવાની લાંબો વખત ગતી આપેલી હોવાથી, જીવ વગર પણ શરીર થોડો વખત પોતાનું કાર્ય કરે છે જેને "reflex action" કહે છે.

બીજો દાખલો લઇયે. આપણે ઝાડ ઉપરથી એક ફુલ તોડયે છીયે, તે છતાં તે ફુલ ઘણાક દિવસો સુધી તાજું રહે છે, અને જ્યારે તે કરમાઇ જાઇ છે ત્યારે આપણે તે ફુલ "મરી" ગયું છે એમ કહયે છીયે. પેહલા દાખલામાં મોત તુરત થાય છે અને બીજા દાખલામાં મોત ઘણા દિવસ પછી થાય છે. આમ થવાનું કારણ શું? હેરવર્ડ કેરીંગટન નામનો વિદ્વાન કહે છે કે ખરી રીતે જોતાં મોત બે તરેહનાં હોય છે, પણ લોકો ભુલ ખાઇ ને ફકત એકજ મોત માને છે. ઉપલા બે દાખલા તપાસીયે.

જે પળે પેલા સીપાઇનું સર છટકાવી નાખ્યું તેજ પળે તેની ભાનવાલી જીંદગી ખતમ થઇ. સર છટકાવ્યા પછી પણ જે હિલચાલ થઈ તે ફકત શારીરીક હિલચાલ હતી. ભાન અથવા મરજીનાં બળ વગરની તે હિલચાલ હતી, પણ તે વખતે તે સીપાઇનાં શરીરનાં અણુઓ અને અવયવનો નાશ થયો ન હતો, તે સીપાઇનું શરીર ઘણાક દિવસ સુધી જીવતું રહેછે અને જ્યારે શરીરના અણુઓ વીખરાઇ જઇ ખાક થઇ જાય છે ત્યારેજ આપણે કહી શકીયે કે તેનું શરીર મરણ પામ્યું છે, યાને તે સીપાઇની ભાન વાળી જીંદગી ખતમ થયા છતાં તેના શરીરના કોષો (cell) જીવતા રહ્યાં હતાં. શરીરના કોષો (cell) ની જીંદગીને સોમેટીક "somatic life" કહે છે જ્યારે ખરી ભાનવાળી જીંદગીને "conscious or mental life" કહે છે. હવે પેલા ફુલના દાખલામાં જ્યારે તે ફુલના કોષોનું મરણ "somatic death" થાય છે, ત્યારે તે ફુલ "મરણ" પામ્યું છે એમ કહયે છીએ. જ્યારે તે ફુલને ઝાડ ઉપરથી તોડયું ત્યારે તે ફુલની ભાન વાલી જીંદગી ખતમ થઈ, પણ તેના કોષોની જીંદગી "somatic life" ખતમ થઈ ન હતી. જો કે ફુલ ભાન અથવા મન શકિત ધરાવે છે એમ ખાત્રીપુર્વક રીતે કહી શકતું નથી, તે છતાં એટલું તો કહી શકયે કે જ્યારે ફુલને ઝાડ ઉપરથી તોડવામાં આવે છે ત્યારે તે ફુલની કોઇ રીતની ભાન વાળી જીંદગી ખતમ થાય છે. કેરીંગટન અને મીડરના કહેવા મુજબ આ દાખલાઓ ઉપરથી પુરતી રીતે સાબેત થાય છે કે મોત બે રીતનું હોય છે એક ભાનનું અને બીજું શરીરના કોષો (somatic) નું

કુદરતી મોત કેમ થાય છે?
વિદ્વાનોનાં મતો.

અકસમાત, દરદો અથવા બીજાં કારણ વગર કુદરતી મોત કેમ થાય છે એ વિષે ઘણાક મોટા તબીબો, શાસ્ત્રીઓ અને વિદ્વાનોને કેરીંગટન નામના વિદ્વાને સવાલો પુછ્યા હતા. કેટલાકો એ બાબત વિષે ખુલ્લી રીતે અજ્ઞાનતા દેખાડી હતી. વળી કેટલાકોએ ખુલાસો આપ્યો હતો, જેમાંના થોડાક જવાબોનો ટુંક સાર હ્યાં રજુ કરવામાં આવે છે.

Dr. Van Eden says "Yet it is possible to give you a somewhat more satisfactory reply by saying, that the well known fact, death, can also be expressed in these terms: a profound and simultaneous change leading to disintegration, in all the directly perceptible elements of what we used to call a living entity (man, animal, plant, or part of plant.) This is only a definitiou, but it excludes many prevalent errors."

ડો. વેન ઈડનના કહેવા પ્રમાણે મોતનો અર્થ અથવા વ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

"જે ચીજને આપણે જીવતી કહીએ છીએ (માણસ, જાનવર, ઝાડ પાન) તે ચીજના જાહેર મુળતત્વમાં અત્યંત અને એકજ વખતે ફેરફાર થવાના કારણથી કડકા થઇ જવું" તેને મોત કહે છે. ડો. મીનોટ જણાવે છે કે "મોત એ કાંઇ જીંદગીનો સાથી નથી. ઘણા નીચલા તબકકાનાં જીવડામાં મોત આવતું નથી, હાલમાં આપણે જાણીયે છીયે તે પ્રમાણે તેઓમાં મોત કાંઇ જીંદગીનું કુદરતી અને જરૂરીયાત પરીણામ તરીકે નથી. તેઓમાં મોત તો માત્ર કોઈ બહારના કારણથી થતા અકસમાતનું પરીણામ છે. હાલની વિદ્યા જણાવે છે કે જીવતાં અવયવના પ્રગટી કરણ દરમયાન કુદરતી મોત થવાનું કારણ શું ? જે દલીલો હું રજુ કરૂં છું તે જો તમે માનો તો આ સવાલનો જવાબ તમે સહેલાઇથી આપી શકશો, કે મોત શરીરના તત્વના અવ્યવમાં ફેરફાર થવાની શકિત differantiation) થાય છે. જ્યારે કોષો (cells) સાદી યકયતાની હાલતમાંથી બહુરૂપી બંધારણ અખત્યાર કરે છે ત્યારે તેઓ મોતની

થોડીક જીવન શક્તિ વધવાનુ બળ, અને અમર થવાના સંભવો, ગુમાવી દેછે, અને બંધારણ જ્યારે પ્રગટીકરણમાં વાધારેને વધારે આગળ વધે છે, ત્યારે જરૂર જોગા ફેરફારો થાય છે. પણ તેમાંથી તેનો અંત આવે છે. જુદા પડવાની શક્તિના અચુક કારણથી મોત આવે છે.

મોત એ આપણા બંધારણ માટેની અને આપણામાંથી પેદા કરવાની શક્તિની ફરજયાત કીમત છે. શું આ કીંમત ઘણી ભારે છે ? જે મનની શક્તિ આપણે ધરાવ્યે છીએ તે એજ બંધારણને આભારીછે. આ જગત આ દુન્યાની ચીજોની પીછાણ કરવાના સાંધનો માટે આપણે તેને આભારી છીએ. આપણે જે કીમત આપવી પડે છે તે કાંઈ મને ઘણી ભારે લાગતી નથી. આ કીમત આપણે કબુલ રાખ્યે છીયે.

શરીરના કોઈબી અગત્યના ભાગ અથવા અવ્યવ કાર્ય કરતું બંધ પડે છે ત્યારે આખાં શર્રારનું મરણ નિપજે છે. હાલમાં આપણાં જ્ઞાન પ્રમાણે જીવ શું છે અથવા મોત શું છે તે કહી શકતા નથી, પણ તેઓ છે એટલુંજ જાણીએ છીએ.

આ ઉપલો જવાબ મોત કેમ થાય છે તે હાલની **શરીરની વિદ્યા** ઉપરથી આપવામાં આવે છે.

હવે આપણે **ધર્મશાત્ર** મોત થવાનું કારણ શું આપે છે તે તપાસ્યે.

રેવરન્ડ જેમ્સ ડ્રીસકોલ. ડી. ડી. (ન્યુયૅાર્ક) જણાવે છે કે કુદરતી મોત વિષેનો ખ્યાલ ખ્રીસ્તી ધર્મ પ્રમાણે સહેલાઈથી આપી શકાય છે. મોત આત્મા અને શરીરના છુટા પડયાંથી થાય. જે છુટા પડવાને ખરી રીતે " dissolution " યાને લય થઇ જવું કહીયે છીએ. આત્મા મીનોઇ તત્વનો બનેલો માનવામાં આવે છે, અને શરીર વગર પણ તે સ્વતંત્રપણે હૈયાતી ભોગવી શકે છે અને કયામતના દીવસે આજ સ્વભાનમાં બીજી જીંદગીના કોઈક સ્વરૂપમાં શરીર સાથે જોડાવાની કુદરતી લાયકાત ધરાવે છે.

રશીયાના કાઉન્ટ સોલોવોવો જણાવે છે કે "મારા ધારવા પ્રમાણે મોત એ કુદરતની તમામ દરેક ચીજનું છેવટ છે" ડા. ગીસેપી વેનઝનો જણાવે છે કે " મોત-જે જીંદગીની અંદરથી જરૂરીયાત પેદા થયું છે-તે

આત્મા કે જેની સરજત હમેશાં ઉંચી છે, તેનું ખાકી ખોખાંમાંથી છુટા થવું છે." મીસ. ઇ. કેથેરીન બેટસ જણાવે છે કે "મારા વિચાર પ્રમાણે જેમ કવીઓ જણાવે છે તેમ (Death is the twin brother of sleep) મોત એ ઉંઘનો જોડીઓ ભાઇ છે ઉંઘ બંધવાને ફેરવવા લઇ જાય છે જ્યારે મોત તે જડજ છે, કે જે તેને માંસના બંધીખાનામાંથી સંપુર્ણ અને સેવટનો છુટકારો બક્ષે છે."

મોતનો ભેદ.

હવે હેરવર્ડ કેરીંગટન નામનો વિદ્વાન જેને મોતની બાબદનો ખાસ અભ્યાસ કીધો છે તેની દલીલ તપાસ્યે. એ વિદ્વાનની દલીલને ઘણાં ટુંકમાં રજુ કરીશું.—

'પહેલાં આપણે **કુદરતી** મોતની તપાસ કરીશું. કહોવાત, બગાડ કરનારા ફેરફારો વિગેરે, લોકોનો ખોરાક અને બીજી ટેવોને લીધે અસાધારણ અને બગાડેલી હાલતોથી થાય છે, અને એઓ સાધારણ અને તંદરોસ્ત ઘરડાપામાં માંલમ પડતાં નથી.

સાધારણ રીતે મોત ઉપલાંજ કારણોથી થાય છે, અને હાલના શાસ્ત્ર પ્રમાણે જો ઉપલાં કારણો નહીં થાય તો મોત કદી પણ થાય નહીં. ત્યારે શું આપણે હંમેશ જીવ્યા કર્યે? કદીબી નહીં! ત્યારે કુદરતી મોત કેમ થાય છે?

કુદરતી મોતનો ખરો અર્થ સમજવા જીવનનો અર્થ પહેલાં સમજવો જોઇયે, જીવન (Life) શું છે તે બરોબર જણાયું નથી, પણ જો આપણે એમ જણાવ્યે કે જીવન એ—"as a species of vibration" એક જાતની ધ્રુજરી અથવા કંપ છે, જો જીવનનું પ્રકટ થવું એ એક જાતની ધ્રુજરી અથવા કંપ છે અને જીવન ચોકસ હદમાંજ પ્રકટ થાય છે, તો પછી જો ધ્રુજરી તે હદથી વધુ અથવા કમતી પ્રમાણુમાં થાય તો જીવન શકતીનું પ્રકટ થવું અસ્કય થઇ પડે છે. જો ધ્રુજરીની હદ જોઇયે તે કરતાં વધુ ઝડપની થાય છે તો જીવન શકિત શરીરમાં વીખેરાઈ જાય છે અને બીજા હાથ ઉપર જો ધ્રુજરી નીયમીત હદથી કમી થાય તો જીવન શકિત અવયવ ઉપરનો કાબુ ખોઇ દેછે અને શરીરમાંથી પ્રકટ થઇ શકિત નથી, આ વિદ્વાન કેરીંગટનની દલીલનો ટુંક સાર છે.

એ વિદ્વાન કુદરતી મોતનો અર્થ (definition) આ પ્રમાણે આપે છે! Natural Death—"it is the inability of the life force to raise to the requisite rate of vibration the nervous tissue upon which it acts—its manifestation thus being rendered impossible" "કુદરતી મોત એ જીવન શકિત જે જ્ઞાનતંતુ ઉપર કાર્ય કરે છે તે જ્ઞાનતંતુને જરૂર જોગી ધ્રુજરીના પ્રમાણ ઉપર ચઢાવાની અશકયતા છે—જેથી તેનું પ્રકટ થવું અશકય થઇ પડે છે." એ વિદ્વાન જણાવે છે કે જો કોઇએભી કુદરતી મોતનો, ખરો અને સંપુર્ણ અર્થ આપ્યો હોય તો તે મેંજ આપયો છે."

મોતના ભેદ વિષે જોન મીડરની દલીલ:—જોન મીડર જેને મોત વિષે ઘણોજ ઉંડાણ અભ્યાસ પેલા વિદ્વાન કેરીંગટન સાથે કીધો હતો તે મોતનો અર્થ નીચે પ્રમાણે કરે છે:—

"I am personally convinced that **natural death is a habit** to which man has become addicted through countless centuries of anticipatory suggestion." આનો સાર એ થાય છે કે આજ સેંકડો વર્ષો થયાં માણસના મનની ઉપર એવી સુચના થઇ છે કે દરેક માણસનું મોત જરૂર આવશે અને આ રીતે વિચાર કરવાની ટેવ પડવાથી કુદરતી મોત આવે છે.

પોતાની દલીલના ટેકામાં એ વિદ્વાન નીચલા વિચારો જણાવે છે કે, ભેજું કાંઇ વિચાર ઉત્પન્ન કરી શકતું નથી પણ મન જે ભેજાંને હથીયાર તરીકે વાપરે છે તેથી વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે. મન, શરીર અને ભેજાંથી સ્વતંત્ર છે, તે છતાં મનને અને શરીરને એકેક સાથે નીકટ સંબંધ છે, જો મનની સ્થિતી બગડે છે તો શરીરની સ્થિતી પણ બગડે છે અને જયારે શરીર બગડે છે ત્યારે મન બગડે છે. ગુસ્સાના અને ગમગીન વિચારોથી શરીરમાં ઝેર ઉત્પન્ન થાય છે, બીમારી થાય છે અને મરણ ઉત્પન્ન થાય છે તે આપણે સારી રીતે જાણયે છીયે. વળી મનની ઉપર તરેહવાર સુચના થાય છે તે પ્રમાણે શરીરની ઉપર અસર થાય છે, જો કોઇ માણસ સાજો હોય તે છતાં જો પાંચ ચાર માણસ ભુલ ઠાપ

ખવરાવી તેને એમ મનાવામાં આવે કે તે બીમાર છે તો તે સાજો હોય તે છતાં તે બીમાર પડી જાય છે અને આ રીતે મનના ધખારાથી તે કેટલી વખતે મરણ પામે છે. હીપનોતીઝમના કેટલાક પ્રયોગોમાં એક સાજાં માણસનાં મનને એમ સુચના કરવામાં આવે કે તારાં શરીર ઉપર છાગરા પડીયા છે તો હીપનોતીઝમ પછી તેના શરીર ઉપર છાગરા માલમ પડશે, એજ રીતે આજે વરશોનાં વરશો થયાં મનની ઉપર ધડપણ અને કુદરતી મોતના છાપો પડવાથી માણસમાં ધડપણ અને મોત ઉત્પન્ન થયું છે નહીં તો એ ચીજો માણસ જેવા બળવાન જીવડામાં આવી શકે નહીં.

ડૉ૦ વીલીયમ હામંડ જણાવે છે કે "there is no physiological reason why man should die." માણસ શું કામ મરવું જોઇયે તેનાં શરીરી કારણો માલમ પડતાં નથી.

ડૉ૦ થોમસ જણાવે છે કે "The human body is not like a machine which must wear out by constant disintigration, for it is self-renewing" માણસનું શરીર કાંઇ સાંચાકામ જેવું નથી કે ચાલુ ઘસારાથી ઘસાઇ જાઇ પણ માણસનું શરીર તો હમેશાં નવું ને નવું થતુ જાય છે અને ઘસાડા પુરાતા જાય છે.

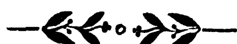
Dr. Gregopry says "Such a machine as the frame, unless accidentally depraved, or injured by some external cause, would seem formed for perpetuity."

માણસનાં શરીરના જેવું સાંચાકામ અકસમાતથી બગડે, અથવા કોઇ બહારનાં કારણોથી ઇજા પામવા શિવાય હમેશાં હૈયાતી ભોગવે એ રીતનું બનાવેલું જણાય છે.

મોતના ભેદ વિષે આ દલીલો રજુ કરવામાં આવે છે.

પ્રકરણ ૩ જું.

મોત થવાના જુદાં જુદાં કારણો.

ગયાં પ્રકરણમાં આપણે કુદરતી મોતનો ખરો અર્થ તપાસવાની કોશશ કીધી હતી, હવે આ પ્રકરણમાં જુદાં જુદાં કારણોથી મોત કેમ થાય છે, અને તે વખતે કેવી હાલત હોય છે તેની તપાસ કરીશુ.

હેરવર્ડ કેરીંગટન અને જે. આર. મીડર નામના વિદ્વાનો મોત થવાનાં નીચલાં કારણો દાખલા દલીલો સાથે રજુ કરે છે તે આપણે તપાસ્યે, મોત નીચલાં કારણોથી થાય છે, ૧, ઓચિંતુ મોત થવું, (૨) મનનાં કારણોથી મોત થવું, (૩) ઝેહરથી (૪) ટાઢથી ઠઠરી જવાથી (૫) ભુખમરાથી (૬) બેહોશી (asphyxia) અથવા ડુબી જવાથી, (૭) આંચકો લાગવાથી (૮) વિજળીથી (૯) એકાએક સલગી જવાથી.

ઓચિંતુ મરણ કેમ થાય છે.

ઓચિંતા મરણનો અર્થ (definition) પહેલાં તપાસીશું.

Dr. Brourdel says " We will define sudden death as the repid and unforeseen termination of an acute or chronic disease which has in most cases developed in a latent manner. "

ડૉ૰ બ્રોરદેલ "Death and Sudden Death" નામના પોતાનાં પુસ્તમાં ઓચિંતાં મરણનો અર્થ આ રીતે સમજાવે છે "એક ચાલુ અને સખત દરદ જે ઘણા કેસોમાં ગુપ્ત રીતે વધતું જાત છે તેનું ન ધારેલું અંત આવવું," ઓચિંતા મરણના આ અર્થ ઉપરથી જણાય છે કે કોઇબી માણસ ઓચિંતા મરણથી મરતું નથી, ઓચિંતા મરણ જેવી ચીજ નથી. કેટલાંક દરદો માણસનાં શરીરમાં એવાં તો ગુપ્ત રીતે વધ્યાં જાય છે કે તેનાં ચીન્હો માણસને બહારથી માલમ પડતાં નથી. તે માણસને માલમ પડતું નથી કે તેનામાં કાંઇ દરદ થયું છે. આવું દરદ ગુપ્ત રીતે વધ્યું જાય છે અને સેવટે મોત લાવે છે.

એચિંતુ મરણ નીચલાં કારણોથી થાય છેઃ—હરૂદય, શ્વાસ ક્રીયા, પાચન ક્રીયા, જ્ઞાનતંતુ હોજરી વિગેરેમાં બગાડો થવાથી, સ્ત્રીઓ ગર્ભ સ્થાના દરદોથી એકાએક મરણ પાંમે છે, છાકટપણાંથી, મીઠી પીસાબથી, નજળા વિગેરેથી પણ એકાએક મરણ થાય છે, ચાલુ નબળાઇથી, બેહોશીથી, લોહીમાં બગાડો થવાથી, અને લોહી વહી જવાથી પણ એકાએક મરણ નિપજે છે.

લોહીના વહી જવાથી કેવી રીતે મરણ નિપજે છે.

ડૉ૦ હેરીશન લોહીના વહી જવાથી કેવી રીતે મરણ નીપજે છે તે વિષે જણાવે છે કે "હરૂદયથી આપણા શરીરમાં લોહી ફરતું હોવાથી જ્યારે કોઇબી ચીજ તેને બંધ કરે છે ત્યારે જીવન શકિતનો નાશ કરે છે, લોહી ઘણું વહી જાય છે ત્યારે આમ બને છે અને મરણ કેવી રીતે થાય છે તેનો સારો દાખલો પુરો પાડે છે. દરદી ફીકકો અને બેહોશ થતો જાય છે, તેના હોથ સફેદ અને ધ્રુજતા માલમ પડે છે, થોડા વખતમાં શ્વાસ લેવામાં મુશકેલી પડે છે, અને કાનની અંદર અવાજો થતા માલમ પડે છે, નાડી ઘણી ધીમી નરમ અને અસ્થિર થાય છે, થાક અને અશકિત ભય ઉપજાવનારી થાય છે, તુરતજ એક જાતની બેચીની પેદા થાય છે અને આબાજુ અને પેલી બાજુ તરફડીયાં મારે છે. છેવટે નાડી અસ્થિર થાય છે અને લોહી ભેજાં ઉપર ઘણુંજ કમી ચઢે છે. શરીરનો બહારનો ભાગ બરફ જેવો થંડો થાય છે, મનની ઉપર હજી અસર થતી નથી અને દરદી મરણ પામે છે એમ તે જાણે છે, હાથના પોચાં આગળ નાડી જોવી ફોકટ થઇ પડે છે, શરીરમાં ગરમી લાવવાના ઉપાયો ફોકટ જાય છે, શરીર એક જીવતું મુરદું થઇ પડે છે, હવે થોડા દચકાં ખાવાનું થાય છે અને ચહેરા ઉપર મોતનો છાયો મજબુત દેખાય છે."

મનની અસરોથી મરણ કેમ થાય છે!

મનની અસરથી મોટે ભાગે દરદો અને મોત થાય છે, મોટા મોટા અભ્યાસીઓ, અને બુધ્ધિ બળનો ઉપયોગ કરનારાઓ વારંવાર ઘણા દરદોના ભોગ થઇ પડે છે, તેઓને માથાનો દુખારો અને જ્ઞાનતંતુનાં દરદો થાય છે, ઉમરે પુગતાં તેઓમાં માથે લોહી ચઢી જવું અને ધ્રુજરી થાય છે, ફીકરૂં, ઘેલાપણું, કુજરાપણું, મનની બીમારીથી થાય છે.

હદ બહાર ગુસ્સાઓ અને લાગણીઓ પણ ઘણી વખતે મોત ઉપજાવે છે, બેહદ ખુશાલી મોત લાવે છે, એકાએક બેહદ ખુશાલી લોહીને ઘણુંજ જોશ આપે છે જેથી માથે લોહી ચઢી જાય છે. એવું કહેવામાં આવે છે કે પોપલીયો દસમો પોતાની પક્ષની ફ્રેંચો સામેની ફત્તેહની ખબર જાણી બેહદ ખુશાલીની અસરથી મરણ પામ્યો હતો.

હ્યુ ફ્લેડ જણાવે છે કે "મનની ચોકસ ટેવો અને સ્વભાવો શરીરની જીવન શક્તિનો નાશ કરે છે, એટલુંજ નહીં પણ હંમેશ ઝેહેરી પીત્તા (gall) ને ઉશ્કેરે છે. તેઓ ચાલુ ઝેહરો ઉત્પન્ન કરે છે, અને આ રીતે પીત્તાને ચાલુ ઉશકેરવાથી શરીર પોતાની મેળે ભસ્મ થાય છે."

બેહદ ગુસ્સાથી પણ મરણ થાય છે. જોન હંટર જણાવે છે કે જે પ્રમાણે વીજળીથી મરણ આવે છે તેજ પમાણે ગુસ્સાથી મરણ થાય છે.

ડૉ૦ હન્ટર પોતે ગુસ્સાથી મરણ પામ્યો હતો. ડૉ૦ ઘણોજ ગુસ્સા-વાલો માણસ હતો અને ગુસ્સા ઉપર કાબુ રાખી શકતો ન હતો એક દીવસે તેના સાથીએ તેને જુઠ્ઠો પાડવાની કોશશ કીધી તેથી તે એટલો તો ગુસ્સામાં આવી ગયો કે વધુ વાર બોલી શકયો નહીં અને પાસેના ઓરડામાં ચાલી ગયો, જ્યાં તે તુરતજ જમીન ઉપર તુટી પડી મરણ પામ્યો.

ધાસ્તી, ફીકર ચીંતા, અતે નીરાસીથી મરણ પામતાં માણસોના દાખલા ઘણા મળી આવે છે.

હ્યુ ફ્લેંડ જણાવે છે કે ફીકર એ એક જાતના ચાલુ આંકરાં છે. તે નાના અવયવ ને સંકોચાવી નાખે છે, સઘળી ચામડી થંડી થઇ જાય છે, પરસેવો બંધ પડી જાય છે (કેટલીક વખતે જ્યારે એકદમ ધાસતી પડે છે, ત્યારે પરસેવો બહાર નિકળે છે) લોહી અંદરના મોટા અવયવમાં જમાવ થઇ રહે છે, નાડી અનિયમીત ચાલે છે, હરૂદયમાં ઘણું લોહી જમાવ થાય છે, લોહી બરાબર ફરતું નથી અને પાંચન શકિત બગડે છે, સઘળાં માંસ રજજુમાં ધ્રુજરી થાય છે, તે દુઃખી માણસ દોડવા જાય છે, પણ તેમ કરી શકતો નથી, તેનાં આખાં શરીરમાં ધ્રુજરી થાય છે, શ્વાસ ધીમો ચાલે છે અને મુશકેલીમાં

પડે છે. ટુકમાં બોલ્યે તો ફીકર છુપાં કાટીલ ઝેહરના જેવાં દરેક ચીન્હ ઉત્પન્ન કરે છે, અને તેનાં પરિણામે પણ જીંદગી ટુંકી કરવામાં તેટલાંજ ખરાબ છે.

બ્રાસાસ જણાવે છે કે "એક સ્ત્રીએ પોતાના પોશાકમાંથી છાતીમાં એક નાના દેડકાને દાખલ થયલો જાણી એટલી તો ધાસ્તી ખાઇ ગઇ કે ફેફસામાંથી ઘણું લોહી વેહવા લાગું જેથી થોડા વખતમાં તેણી મરણ પામી, ગમગીની અને ધાસ્તીમાં રડવાથી ઘણો બચાવ થાય છે, ગમગીનીમાં જેઓ ઘણા રડે છે તેઓમાં મરણ માલમ પડતું નથી. કારણ આંસુ પડવાથી માથાં અને ફેફસાં ઉપરના દબાણને ઘણી રાહત મળે છે, જે પ્રમાણે તાવમાં પરસેવો પડયાથી રાહત મળે છે તેમ.

ઝેહેરથી કેમ મરણ થાય છે ?

પહેલાં ઝેહર એટલે શું ! અને ઝેહેર કેમ મરણ નીપજાવે છે તે તપાસ્યે.

ડૅા. સ્મિથ એવી જેલીફી જણાવે છે કે "સાધારણ રીતે એવું કહેવાય છે કે ઝેહેર તે ચીજ છે જે અવયવ અથવા અવયવોના અણુઓના બંધારણમાં ફેરફાર કરે છે અને તેનાં નિયમીત કાર્યથી તેઓને વેગળાં કરે છે. પણ એક ચીજને ઝેહેરી બનાવાને તેના અણુઓમાં કેટલા પ્રમાણમા ખલલ થવી જોઇયે અને નિયમીત કાર્યમાં કેટલો ફેરફાર થવો જોઇયે તે કહેવું અશકય છે.

એવું માનવામાં આવે છે કે કાર્ય સાધક રીતે દરેક ઝેહેર શરીરનાં કોષો (cells) ની ખાસીયતમાં તદન ફેરફાર કરી નાખે છે અને વળી ઝેહેરી ચીજના રસાયનીક બંધારણમાં પણ ફેરફાર થાય છે. શરીરીકોષો અને ઝેહેર વચ્ચેનું કાર્ય કવચીતજ શરીરક ખાસ્યતનું હોય છે, તે છતાં ઝેહેર જ્યારે લોહીની ઉપર અસર કરે છે ત્યારે તે પ્રમાણે થાય છે. કેટલાંક ઝેહેરો જેવાં કે એનીલાઇન્સ (anilines) માં લોહીમાં ફેરફાર થાય છે..........કેટલીક ધાતુઓ (metals) થી પણ એજ રીતનું ઝેહેર ચડે છે અને કોલેરાનું ઝેહેર પણ એજ રીતે અસર કરે છે. બીજાં કેટલાંક ઝેહેરોમાં ઝેહેરનાં તત્વો શરીરના કોષો નાંતત્વો સાથે સીધી રીતે જોડાય છે અને તેમાંથી નવું રસાયનીક

બંધારણ થાય છે અને જેથી કોષોનાં અણુઓનાં કાર્યમાં તે વચ્ચે આવે છે."

ઝેહેરો તેની શરીર ઉપરની અસર પ્રમાણે ત્રણ રીતના જણાવામાં આવ્યાં છે. ઉશ્કેરનાર (irritant), કોતરી નાખનારા (corrosive) અને જ્ઞાનતતુનો નાશ કરનારા (neurotic). આરસનીકનાં ઝેહેરથી મરણ પામેલાં માણસનું શરીર વરશો સુધી તાજું રહે છે તેમાં કહોવાટ માલમ પડતો નથી. એલીસ હેવીત જેને તેની છોકરીએ આરસનીકનુ ઝેહેર આપ્યું હતું તેના શરીરને લગભગ ત્રણ મહીને પાછું કૉફીનમાંથી કાઢયું હતું. તેના આંતરડાંમાંથી ૧૫૪) ગ્રેન નકકર આરસનીક માલમ પડી હતી. બીજા દાખલામાં ૮) વર્ષ સુધી શરીર કહોયા વગર રહી ગયું હતુ, બીજા કેસોમાં ૧૨ અને ૧૩ વર્ષ સુધી મુરડાં કોહયા ન હતાં. આ ઝેહેર શરીરને કહોતું અટકાવે છે અને વરસો સુધી એમનું એમ રાખે છે.

તેજાબોના ઝેહેરમાં મોહમાં બળવા જેવું દુઃખ લાગે છે, હોથ ઉપર પીલો, કાલો અથવા સફેદ રંગ માલમ પડે છે. ઉલટી અને ઝાડો થાય છે. ફીકકો ચહેરો, થંડો પરસેવો, નબળી નાડી, સ્વાસ જોરમાં ચાલે છે ખા દરદી ઘણાં દુઃખથી મરે છે.

અફીમના ઝેહેરમાં ગુફ્‌ન થાય છે, આંખની કીકી બારીક થઇ જાય છે. દુઃખ લાગતું નથી, શ્વાસ ઘણો ધીમો ચાલે છે, મીનીટમાં ૬–૮ વખત. ચામડી ભીની માલમ પડે છે, મહો સુકાય છે. કોઇ વખતે એકદમ ભાન આવે છે અને પાછું બેભાન થાય છે.

ટાઢથી ઠઠરીને મરણ કેમ થાય છે.

"જયારે એક માણુસ ટાઢથી ઠઠરી જાય છે અને લાગણી શુન્ય મારી જાય છે લગારે મરતી વખતે દુઃખ લાગતું નથી. તેને ઉંઘ આવે છે અને ઉંઘમાં કંટાળો ખમી શકતો નથી, ઉંઘાવાથી તે ઠઠરી ને મરી જાય છે. તેના ભયની પણ દરકાર કરતો નથી, આમ થવાનું કારણ કે તેની મરજીનું બળ ઘણુંજ ઓછું હોય છે તેથી તેને ઉંઘની લાગણી ને આધીન થઇ પોતાનું મોત લાવે છે, ઠઠરવાથી ઉંઘ આવે છે તે ઘણી

નબળાઇ કરે છે, ભેજુ ચપળ થઇ શકતુ નથી, અને મનની ચપળતા ને બદઘે તરેહવાર સ્વપનાઓ અને મનના ધકારા ઉત્પન્ન થાય છે.

અત્યંત ટાઢથી શરીરની તંનદરોસ્તી જતી રહે છે અને જે પ્રમાણે ખરાબ હવાના કુવામાં શરીર ગુંગલાય છે અથવા ભઠ્ઠીમાં ભુંજાય છે તેવી હાલત થાય છે, ટાઢથી ઠઠરાઇ જવું એ એક જાતની "મોતની ઉંઘ" જે ઉંઘ મરતી વખતની અગાઉ ઘણી શાંત માલમ પડે છે અને જેમાંથી પેલી જહાનમાંજ જાગૃત થાય છે. આ મોત, પેહેલાં ઠંડીની લાગણી પસાર થઇ જાય છે, ત્યાર પછી દુઃખ વગરનું હોય છે. ટાઢમાં ખુલ્લાં પડતાં પહેલી લાગણી ઘણીજ દુઃખ દાયક હોય છે તેથી કેટલાકો એ રીતે આપઘાત કરતા નથી."

ભુખમરાથી મરણ કેમ નીપજે છે.

ખોરાક વગર જીવવાની મુદત ગરમ અને ઠંડા લોહીવાળાં પ્રાંમાણીઓમાં જુદી જુદી હોય છે. ચોસેટ જણાવે છે કે કેટલાક ગરમ લોહીવાળાં જાનવરો જ્યારે પોતાનાં શરીરનો વજન ૪૦) ટકા જેટલો ઓછો થાય છે ત્યારેજ મરણ પામે છે. તે વધુ જણાવે છે કે જે અરસામાં જાનવર ભુખમરો ભોગવે છે તે અરસાની અરધી અથવા પોણી મુદતમાં તે ભુખમરાનાં ચીન્હો ઘણા શાંત માલમ પડે છે, ત્યાર પછી શરીરની ગરમી વધે છે, બેચેની અને ખીજવાત ઉત્પન્ન થાય છે પણ જ્યારે શરીર જલ્દી થંડું થાય છે ત્યારે સુસ્તી માલમ પડે છે અને જીંદગી ખતમ થાય છે.

માણસો ખોરાક વગર ઘણા દીવસસુધી જીવે છે કેટલાક કેસોમાં ૬૦) દીવસસુધી અપવાસ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેથી પણ વધુ મુદત કેટલાક તબીબનાં પુસ્તકમાં જણાવી છે. આ કેસોનો ભુખ મરા બાબે અભ્યાસ કરવાલાં આવ્યો હતો. શરૂઆતમાં માણસ સાધારણ હાલતમાં રહે છે પણ પાછળથી તેની અસરો શરીરના અવયવ ઉપર ઘણી નુકશાન કારક માલમ પડે છે.

આપણે ધાયે ઁ છીયે તે કરતાં ભુખમરો ઘણા લાંબા વખતે માલમ પડે છે. કેટલીક હાલતમાં એક માણસ બેથી ત્રણ મહીના સુધી

ખોરાક વગર જીવી શકે છે. આ મુદતના પહેલા ભાગમાં અપવાસથી ફાયદો થાય છે. પણ તે અપવાસથીજ પણ ભુખમરાની મુદતમાં નહીં. અપવાસ અને ભુખમરો એ બે જુદીજ સ્થિતી છે. જ્યારે અપવાસની મુદત ખલાસ થાય છે ત્યારે ભુખમરાની મુદત શરૂ થાય છે. ભુખમરામાં માસરજજુઓ સંકોચાય છે, શરીર તવાતું જાય છે, અને મન નીર્બળ થાય છે. નીતિની શકિતઓ મંદ થતી જાય છે અને સુધરેલા લોકોમાં પણ માણુસને ખાવાના દાખલા જણાયા છે.

ગુંગળાવાથી અને પાણીમાં ડુબી જવાથી કેમ મરણ નીપજે છે.

ગુંગળાઇ જવાથી લોહીને પુરતી હવા નહીં મળવાથી ભાન ગુમ થાય છે. શ્વાસની નળીમાં કાંઈ બીજી ચીજ જવાથી શ્વાસ લેવાની નળી બંધ થઈ જાય છે, અથવા ફાંસોખાવાથી જેમ ગરદન દબાઇ જાય તેવા કેસોમાં પહેલી ૨૦ થી ૩૦ પળો શાંત જાય છે, ત્યાર પછી શ્વાસની અંદર જવા અથવા બહાર નીકલવાની હિલચાલ થાય છે. એક મીનીટ સુધી શ્વાસ વધુને વધુ ઝડપથી અને ઉંડાણથી ચાલે છે અને આશરે એક મીનીટમાં શ્વાસ બહાર નિકલવા માટે જબરી તાનતોડ થાય છે. શ્વાસ અંદર લેવા માટે પણ તાનતોડ જેવી હિલચાલ થાય છે, પણ સાધારણ રીતે નરમ પ્રકારની હોય છે. ત્યાર પછી થાક ચઢવાની મુદત આવે છે. શ્વાસ લેવાની હિલચાલ ધીમીધીમી અને વધુ અનિયમિત થતી જાય છે અને રફતે રફતે બંધ પડે છે. આ અરસામાં ચહેરો ફિકકો થતો જાય છે અને ત્યાર પછી એકદમ લોહીથી લાલ થઈ જાય છે. હોથ બલુથી જાંબુરા થાય છે અને પહેલાં શરીરની ગરમી વધે છે અને પાછળથી કમતી થાય છે. પહેલાં લોહીનો જોસ વધે છે અને રફતે રફતે સુન્યપર આવે છે. ગુંગલાત પછી એક મીનીટના અરસામાં બેહોશી થતી જાય છે, પીસાબ અને નરક બહાર નિકળી પડે છે અને માસ રજજુ ઢીલાં પડી જાય છે.

અગત્યનાં ચીન્હો માલમ પડે છે તે એ કે ગુંગલાતથી જે રીતનું મોત થાય છે તેમાં શરીરનું ઠંડું પડવું ધીમું થાય છે. લોહી હમેશાં પ્રવાહી રહે છે અને હરૂદય આગળ તેના ગાંગડા માલમ પડતા નથી. લોહી સાધારણ રીતે ઘણું કાલા રંગનું હોય છે. ફેફસામાં લોહી જમાવ થઇ રહે છે. ફેફસાંના મુળમાં નાનાં ધાભાં માલમ પડે છે.

ફાંસો ખાઈ મરતી વખતે ભેજામાં લોહીની ફરહર અટકી જાય છે. ચહેરો ફીકકો પડે છે, આંખ ઘણી બહાર માલમ પડે છે, જીભ વારંવાર બહાર નિકળી આવે છે, અને હાથ મુઠ્ઠી વાળેલા હોય છે.

ગુંગળાવાથી મોત નીપજે છે તે ફેફ્સાંથી શરૂ થાય છે અને તેજ વખતે શરીરના માસ રજજુને લકવો થાય છે, દરદીની કાર્ય કરવાની શકિત ગુમ થાય છે, પણ તે છતાં ભાન રહે છે. તેનાથી બોલાતું પણ નથી અને ઘાટકી મોત તસુએ તસુ પોતાના પંજામાં તેને સપડાવે છે, જો વખતસર આ મુગા પછાડામાંથી બચાવામાં આવતું નથી તો મોતના પજામાંથી તેનેથી છટકાતું નથી. હજુ ભાન રહે છે ભેજું મોતની જંજીર ભાજવાની કોશેશમાં જીંદગીની આગલી પાછલી બાબદોનાં ચિત્રો તેની યાદદાસ્ત શકિત ઉપર વિજળીની ઝડપે પ્રકટ થાય છે, જેથી તેને ખ્યાલ આવે છે કે તે મરણ પામે છે.

ધકકો (shock) લાગવાથી મરણ થવું.

મનને અથવા શરીરને આચકો અથવા ઝટકો લાગવાથી મરણ નિપજે છે, તે વખતે નીચલાં ચિન્હો માલમ પડે છે, ચહેરો ફીકકો થઇ જાય છે, શરીર ઠંડું પડી જાય છે અને તેપર પરસેવો માલમ પડે છે, હાથ અને પગ બરફ જેવા થંડા થઇ જાય છે, ભેજું ફરવા માડે છે, ભાન ગુમ થઇ જાય છે અથવા ઘેરાયલું રહે છે. નાડી ઝડપી થાય છે અને આંખો અંદર જાય છે અને બેધ્યાન માલમ પડે છે.

ધકકાથી કોઇબી નીચલી ત્રણ રીતે મરણ નિપજે છે (૧) માસ રજજુના નાશકારક ફેરફાર થવાથી સંપૂર્ણ મોત નીપજે છે-(૨) જ્ઞાન તંતુના ચક્ર ઉશકેરાવાથી સ્વાસ અને હરદયના માસ રજજુ એકદમ બંધ પડી જવાથી મોતનો દેખાવ થાય છે, બીજા બોલોમાં જીવન શકિત દબાઇ રહે છે, **ખરૂં મરણ નિપજતું નથી.**-(૩) જ્ઞાનતંતુની શકિત એકદમ જોશમાં વાપરી નાખવાથી, થોડા વખતની થાકથી દરદીને સજીવન કરવાના તુરતજ ચાંપતા ઉપાય લેવામાં આવે છે તો તે પાછો ઉઠી શકે છે. આવા કેસમાં "ઓકસીજન" હવા ઘણી અસરકારક થઇ પડે છે. ધકકો લાગવાના ઉપલા દાખલામાં વિજલી અથવા ફકટ થંડુ પાણી લગાડવાથી ઘણી ફત્તેહ મળે છે. આવા બનાવમાં

દરદીને મોતમાંથી પાછો સજીવન કરી શકાય છે, જે આપણે હવે પછીનાં પ્રકરણમાં તપાસીશું.

વિજળીથી મોત કેમ થાય છે?

ટાઢથી ઠઠરીને માણસ મરણ પામે છે તે દાખલામાં શરીર પહેલાં મરણ પામે છે અને ભાન છેવટ સુધી રહે છે, જ્યારે વિજળીથી મરણ પામે છે તે વખતે એથી ઉલટુંજ થાય છે. આવા દાખલામાં ભાન એકદમ ગુમ થાય છે, પણ શરીરના કોષોની જીવન શક્તિ વિજળી લાગવા પછી પણ લાંબો વખત રહે છે અને પછીજ શરીર કહોવા માંડે છે. ટાઢથી ઠઠરીને મરવાના કેસમાં એથી જુદુંજ થાય છે. ત્યાં શરીરનું મરણ પહેલાં થાય છે. પણ એ સવાલોનો નિર્ણય કરવાને બારીક અભ્યાસની જરૂર છે.

કેટલાકો ખાત્રી આપે છે કે તુરતજ ચાંપતા ઉપાય લેવામાં આવે છે તો વિજળીથી મરણ પામતા માણસોના ઘણા કેસો સજીવન કરવામાં આવે છે, જેના દાખલા હવે પછીનાં પ્રકરણમાં આપવામાં આવશે. ડુબી મરણ પામતા માણસની જે રીતે સારવાર કરવામાં આવે છે તેવી સારવારથી સજીવન થાય છે.

આકાશી વિજળીથી મરણ કેમ થાય છે.

સાધારણ રીતે ધારવામાં આવે છે તે કરતાં વધુ મરણ આકાશી વિજળીથી થાય છે, એથી જે નુકસાન થાય છે તે બહારની જોર જુલમથી થાય છે તેના જેવું છે. કપડાં શરીર ઉપરથી ફાટી ટુટી જાય છે, શરીર અથવા કપડાંના ટુકડા ફાટી ટુટી ઘણે દુર જઇ પડે છે, વળી શરીર ઉપર ધાતુની ચીજ હોય છે તે પિગલી જાય છે. જ્યારે લોખંડની ચીજ લોહચુંબક થઇ જાય છે. આકાશી વિજળી લાગવાથી પછી શરીરની ઉપર ઝાડ અથવા પાંદડાંના આકારોનાં ચિત્રો પડે છે, જેના ખરા દાખલા મોજુદ છે. આકાશી વિજળીના ફાંટાંઓ અજબ જેવા હોય છે. એક વખતે આકાશી વિજળીથી એક માણસ ઘાસની પુરીની માફક સળગી ઉઠયો, બીજાના હાથ બળીને રાખ જેવા થઇ ગયા, જ્યારે તે ઉપરના મોજાં જેવાંને તેવાં ઉપર રહી ગયાં. વળી ત્રીજાની લોખંડની સાંકળી

ભઠીમાં પીગલી જાય છે તેમ પીગલી ગઇ. એક શીકારીના હાથમાં ભરેલી બંદુક હતી તેને સલગાવ્યા વગર મારી નાખ્યો. એકના કાનની કડી પીગલાવી નાખી પણ ચામડીને કાંઇ ઇઝા થઇ નહીં, એક જણાના કપડાં બાલી નાખ્યાં પણ તેને કાંઇ ઇજા થઈ નહીં, વિગેરે.

વાદલાંની વિજળીના ઝટકાથી માણસ કેમ મરણ પાંમે છે.

એ વિષેના ડૉ. જો. નોટનાં લખાણનો ટુંક સાર નીચે મુજબ છે:—

જેબી ચીજ વિજળીના પ્રવાહને ખેંચી લેવાની શકિત ધરાવે છે તે ચીજને એક વિજળીથી ભરેલી ચીજ નજીક કાંઇબી સંબંધમાં લાવ્યા વગર જરા તફાવતે તે ચીજમાં સામી જાતની વિજળી ભરાઇ જાય છે, અને તેમાં પણ તેટલાંજ બળની વિજળી એકઠી થાય છે, આ શરીરીક નિયમ પ્રમાણે એક માણસ સરખી વિજલીથી ભરેલાં વાંદળાંની થોડે છેટે ઉભો રહી શકે છે, આ સ્થિતિમાં "ખેંચાન નહીં થવા"ની શકિત (induction) ના નિમય પ્રમાણે તેનું શરીર સામી જાતની વિજળીથી ભરાઇ જાય છે. જો કાઇબી અડચણ થયા વગર સમતોલ હાલત જાળવી રાખવામાં આવે છે તો તેને કાંઇબી માઠી અસર લાગતી નથી, પણ જયારે પેલું વાદળું, પોતાની વિજળી સામી બાજુએ ખાલી કરે છે, ત્યારે ખેંચાણ નહી થવાની શકિતની અસર એકદમ બંધ પડે છે. એકેકથી ઉલટા પ્રકારની વિજળીના પ્રવાહ દુન્યાના ભંડારમાંથી ખેંચી સાંમી જાતની ખેંચાઇ આવેલી વિજળીના જથાની અસર તોડી નાખે છે, જેટલા જોશમાં વાદળું પોતાની વિજળી ખાલી કરે છે તેટલાજ પ્રમાણમાં માણસના જ્ઞાનતંતુને આંચકો અથવા ધકકો લાગે છે અને તુરતજ માણસ પડીને મરણ પામે છે અને તેનાં શરીરની ઉપર ઇજાનું એક ચીન્હ માલમ પડતું નથી. વિજળીના સીધા ચમકારાના સંબંધમાં એક ચીજ આવે છે તો તે કેસમાં વિજળી ઘણીજ અંદર પેવશ થઈ ગયલી માલમ પડે છે.

શરીરનાં આપોઆપ સળગી ઉઠવાથી મરણ થવું.

શરીર પોતાની મેળે સળગી ઉઠે એમ સાધારણ રીતે માનવું મુશકેલ માલમ પડે છે અને કોઇકજ એમ માનતા હશે. પણ કેટલાક ખાત્રીપુર્વક દાખલા મળી આવ્યા છે જેમાં અત્યંત દારૂ પીનારા માણસોનાં શરીર આપોઆપ સલગી ઉઠી તેઓ મરણ પામ્યા છે, એવા

થોડા દાખલા આપણે ત્યાં રજુ કરીશું. ડૉ. ટ્રોલ એ વિષે જણાવે છે કે "જેઓ હદ બહાર દારૂ પીએ છે તેઓનાં શરીર પોતાની મેળે સળગી ઉઠે છે તેના ખાત્રીપુર્વક દાખલાઓ મળી આવ્યા છે માટે એ બાબદની શંકા રહેતી નથી. આવા દાખલાઓમાં મોટે ભાગે વૃધ સ્ત્રીઓના દાખલા હોય છે. કેટલાક દાખલાઓમાં કાંઇપણ બહારનાં કારણ વગર આપો આપ શરીરમાં બળતું સળગી ઉઠે છે, જ્યારે કેટલાક દાખલાઓમાં ચુલા, મીનબતી વિજળીની બતીથી દારૂદયાનું શરીર સળગી ઉઠે છે. આવા દાખલામાં અજાયબ જેવી ચીજ એ થાય છે કે જે બળતાંથી આખું શરીર ખાક થઇ જાય છે તેજ બળતું જે પલંગ ઉપર તે માણસ સુતો હોય તેને જરાપણ સળગાવતું નથી અને વધુ અજાયબી એ છે કે એ બળતાં ઉપર પાણી નાખવાથી તે બુજાવાને બદલે ઉલટું વધારે સળગે છે."

કેરીંગટન એક દાખલો આપે છે કે "એક બાળકે એક જાતનું લાલ ફળ (chestnut) બરાબર ચાવ્યા વગર ખાધાથી અજીરણથી મરણ પામ્યું. તે બાળક આખો દિવસ તે ફળના બાગમાં ભટકયું અને તે ફળો ખાધાં અને સવારે ત્રણ વાગે ઘણીજ તાણતોડ કરી મરણ પામ્યું. આ એક શેહેરમાં થયલું હોવાથી પાડોશીઓ તેનું શરીર દાતવાને માટે તૈયાર કીધું, અને તેનાં કફન તૈયાર કીધાં તો માલમ પડયું કે આખું શરીર સળગી ઉઠયું હોય તેમ લાગ્યું. બળતું પગથી તે માથા સુધી લંબાયું હતું અને કોઇબી રીતે તે બળતાંને બુજાવી શકાયું નહીં, પણ સેવટે તે પોતાની મેળે ગુમ થઈ ગયું. આ બલુ રંગનુ બળતું જે શરીર ઢાંકી નાખતું હતું તેનો તાપ ખુલ્લી રીતે લાગતો હતો તે છતાં તે મુરદાંના શરીરને અથવા બીછાનાને બાળી શકવાને પુરતું નહતું, અને તે છતાં જ્યારે મુરદાંને જે ચાદર ઉપર પડયું હતું ત્યાંથી ખસેડવામાં આવ્યું ત્યારે માલમ પડયું કે ચાદર એવી રીતે બળી હતી કે તેની ઉપર માણસનાં શરીરની કીનારીઓનું ચિત્ર પડયું હતું. આ દાખલામાં દારૂએ કાંઇ પણ ભાગ ભજવ્યો ન હતો, પણ કાંઇબી શક વગર માલમ પડે છે કે પેલાં ફળથી શરીરમાં જે રસાયનીક ફેરફાર થયો તે દારૂના જેવોજ હતો.

પ્રકરણ ૪ થું.

મોત પારખવાની રીતો.

એક માણસ ખરેખર મરણ પામ્યું છે કે નહીં અથવા તો મોતનાં ચિન્હો શું છે તે પારખવાની રીતો તપાસીશું. મોતનાં સાધારણ ચિન્હો સાધારણ રીતે જ્યારે એક માણસ મરણ પામે છે ત્યારે આપણને નીચલાં ચિન્હો માલમ પડે છે:—

૧. શરીર હીલચાલ વગરનું સ્થિર થઇ જાય છે.

૨. શ્વાસ ચાલતો નથી.

૩. સુંઘવા અને સાંભળવાની અથવા જોવાની શકિત જતી રહેછે.

૪. શરીરની લાગણી જતી રહે છે.

૫. હરૃદય ચાલતું માલમ પડતું નથી.

૬. નાડી પણ ધપકતી નથી.

૭. શરીરની ગરમી જતી રહે છે યાને ઠંડુ માલમ પડે છે.

૮. બુધ્ધીબળ જતું રહે છે યાને બેહોશી માલમ પડે છે.

૯. ચેહરો ફિકકો માલમ પડે છે.

૧૦. આંખ તેજ વગરની અને ડોળો નાનો થયલો માલમ પડે છે.

હવે આપણને તપાસવાનું એટલુંજ કે ઉપલાં ચિન્હો મોત પારખવા માટે પુરતાં છે કે?

એક પછી એક ઉપલાં ચિન્હો લઈ તેની તપાસ નીચે પ્રમાણે કરીશું.

બેહોશી અથવા છાતી બેસી જાય છે તે વખતે માણસનું શરીર સ્થિર લાગણી અથવા ભાન વગરનું માલમ પડે છે તે છતાં માણસ જીવતું રહે છે. બેસુધી અથવા સમાધીની હાલતમાં શ્વાસ મુદ્દલ ચાલતો નથી તે છતાં પણ માણસ જીવતું રહે છે, માટે શ્વાસ બંધ થઇ ગયો એટલે માણસ મરી ગયું એમ ધારવું ખોટું છે.

ડૉ૦ બ્રોટેલ પોતાનાં પુસ્તક Death & sudden Death માં લોહીની ફરહર અને હરૂદયની તપાસ મોત પારખવામાં કેમ વાપરવી જોઇએ તે વિષે નીચે પ્રમાણે જણાવે છેઃ—

ઓચટ જેને આ સર્વે સવાલોનો ઘણો સંભાળથી અભ્યાસ કીધો છે તે ખરી રીતે જણાવે છે કે કોઇએ નાડી તપાસીને સંતોષ મેળવવો નહીં જોઇયે પણ હરૂદયની પણ તપાસ કરવી જોઇયે.

તે જણાવે છે કે હરૂદય જો બે મીનીટ ચાલતું બંધ પડે તો મોતની તપાસ બરાબર થયલી માલમ પડે છે. બંદ્રલ એ બાબદમાં જણાવે છે કે હરૂદય પાંચ મીનીટ સુધી બંધ રહેવું જોઇયે. પાછળથી તે જણાવે છે કે એ વખત પણ પુરતો નથી, તે જણાવે છે કે એક સ્ત્રીનું હરૂદય બંધ પડેલું માલમ પડયું પછી કેટલાક કલાકે પાછી સજીવન થઈ હતી. જોકે એ ખરૂં છે કે કોઇ કોઇ વખતે થોડા ધપકારા માલમ પડતા કે વળી પાછા બંધ થઇ જતા હતા.

"ઓચેટ જણાવે છે કે અરધો કલાક સુધી હરૂદયનું ચાલવું સાંભળવું જોઇયે, પણ તેમાં બે રીતની ભુલ થાય છે. તમે લાગત અરધો કલાક સાંભળી શકશો નહીં. એમ કરવાની કોશેશ કરશો તો પાંચ અથવા છ મીનીટમાં તમે ધું ધું કરતા તરેહવાર અવાજો માલમ પડશે અને છેવટે **તમારા પોતાના** હરૂદયના ઢપકારા સાંભલશો. જ્યારે એક જાનવર મરી જતું હોય છે તે વખતે તેનું હરૂદય સાંભળશો તો તમે હરૂદયના બે અવાજ સાંભળશો, ત્યાર પછી એક, જે પણ તુરતજ ગુમ થઇ જશે. જો તમે તે જાનવરને ચીડીને જોશો તો તો હરૂદય ઢપકતું માલમ પડશે. તેથી માલમ પડે છે કે જો હરૂદય ચોક્કસ પ્રમાણમાં ઢપકે છે તોજ તેના ઢપકારા સાંભળી શકાય છે."

કેરીંગટન જણાવે છે કે જો હરૂદયના ઢપકારા સાંભળવાથી મોત પારખી શકાતું નથી તો પછી લોહીના ફરહરના બીજાં ચિન્હો તપાસવાથી માલમ પડશે કે? જો મરણ પછી સાધરણ નેસ ખોલવામાં આવશે તો લોહી માલમ પડશે નહીં, પણ થોડા કલાક પછી તે જખમમાંથી લોહી બહાર નિકળશે. ધોરી નેસ સંકોચાવા માંડશે અને ઝીણી રેસામાંથી નસ મારફતે લોહીને બહાર કાઢશે. એથી વધુ શરીરમાં જે

ગેસો ઉત્પન્ન થાય છે તે લોહીને સપાટી ઉપર લાવે છે, તેથી જો ચામડીને ચીરવામાં આવે છે તો કેટલી વખતે લોહી વહે છે, હ્રદયના બંધ થઇ જવાથી ઉપલાં ચિન્હો માલમ પડે છે તે પરથી એમ નથી ઠરતું કે પાછું હ્રદય કાંઇ નહીં ચલાવી શકાય.

આંખ તેજ ખોઇ દે છે તેથી પણ મોત પરખાતું નથી, કારણ તેમાં લોહીની ફરહર ન થવાથી થાય છે.

મરતાં માણસના આંખમાં પડતાં ચીત્રો.

આંખ વિષે કેરીંગટન એક અજાયબ જેવો દાખલો આપે છે જેથી લોકોનું ભારે ધ્યાન ખેચાયું હતું. એવું જણાવામાં આવે છે કે જયારે માણસ એકાએક મરણ પામે છે ત્યારે જેબી ચીજ તે પળે તેની આંખ આગળ હોય છે, તેનું ચિત્ર આંખમાં પડી રહે છે. કેટલાકો આ વાત માનતા નથી, પણ તેમાં સચ્ચાઇ છે. હેદલબર્ગના એક વિદ્વાન નામે કુનેહ એક સસલાંની આંખ આગલ શળયાતું બારણું મુકયું અને તુરતજ તે સસલાંને મારી નાખ્યું, તેનો આંખનો ડોળો બહાર કાઢયો અને તેની કીકીનો ફોટોગ્રાફ લીધો. ફોટોગ્રાફમાં તે લોખંડના સલયા ખુલ્લા માલમ પડયા. મરણ પામ્યા પછી તુરતજ ફોટોગ્રાફ લેવો જોઇયે. મરણ પછી ચોવીસ કલાકે આંખની કીકીમાં તે ચીજોનો છાપ ઘણોજ ઝાંખો માલમ પડે છે.

શરીર થંડુ પડી જવાથી પણ મોત પારખા શકાતું નથી. જો હવા ગરમ હોય છે તો શરીર જલદી થંડું થતું નથી. વળી એસિધ્ધ અથવા સમાધિમાં શરીર થડું થઈ જાય છે તે છતાં, શરીરને સજીવન કરી શકાય છે. જો શરીર ઉપર ગરમ કપડાં પહેરવામાં આવે છે તો શરીર જલદી થડું થતું નથી.

ઉપલાં સર્વે દાખલા દલીલો ઉપરથી માલમ પડે છે કે મોત પારખવાની ઉપલી સર્વે તપાસ પુરતી નથી. માટે હવે આપણે થોડી વધુ તપાસ રજુ કરીશું.

મોતનો સોડમ (Odor Mortis)

ડૉ૦ એ. બી. ઇસમ "મોતના સોડમ" વિષે એક નિબંધ ૧૮૭૧ ના સાલમાં સીનસીનાતીની વૈધશાળામાં વાંચ્યો હતો જેનો હેવાલ કેરીંગટન નીચે પ્રમાણે રજુ કરે છે:—

આ નિબંધ વૉશીંગટનની ઑસપીટલમાં જાતી તપાસના દાખલા ને આધારે રજુ કરવામાં આવ્યો હતો.

મોતનો સોડમ કસ્તુરીના જેવો હોય છે. તે છતાં કસતુરી અને એ સોડમ જુદાજ પ્રકારના હોય છે, એ બાબદના દાખલા તપાસ્યે. દાખલો પેહેલો. ૧૮૭૮ માં ડૉ૦ ઇસમને એક દરદીને સોપવામાં આવ્યો, તે દરદી ચાલુ દારૂ પીવાથી ભેજાંની ઉપર અસર થવાથી રફતે રફતે મરતો હતો, તે બેભાન હાલતમાં હતો, શ્વાસ ઘણો અવાજ કરી ચાલતો હતો અને નાડી કેટલીક વખતે નહીં માલમ પડે એવી ધીમી ચાલતી હતી. તે મધ્ય રાતે તે દરદી આગલ હતો અને એ વખતે પોતાના જમના હાથ ઉપર કસતુરી જેવો સોડમ માલમ પડયો, એ હાથ વડે પેલા દરદીની નાડી તેમજ ગરમી તપાસતો હતો. પેલા દરદીના ડાબે હાથે સારવાર કરતાં તે હાથ ઉપર પણ તેજ સોડમ માલમ પડયો, આ તબીએ ત્યાંના બીજા સારવાર કરનારનું ધ્યાન ખેચ્યું, જેને પણ કસતુરી જેવો સોડમ માલમ પડયો, તપાસ કીધી તો ત્યાં કોઇએ પણ કસતુરી વાપરી હતી નહીં, ફકત તે દરદીના સંબંધમાં આવતાંજ તે કસતુરીનો સોડમ આવતો હતો. દરદી ૩૭) કલાકમાં મરણ પામ્યો.

દાખલો બીજો. ૧૮૭૯ માં ડૉ૦ ઇસમની સારવાર હેઠળ એક સ્ત્રી દરદી હતી, તે તબીબ ને એક દિવસે બોલાવવામાં આવ્યો, તે દાખલ થયો ને ઓરડામાં કસતુરીના જેવો સોડમ માલમ પડયો, અરધા કલાકમાં દરદી મરણ પામ્યો.

આ પુસ્તકના લખનારે પોતે પણ મોતનો સોડમ ઉપર દરસાવ્યા પ્રમાણે અનુભવ્યો છે. મારી એક સગી સુવાવડખાનામાં જેહેરી તાપથી પીડાતી હતી, તેના મોતની એક દીવશ અગાઉ હુ તેણીને જોવા ગયો તો તે દરદીના ઓરડામાં મને કસતુરીના જેવો સોડમ આવતો માલમ પડયો, તેનો ભેદ હવે મને સમજ પડે છે. તે દરદી બીજે દીવસે મરણ પામ્યુ હતું.

મોતની ચેતવણી કુતરા તરફથી:—આપણામાં સાધારણ રીતે એવો વહેમ છે કે કોઇ બીમાર પડ્યું હોય ને કુતરો ત્યાં રડે છે તો તે

બીમાર થોડા વખતમાં મરણ પામે છે. આનો ભેદ પણ એજ છે કે કુતરાને વાસ અથવા સોડમ પારખવાની શકિત ઘણી તિક્ષણ હોય છે. આ કસતુરી જેવો સોડમ પહેલાં કુતરાને આવે છે જેથી તે ગભરાતમાં પડી રડે છે.

આવો બનાવ પણ આ પુસ્તકના લખનારે પોતે પણ અનુભવ્યો છે. મારા એક સગાને કોલેરા થયો હતો અને તેની આગળ હું સારવાર કરતો હતો. એક દીવસે જ્યારે કેસ ઘણો બગડયો હતો તે વખતે તે ઘરના કુતરાને મેં રડતો સાંભળ્યો અને એક બે કલાકમાં તે દરદી મરણ પામ્યો.

મોતનો સોડમ થવાનું કારણઃ—કેરીંગટન જણાવે છે કે નવસાગર (Ammonia) જે લોહીનાં તત્વોને છુટા પાડે છે તેમાંથી એ સોડમ ઉત્પન્ન થાય છે. એવું જણાયલું છે કે કસતુરીમાં એક જાતનું હવામાં ઉડી જાય એવું તેલ (volatile oil) અને મોટા પ્રમાણમાં નવસાગર (ammonia) હોય છે. રોબીકવેટ જણાવે છે કે નવસાગરનાં તત્વો છુટા પડતાં ઉડી જાય તેવાં તેલને છુટું કરે છે તેથી તેનો સોડમ આવે છે. લોહી પણ ઉડી જાય તેવું તેલ ધરાવે છે અને તે સોડમ ધરાવે છે. સાધારણ કેસોમાં મોતનો સોડમ પુરતી રીતે આવતો નથી તેનું કારણ એ કે કેટલાંક દરદોમાં મોતની થોડો વખત અગાઉ લોહીની ગરમી વધી જાય છે ત્યારે સોડમ સેહલાઇથી માલમ પડે છે જ્યારે કેટલાંક દરદોમાં લોહીની ગરમી (temperature) સાધારણ શરીરની ગરમી કરતાં વધારે ઓછી થઈ જાય છે. તેવા દાખલામાં સોડમ આપણને સેહલાઇથી માલમ પડતો નથી.

મોતથી શરીરનું કઠણ થવું.

મોત પારખવાની એક ખરી રીત શરીરના કઠણ થઇ જવાથી માલમ પડે છે. માણસ જો ખરેખરૂ મરણ પામ્યું હોય છે તો તેનું શરીર થોડા વખતમાં કઠણ થઇ જાય છે. કેટલીક વખતે શરીર લાકડાં જેવું કઠણ થઇ જાય છે અને હાથ પગ વાળી શકાતા નથી. કેટલાકો જણાવે છે કે જો માણસ આકાશી વિજળીના ઝટકાથી અથવા કોલસાની હવાના ગુંગલાટથી મરણ પામે છે તો શરીર કઠણ થતું નથી એવા દાખલા પણ માલમ પડયા છે. સાધારણ રીતે મરણ પછી "ત્રણથી

છ કલાક"માં શરીર કઠણ થાય છે. ડૉ. હારવે પ્રમાણે મોત પછી હરૃદય પણ કઠણ થઇ જાય છે. સાધારણ રીતે ગરમ અને ભીનાશવાળી હવામાં શરીર જલદી કઠણ થઇ જાય છે.

મોત પછી શરીર કઠણ થવાનું કારણ:—એવું જણાવવામાં આવે છે કે શરીર કોહી જવાનો પહેલો તબકકો શરીરનું કઠણ થવું છે. હરઝને સાબેત કીધું છે કે જાનવરોના મુરદાના માસ રજજુમાંથી એક જાતનો તેજાબ (acid) ઉત્પન્ન થાય છે જેને (Sarcolactic acid) કરીને કહે છે. મરણ પામેલા જાનવરનું મુરદું જો કઠણ થયું ન હોય તો તેના માસ રજજુમાં ઉપલો તેજાબ (એસીડ) દાખલ કરયાથી તુરત કઠણ થઇ જાય છે. કેરીંગટન પ્રમાણે મુરડાંનું કઠણ થઇ જવું એ કાંઇબી શક વગર કેટલાક બારીક જંતુઓ (micro-organisms) જે માસ રજજુમાં ઝેર દાખલ કરે છે તેનું પરીણામ છે.

મુરદાંનો કહોવાત—(Putrefaction).

મોત પારખવાની ખરી કસોટી મુરદાંનો કહોવાત છે. કેરીંગટન પ્રમાણે કહોવાત એ કાંઇ નહીં પણ તે પાછું ખાક સાથે ખાક મેલવવાની રીતી છે.

"એવું પુરવાર થયું છે કે જો શરીરને હવા ન લાગે તેમ બચાવી રાખ્યું હોયતો તે કહોતું નથી. પેસચુરે લોહી અને પીશાબ જેમાં કહોવાત ઘણો થાય છે તેની ઉપર પ્રયોગ કીધા હતા. તેઓને એક કાચની નળીમાં હવા જ્યા વગર બંધ કરી રાખ્યાં. જો કે આ નળીઓ તેમા પ્રયોગશાળામાં ૧૮૫૪ થી મુકવામાં આવી છે, તે છતાં આજ સુધી તેમાં કહોવાતનાં જરા પણ ચીન્હો માલમ પડતાં નથી. ત્યારે કહોવાત થવા માટે હવાની જરૂર છે. આમ થવાનું કારણ શું?"

"જ્યારે શરીર મરી જાય છે ત્યારે તેમાં ત્રણ જુદી જુદી જાતના બારીક જંતુઓ (micro-organism) એક પછી એક વાસો કરે છે. પહેલી જાતના જંતુને એરોબીક (aerobic) કરીને કહેવાય છે કારણ તેઓ હવામાંની ઓકસીજન નામની ગેસ વગર જીવી શકતા નથી. તેની પછી બીજી જાતના જંતુ જેને એમાં બોરડસ એમફીબીયસ (amphibious) કરીને કહે છે કારણ તેઓ ઓકસીજન અથવા

ઓકસીજન વગર પણ જીવી શકે છે. જેઓ "કારબોનીક એસીડ," "હાઇડરોજન" અને "હાઇડ્રોકારબન" ઉત્પન્ન કરે છે. છેવટે ત્રીજી જાતના બારીક જંતુઓ જેને એનેરોબીક (anaerobic) કહે છે જે "ઑકસીજન" માં જીવી શકતાં નથી, જેઓ "હાઇડ્રોજીન, નાઇટ્રોજીન અને નવસાગર ઉત્પન્ન કરે છે. આ જંતુઓ અકેકની પછવાડે આવે છે કારણ દરેક જાત અકેક જાતનું ઝેર ઉત્પન્ન કરે છે જેમાં તેઓ જીવી શકતાં નથી. ત્યાર પછી તેઓ ગુમ થઇ જાય છે અને તેઓની જગા બીજી જાત લેછે. એમ જ્યાં સુધી આખું શરીર નાશ થઇ જાય છે ત્યાં સુધી ચાલુ રહે છે. આ ઉપરથી માલમ પડે છે કે કહોવાને માટે હવાની કેટલીક જરૂર છે. પહેલી જાતના જંતુ હવા વગર પોતાનું કાર્ય કરી શકતા નથી. જો હવા બંધ કરી નાખવામાં આવે તો કહોવાત અટકી જાય છે. શરીરને ખાક સાથે ખાક મેલવવા માટે કુદરતે કેવી રીત વાપરી છે તેનો અચ્છો દાખલો આ પુરો પાડે છે.

શરીર હવામાં જુદી રીતે, પાણીમાં વળી જુદી રીતે અને જમીનમાં જુદી રીતે કહોય છે. કહોવાત પહેલાં આતરડાંમાંથી શરૂ થાય છે. ગુંગળાઇને મરી જાય છે તો તેનું શરીર જલદી કહોતું નથી.

બરોડેલ દાખલો આપે છે કે એક માણસ ગુંગળાઇને મરી ગયો, બે મહીના પછી પણ તેનું શરીર જેવું ને તેવું સચવાયલું માલમ પડયું હતું. તેનું કારણ એજ કે જો એક માણસ "કારબોનીક એસીડ" ગેસથી ગુંગળાઇને મરી જાય છે તો તેનાં શરીરની શીરાઓમાં ઓકસીજન ઘણી થોડી હોય છે, જેનાં પરીણામમાં ઝીણા જંતુઓને શરીર ઉપર પોતાનો કાબુ રાખવાને ઘણી મુશકેલી પડે છે, વળી કેટલાક દરદોને લીધે કહોવાત જલદી થાય છે.

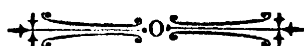
જો મુરદાંને ઘણા દીવસ સુધી હવામાં રાખવામાં આવે છે અને કહોવાત દાખલ થાય છે ત્યારે "ગેસો" ને લીધે શરીર ઘણું ફુગી આવે છે. શરીરમાં છીંદરો પાડવામાં આવે અને ત્યાં સળગેલી "માચીસ" લઇ આવવામાં આવે, તો તે છીંદરોમાંથી મોટું બલુ બળતું સળગેલું માલમ પડશે. આ બળતું ત્રણ ચાર દીવશ બળયા કરે છે જ્યાં સુધી શરીરમાં ગેસો બિલકુલ નાશ થાય નહી ત્યાં સુધી. જ્યારે કહોવાત ઘણુંજ થાય છે ત્યારે

આવી સળગી ઉઠે તેવી ગેસો ઉત્પન્ન થતી નથી. ઘોરમાંથી કેટલીક વખતે આવી ગેસો નીકલી સળગી ઉઠે છે જેને લોકો ભુત સમજે છે.

"જ્યારે શરીર **જમીનમાં** કોહય છે ત્યારે આખાં શરીરની સપાટી ઉપર નાના નાના ફોલ્લાં થઇ આવે છે, જે રસી અને લોહીથી ભરેલા હોય છે, ચામડી ફાતી જાય છે, ગેસો ઉત્પન્ન થાય છે."

"જ્યારે શરીર **પાણીમાં** કોહય છે ત્યારે ઘણુા જાણવા લાયક ફેરફાર થાય છે. હોફમેન જણાવે છે કે પાણી કરતાં હવામાં બમણો વધારે કહોવાત થાય છે. જે પાણીમાં મુરદું તરે છે તે પાણી છીંદ્ર મારફતે અંદર દાખલ થાય છે અને લોહીમાં દાખલ થાય છે અને જેમ હવામાં થાય છે તેમ તેને જમાવ થતું અટકાવે છે. પણ જ્યારે શરીરને પાણીમાંથી બહાર કાઢવામાં આવે છે ત્યારે કહોવાત ઘણો જલદીથી થાય છે."

કેરીંગટન જણાવે છે કે મોત પારખવાની જે જે તપાસ કીધી છે તેનું પરીણામ એ આવ્યું છે કે કહોવાત સીવાય મોત પારખવાની સર્વે કસોટી ભરૂસેદાર નથી.

પ્રકરણ ૫ મું.

અકાળ મોતે દટાટા અને બળી મરતાઓના દાખલાઓ અને અટકાવ.

આપણે છેલ્લાં પ્રકરણ વડે જાણ્યું છે કે માણસની શરીરની અને મનની ઘણીક સ્થિતિ એવી હોય છે કે જે મોતને મલતી હોય છે પણ ખરેખર મોત હોતું નથી. વળી મોત પારખવાની સર્વે કસોટી ખાત્રી પુર્વક હોતી નથી. ફકત એકજ કસોટી ખરી માલમ પડે છે અને તે કહોવાતની છે. આપણે જાણ્યે છીયે કે મુરદાંને કહોતાં ઘણો વખત લાગે છે. અને મુરદું કોહય તે અગાઉ તો દાટી અથવા બાળી નાખવામાં આવે છે. તો પ્રિય વાંચક ખ્યાલ કરો કે ઘણાકો અકાળ મોતે દટાઇ અને બળી મરતા હશે. આવી અકાળ રીતે મરતા માણસોના ઘણાક દાખલા મલી આવે છે જેમાંના થોડાક હયાં રજુ કરવામાં આવે છે.

ખ્યાલ કરો કે, એક જીવતું માણસને મરેલું સમજીને તેને દફન કરવામાં આવે અને કફનમાં તે માણસ સજીવન થાય અને પાછું ગુંગલાઇ ને મરણ પાંમે તે વખત તે માણસને માટે કેટલો આફતકારક માલમ પડતો હશે. તે પોતાને જીવતો દાટેલો જોઈ કેવો દુઃખી થતો હશે અને કેવો તરફડીયાં મારતો હશે. તે કેવો તફરી તફરી ને ગુંગલાઇ ને મરી જતો હશે? કફનમાં હીલચાલ થઇ ન શકે તેથી તેના શરીરમાં કેવી તાન તોડ થતી હશે, આવો ખ્યાલ કરતાં આપણાં રૂવે રૂવાં કંપે છે.

આવી રીતે અકાળ અને દુઃખદાયક મોતથી દટાનાર અને બળી મરતા આપણા ભાઇ બેહનો ને બચાવા આપણી ફરજ છે. આપણે એ બાબદમાં મોટી હીલચાલ કરવી જોઇયે. વેલાતમાં અને અમેરીકામાં એ બાબદ માટે "Prevention of Premature Burial" નામની મંડળીઓ સ્થાપવામાં આવી છે.

ખ્યાલ કરો કે આપણા હિંદી ભાઇઓ મરી જાય છે ત્યારે તો થોડા કલાકમાં તેઓને બાળવા અથવા દાટવા લઇ જવામાં આવે છે. આપણે ઉપર દરશાવ્યા પ્રમાણે મુરદાંની પુરતી તપાસ કરવામાં આવતી નથી, તેથી કેટલા આપણા ભાઇ બેહેનો અકાળ મોતે દટાટા અને બળી મરતા હશે. **આ પુસ્તક મારફતે સરકારને અને હીંદી પ્રજાને અરજ કરવામાં આવે** છે કે તેઓએ આ બાબદ ઉપાડી લેવી જોઇયે અને કાંઇ જોઇતી તપાસ અને બંદોબસત કરવો જોઇયે.

કહેવાતા મરી ગયલાં ને કેમ જીવતાં કરી શકાય છે.

"Raising the Dead."

આપણે જો જુદા જુદા ધર્મનો અભ્યાસ કરીશું તો માલમ પડશે કે કેટલાક પેગમબરો અને માહતમાઓએ મરેલાં માણસોને જીવતાં કરી મોજેજાઓ દેખાડયા હતા. આ મોજેજાઓ કેમ થતાં હશે તેની સમજણ આપણે હાલની વિધ્યા પ્રમાણે જાણી શકીશું. કેટલીક વખતે આપણે જાણીયે છીએ કે એક માણસ સાજુતાજું હોય છે, શરીરના અવયવ મજબુત હોય છે, તે છતાં તે માણસ એકાએક મરણ પામે છે. વળી કેટલીક વખતે વીજળીના ઝટકાથી અથવા તો કાંઇ માંઠી ખબર

એકદમ સાંભળવાથી એકાએક માણસ મરણ પામે છે, વળી ગુંગળાતથી અથવા પાણીમાં ડુબવાથી માણસ મરણ પામેલો જણાય છે તેઓના શરીરની બારીક તપાસ કરવામાં આવે છે તો માલમ પડે છે કે તેઓના અવયવ અને જ્ઞાનતંતુ સર્વે તંદરોસ્ત હાલતમાં હોય છે તે છતાં આપણે તે શરીર મરણ પામ્યું કહીયે છીયે, તે શું ખરૂં છે? એ તદનજ ખોતું કહેવું છે! શરીર તો હજી સારી હાલતમાં છે પણ તેમાંની જીવન શાકત નીકળી ગઇ છે, ત્યારે એ જીવન શકિત શું છે? અને એ જીવન શકિત આવાં સારાં શરીરમાં શું પાછી લાવી શકાય નહીં? પાછી લાવી શકાય છે એમ આપણે કેટલાક દાખલાઓથી પુરવાર કરી શકીયે છે. વીજળીથી, મનના ધક્કાથી, ગુંગળાતથી કહેવાતા મરણ પામેલા માણસોમાં પાછી જીવન શકતી લાવવામાં આવે છે. તેના દાખલા હ્યાં રજુ કરીશું. ત્યારે એ જીવન શકિત શું છે. અને તે પાછી શરીરમાં કેમ લાવી શકાય તે વિષે વિદ્વનોનાં મતો તપાસ્યે.

સર બેન જામીન રીચર્ડસન પોતાનું પુસ્તક “Ministry of Health” માં એ વિષે પોતાના વિચાર નીચે પ્રમાણે જણાવે છે “જેને આપણે જીવન શક્તિ (vitality) કહીયે છીયે તે સર્વ વ્યાપક છે જયારે તે નીર્જીવ પદાર્થમાં ચાલુને ચાલુ કાર્ય કરે છે ત્યારે તે પદાર્થ ને જીવવાળું બનાવે છે. જેને આપણે જીંદગી (life) કહીયે છીયે તે આ કુદરતનો સર્વ વયાપક અને ખંતીલા નિયમનું અવયવના બંધારણ થયલી ચીજમાં જાહેર થવું છે. જેને આપણે મોત અથવા નીર-જીવ થયલું કહીયે છીયે તે તે છે જે પદાર્થને બીજી શકિતઓને આધીન કરી તેને ઘટાડી નાખે છે પણ તેનો નાશ કરી શકિત નથી. પણ તેના નક્કર બંધારણમાંથી વીખરાઇ ગયલા તત્તમાં લાવી મુકે છે અને થોડા વખત પછી તેમાં જીવન શકિત કાર્ય ન કરે એવી હાલતમાં લાવી મુકે છે. આપણે આ પળે કયા વખતે જીવવાળા પદાર્થમાંથી જીવન શકિત નિકલી જશે તે વિષે અજ્ઞાન છીયે. એમ ધાર્યે કે એક શરીર જીવતું અટકી ગયું છે, પણ તેના શરીરના ભાગો અને અવયવ ને મોટી ઇજા થઈ નથી, તો તે શરીરૂને જો પાછું યોગ્ય હાલતમાં મુકયે તો તુરત તેમાં જીવન શકિત પાછી આવી શકે છે. આ રીતે મેં કેટલાક પ્રયોગો ઠંડા લોહી-વાલા જાનવર ઉપર કીધાં હતાં, તેઓમાં જે હાલતમાં જીવનશકિત પ્રગટ થાય છે તે હાલતમાંથી થોડો વખત દુર રાખ્યાં હતાં. અને થોડો વખત

પછી જીવનશક્તિ કાર્ય કરી શકે તેવી હાલતમાં પાછી લાવવા તેઓને પાછા સજીવન કરવાને શકિતવાન થયો છું. ઉપલી હાલતમાં થોડા કલાક નહીં પણ થોડા દીવસ પછી પણ તેઓને સજીવન કીધાં છે, અને પાછા સજીવન કરવાની હદ હું મુકરર કરી શકતો નથી."

કેરીંગટન અને મીડર ઉપલું લખાન ટાંકી જણાવે છે કે "ઇતિહાસમાં મરણ પામેલા માણસોને જીવતાં કરવાના દાખલા રજુ થાય છે તેના કાંઇક ખુલાસા ઉપલાં લખાણપરથી મળે છે. જો જીવન શકિત (vitality) શરીરથી સ્વતંત્ર હોય તો પછી તે જીવનશકિત શરીરમાં પાછી દાખલ કરવાની રીત કોઇ જાણતો હોય તો તેથી મરેલાં માણસને જીવતાં કરી શકે તેમ છે. જો શરીરના મુખ્ય ભાગો અને અવયવને નુકશાન પુગ્યું ન હોય પણ કાંઇ બીજા સંજોગોથી શરીરમાંથી જીવનશકિત નિકળી ગઇ હોય તો તે શકિતને પાછી લાવી શકાય છે. આપણને એવા ધણા દાખલા મલી આવે છે.

કેટલાકોને કંઇ માઠી ખબરનો ટેલીગ્રામ મળે છે, ત્યારે તેની અસરથી એક દમ મોત નિપજે છે. આવા દાખલામાં થંડા પાણીથી અને વિજળીથી સજીવન કરવામાં આવે છે. વળી "first aid to the injured" તાત્કાલીક ઉપાયોમાં ડુબી ગયલાં માણસની સારવારમાં જે (artificial respiration) શ્વાસ ચાલુ કરવાની રીત જણાવી છે તેવી રીતથી આવાં માણસોને પાછાં સજીવન કરી શકાય છે. "સેલાઇન ઇનજેકશન" થી પણ કેટલી વખતે સજીવન થાય છે.

વલી હરૂદય બંધ થઇ જાય છે તો તે "cardiac massage" યાને હરૂદયની ઉપર ચોકસ રીતે હાથ મસલવાથી હરૂદય ૩૦ થી ૪૦ મીનીટ બંધ રહ્યું હતું તે છતાં ચાલુ કરવામાં આવે છે.

વીજળીથી મરણ પામેલાં માણસોની જો બરોબર તુરત સારવાર કરવામાં આવે છે તો તેઓને પણ જલદી સજીવન કરી શકાય છે.

આ બાબદનો એક જાણવા લાયક દાખલો આ પ્રમાણે છે. જેમસ ઇકતર ૨૩ મી ઓકટોબર ૧૮૯૪ માં સ્ટેનલી ઇલેકટ્રીકલ મેન્યુફેકચરીંગ કમપનીમાં કામ કરતો હતો તેટલાં અકસમાતે ૪૬૦૦ વોલ્ટસનો વિજળી

નો આંચકો લાગ્યો. તે જીવ વગરનો થઈ જમીન ઉપર પડયો. ત્યાં વિજળીપર કામ કરતા બે મદદનીશોએ તુરત તેની દુબી ગયલાં માણુસની જે પ્રમાણે સારવાર કરવામાં આવે છે તે રીતની સારવાર કીધી તો ૭ મીનીટમાં તે સજીવન થયો."

અકાળ મોતે દટાતા અને સજીવન થતા સેંકડો માણસોના દાખલાઓ.

કેરીંગટન અને મીડર જણાવે છે કે "યુનાઇટેડ સ્ટેટ"માં દર ચોવીસ કલાકમાં એક માણુસ જીવતો દટાય છે. આ જાણવાને અગત્યનું થઈ પડશે કે વેલાતની "હયુમેન" સોસાયટીએ જાહેર કીધું છે, કે બાવીસ વરસના અરસામાં લગભગ ૨૧૭૫ કહેવાતા મરણ પામેલા માણુસને સજીવન કીધા છે. એવીજ એમસટરડમની સોસાયટી જણાવે છે કે પચીસ વરસમાં ૯૯૦ માણુસને સજીવન કીધા હતા, અને હેમબર્ગ સોસાયટીએ પાંચ વરસમાં ૧૦૭ માણુસને સજીવન કીધા હતા. ઑસપીટલમાં મુરદાં ચીરવાના ખાતામાંથી પ્રોફેસર રોહરીંગે એક બચ્ચાંને બચાવ્યું હતું."

"એવું ખાત્રીપુર્વક રીતે જણાવવામાં આવ્યું છે કે જાણીતી નાટક કરનાર મેડેમ રેચેલને આતરડાં ચીરી જીવતી ને મુવેલી ધારી દાટવામાં આવી હતી. જાણીતા લોકોના વીચાર વાંચનાર વૉશીંગટન ઇરવીંગ બીશપ જયારે પોતાની હમેશ મુજબ સમાધીમાં હતો તે વખતે મુવેલો ધારી ડાટવામાં આવ્યો હતો. એવું જણાવામાં આવે છે કે જાણીતો જેનરલ લીની માતાને મુવેલી ધારી જીવતી દાટવામાં આવી હતી, અને તેના જન્મની બે વરસ અગાઉ પાછી સજીવન કરવામાં આવી હતી. જોકે તેણીને તબીબોએ મુવેલી જાહેર કીધી હતી, તે છતાં જયારે તેણીને દફનાવાની ક્રીયા થતી હતી, તે વખતે પાછી ભાનમાં આવી હતી.

સ્કૉટલંડના દેવલનો સ્થાપક એબીનીઝર એરસકીનની માતા મીસીસ એરસકીન બેસુદ્ધીમાં હતી, તે વખતે મુવેલી ધારી દાટવામાં આવી હતી. પણ એક ઘોરખોદુએ તેણીના આંગળા ઉપર એક કિંમતી

વીંટી જોઇ હતી, તે ચોરવાનો વિચાર તેણે કીધો હતો. તે ચોરે રાતના નવી બનાવેલી ઘોર ખોડી નાખી અને પેલી બાઇનું વીંટીવાળું આંગળું કાપી નાખી વીંટી લઇને નાસી ગયો. પેલી બાઇ ત્યાર પછી સુધ્ધીમાં આવી અને ઘોર ઉંઘાડેલી હોવાથી તેમાંથી બહાર નિકળી હતી.

"જયોરજ હેફ્દેકર નામનો ખેડુત જે એરીયામાં રહેતો હતો. તે હરૂદય બંધ થઇ જવાથી એકાએક મરણ પાંમ્યો હતો. એરીના કબ્રસતાનમાં થોડા વખતને માટે દાટયો હતો, ત્યાર પછી તેના સંગાઓએ બીજી જગા ખરીદી અને તેમાં તેની કબર લઇ જવામાં આવી. આ નવી જગામાં તેના સગાઓની અરજથી તેની કૉફીન ઉંઘાડવામાં આવી અને તેઓના મોટા ભય સાથે માલમ પડયું કે પેલું મુરદુ ઉંધું ફરી ગયું અને બરડો ઉપર થયો હતો અને તેની કૉફીનમાંથી બહાર નીકળવા ઘણીજ તાનતોડ કીધી હોય એવી દરેક નિશાની માલમ પડી હતી.

(Encyclopœdia of Death Vol ii. P. 106) માં એક જાણુવા જોગ દાખલો નીચે પ્રમાણે આપયો છે—"૩૪ વરસની વાત ઉપર જોન હુરેલ નામના માણસની ત્રણ તબીબોએ તપાસ કીધી હતી અને તેને મુવેલો જાહેર કીધો હતો. પાયદસ્તને માટે દરેક તૈયારીઓ કીધી, અને સર્વેને બોલાવામાં આવ્યા હતા. એક પાદરીને બોલાવામાં આવ્યો અને મુરદાંને કૉફીનમાં મુકવામાં આવ્યું. તેની માતાએ જીવની થોડી નિશાની જોઇ. તેની પાયદસ્ત અટકાવી. તેના દેખઇતા મુરદાને પાછું બીછાના પર મુકવામાં આવ્યું તેવો તે બોલ્યો "Let me"—એટલે "મને"—અને પછી અટકી ગયો. આંઠ મહીના તે બેસુધ્ધ હાલતમાં રહયો જે વખતે તેની મા તેને ખોરાક આપતી હતી. એ મુદત પછી તે પાછો સુધ્ધીમાં આવ્યો અને પેલો અધુરો વાકય "be" પુરો કીધો. આખો વાકય "Let me be" મને રહેવા દેવો.

"હયુમેન સોસાટીના સ્થાપક અને પ્રમુખ જયૉર્જ, જી. એન જેલ એક લખાણમાં જણાવે છે કે "ઘણા માણસો જીવતાં દટાય છે એના જેવું બીજું ખાત્રીપુર્વક કાંઇ નથી અને ઘણાકો જેઓને મુવેલા જાહેર કીધા છે અને પોતાને દટાતા બચવા વખત સર સજીવન થયા હતા તેઓ જણાવે છે કે **અમો હીલચાલ કરી શકતા ન હતા**

પણ અમારી આસપાસ જેબી બોલતા અથવા કરતા તેનું સંપુર્ણ ભાન ધરાવતા હતા." કેવુ ભયંકાર કે પુર ભાન છતાં જીવતા દટાતા!

ડૉ. એડવર્ડ પી. વેલમ યુનાઇટેડ સ્ટેટ લશકરના સરજન જીવતા દટાતાં માણુસ વિષે લખે છે. જેનો ટુંક સાર નીચે પ્રમાણે છે:— આચકા (shocks) જેવા કે ટોપના ગેળાના, આકાશી વિજળીના, સાધારણ વિજળીના, ગરમી, લુ લાગવી, ધાસ્તી, ઘણું ઉશકેરાવાથી, ગુંગળાવાથી, કેહવાતા હરૂદયનાં બંધ થવાથી, લોહી ચઢી જવાથી, ફીફ્રાંથી, લોહી વહી જવાથી જે જે મરણો થાય છે, તે ખરાં મરણ નહીં પણ તેવા દેખાવના હોય છે. આવા મરણોમાંથી ઘણાને તબીબી સારવારથી બચાવી શકાય છે. પણ બીજા દાખલાઓ છે જેમાં ગમે તેવા હુશીયાર તબીબની ચંચળાઇ ચાલી શકિત નથી અને દરેક મોતની કસોટી ફેકટ નિવડે છે, તે છતાં તેઓના ખરા મરણ નિપજતાં નથી. આવા દાખલા ચોક્કસ સ્વભાવના માણસોમાં માલમ પડે છે, જેવાં કે બેસુદ્ધી, સમાધી, કૉલેરા, ઑટો-હીપનોટીઝમ વિગેરે, જે વિષે તબીબી વિદ્યા તેના નિયમો શિખવતી નથી. એ વિષે આપણે વધુ જાણતા નથી. શિવાય કે કાંઇ ઓલાદથી ઉતરી આવતી મનની ગેબી સ્થિતિ છે, જે વડે તેના દરદીઓ બેહદ કામ કરવાથી, ફિકર ચિંતાથી, ખરાબ હવાથી મોતના જેવી સુસ્તીમાં પડે છે, શરીર તદન મરણ પામેલું લાગે છે, તેઓનું **શરીર જ્યાં સુધી કહોય નહી ત્યાં** સુધી તેઓને સજીવન કરવાની દરેક કોશેશ કરવી જોઇયે, નહીં તો તેઓને મુવેલા સમજી જીવતા દાટી દેવામાં આવશે. આવી બેસુદ્ધ હાલત કોઇવાર થોડા કલાક, થોડા દિવસ અથવા થોડા મહિના સુધી રહે છે. ઘણાક જાણીતા માણસો આવી બેસુધ્ધ હાલતમાં આવતા હતા. જેવા કે મોટા શરીરી શાત્રી વીન્સલો, ફ્રેંચ કારડીનલ ડોનેટ, અને બેનજામીન ડીસરાયલી હતા. છેલ્લો વિદ્વાન એક અઠવાડીયાં સુધી એવી હાલતમાં રહયો હતો."

"કેટલાક વરસો થયાં યુરોપ અને યુનાઇટેડ સ્ટેટમાં મેં જાતી તપાસ કીધી હતી અને મારી ખાત્રી છે કે જીવતા દટાતા માણસના દાખલા ભય ઉત્પન્ન કરે એટલા હોય છે. જે દાખલાઓ મલી આવે છે તેના કરતાં ન જણાયલા દાખલા ઘણા હોય છે. ડૉ. લીયોન્સ

લીનોરમોંડ જણાવે છે કે માણસ જાતનો **એક હજારમો ભાગ દર વરસે જીવતો દટાય છે.** એમ વીગુએન જણાવે છે કે દર હજારમાં બે માણસ અકાળ મોતે જીવતાં દટાય છે. તેને ભરૂસેદાર સાંધણોથી ૨૩૧૩ કેસો એકઠા કીધા હતા. ન્યુયૉર્કનું કાર્લસેકટસે ખોટા મોતના ૧૫૦૦) દાખલા ૧૮ વરસમાં એકઠા કીધા હતા. તે જણાવે છે કે, **સેંકડે બે ટકા જીવતા દટાય છે.**"

પ્રિય વાંચનાર, ખ્યાલ કરો, કે કેટલા આપણા ભાઇબંધો દુઃખદાયક રીતે જીવતાં દટાતા અથવા બળી મરતાં હશે. **આ પુસ્તક મારફતે સરકારનું અને હીંદી પ્રજાનું ધ્યાન ખેચું છું.** આ ભયાનક કાર્યનો કોઇ રીતે અટકાવ થઇ જોઇયે. આ રીતનો અટકાવ કેવી રીતે થઇ શકે તે વિષે જાણીતા એ બાબદના વિદ્વાન કેરીંગટન અને મીડરના લખાનનો ટુંક સાર હ્યાં રજુ કરવામાં આવે છે કે **આપણી હીંદની સરકાર પણ તે ઉપર અમલ કરે.**

અકાળ મોતે દટાતાઓના અટકાવવાની કોશેશો.

"છેલ્લાં થોડાક વરસ થયાં કેટલાંક રાજયોએ અકાળ મોતે દટાતા માણસોનો અટકાવ કરવાનો સવાલ ઉપાડી લીધો છે, આ ભયાનક બનાવ અટકાવવા કેટલાક કાયદાઓ ઘડી કાઢવામાં આવયા છે. મેસેચુસેટસની ધારાસભામાં એ બાબદના કાયદાનું બીલ રજુ કરી એક ઉત્તમ દાખલો બેસાડયો છે. આ કાયદો જણાવે છે કે જેવું એક માણસ મરણ પામે કે ૭ કલાકમાં તંદરોસ્તી ખાતાંમાં જાહેર કરવું, અને તે મરણ પામેલાની તુરતજ તપાસ લેવી અને હરૂદયનું કાર્ય, શ્વાસ ક્રિયા, લોહી ફરવું, શરીરનું જડ થવું વિગેરે, દસ રીતની કસોટી કરી અને ચામડીમાં "એમોનીયા" (નવસાગર) ની પીચકારી (ઇનજેકશન) પછી મોતની સરતીફીકેટ મેલવવી. અકાળ દટાવાની બાબદનો સવાલ જે હાલમાં યુનાઇટેટ સ્ટેટસમાં ચરવાય છે તે યુરોપમાં એક સદી અગાઉનો પુરતી રીતે ધ્યાનમાં લીધો હતો.

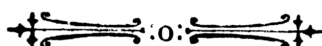
આ ભયની સામે કાયદાથી બચાવ કરવાની જરૂરીયાત ફ્રાન્સે પહેલી સ્વિકારી હતી. પહેલાં જરમનીએ તેઓને અમલમાં મુકયા હતાં.

તેઓની પુઠે ફ્રાન્સ, ઓસ્ત્રીયા, બેલજીયમ, સ્પેન, નેધરલેંડ અને સ્કેનડી-દેવીયન ચાલ્યા હતા. આ કાયદાઓનો સાર એ થાય છે કે મરનારના તબીબથી સ્વતંત્ર અને ઉત્તમ તપાસ દેખઇતા મરણ પામેલાંની થવી જોઇયે. જરમની, ઓસ્ત્રીયા અને બેલજીયમમાં રાજ્ય તરફથી ખાસ એ બાબદની તાલીમ લીધેલા મુવેલાના ઇન્સપેકટરો રાખવામાં આવ્યા છે. બીજા રાજ્યોમાં જાણીતા તબીબની મદદ લેવામાં આવે છે. ઓસ્ત્રીયાના રાજ્યના કાયદામાં નીચલી કલમ માલમ પડે છે:—
"મોતની ખાત્રીપુર્વક નિશાની ફકટ શરીરનો સમુલગો કહોવાત છે. જે નિયમ પ્રમાણે ઘણો મોડેથી થાય છે, તેથી મુરદાંની તપાસ કરનારે, આ સાબેટીની ગેરહાજરીમાં કોઇબી એકે નિશાનીથી દોરવાઇ જવું નહીં પણ સર્વે મોતની નિશાનીઓ અને કાંઈ જીવન આપનારા અવયવની નુકશાનીની પુરતી તપાસ કરીને મત આપવું."

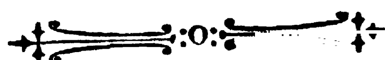
"મ્યુનીચમાં જરમનીની સર્વથી ઉત્તમ રીત અમલમાં મુકવામાં આવે છે. આ શહેરમાં ૫૦,૦૦૦ માણસો વસે છે. એ શહેરને ૨૧ દાટવાના લતામાં વહેચી નાખવામાં આવ્યું છે. દરેક લતા ઉપર એક મુવેલાની તપાસ કરનારો રાખવામાં આવે છે. મરતી વખતે ઘરનો તબીબ હમેશાં હાજર રહે છે. મુરદાંને કપડા વિગેરેથી તૈયાર કરવા એક ખાસ તાલીમ લીધેલી સ્ત્રીને રાખવામાં આવે છે. ઘરનો ડાકટર મોત જાહેર કરે છે. પણ કાયદો તેને કબુલ રાખતો નથી. તપાસ કરનારો આવે તે અગાઉ મુરદાંને કોઇને હાથ લગાડવા દેવામાં આવતો નથી. દરેક બાબદની તપાસ કરી તે સરટીફીકેટ લખી આપે છે. તયાર પછી ઘરનો તબીબ તે ઉપર સહી કરે છે. જો ઇન્સપેકટરને યોગ્ય લાગે તો સજીવન કરવાને માટે મુરદાંને રહેવા દે. સાધારણ રીતે ક્રિયાકામ માટે ઘરમાં બે થી ત્રણ કલાક મુરદાંને રાખવા દેછે, ત્યાર પછી તેને મોત તપાસવા માટેની બીલડીંગમાં લઇ જવામાં આવે છે. ત્યાં ૭૨) કલાક સુધી તબીબની તપાસ હેઠળ રાખવામાં આવે છે. અને જ્યારે એ બીલડીંગના તબીબની સરટીફીકેટ મલે છે, ત્યારે દાટવાની રજા મલે છે. આ બીલડીંગમાં મુરદાને સજીવન કરવા માટે દરેક રીતની દવા, હથી-યારો, રોશનીઓ, ગરમી અને હવાની ખાસ સગવડ રાખવામાં આવે છે. ઉડતા રોગ માટે જુદા ઓરડાઓ રાખવામાં આવે છે.

અકાળ મોતે દટાઈ મરતા અટકાવાની એક શોધ.

"૧૮૯૮ માં રશીયાના ઝારના ખાનગી ખજાનચી કાઉન્ટ મીચેલ-વોન કારનીસે અકાળ મોતે દટાઇ મરતાં અટકાવાની એક શોધ નીચે પ્રમાણે કીધી હતી. ઘોરને મથાળેથી ચાર ફીટ લાંબી એક નળી બહાર રાખવામાં આવે છે અને તેની ઉપર એક ધાતુનો દાબડો રાખવામાં આવે છે અને ઢાંકણમાં કમાન મુકવામાં આવી છે. આ નળીનો નીચલો છેડો જે કોફીનના ઢાંકણ ઉપર આવેલો છે, ત્યાં એક હવાથી ભરેલો ફુકકો રાખવામાં આવે છે, જે જરા પણ દબાન થવા સાથે ફુટી જાય છે અને હવા નળીની અંદર દાખલ થાય છે, અને આથી પેલા ઉપર રહેલા દાબડાનું ઢાંકણ ઉંઘડી જાય છે. જેવું ઢાંકણ ઉંઘડે છે કે તેમાંથી એક નાનો વાવટો બહાર નિકળે છે અને તેજ વખતે વિજળીનો ઘંટ વાગે છે. આ ઘંટ ઘોર ઉપર વાગે છે એટલુંજ નહીં પણ ઘોરના રખેવાલના ઘરમાં પણ રાખેલો ઘંટ વાગે છે. આ રીત પેહલાં ધારવામાં આવેલા મરણ પામેલું માણસ જરા પણ શ્વાસ લેવા માંડે છે કે હિલચાલ કરે છે કે તુરત ઘંટ વાગે છે, દાબડાનું બારણું ઉંઘડી જાય છે અને વાવટો બહાર નિકળી આવે છે. એથી વધુ એ છે કે તુરતજ નળીમાં એવું સાંચાકામ રાખ્વવામાં આવ્યું છે કે જેથી કોફીનની અંદર હવા "પંપ" કરવામાં આવે છે. કે મદદ આવી પુગે તે અગાઉ તે હવા વગર ગુંગળાઇ જાય નહીં.

ભાગ (૨) જો.

મરતી વખતની હાલત.

પ્રકરણ ૧ લું.

મરતી વખતની શરીરની હાલત.

ઘણીક વખતે આપણે મરણ પામતાં માણસોને જીવ જતી વખતે ઘણી તાણતોડ કરતા અને વેદના ખમતા જોઇયે છીયે. ત્યારે શું જીવ જતી વખતે એક માણસને ઘણી વેદના ખમવી પડતી હશે?

કેટલાક જાણીતા તબીબોનું કહેવું એવું છે કે મરતી વખતે શરીર ને કાંઇ પણ દુઃખ થતું નથી. આવા તબીબોનાં થોડાં મતો હયાં રજુ કરીશું:—

ડૉ૦ ઓસમર જણાવે છે કે હું ૫૦૦) મરણ પામતાં માણસોના બીછાણાં આગળ હાજર હતો અને તેઓ કેવી રીતે અને કેવી લાગણીથી મરણ પામતાં હતાં તે બારીકીથી તપાસ્યું હતુ અને તેઓની નોંધ લીધી હતી. ૯૦ જણા શરીર અથવા કોઇ બીજા દુઃખથી પીડાયાં હતાં, ૧૧ જણા કોઇ રીતની ધાસતી અથવા બીહક દેખાડતાં હતાં. એક જણે મિનોઇ ખુશાલી દેખાડી હતી, બીજા એક જણે ઘણોજ પશ્ચાતાપ કરયો હતો, પણ મોટા ભાગે કોઇબી રીતનાં ચિન્હો દેખાડયાં ન હતાં, પણ જેમ માણસ ઉંઘમાં પડતાં સઘળું વિસરી જતાં તે પ્રમાણે મરણ પામતાં.

ડૉ૦ એડવરડ કલાર્ક જણાવે છે કે જેમ આપણને જન્મ લેતી વખતે દુઃખ થતું નથી તેમ મરણ વખતે પણ દુઃખ થતું નથી.

ડૉ૦ જેમસ પીબલ્સ જણાવે છે કે કાંઇબી રીતનો આંચકો અથવા ઝટકો લાગવાથી મરણ નિપજે તો તે વખતે કાંઈ દુઃખ થતું નથી, કારણ માણસ તુરતજ ભાન ખોહી દેછે.

મરતી વખતે માણસની સ્થિતિ કેવી હોય છે તે વીશે ડા૦ સટીફનસ જણાવે છે કે પહેલાં એકેકમાં ગુંથાઇ ગયલાં જ્ઞાનતંતુઓ (neurons) એકેક તરફનો આધાર ખોહી દેછે અને માણસનું સ્વભાન જતું રહે છે. હરદય ભેજાંને જીવન શક્તિ આપનાર સ્વચ્છ લોહીનો ખોરાક મોકલી

શકતું નથી. જેમ ઉંઘમાં થાય છે તેમ, અને થોડી મીનીટમાં જ્ઞાનતંતુઓ ગુંગલાતથી અને ભુખમરાથી મરણ પામે છે. હજારો નાના જીવડાઓ નાબુદ થાય છે, જે પ્રમાણે મોટું ભાન જતું રહે છે તેમ, કારણ એ દરેક જે જીવતા અણુઓ અને પ્રમાણુઓનું બનેલું છે તે એક બીજાનં સાથનો સંબંધ છોડી દે છે.

ભેજાંના અણુઓનો નાશ રફતે રફતે થાય છે અને સઘળા પ્રમાણુઓ પહેલાં અણુઓની હાલતમાં આવે છે.

ડૉ૦ થોમર ડી. સ્પેનસર લખે છે કે "એક બચ્ચું જનમતી વખતે જે વેદનામાંથી પસાર થાય છે. તે વેદના વીશે જો તે ભાન ધરાવતું હોય તો મરતી વખતના વધતામાં વધતાં દુઃખ કરતાં ને વધારે દુઃખ ભોગવે પણ તે છતાં તેને કાંઇ (જનમતી વખતે) લાગતું નથી. જનમતી વખતે તે બેભાન હાલતમાં હોય છે. ભેજું બહારની ચીજોની કાંઇ અસર લઇ શકતું નથી, આ ન જણાયલી દુન્યામાં તેનું દાખલ થવાનું કાર્ય બેભાન હાલતમાં સપુર્ણ થાય છે. અસલથી એવું માનવામાં આવે છે કે મરતી વખતે દુઃખ થાય છે એમ માનવું ભુલ ભરેલું છે, જો કે નહીં સાજાં થાય એવાં દરદો વખતે મોતના કેટલાક મહિનાઓ અને અઠવાડીયાં અગાઉ દુઃખ થાય છે.

મરતી વખતે ભેજાંને લોહી ઘણુંજ થોડું મલે છે એટલુંજ નહીં પણ તે કારબોનીક એસીડ ગેસથી ભરપુર થયલું હોય છે, જે જ્ઞાનતંતુઓના મધ્ય બીંદુ ઉપર અસર કરે છે અને ભેજાંના આગલા ભાગને રફતે રફતે જડ બનાવે છે, જેથી ભાન અને લાગણીનો નાશ થાય છે. દરદી રફતે રફતે બેભાન હાલતમાં આવતું જાય છે, હોથ જાંબુડા રંગના થાય છે અને ચેહરો થંડો અને સીસાંના રંગનો દેખાય છે, કપાળ ઉપર થંડો પરસેવો એકઠો થાય છે અને તાનતોડ સાથે અથવા તે વગર મરતું માણસ પોતાની છેલ્લી ઉંઘમાં પડે છે. ભાન સાથની સઘલી બહારની અસરો લેવાની શક્તિ ગુમ થયલી હોવાથી મરતી વખતના તરફડયાં ભાન વગરના હોય છે. જેઓ છેલ્લી ઘડી સુધી પુર ભાનમાં હોય છે તેઓનું મન શાંત રહે છે અને શરીરમાં દુઃખ થતું નથી."

મરતી વખતે મનની હાલત.

એક અગત્યનો સવાલ એ ઉત્પન્ન થાય છે, કે છેલ્લી ઘડીએ માણસનાં મનની સ્થિતિ કેવી હોય છે? એ વખતે માણસનું ધ્યાન પુર હોંશમાં કામ કરે છે કે? જ્યારે એક માણસ પોતે જાણે છે કે એક ઘડી પછી તેને આ દુનિયા છોડી જવી પડશે, પોતાનાં વાહલાં બાઇડી છોકરાંને તજી દેવાં પડશે, પૈસા ટકા અને દુન્યવી એશઆરામ ને છેલ્લી સલામ કરવી પડશે, એ સઘળાને તજી એખલું અટુલું જવું પડશે અને કયાં જવું પડશે તે વીશેની બેખબરી માલમ પડે, તો તે વખતની એ માણસની મનની સ્થિતિ કેવી હોવી જોઇયે? આ સવાલો કુદરતી રીતે મનમાં ઉભરી આવે છે. એ સવાલોનો નિર્ણય આપણે દાખલા દલીલો સાથે કરીશું. પહેલાં જુદી જુદી સ્થિતિમાં માણસ છેલ્લી ઘડીએ આવી પુગેલાં હતાં અને તેઓને તાત્કાલીક ઉપાયથી સાજાં કરવામાં આવ્યાં હતાં. તેઓએ મરતી વખતની સ્થિતિનો જે હેવાલો રજુ કીધા હતા, તે વિદ્વાનો કેરીંગટન અને મીડરના પુસ્તકમાંથી ઉતારો કરીશું.

ઉંચેથી પડીને મરણ પામતાં માણસનો હેવાલ.

"જો કે હું ઘણીજ ઉંચાઇએથી પડયો તે છતાં જેમ સ્વપનામાં આપણે પડી જતાં જોઇયે છીયે તેવી ધાસતી મને મુદલ લાગી નહીં. એથી ઉલટું મને એમ લાગ્યું કે કચડાઈ જતાં બચાવાને કાંઇ મોટી પાંખો મને નીચે લઇ જતી હતી. પડતાં પડતાં સઘળો વખત મારૂં ભાન મેં ખોઇ દીધું ન હતું. કોઇબી રીતની ધાસતી અથવા ફીકર વગર મારી હાલત તેમજ મારાં કુટુંબની ભવીશની સ્થિતીનો દરિયાફ્ત કરતો હતો. મારી જીંદગીના ઘણાક બનાવો અસાધારણ ઝડપે મારી આગલથી પસાર થઇ ગયા હતાં. લોકોને મોઢેથી મેં એમ સાંભળ્યું હતું કે જેઓ ઘણીજ ઉંચાઇએથી પડી જાય છે તેઓના શ્વાસ બંધ થઈ જાય છે પણ મારો શ્વાસ બંધ થઈ ગયો ન હતો. અને છેવટે જ્યારે મારૂં શરીર નીચે ખડકને અફડીયું ત્યારે કાંઇ દુઃખ થયા વગર હું બેભાન થઇ ગયો. નીચે પડતાં પડતાં ખડકો અને બરફની લાદીઓને અફડતાં મારાં માથાં અને શરીરની ઉપર જે જખમ પડયા હતા તેથી મને કાંઇ પણ દુઃખ થતું ન હતું. જે ઘડીએ હું ભવીશ્યની જીંદગીની કીનારી ઉપર આવી પુગયો તે ઘડીઓના જેવી સુખી ઘડીઓ મેં કદી પણ અનુભવી ન હતી. મને

યાદ છે કે મારી મનની આંખોથી મારી જીંદગીના વીમાની પોલીસીની સરતો મેં વાંચી હતી. મારા મરણ પછી મારાં વહાલાંઓને જે મોટી રકમ મળવાની હતી તેનાં બીલો અને ચળકતું સોનું તેઓને ગણીને આપવામાં આવતાં મેં જોયું હતું.

ફાડી ખાનારાં જાનવરોના પંજામાં મરતી વખતની હાલત.

"જાણીતો મુસાફરો ડો. લીવીંગસ્ટન જયારે આફ્રીકામાં મુસાફરી કરતો હતો, ત્યારે તેને એક સીંહએ પંજામાં પકડયો, તે વિષે જણાવામાં આવે છે, કે એ વખતે તે થોડીક ઉંચાઇ ઉપર હતો. તેને સીંહે ખભાંમાંથી પકડયો અને બંને જણા જમીન ઉપર પડયા. તેના કાન આગળ ઘણું ભયાનક રીતે ઘુરકવાનું સંભળાતું હતું જે પ્રમાણે કુતરો ઉંદરને હીલાવી નાખે છે, તે પ્રમાણે તે સીંહે તેને પછાડી નાખયો. જે પ્રમાણે બીલાડી ઉંદરને પછાડવા પછી ઉંદર બેહોશ હાલતમાં આવે છે, તે પ્રમાણે તે બેહોશ હાલતમાં આવ્યો, કે જે હાલતમાં દુઃખ કે ભયની લાગણી મુદ્દલ લાગતી ન હતી. જોકે જે સઘળું બનતું હતું તેનું ભાન તે ધરાવતો હતો. જે પ્રમાણે દરીદી થોડાક કલોરોફોરમની અસરમાં હોય છે, તે વખતે જયારે તેની ઉપર વહાડકાપ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે સર્વેનું ભાન ધરાવે છે તોપણ તેને હથીયારો અને છરી લાગતી નથી, તેમ તે જણાવતો હતો કે આ સ્થિતિ કાંઈ મનની હાલત ઉપર આધાર રાખતી ન હતી. તેને હીલાવા અને પછાડવામાં આવ્યો તેથી તેની ધાસ્તી નાબુદ થઇ ગઇ અને તેને જાનવર તરફ જોવાથી કોઇ રીતની ધાસતી ઉત્પન્ન થતી ન હતી. સારે નસીબે આ માણસને આવી ભયંકર સ્થિતિમાંથી કાંઇબી ગંભીર ઇજા વગર બચાવી લેવામાં આવ્યો હતો.

ટાઢથી મરી જતી વખતની હાલત.

"એક બાનુ ટાઢથી મરી જતી વખતે કેવી હાલતમાં હતી તે વિષે તેણી જણાવે છે કે તેણીની આંખ આગળ હજારો રંગીન રોશનીનાં કિરણો નાચતાં જણાતાં હતાં. હજારો તોપોની ગરજના તેણીને કાને પડતી હતી અને જયારે તેણી ચાલતી હતી ત્યારે તેણીના પગમાં હજારો સોયો ભોકાતી હોય એમ લાગતું હતું. ત્યાર પછી તેણીને

ઝુંઝણુ આવવા લાગી. તેણીને ખુશનુમા સુસતી લાગતી હતી, કે જે સુસતીમાં દુન્યવી જંજાળ અને ભયથી મુકત તેણી માલમ પડતી હતી. તેણીનું બચ્ચું તેણીના હાથમાં ગરમ અને પીંછાં જેવું હલકું લાગતું હતું. વસંત રૂતુની હવાની લેહકી તેણીને ઘણી ખુશનુમા લાગતી હતી. તેણીના કાનમાં મધુર ગાયણનો અવાજ હતો. બરફના ટકીયા ઉપર આશાયસ લેવા તેણી હવે જમીન ઉપર પડી, જે વખતે તેણીની આંખો આગલ ઘણાં સુંદર રંગબેરંગીન રોશનીનાં કિરણો નાચતાં જણાયાં અને ત્યાર પછી તેણીએ પોતાનું ભાન ખોઇ દીધું અને જયારે તેણીને સુધ્ધીમાં લાવવામાં આવી, ત્યારે તેણીએ ઉપલો હેવાલ રજુ કીધો હતો.

વિજળીના ઝટકાશી મરતી વખતની હાલત.

"એક પળમાં મને એવું લાગુ કે મને હાથ પકડીને કોઇ નીચે ઘસડી જાય છે, અને ત્યાર પછી સઘળું સુન્ય થઈ ગયું. થોડી મીનીટો સુધી જીંદગીની કાંઇ પણ નીશાની માલમ પડી નહીં. ત્યાર પછી રફતે રફતે મને ભાન પાછું આવતું ગયું અને અકસમાત વિષે કાંઇ ભાગાં ટુટાં વાકયો બોલી શકયો. જે સાત મીનીટના અરસામાં બેસુધ્ધ હાલતમાં હતો, તેની આગળ અને પાછળ શું બનાવો બન્યા તે સર્વે હું અરધા કલાકમાં યાદ કરી શકયો હતો."

ગુંગળાઈને મરી જતી વખતની હાલત.

ગુંગળાઇને મરી જતી વખતનું મોત ફેફસાંથી શરૂ થાય છે અને તેજ વખતે શરીરના માસરજજુને લકવો થાય છે. આવી રીતે ભોગ થઇ પડેલાં માણસથી કાંઇ પણ કાર્ય અથવા હીલચાલ થઇ શકતી નથી, જ્યારે હજુ ભાન રહે છે. જરા પણ બુમ પાડવાને તે અશકય માલમ પડે છે અને મોત તસુએ તસુ આગલ આવતું જાય છે, કાંઇ પણ દયા વગર તેના ભોગીને તે નહીં છટકી શકાય એવી જાલમાં લપેટી લે છે, જયાં સુધી વખતસરની મદદથી તે છેલ્લે તબકકે પુગે તે અગાઉ તેને બચાવી લેવામાં આવે નહીં, ત્યાં સુધી તે પુર ભાનમાં રહે છે અને મોતની સાંકળ તોડવાની કોશશમાં, આગળ પાછળના બનાવોનાં ચીત્રો યાદદાસ્તની ઉપર વિજળીના ચમકારા માફક પુર રંગોમાં ધસી આવે છે જે તેના ભેજાને સુચવે છે કે તેનું મોત આવે છે."

"ગુંગલાત અથવા ડુબી મરવાની છેલ્લી ઘડીએ મનની ચીત્રો ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ ઘણી સાધારણ રીતે જણાયલી છે. જીંદગીના પાછલા બનાવો અસાધારણ ઝડપે એ વખતે મનની આગળ આવી ઉભા રહે છે, અને તેઓને વખત અથવા જગાની હદ રહેતી નથી."

આપઘાતથી ડુબી મરતાં માણસનો હેવાલ.

એક સ્ત્રીની બેવફાઇથી અને પ્રેમમાં નિરાશી મળવાથી લંડન બ્રીડજ ઉપરથી કુદકો મારી થેમ્સ નદીમાં ડુબી મરી આપઘાત કરવાની એક માણસે કોશેશ કીધી અને મરતાં બચાવી લેવા પછી તેણે પોતાનો હેવાલ નીચે પ્રમાણે રજુ કીધોઃ—

"દુન્યાની બેવફાઇ ઉપર અને ધર્મ ઉપર ધીટકાર નાખી, એક જાનવરની માફક ચીસ પાડી લંડનના પુલની કોર ઉપર ઉભો રહયો. એક મીનીટ હું જરા ધ્રુજયો. મારી ઉપર આકાશ હતું નીચે નદી હતી, સામી બાજુ ચંદ્રમા પ્રકાશતો હતો અને નીચે અંધકારમાં ભેદી નદી વહેતી હતી. આકાશ તરફ મેં મારા અપવિત્ર હાથો ઉંચા કીધા, મારા હોઠોમાંથી ધીટકારની ચીસ પાડતો કુદકો મારયો. મને યાદ છે કે જેવો કુદકો મારયો કે મારી હોજરી એક પળ સંકોચાવા લાગી અને બીમારી જેવું લાગું. ગરમ લોહી મારા કાન આગળ ધસી આવતું મને યાદ છે અને પછી પવનના સપાટા માફક ઠંડકનું ધસી આવવું થયું, પણ પાણી લાગવાની મને મુદલ યાદ નથી.

"ત્યાર પછી એકદમ આસપાસ ફરી વળેલો મોત ઉપજાવનારો ઠંડકનો ઝટકો લાગો, જેને મારા માસ રજજામાં આંકરાં ઉત્પન્ન કરી એવુ દુઃખ પેદા કીધું કે મારા પગ હાથ ને શરીર તરફ સંકોચાવી લીધા અને બીજી પળમાં દમ લેવા માટે તરફડયાં મારવા લાગો. મારી જીંદગીને માટે લડત ચલાવા માંડી, અને અત્યંત ધાસતીની ઝુમમાં પાણીને પકડવા લાગો, જે મારા માથાંની ઉપર ફરી વળયું હતું અને તેમાં પરપોટા અને ફીણ થવા લાગું. મારા કાનો, મોહ અને નાકના નસકોરામાં લોહી અને આતશ માલમ પડતા, મારી આંખો એ બળતા દડા જેવી હતી જે ભેજાંના અંદરના ભાગને રોશનીવાળું બનાવ્યું હતું અને જેમાં લાલ લોહી ગોળ ગોળ ફરતું માલમ પડતું હતુ, જે પ્રમાણે વંટોળીયામાં પાણી ફરે છે તેમ.

"પણુ રફતે રફતે શરીર અને હાથ પગ સુંન મારવા લાગા અને ઠંડા થવા માંડયા. મારા તરફડીયાં ઓછાં ને ઓછાં થવા લાગાં અને આતશો ધીમા થઇ બહાર નીકળી ગયાં. મારા ભેજાંમાંથી લોહી નીકળી ગયું અને તે ખાલી ખોખાં જેવું લાગુ, જે પ્રમાણે એક માણુસ બારી વડે ઓરડમાં જોય તે પ્રમાણે મે મારા ભેજાંમાં જોયું તો તેમાં તરેહવાર ચીત્રો આવતા અને જતાં જોયાં.

એ માણુસ વધુ જણાવે છે કે "રફતે રફતે મારા વીચારો અને લાગણીઓ પાછી સજીવન થવા લાગી અને હું જાગ્રત થયો, મારા હરૂદયમાં નહીં વરણવી શકાય એવી ધાસતી લાગવા લાગી. મારી પીઠ ઉપર ચતો સુતેલો મારા ઓરડામાં મેં પોતાને જોયો અને મારી આંખો ઓરડાની શીલીંગ ઉપર ટીકટી જોઈ. જ્યારે આપધાત કરવા એ ઓરડામાંથી બહાર નીકળયો ત્યારે તેને ફરીથી જોવાની મેં આશા રાખી ન હતી. મેં ઉઠીને બેસવાની કોશેશ કીધી અને જો કે મારૂ ભેજું સાફ અને ચપળ હતું, તે છતાં મને એમ લાગુ કે મેં મારૂ શરીર અને હાથ પગો, ઉપરનો કાબુ ખોહી દીધો છે ત્યાર પછી મેં મારી આંખની કીકીને ફેરવવાની કોશેશ કીધી કે હું મારી આસપાસ જોવું પણ તેઓને જડ થઇ ગયલી જોઇ અને તેઓ ઉપરનો કાબુ પણ ખોઇ દીધેલો જણાયો, આથી મારા હૈયાંમાંથી નહીં વર્ણવી શકાય એવો ભય અને કંપારીનું રૂદન શરૂ થયું, પણ મારા હોઠો બીડાઇ ગયલા હોવાથી બોલી શકાતું ન હતું, કારણ હું મરણ પામેલો કોફીનમાં પડેલો હતો અને મને ઘોરમાં લઇ જવાને માણસોને મારા દાદર ઉપર ચહડતા મેં જોયા.

આપઘાત કરનારનુ જીવતુ દોજખ.

આ હેવાલનો લખનાર જણાવે છે કે જે માણસ આપઘાત કરે છે તેને આવી શીક્ષા થાય છે કે જો કે તે પોતાના શરીરની જીંદગીને નાશ કરે છે, પણ પોતાનાં મુવેલાં શરીરમાંથી જીવતો આતમા જુદો પાડી શકાતો નથી, પણ તે ત્યાંજ રહે છે. આપઘાત પછી માણુસનું મુરદુ એક ભાન ધરાવતું મુરદું જેવું હોય છે, જે શરીરનું કોહોવું અને જમીનમાં ડટાવું સર્વનું ભાન તે ધરાવે છે. પણ તેનો અટકાવ કરવાને શકતી ધરાવતું નથી. આ ખાકી માણુસે કોઇબી રીતની લુચાઇ કરી ખુદાની મરજીનો અનાદર કરી શકતા નથી. માનવી પોતાના પેદા કરનારને ઠગી

અથવા હરાવી શકતો નથી, કારણ આપણી જીંદગી, આપણું જીવવું મરવું સઘળું તેના હાથમાં છે. જેઓ પોતાના હાથમાં લઇ તેનો અનાદર કરે છે તેઓ દુઃખી થાય છે.

પેલા માણસનો વધુ હેવાલ તપાસયે. "છેવટે એવો વખત આવી લાગો કે મારી કફનનાં ઢાંકણ ઉપર માટી નાખવાનો અવાજ સંભળાવાથી મેં જાણ્યું કે હવે મારૂં કફન કબરમાં ઉતારે છે. ત્યાર પછી મને એવું યાદ છે, કે જ્યારે સઘળું મોડું થઇ ગયું ત્યારે ખોદા અથવા સયતાને મારી મશકરી કરવા મારા હાથ પગમાં થોડી શક્તિ મુકી. જ્યાં સુધી મારા નખો સુકાં કોટલાં માફક નીકળી પડયાં અને તેમાંથી માસ નીકળી પડયું ત્યાં સુધી મારા હાથો ઝાલ્યા.

મેં ચીચયારી પાડી કે "ઓ ખુદા મને મારીનાખ, મારીનાખ ઓ ખુદા અથવા સયતાન! અને હું જે હમણા તુને શ્રાપ દેતો હતો તે તને આશીરવાદ દઇશ. સુકી ખોપરીમાંથી દાંત કચકચાવાનો અવાજ આવે તે પ્રમાણે મારી પોકળ કોફીનમાંથી અવાજ નીકળયો, અને નરમ માંટી જેને મને બંધ કીધો હતો તેમાંથી તે અવાજ પડઘા વગર ગુમ થઇ ગયો, પણ આ મારી જીંદગીનો જવાબ દોજખ કે બેહેસતમાંથી મળયો નહી. જો કે કોફીનમાં જરા પણ હીલચાલ કરવાની જગા ન હતી, ઘણીજ જીવતોડ કોશેશ કરી મારા સીધા પડેલા હાથોને વાળવાને શક્તિવાન થયો. એક દીવાના માણસના અસાધારણ બળ વડે મેં કોફીનના ઢાંકણા સામે જોર કીધું. મારા આંખની કીકીની દોરી તુટી ગઇ. પણ લાકડાની દીવાલ ઉપર થોડીકજ અસર થઇ. પણ જ્યારે મેં એક વાર વધુ તે લાકડાંની દીવાલ અને આજુબાજુ મારા હાથો પછાડયા કે લાકડાનો ભાગવાનો અવાજ આવયો અને મારા ખોદા, શું બનવા જોગ હતું!" રોશની! દીવસની રોશની માલમ પડી.

"હું એક ઓરડામાં માલમ પડયો, જે ઓસપીટલ જેવો લાગતો અને મે એક અવાજ સાંભળયો. "એનો વખત ઘણોજ ખરાબ હતો ડાકટર, પણ હું ધારૂં છું કે એ સંવટે ઠેકાણે આવશે. આ ગરીબ સયતાનને પોલીસના હાથમાં ન આપતા મારા સીવાય કોઇભી સોગંદખાઈ કહી શકશે નહી કે તેણે આપઘાત કીધો ન હતો. જો હું તેની વિરૂધ જઇશ તો મને ફાંસી ચઢાવશે."

"મારા દીકરા આવો વાંક છુપાવા માટે તું ઘણું જોખમભરયું કામ કરે છે. પણ જો ફરીથી એવું કામ નહીં કરે એવું તે વચન આપે તો આ બનાવ ખાનગીજ રાખીશ. એવો જવાબ મળયો મેં એ પ્રમાણેનું વચન આપ્યું.

આપઘાત કરવાથી માણુસ કેવું દુઃખી થાય તે વીશે આ દાખલો પુરતો ખ્યાલ આપે છે.

સર્વે દાખલાઓ ઉપરથી એટલું સાબેત થયું છે કે આપઘાત અથવા ઝેર ખાધા સીવાય મરતી વખતે શરીરમાં દુઃખ થતું નથી.

મરતી વખતે ભાન રહે છે કે?

સર બેનજામીન બ્રોડી કહે છે કે "મેં મરણુ પામતાં માણુસની હાલત આતુરતાથી તપાસી છે અને મારી ખાત્રી કીધી છે, કે સાધારણુ માણુસો જે દાખલામાં એક માણુસને તદન બેહોશ ધારે છે તેવા દાખલામાં મરવાની છેલ્લી ઘડીએ પણુ મન ઘણું ચંચળ રહે છે.

આપણે કેટલાક દાખલા તપાસ્યા તે ઉપરથી માલમ પડે છે, કે મરતી વખતે માણુસ પુર હોશમાં હોય છે, પણુ તદનજ નિર્બળ થઇ ગયલું હોવાથી તે વડે પોતાનું ભાન બીજા ને જણુાવી શકતું નથી. પણુ આજુબાજુ શું બને છે તેનું ભાન તે ધરાવે છે. જે પ્રમાણે એક માણુસને લકવો થાય છે, તે વખતે તે પોતાના શરીરની હીલચાલ કરી શકતો નથી, તે છતાં તે શરીર વિષેનું ભાન ધરાવે છે, તે પ્રમાણેનું ભાન હોય છે.

કેરીંગટન અને મીડર જણાવે છે કે "કેટલીક વખતે કેટલીક દવાઓ આપવામાં આવે છે, ત્યારે શરીરમાં કાંઇ પણુ ભાન જણુાતું નથી અને તે છતાં સર્વે ઇંદ્રીઓ અને મન દુઃખદાયક રીતે ચપળ રહે છે. આ બાબદમાં પણુ એમજ હોવું જોઇયે. એમ બનવા જોગ છે કે મોતના ખેંચાણુ અને ધક્કાથી થોડુંક ભાન બંધ પડી જાય છે અને ઘણાક દાખલાઓમાં આ રીતે આત્માને પોતાનું ભાન જાહેર કરવા અટકાવ નાખે છે. જોકે શરીરમાં થોડું ભાન હોય છે. આપણે ભાનની

હાલત અને ભાનને જ્ઞાનતંતુ મારફતે જાહેર કરવાની શકિત વચ્ચેનો તફાવત બરાબર સમજવો જોઇયે."

ઉપલા વિદ્વાનો એ બાબતમાં એક દાખલો નીચે પ્રમાણે આપે છે:—

"એક ઘણોજ અર્થસુચક અને ધ્યાન પુગાડવા જોગ દાખલો જાણમાં આવ્યો છે. એક દરદી જે પોતે જાણતી હતી, કે થોડા વખતમાં તેણી મરણ પામશે, તેણી પોતાની આગલ ઉભેલાને પોતાની છેલ્લી ઇચ્છાઓ લખાવતી હતી. તેણીના મરણની થોડીક મીનીટ અગાઉ તેણી ઘણીજ નબળાઇને લીધે બરાબર બોલી શકિત ન હતી. તેણી એ કાગળ અને પેનસીલ માંગયાં કે તેણી લખીને પોતાના વિચારો જણાવે. તેણીની મરતી વખતની ઇચ્છાઓ તેણીના હાથ વડે ઘણી સ્પષ્ટ રીતે લખવાનું તેણીએ શરૂ કીધું. હાથમાં અજબ જેવી શકિત માલમ પડતી હતી, જે તે હાથનીજ શકિત હતી. લખાણ મોટા હરફનું અને ખુલ્લું હતું અને તેમાં સમાયલા વીચારો સીલસીલાબંધ અને છેવટ સુધી પ્રવીણ હતા. આ પ્રમાણે તેણીએ લખવાનું ચાલુ રાખ્યું તે દરમ્યાન તેણીએ પોતાનાં શરીર ઉપરનો કાબુ તદન ખોઈ દીધો હતો, તેણીનો શ્વાસ ઘણોજ જોસમાં ચાલતો હતો અને તેણી દેખઇતી રીતે બેભાન હાલતમાં આવી ગઇ હતી. આ સ્થિતિ વધારેને વધારે બગડતી ગઇ અને છેવટે એવી હાલતમાં આવી પડી કે જે હાલતને આપણે મોત કહીયે છીયે. દેખઇતી રીતે નાડી અને શ્વાસ બંધ થઇ ગયાં, ગરમી ઓછી થઈ ગઇ, આખું શરીર ઢીલું થઇ ગયું, ચહેરો મોત જેવો ફીકકો થયો, તે છતાં તેણીના આખા હાથે લખવાનું ચાલુ રાખ્યું. લખાણ સ્પષ્ટ, ભુલ વગરનું અને વીચારવંત હતું, જે લખાણ જયારે ભાન પુર હોંસમાં હોય છે અને મનની દરેક શકિત પુર બળમાં કામ કરે છે તે વખતે થાય છે તેવું હતું. આ બુધ્ધિબળ આવી હાલતમાં આ સ્ત્રીમાં કયાં છુપાયલુ હતું તે કહી શકાતું નથી, પણ આ બનાવની વખતે આવું ભાન હતુંજ તે વિશેનો સવાલ નથી. બીછાના ઉપર મરણ પામેલું લાકડાં જેવું શરીર પડેલું હતું. જયારે જમણો હાથ અને ખભું ચપળ અને હીલચાલ કરતું હતું અને તે ભાનની મરજી પ્રમાણે લખતુ હતું. આ બનાવ એવો લાગતો કે જીવતો આત્મા આ મરણ પામેલા શરીરને ઉપયોગમાં લેતો હતો."

આ દાખલો ઘણો અગત્યનો છે કારણ એ ઉપરથી પુરવાર થાય છે કે જ્યારે ભેજું અને શરીર તદ્દન સુસ્ત થઇ જાય છે અથવા મરી જાય છે ત્યારે પણ બુધ્ધિબળ કામ કરી શકે છે.

મરતી વખતે યાદદાસ્ત શક્તિ ઘણીજ ચપળ માલમ પડે છે.

છેલ્લી ઘડીએ જે અસાધારણ યાદદાસ્ત શકિત અને મન શકિત વારંવાર માલમ પડે છે, તે જાણવા જોગ છે અને ઘણીક અગત્યની બાબદ ઉપર આપણું ધ્યાન ખેંચે છે. કેટલાક જડવાડીઓ માને છે તેમ જો યાદદાસ્ત શકિત માત્ર શારીરીક રીતે ઉત્પન્ન થાય છે, તો જે વખતે ભેજું ચપળતામાં ઘણું ઓછું હોય છે, જે વખતે તે ભેજાંને લોહીનો ખોરાક ઘણોજ જુજ મળે છે, તે વખતે અસાધારણ યાદદાસ્ત શકિત થોડી પળમાં જાહેર કરે છે, તે કેમ બની શકે છે? એવે વખતે ભેજાંને કાંઇ ખાસ ઉશકેરવામાં આવતું નથી, પણ એથી ઉલટું ભેજું તો તદ્દન સુસ્ત હોય છે અને બહારની ચીજની અસરો પણ લઈ શકતું નથી.

કેરીંગટન નામનો વિદ્વાન જણાવે છે કે "આવા બનાવમાં વખત જાણવાજોગ રીતે ઘણો થોડો હોય છે. એટલુંજ નહીં પણ સાધારણ ભાનમાં જે બાબદો આપણે તદ્દન ભુલી ગયાં હોઇયે અને આ સાધારણ જીંદગીમાં તે યાદ પણ આવે નહીં એવી બાબદો વારંવાર એ વખતે યાદ આવે છે. એ ઉપરથી માલમ પડે છે, કે આપણે કાંઇબી વીસરી જતાં નથી."

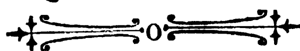
ડી. કવીનસી નામનો જાણીતો લખનાર એ વીશે જણાવે છે, કે "આ બાબદ વીશે મારી ખાત્રી છે કે મનથી કોઇબી ચીજ વીસરી જવાય એ બનવાજોગ નથી. આપણા હાલના ભાન અને મન ઉપર કોતરાયલા છુપા લેખો વચ્ચે હજારો બનાવો અને સંજોગો પડદા મીસાલે રહે, અને અકસમાતોથી એ પડદા નિકળી જાય, તે છતાં એ મન ઉપર કોટરાઇ રહેલા બનાવો હંમેશને માટે રહે છે. જે પ્રમાણે દીવસની રોશનીમાં તારા માલમ પડતા નથી, પણ આપણને ખબર છે કે તારાઓ હૈયાત છે, પણ રોશનીને લીધે જણાતા નથી, પણ રોશની જતી રહે છે અને રાત પડે છે ત્યારે તારાઓ પ્રગટ થાય છે, તેજ પ્રમાણે વારંવાર મન ઉપર કોટરાઇ રહેલા બનાવો જાહેર થાય છે."

બીજો વીદ્વાન લખે છે કે "આપણે એક ઘાસના ખેતરમાં સ્વપનુ જોતા હોઇયે તેમ પડયા હોઇયે અને એક ઘાસનું નરમ તણખું આપણા પગે અઠડયું હોય, જેની લાગણી આપણને ભાનમાં જરા પણ આવી ન હોય, અને આ દુન્યામાં તેની યાદ કદી પણ આપણને આવી ન હોય, તે છતાં તે લાગણી તદન વીસરી જવાતી નથી. તે કોઇ વખતે યાદ આપશેજ."

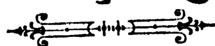
માટે પ્રીય વાંચનાર ખોટાં અને પાપી કામોથી દુર રહેવાની કેટલી જરૂર છે? ગમે તેવાં બુરાં કામો ખાનગીમાં કરવામાં આવશે તો પણ તે મનની ઉપર હંમેશ માટે કોટરાઈ રહેશે અને આપણે જાણયું તેમ મરતી વખતની છેલ્લી ઘડીઓમાં એક માણસને પોતાની જીંદગીના દરેક બનાવો યાદ આવે છે, તે વખતે બુરા અને પાપી બનાવોની યાદથી આપણને કેવી કંપારી ઉત્પન્ન થશે ! કેવું દુઃખ થશે! તેનો ખ્યાલ આપણને કરવાની જરૂર છે. આપણામાંના ઘણાકોએ તપાસ્યું હશે કે જેઓએ આખી જીંદગી દુર્ગુણોમાં કાઢી હશે, પાપી કામો કીધાં હશે બીજાઓને દુઃખ દીધાં હશે, લુટફાટ કીધી હશે, તેઓ મરતી વખતે ઘણોજ પશ્ચાતાપ કરતાં, રડતાં, ધાસ્તીમાં માલમ પડયાં હશે, જો કે તેઓને શરીરનું દુઃખ ન વેઠવું પડે, પણ મનનું દુઃખ ભારે ખમવું પડે છે. જેઓએ લુટફાત કરી મોટી દોલત ભેગી કીધી હશે, પણ મરતી વખતે જયારે તેઓને માલમ પડશે કે એ મોટી દોલતમાંથી એક કોડી પણ સાથે લઇ જવાની નથી, ત્યારે તેની નાસીપાસી કેવી માલમ પડશે? જેઓ પોતાનું સુખ બસ આ દુન્યાની ચીજોમાં માનતા હશે, તેઓ જયારે મરતી વખતે જાણે કે આ સર્વે ચીજો મને હવે છોડી જવી છે, બઇરી છોકરાં દોલત સર્વે, ત્યારે તેઓની છેલ્લી પળ કેવી દુઃખી માલમ પડશે? આવાં માણસો મરતી વખતે ફોકેફોક રડે છે, કારણ તેઓને તેજ વખતે માલમ પડે છે, કે તેણે પોતાની આખી જીંદગી ધુળમાં નાખી, જે તેને કરવાનું હતું તે તેણે કીધું નહીં, તેની આખી જીંદગી સ્વપના મીસાલે પસાર થઇ ગઇ અને સેવટે હાયવાય કરી સર્વે તજી જાય છે.

બીજા હાથ ઉપર જેઓએ પોતાની જીંદગી ઉમદા સદગુણોથી ગુજારી હશે, જો કે આ દુન્યાની સર્વે ચીજો તકલીદી છે તે છતાં એ સર્વે ચીજો તરફ પોતાની ફરજ હતી, તે સર્વે બજાવી હશે, પોતાના સંસાર તરફની ફરજ, પોતાના બાઇડી છોકરાં તરફની ફરજ, પોતાના દેશ અને ધર્મ તરફની ફરજ, દુઃખી દરદી તરફની ફરજ ખરાં અંત-

કારણથી બજાવી હશે, તે મરતી વખતે કેવો ખુશાલ અને આનંદી માલમ પડશે. તે એમ કહેશે કે મેં મારી ફરજો બજાવી છે અને પેલી જહાનમાં બેહસ્તનું સુખ ભોગવવાને આતુરતાથી રાહ જોતો તલપી હશે. તેને મનથી મરવું એ એક ખુશાલી છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

મરતી વખતે મહાન નરોએ રજુ કરેલો અનુભવ.

—:o:—

યુનાની ફીલસુફ સોક્રેટીસ.

જાણીતો યુનાની ફીલસુફ સોક્રેટીસ (Socrates) જેણે પોતાની આખી જીંદગી ઘણીજ ઉત્તમ પ્રકારે પસાર કીધી હતી. પણ છેવટે કેટલીક ગેરસમજુતીથી તેના દુશમનોએ તેને પકડયો. તેની તપાસ ચલાવી અને જેમ ઘણાક પવિત્ર માણસની જીંદગીમાં બને છે, તેમ તેની ઉપર ખોટાં તોહમતો જોડી કાઢયાં અને ન્યાયાધીશોએ તેને મોતની સજા ફરમાવી. તેને ઝેરનું પયાળુ પી મરી જવાનું ફરમાવ્યું. આ ફીલસુફ એટલી તો વિદ્વતા અને બુદ્ધિબળ ધરાવતો હતો, કે જો તે પોતાનો બચાવ કરતે તો સર્વે ન્યાયાધીશને શરમાવી નાખતે અને પોતાને બેગુનાહ પુરવાર કરી શકતે. આ ફીલસુફના ચેલાઓ તેની આગળ રડયા અને તેને ઘણો સમજાવ્યો, કે તેણે પોતાનો બચાવ કરવો, પણ સોક્રેટીસે પોતાનો બચાવ કરવા ના પાડી અને ઝેરનો પ્યાલો પીતી વખતે પોતાના ચેલાઓ આગળ "મોત" ઉપર વાયજ આપી જે જાણવાજોગ હોવાથી ત્યાં રજુ કરીશું:—સોક્રેટીસ બોલ્યો "જેઓ એમ ધારે છે કે મોત એ એક ખરાબી તેઓ ભુલ કરે છે. માનવાને ઘણાં કારણ છે કે મોત સારૂં છે. બે ચીજ બનવાજોગ છે. એક તો એ કે મોત એક તદન બેભાન અથવા નિસ્તીની હાલત હોય અથવા તો એ વખતે આતમા આ દુન્યા છોડી બીજી દુન્યામાં મુસાફરી કરતો હોય. હવે જો કોઇ રીતનું ભાન ન હોય, પણ સ્વપનાની હરકતો વગરની નીંદ્રા હોય તો મોત ફાયદાકારક છે, કારણ એ વખતે તો આખી હમેશગી (eternity) તો ફકત એક રાત જેવી માલમ પડશે. પણ "મોત" જો બીજી જગાએની મુસાફરી હોય, તો ઓ મારા મીત્રો, આનાજેવું બીજું સારૂં શું છે? ત્યાં ઓરફીયસ, મયુસીયસ, હેસોઇટ

અને હોમર જેવા મહાન નરો સાથે વાતચીત કરવાને જો બને તો એક માણસનું સર્વસ્વ આપી ન દે? એટલુંજ નહીં, પણ જો આમાં સત્યતા હોય તો ફરીફરીને મને મરવા દેવો. આપણા અસલી મહાન નરોને મળવાને અને તેઓ સાથે વાતચીત કરવા હું અજબ હોંશ ધરાવુંછું, એ સર્વે કરતાં, એ વખતે જ્ઞાનની શોધ ચાલુ રાખવાને શકિતવાન થઇશ. ત્યાં આ મહાન અને ભલા નરો સાથે વાતચીત કરવા અને તેઓને સવાલ પુછવાથી કેટલી ખુશાલી ઉત્પન્ન થશે! અને એ ઉપરાંત આ દુન્યા કરતાં પેલી દુન્યામાં વધારે સુખી થશું એટલુંજ નહીં, પણ જે કહેવામાં આવે છે તે ખરૂં હોય, તો, તેઓ અમર થશે. મોતને વીષે ખુશાલ રહો અને ખાત્રીથી જાણજો કે એક ભલા માણસને આ જીંદગી અથવા મરણ પછીની જીંદગીમાં કોઇબી રીતનું બુરૂં થવાનું નથી. મરવું અને મુકતી મેળવવી એ મારે માટે વધારે સારૂં છે. મને અપરાધી ઠેરવનાર અને મારા આરોપીઓ ઉપર, હું મુદલ ગુસ્સે થયો નથી, તેઓએ મને કોઇબી રીતની ઇજા કીધી નથી, જોકે તેઓએ મને સારૂં કરવાની ધારણા રાખી ન હતી અને તેને માટે હું તેઓને નરમ ઠપકો આપુંછું. છુટા પડવાનો વખત હવે આવી લાગો છે. અને આપણે આપણા રસતાએ જઇશું. મને મરવું છે અને તમુને જીવવું છે, કયું વધારે સારૂં છે તે ખુદાજ જાણે છે."

આ સુંદર વાયજ કરી સોક્રેટીસ, કોઇબી રીતની દલગીરી વગર ઝેરનો પયાલો પી મરણ પામ્યો. જેઓએ ઉમદા અને ભલી જીંદગી ગુજારી છે, તેઓ કોઇબી રીતના મોતથી ડરતા નથી એટલુંજ નહીં પણ ખુશી સાથે પોતાનો જીવ આપવા તૈયાર થાય છે.

જોન બનીયન.

જોન બનીયન જેને જયારે તુરંગમાં નાખવામાં આવ્યો ત્યારે "પીલગ્રીમસ પ્રોગ્રેસ" નામનું અંગ્રેજી સાહિત્યમાં એક સર્વેથી ઉત્તમ પુસ્તક લખ્યું હતું, તે મરતી વખતે આ શબ્દો બોલ્યો હતો. "Take me, for I come to Thee" "તું મને લે–હું તારી આગળ આવુંછું." આ તેના છેલ્લા બોલો ઉપરથી માલમ પડે છે, કે મરણ પછી ખુદાને મળવાને તે કેટલો ખુશી અને ઇંતેજાર હશે.

એલેકઝાનડર વોન હુમબોલ્ટ.

મરતી વખતે છેલ્લા શબ્દો આ બોલ્યો હતો. "How grand those rays, they seem to beacon earth to heaven" કેવાં સુંદર આ કિરણો છે, તેઓ આ દુન્યાને બેહેસ્ત તરફ લઇ જવાને નીશાની કરતાં હોય એમ લાગે છે."

આ નરે મરતી વખતે ઘણાં સુંદર રોશનીના કિરણો જોયાં, જે તેને બેહેસ્ત તરફ આમંત્રણ કરતાં હોય તેમ તેને લાગ્યું, તેથી તે કેવો ખુશાલ થયો હશે?

કવી ગેથે (Goethe):—જરમનીનો સર્વેથી નામાંકીત અને વિદ્વાન કવી અને લખનાર ગેથે જે આપણી શેકસપીયરના જેટલોજ ત્યાં માનિતો છે, તે મરતી વખતે છેલ્લા બોલો આ બોલ્યો "Light, more light" રોશની, વધુ રોશની. આ વીદ્વાને પોતાની આખી જીંદગીમાં સર્વે ઠેકાણે જ્ઞાનની રોશની ફેલાવી હતી. તે મરતી વખતે પોતે "રોશની અને વધુ રોશની" જોઇ ખુશાલ થયો હતો.

કોપરનીકસ:—જાણીતો ખગોળ શાસ્ત્રિ કોપરનીકસ મરતી વખતે આ શબ્દો બોલ્યો "Now, O Lord, set free Thy servant." ઓ ખુદા, હવે તારા નોકરને છુટો કર." આ વિદ્વાનને મનથી મોત એક જાતનો છુટકારો હતો.

કોલમબસ:—અમેરીકા દેશ શોધી કાઢનાર જાણીતો નર કોલમબસ મરતી વખતે છેલ્લા બોલો આ બોલ્યો હતો "Lord, into Thy hands I commend my spirit." "ખુદા તારા હાથમાં મારા આત્માને સોંપું છું." આ રીતે ખુદા તરફની ભકિતભાવ તેણે દેખાડયો હતો.

રાણી એલીઝાબેઠ:—ઇંગ્લાંડની જાણીતી રાણી એલીઝાબેઠ મરતી વખતે છેલ્લા બોલો આ બોલી હતી. "All my possessions, for a moment of time!" "મારી સઘળી માલમતા એક ઘડીના વખતને માટેની છે." આ રાણી જેણે રાજપાત ભોગવ્યું, વેલાત ઉપર વર્ષો સુધી, રાજ ચલાવ્યું તે છતાં મરતી વખતે તેણીને શું અનુભવ

થયો ? તેણીને છેવટે અનુભવ મળયો કે મરતી વખતે એ સર્વે ચીજોને ઘડીભરમાં તજી દેવી પડશે.

ઓગસટસ સીઝર:—મરતી વખતે બોલ્યો "Have I not played the farce of life well?" "જીંદગીનો ફારસ શું મેં બરાબર ભજી બતાવ્યો નથી?"

રબીલસં:—છેલ્લી ઘડીએ બોલ્યો "Ring down the curtain; the farce is over" "પડદો પાડવા ઘંટ વજાડો, ફારસ ખલાસ થયો છે." આ નરોને પોતાની જીંદગી, છેલ્લી ઘડીએ નાટકના ફારસરૂપી લાગી.

ઘણાક માણસોની જીંદગી તપાસીશું, તો તે નાટકના ફારસ જેવી માલમ પડશે, જે પ્રમાણે ફારસમાં ધોંગધતુરા કરી લોકોને હસાવામાં આવે છે, તેજ પ્રમાણે કેટલાક માણસોની જીંદગી ધોંગધતુરાથી ભરપુર માલમ પડશે. જીંદગી દરમ્યાનમાં તેઓ પોતે કેવા ફારસ કરે છે, તે સમજી શકતા નથી. પણ છેલ્લી ઘડીએ તેઓને અનુભવ થશે, કે તેઓની જીંદગી તો ફકટ નાટકના ફારસના જેવીજ છે.

ડેનીયલ વેબ્સટર:—જાણીતો વિદ્વાન ડેનીયલ વેબસટર મરતી વખતે આ સખુનો બોલ્યો હતો. "I still live!" "હું હજી જીવુંછું" તેને મરતી વખતે એવું લાગું કે તે મરી જાય છે, તે છતાં તેનો નાશ થતો નથી, પણ કોઇ બીજી રીતે હસતી ધરાવે છે. આ તેનું બોલવું ઘણું ધ્યાન પુગાડવા જોગ છે.

ઈમાબુઠ:—મુકતી ફોજના સ્થાપક જેનરલ બુઠ જેના વીશે આપણે આગળ ચાલતા ખુલાસાથી જાણશું તેની છોકરી ઇમા જેણી પોતાના બાપના જેવી પરમાર્થી હતી અને દુ:ખી દરદીની સેવા કરનારી હતી, તેણી લાચારો માટેની નવી ઉધ્યોગ શાળા ખુલ્લી મુકવા એક ગામથી બીજે ગામ જવા ત્રેનમાં મુસાફરી કરતી હતી. ત્રેનમાં તેણીનો સાથી કરનલ બેઠો હતો, જેણે એક નવું ગાયન જોડયું હતું, જે તેણીને ઘણું પસંદ પડયું હતું. આ ગીતની છેલ્લી કળીઓ તેણીએ તેની પાસે ત્રણ વખત ગવડાવી, તે કળીઓ આ પ્રમાણે હતી:—

"Time and space will cease to know you,
You and things will pass away ;
You'll be moving on to-morrow,
You are only here to-day."

"વખત અને જગા તને વીસરી જશે. માણસ અને ચીજોનો નાશ થઇ જશે, આજે તો તું હ્યાં છે કાલે તું ત્યાં જશે." આ કળીઓ ફરી ફરી ગાયા પછી તેણીની ત્રેનને અકસમાત થયો અને તેમાં તેણી કચડાઈ ગઇ. જાણે તેણીએ પોતાની સરજત ચેતી હોય તે પ્રમાણે જે પેલી કવીતાની કળીમાં જણાવ્યું છે, તે પ્રમાણે આ તકલીફી જીંદગી છોડી ગઇ "આજે હ્યાં અને કાલે ત્યાં" તે પ્રમાણે મરણ પામી.

હવે આ બાનુના પીતાએ મરતી વખતે આપણને શું બોધ આપયો છે તે તપાસયે.

જેનરલ બુઠ:—હાલની સદીનો એક ખરો મહાન નર જેનરલ બુઠ, તે મુકતીફોજનો સથાપક ૧૭) વરસની ઉમરે એક સાધારણ કલાર્ક તરીકે ઓફીસમાં ચાકરી ઉપરથી સાંજે ૭) વાગે છુટતાં, લોકો આગળ વાએજ આપતો હતો, જેથી તેને લોકોએ પાદરી બનાવ્યો. તે પાદરી થયો. તેની વાયેજો એવી તો અસરકારક નિવડી હતી, કે તે સાંભળી ઘણાક ગુનેહગારો પવિત્ર જીંદગી ગુજારતા થયા હતા. તેણે એક ઉમદા ખવાસની પરોપકારી બાનુ સાથે લગન કીધાં. આ નેક બાનુએ ૪૦) વરસ સુધી પોતાના ભરથારના મહાન કાર્યોમાં કીમતી સેવા બજાવી હતી અને હજારો લોકોની માનીતી થઇ પડી હતી.

જેનરલ બુઠે ખ્રીસતી લોકોની ઉન્નતીને માટે એક મહાન યોજના ઘડી હતી જે "Darkest England and the way out" નામનાં તેનાં પુસ્તકમાં રજુ કીધી હતી. આ પુસ્તક લોકોને એટલું તો પસંદ પડયું અને તેની એટલી તો નકલ ખપી કે એ પુસ્તકના વેચાણમાંથી તેણે દોઢ લાખ રૂપીઆ ભેગા કીધા અને તે પછી ખાનગી મદદ તેને હજારો રૂપીઆની મળી. હવે તેણે પોતાની નેક મોહોરદારની ઉપયોગી મદદ વડે મુકતીફોજની જંગી યોજનાનું કામ શરૂ કીધું.

તેણે જોયું કે સયતાનનું રાજ આ દુનીઆમાં દીનપરદીન ઘણું વધતું જાય છે. બદી, જુગાર, છાકટપણું અને લાચારીની જાળમાં સયતાન દરરોજ હજારો માણસને પાયમાલ કરતો જાય છે. આ બદી, જુગાર, અને છાકટપણાં અને લાચારીની સામે લડત ચલાવવા અને આવી બદીની જાળમાં ફસેલાં માણસને મુકતી આપવા અને ખોદાઇ રાહ ઉપર લઇ જવા તેણે સદગુણી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોની એક મોટી ફોજ ઉભી કીધી જેનું નામ મુકતીફોજ આપું. આ મુકતીફોજનું બંધારણ લશકરી ધોરણ ઉપર રચાયલું છે, જે પ્રમાણે આપણું લશકર આપણી દુશમનો સામે લડે છે તેમ આ મહાન નરનું ૫૦) હજાર સદગુણી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોનું લશકર દુન્યાના દરેક જાણીતા મુલકોમાં બદી, બીમારી, લાચારી, અને છાકટપણાં સામે પ્રેમ અને પવીત્રાઇનાં હથીયારથી લડત ચલાવે છે. હજારો બલકે લખો ગુનેહગાર કે લાચારોને ખોદાઇ રાહનો રસતો તેઓએ દેખાડયો છે અને બદીમાંથી મુકતી આપી છે. આ મહાન નરના જેવો બીજો કોણ નર આપણી સદીમાં થઇ ગયો છે? આ મહાન નરે મરતી વખતે છેલ્લા બોધકારક સખુનો આ ઉચારયા હતાઃ—"The promises of God are sure, if you believe." "જો તમે યકીનથી માનશો તો ખુદાનાં સર્વે વચનો સાચાં નીવડશે." એક સાધારણ કલાર્ક એક મહાન નર કેમ થયો અને લખો માણસોને બદીમાંથી કેમ મુકતી આપી ખુદાઇ રાહ દેખાડયો. તેનો ભેદ જાણવો હોય તો તેના છેલ્લા બોલમાંજ છે, આ મહાન નરને ખુદા તરફનું યકીન ઘણુંજ હતું અને ખુદા તરફના યકીનને લીધેજ આવું મહાન કાર્ય કરવાને શકિતવાન થયો હતો. આ મહાન નરની જીંદગી અને તેનાં મહાન કાર્યોનો બારીકીથી અભ્યાસ કરી આ પુસ્તકના કર્તાએ પારસી કોમની બેહતરીને માટે મુકતીફોજના જેવીજ "રથેસ્તાર યોજના" રજુ કીધી હતી. પણ પારસી કોમના કમનસીબે તે યોજનાને ઉત્તેજન મળ્યું નહીં, તે છતાં આપણે હીંમત હારીશું નહીં અને ખુદા ઉપર પૂર્ણ યકીન રાખીશું અને દુવા ગુજારીશું કે એ "રથેસ્તાર યોજના" મોડે વહેલે ફત્તેહમંદ નિવડે.

પેગંમબર જીસસ ક્રાઇસ્ટઃ—જેને આજે કરોડો માણસ ભકિતભાવથી ભજે છે તેના મરતી વખતના સખુનો યાદ કરીશું. આ પેગંમબરનું **સર્વે**થી મોટું શિક્ષણ "પ્રેમ" ઉપર રચાયલું છે. આ

પેગંમબર જ્યારથી જનમયો ત્યારથી તેની ઉપર તરેહવાર દુઃખ પાડવામાં આવ્યું હતું, અને સેવટે ખીલા ઠોકી મારી નાંખવામાં આવ્યો, તે છતાં પણ મરતી વખતે છેલ્લે બંદગી તેણે આજ કીધી "Oh God, forgive hem, they do not know what they are doing" "ઓ, ખુદા, એઓને માફ કરજે, તેઓ શું કરે છે તે જાણુતા નથી."

આ કેવો ઉમદા પ્રેમ? જે માણસોએ તેને તરેહવાર રીતે સતાવ્યો, દુઃખ દીધું અને છેવટે જીવતો ને જીવતો ખીલા ઠોકી મારી નાંખયો તે છતાં તેઓને મારી બક્ષવા ખુદાને બંદગી કીધી!

માટે પ્રિય વાંચનાર, જેઓએ આપણને દુઃખ દીધાં હશે, આપણને નુકશાન કીધું હશે, તેઓને આપણે પાછા કીનો લઇ દુઃખ દઇશું નહીં. જો ઘણું થાય તો આપણી સંભાળને ખાતર આવાં માણસોથી દુર રહીશું અને તેઓના સમાગમમાં આવીશું નહીં અને તેઓને ખુદા સારી બુધ્ધિ બક્ષે. એવી દુવા ગુજારીશું.

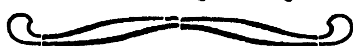
મહાન નરોના મરતી વખતના સખુનો ઉપરથી મળતો બોધ.

સામટી રીતે તપાસતાં મહાન નરોના મરતી વખતના સખુનો ઉપરથી આજ બોધ મળે છે કે દુન્યાની જહોજલાલી મોજશોખ સર્વે તકલીદી છે. ખરૂં સુખ આપનાર નથી, પણ એથી ઉલતું દુઃખ આપનાર છે. ત્યારે ખરાં સુખનો રસતો આપણા પેગમબર સાહેબ અશો જરથુસ્ત્રે શું દેખાડયો છે તે તપાસીશું. **અશેમ વોહુના** કલામમાં એ સાહેબ આપણને શિખવે છે કે અશોઇ સર્વેથી ઉમદા ન્યામત છે અને સુખ છે. માટે ખરૂં સુખ મેળવવા અશો જીંદગી ગુજારવાની જરૂર છે. દુન્યાની લોભ લાલચો અને બદીથી દુર રહેવાની જરૂર છે. વંદીદાદની ૧૯ મી પરગરદમાં જણાવવામાં આવે છે કે અંગ્રેમઇન્યુશે આપણા જરથોસત સાહેબને કહયું કે તું અશોઇ છોડી દે તો દુન્યાનું રાજ્યાત તને આપું. ત્યારે આપણા જરથોસ્ત સાહેબે શું જવાબ આપ્યો કે "મારાં હાડકાં, મારો આત્મા, મારી શક્તિનો ચુરેચુરો થઇ જાય તો પણ અશોઇને છોડીશ નહીં." માટે પ્રિય વાંચનાર જયારે પણ આ દુન્યાની લોભ, લાલચ, બદી આપણને લલચાવે ત્યારે જરથોસ્ત સાહેબના આ સખુનો

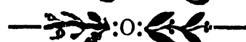
યાદ રાખી આપણે આપણી અશોઈ જાળવી રાખવાની કોશેશ કરીશું. ઘણીક વખતે અશોઇના માર્ગ ઉપર ચાલતાં આપણને ઘણું દુઃખ ખમવું પડે છે. તરેહવાર લાલચો આપણી સામે આવી ઉભી રહે છે; દુર્ગુણી માણસો આપણી તરેહવાર નીંદા કરે છે, તરેહવાર રીતે દુઃખ દે છે. પણ અશોઇ જાળવવાને ખાતર આવાં દુઃખો આપણે ખુશી સાથે સહન કરીશું પણ ખરાબ લાલચોને આધીન થઇશું નહીં. પણ ખુદાઇ રાહ અખત્યાર કરીશું. કારણ સેંટપોલ કહે છે કે "Eye hath not seen, nor ear heard, neither hath entered into the heart of man, the things which God has prepared for those who love Him" "ખુદાને જેઓ ચાહે છે તેઓને માટે એવી ચીજો તેને બનાવી છે કે જેઓએ આએ આંખે કરી જોઇ નથી. આ કાનોએ કદી સાંભળી નથી અને માણસનાં હૈડાંમાં તેનો ભાસ આવ્યો નથી. અશોઇ અખત્યાર કરવાથી પેલી જહાનમાં માણસ આવું ઉમદા સુખ ભોગવી શકે છે. માટે અશોઇ અખત્યાર કરતાં આપણને જેબી દુઃખ ખમવું પડે તેની દરકાર કરવી નહીં.

ખરૂ સુખ મેળવવા જરથોસ્ત સાહેબે બીજું ઉમદા શિક્ષણ શિખવ્યું છે તે આ છે કે "**ઉશ્તા અહમાઈ યહમાઈ ઉશ્તા કહમાઈ ચીત**" યાને સુખ તેને છે, જેનાથી સુખ બીજાને છે. જે સ્વાર્થી માણસો પોતાનાંજ સુખ માટે રાત દિવસ કોશેશ કરે છે, તેઓ તકલીદી સુખોથી ઉલટાં દુખી થાય છે. પોતે સુખ મેળવવા બીજાંને હેરાન કરે છે, દુઃખ દે છે, નુકશાન કરે છે અને ગુનેહગાર બને છે, અને મરતી વખતે હાય અફસોસ કરી રડતાં રડતાં આ દુન્યા છોડે છે, જ્યારે જેઓ બીજાનાં સુખને માટે રાત દિવસ કોશેશ કરે છે તેઓ મહાન નરો થયા છે. તેઓએ સર્વેનો પ્રેમ અને પ્રીતી મેળવી છે, તેઓનું નામ આપણા હરૂદયમાં માન અને ભકિતની લાગણી પેદા કરે છે. તેઓ જાણતા હતા કે આ દુન્યાની મોજ-શોખ અને સર્વે ચીજો તકલીદી છે. તે છતાં તેઓએ દુન્યવી ચીજો તજી દીધી ન હતી, સંસાર તજયો ન હતો પણ સર્વેને સુખ આપવામાં પોતાની ફરજ અને સુખ સમજયું હતું. તેઓ સંસાર તરફની, દેશ. તરફની, ધર્મ તરફની ફરજો બજાવી ગયા છે. સર્વેને સુખ આપવા, સર્વેની સેવા બજાવવાને રાત દીવશ કોશેશ કરી રહયાં હતા અને મરતી વખતે

પેલા સ્વાર્થી અને મતલબી માણસોની માફક રડયા ન હતા, પણ ખુશી સાથે છેલ્લા સખુનો આજ બોલ્યા હતા કે "મેં મારી સર્વે ફરજો બજાવી છે." તેઓ વરસો થયાં આ દુન્યા છોડી ગયા છે, તે છતાં તેઓ હૈયાતી ભોગવે છે, હજી હજારો માણસોનાં હૈયાંમાં તેઓએ વાસો કીધો છે. હજી હજારો માણસો તેઓની તરફ દુવા ગુજારે છે. પ્રિય વાંચનાર આપણે આવા મહાન નરોને યાદ કરીશું તેઓના ઉમદા કામોનો પમરાટ આપણા હૈયાંમાં આમેજ કરીશું, તેઓના સદગુણો અખત્યાર કરવાની કોશેશ કરીશું અને તોજ મરતી વખતે આપણે ખુશી સાથે આ બોલો બોલવાને શકિતવાન થઇશું કે "આપણે આપણી સર્વે ફરજો બજાવી છે."

પ્રકરણ ૩ જું.

પેલી જહાનમાંથી જણાતો મરતી વખતનો દેખાવ.

કેટલાક સતાવાર દાખલાથી પુરવાર થઈ શકે છે કે કેટલાક માણસોએ પોતાની આંખો ચોકસ રીતોથી અને ભકિતથી એવી રીતે ખીલવેલી હોય છે, કે તેઓ આ દુન્યાની સાથે જે મિનોઈ દુન્યા જોડાઇ છે, તેમાં બનતા દેખાવો જોઇ શકે છે. હીપનોટીઝમમાં પણ હીપનોટાઇઝ અથવા મેસમેરાઇઝ કીધેલા માણસ પણ આવી આંખની શકિત ખીલવી શકે છે, જેના પ્રયોગો વારંવાર કરી દેખાડવામાં આવ્યા છે. આવી આંખની શકિતને વિષય દ્રષ્ટી (clairvoyance) કરીને કહેવામાં આવે છે. એંડરૂ જેકશન દેવીસ જે આવી શકિત ધરાવતો હતો તે પોતાના પુસ્તક "Great Harmonia"માં એક મરણ પામતી સ્ત્રીની હાલત કેવી હોય છે, તેનો ઘણો સુંદર ચિતાર નીચે પ્રમાણે રજુ કરે છે, જે વિદ્વાનો કેરીંગટન અને મીડર પોતાના પુસ્તકમાં આ પ્રમાણે ઉતારો કરે છે.

એન્ડરૂ જેકશન દેવીસ લખે છે કે "જયારે તેણીનો મરણ પામવાનો વખત આવ્યો ત્યારે સારાં નસીબે હું વિષય દ્રષ્ટી (Clairvoyance) ની હાલતમાં આવવાને મનની અને શરીરની યોગ્ય હાલતમાં હતો. પણ મારાં રૂહને આવી હાલતમાં લાવવા અગાઉ મેં એવી જગા શોધી કાઢી કે જયાંથી કોઇબી રીતની અડચણ થયા વગર અને કોઇને જણાયા વગર હું સર્વે નિહાળી શકું. આવી જગાએથી અને આવી હાલતમાં મેં

મરતી વખતની હાલત નીહાળવાની અને શરીરના મરણ અને નાશ પામવા પછી રૂહ (spirit) શું શું ફેરફારમાંથી પસાર થાય તે તપાસવાની તવીજ કીધી. અને તેઓ આ પ્રમાણે હતા:—

"મેં જોયું કે શરીરના અવયવો રૂહ (spirit) ને વધારેવાર કારગત લાગે એવી હાલતમાં ન હતાં, પણ શરીરના જુદા જુદા અવયવો ચપળ રૂહને તેઓમાંથી છુટો પડવાને અટકાવતા હતા. શરીર અને આત્મા બે મીત્રો માફક એકેકથી છુટા પાડનારી હાલતો સાંમે મજબુત અટકાવ નાખતા હતા. આ રીતની અંદર ચાલતી મારામારી ખાકી ઇંદ્રીઓની અંદર ઘણું તિક્ષણ દુઃખ પેદા કરતું હોય, તેવો દેખાવ રજુ થતો હતો; પણ જયારે મેં જાણ્યું અને અનુભવ્યું કે શરીરની આ હાલત તેને દુઃખ ઉત્પન્ન કરનાર ન હતી, પણ રૂહની શરીર સાથની ભાગીદારી છુટી પડવાના માત્ર બહારનાં ચિન્હોની હતી, ત્યારે મને નહીં વર્ણવી શકાય એવી ખુશાલી ઉત્પન્ન થઇ.

"હવે શરીરનુ માથું તુરતજ નરમ, શુક્ષ્મ, અને ચલકતી હવાથી ઢંકાઇ ગયું અને તેજ પળે ભેજાંના આગળા અને પાછલા ભાગો અંદરથી વધવા લાગા અને તેઓ પોતાનું કાર્ય કરતાં બંધ પડયા, અને શરીરની વિજળીક અને લોહચુંબીક પ્રદાર્થો ખુબ તર થઇ ગયા. જો બીજા બોલોમાં બોલ્યે તો આખાં ભેજાંમાં શરીરના તંદરોસ્ત વખત કરતા દશ ગણી વધારે શકિત માલમ પડતી હતી. આ દેખાવ શરીરના નાશ થવાની અગાઉ થાય છે."

"હવે મરતી વખતની હાલત અથવા રૂહનું શરીરથી છુટું પડવાની ક્રિયા પુરતી રીતે શરૂ થઇ હતી. ભેજું પોતાના જુદાજુદા ભાગોમાં વિજળી, લોહચુંબીક, ગતી અને જીવન શકિતનાં તત્વો ખેંચવાનું શરૂ કીધું. માથું ઘણુંજ ઝલકાતવાલું થયું અને મારૂં ખાસ ધ્યાન ખેંચાયું તે એ કે જે પ્રમાણમાં શરીરના છેડાઓ (હાથ, પગ) ઠંડા અને કાલાં થવા લાગ્યાં, તેજ પ્રમાણમાં ભેજું હલકુ અને ઝલકાતવાલું માલમ પડયું."
"હવે તેણીના માથાની આસપાસ મીનોઇ રોશનીનું કુંડાળું જોયું, જે બીજા માથાના જેવું લાગતું હતું. આ નવું માથું વધારે ને વધારે ખુલ્લું પ્રગટ થવા લાગયું અને તે એટલું તો ઝલકાતવાળુ અને નક્કર થવા માંડયુ કે મારી ધારણા પ્રમાણે તેની અંદર અથવા તે ઉપર તીકીતીકીને

જોઇ શકયો નહીં. જ્યારે આ મીનોઇ માથું પેલા ખાકી માથાંમાંથી બહાર નીકળતું હતું, ત્યારે તેની આસપાસની હવામાં ઘણી હીલચાલ માલમ પડતી હતી, પણ જ્યારે આ નવું માથું વધારે ખુલ્યું અને સંપુર્ણ થવા લાગયું કે તે ઝળકાતવાળી હવા રફતે રફતે ગુમ થવા લાગી. આ પરથી મને શિખવાનું મલ્યું તે એકે શરીરના સર્વે મિનોઇ તત્વો પહેલાં ભેજાંમાં ખેંચાઇ આવ્યા અને ત્યાર પછી હવાના આકારમાં પ્રગટ થયા અને પછી મિનોઇ કાનુન પ્રમાણે ખાકી તત્વો સાથે જોડાઈ મેં પેલું જોયલું મિનોઇ માથું ઉત્પન્ન કીધું."

"જે પ્રમાણે મિનોઇ માથું ઉત્પન્ન થયું તેજ પ્રમાણે ગરદન, ખભાં, છાતી વિગેરે મિનોઇ શરીરના ખિલવા માંડયાં, તેણીના આત્માની જાતી ખાસ્યત ને લીધે તેના તત્વો ખાકી અવયવના આકાર જેવું બંધારણ કરી શકયાં હતાં અને મિનોઇ અવયવો ને સંપુર્ણ બનાવ્યાં હતાં. જે જે તેણીના શરીરની ખામીઓ હતી તે મિનોઇ શરીરમાંથી નિકળી ગઇ હતી."

"આ રીતે જ્યારે મિનોઇ શરીરનું બંધારણ થતું હતું, જે મારી મિનોઇ જોવાની શકિતથી ખુલ્લી રીતે દેખાતું હતું, ત્યારે ઓરડામાં રહેલાં બીજાં માણસો તેણીના ખાકી શરીરમાં ઘણા બેચેની અને દુ:ખનાં ચિન્હો જોતાં હતાં. પણ આ (દુ:ખ)નાં ચિન્હો તદન ભુલ ખવાડનાર હતાં; તેઓ તો, જીવન અને મિનોઇ શકિતઓ જે શરીરમાંથી ખેંચાઇ ભેજાંમાં અને પછી તેમાંથી મિનોઇ શરીરમાં જતાં હતાં, તે કારણથી માલમ પડતાં હતાં."

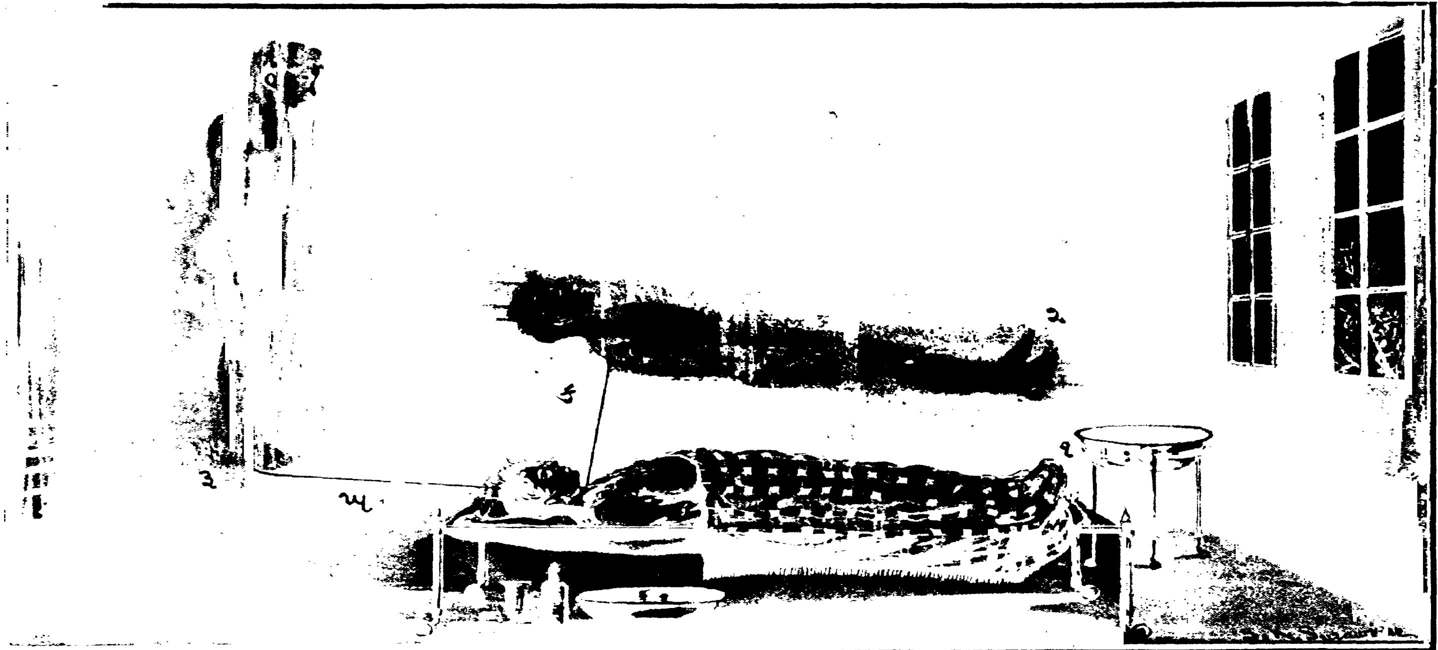
"પેલાં છોડી દીધેલાં ખાકી શરીરમાંથી પેલું રૂહ (મીનોઇ શરીર) માથાં અથવા ભેજાંની સીધી લીટીમાં તે ઉપર ઉભું થયું. પણ આ રૂહ પેલાં ખાકી શરીર જેની સાથે વરશો સુધીની મિત્રાચારી હતી તેની સાથે હમેશનું છુટું પડે તે અગાઉ તેની સાથે એક ચલકતી વિજળીની દોરી તે રૂહના પગો અને ખાકી શરીરના માથાં સાથે જોડી રાખેલી હતી."

"હું પેલા મીનોઇ શરીર અથવા રૂહને છુટાં પડવાનો વખત તપાસતો હતો અને જેવું પેલું રૂહ શરીરથી તદન નિરાળુ થયું કે મેં મારૂં ધ્યાન તેની હીલચાલ અને લાગણી તરફ દોડાવ્યું, તો મેં જોયું કે તે આ

દુન્યવી હવાના મિનોઇ તત્વમાંથી પોતાનો શ્વાસ લેવાનું શરૂ કીધું. પહેલાં તે (રૂહ) ને આ નવાં સાધણોમાંથી શ્વાસ લેવાનું મુશ્કેલ માલમ પડયું, પણ થોડી પળમાં ને ઘણી સવલતા અને ખુશી સાથે કુદરતના મિનોઇ તત્વને દમની અંદર લેતું અને બહાર કાઢતું હતું. અને હવે મેં તેણીનું મિનોઇ શરીર બરાબર ખાકી શરીરના જેવુંજ જોયું, યાને તેણીના ખાકી શરીરની માફક તેણીના મિનોઇ શરીરમાં પણ હરૂદય, કલેજું, ફેફસું વિગેરે માલમ પડયાં. આ ઘણી અજાયબ જેવી અને દિલાસા ભરેલી સચ્ચાઇ છે. પણ મેં જોયું કે તેણીના મિનોઈ શરીરના બંધારણમાં જે જે સુધારાઓ થયા હતા, તેથી તેણીના દેખાવ અથવા ખાસ્યતમાં કાઇ પણ ફેરફારો માલમ પડતા ન હતાં. તેણી પોતાના પહેલાં ખાકી શરીર સાથે એટલી તો મલતી આવતી હતી, કે તેણીના મિત્રો જેવી મેં તેણીને જોઇ તેવી જો જોય, તો જે પ્રમાણે આપણો કોઇ મિત્ર બિમારીના સબબથી બહાર ગામ જાય અને ત્યાંથી તંદરોસ્ત થઇને આવે તે વખતે જેમ આપણે બોલી ઉઠયે કે "વાહ, કેવો સારો તું દેખાય છે! કેવો તારામાં સુધારો થયો છે!" તેવી રીતે તેઓ તેણીને ખુબસુરત બનાવનારો સુધારો તેણીમાં માલમ પડતો હતો.

"મે જોયું કે આ નવી જીંદગીની લાગણીઓ અને નવાં તત્વોમાં રહેવાનો મહાવરો તેણી પાડતી હતી. મે તેણીનુ આ નવું જાગૃત થતું અને જલદી ખીલતું રૂહના કાર્ય અને લાગણીઓ ઉપર ખાસ ધ્યાન પુગાડયું ન હતું, શિવાય કે તેણી આ સર્વે બનાવોમાંથી પસાર થતી હતી, તેમાં તેણી ઘણી ગંભીર અને શાંત માલમ પડતી હતી અને તેણીના સંગાંઓ જેઓ તેણીના ગુજર પામવાથી રડતાં અને ગમ કરતાં હતાં, તેમાં તેણી ભાગ લેતી ન હતી, કારણ તેણી મિનોઇ દુન્યાના પ્રેમ અને ડહાપણમાં ખીલતી હતી. તેણી એકી નજરે જોઇ શકિત હતી કે તેઓ તો ફકત તેણીનું ઠંડુ અને જીવ વગરનું શરીર જે તેણી છોડી ગઇ છે તેજ જોઇ શકતા હતા, અને તેણી સારી રીતે સમજતી હતી કે તેઓ પોતાની અજ્ઞાનતાને લીધે તેણી શરીરીક મોતને માટે તેઓ આટલો વીલાપ કરે છે.

"મેં જે ફેરફાર જોયો તે ફેરફાર થવાને અધી કલાક જોઇયે, પણ આ શરીરમાંથી રૂહને છુટું પડવા અને માથા ઉપર ઉભું રહેવાને

(From the original Sketch of B. S. Banaji).

મરતી વખતે રૂહનું શરીરમાંથી છુટું પડવું.—જુવો પાનું ૬૧--૬૫.

૧—મરણ પામતું માણસ. | (ક) ચલકતી દોરી રૂહને શરીર સાથે જોતરી રાખે છે.
૨—રૂહનું શરીરમાંથી બાહાર નીકળવું.
૩—રૂહનું શરીરથી છુટું પડવું... ... (ખ) ચલકતી દોરી તુટી જાય છે, માણસ મરણ પામેછે, રૂહ છુટું પડી જાય છે.

એટલોજ વખત લાગે એવો કાયદો આપણે બાંધી ન શકયે. આ નવુ જન્મ લીધેલું તેણીનું રૂહ (Spirit) ની દરેક હીલચાલને તપાસવાને મેં મારી મીનોઇ સેવાની શકિતની સ્થિતિમાં ફેરફાર કરયા વગર જોવાનું ચાલુ રાખ્યું. જેવી તેણી, તેણીની આસપાસ રહેલા નવાં તત્વોમાં રહેવાને શકિતવાન થઇ કે તુરતજ તેણી પોતાના મરજીનાં બળથી પેલાં ખાકી શરીર ઉપરથી નીચે ઉતરી અને તેણીનો સુવાનો ઓરડો જેમાં તેણી બીમારીના સબબથી કેટલાંક અઠવાડીયાં ખાકી શરીરમાં પડી હતી તે ઓરડાના દરવાજામાંથી બહાર નિકળી. ઉનાળાના દીવસો હોવાથી બારણા ખુલ્લાં હતાં, તેથી તેણીને બહાર નીકળવાને કાંઇ પણ અડચણ નડી નહીં. મેં તેણીને પાસેના ઓરડામાંથી બારણાની બહાર નિકળતાં અને ઘર છોડી હવામાં દાખલ થતાં જોઇ. મેં મારી ઘણી અજાયબી અને ખુશાલી સાથે પહેલીજ વખત આ સચ્ચાઇનો અનુભવ થયલો જોયો કે મિનોઇ શરીર હવામાં ચાલી શકે છે. જે સવળતાથી આપણે પૃથવી ઉપર અને ચઢાણો ઉપર ચાલ્યે છીએ, તેવીજ સવળતાથી તેણી હવામાં ચાલતી હતી. જેવી તેણી ઘરમાંથી બહાર નિકળી કે તેણીની સાથે પેલી જહાનના બે મીત્રોનાં રૂહો સાથે મલ્યાં અને તેઓએ એકેકને પિછાણી એકેક સાથે વાતચીત કરી. તેઓ ત્રણે ઘણી ખુશાલ હાલતમાં આ દુન્યાના મિનોઇ તત્વમાંથી ઉંચે ચઢવા માડયાં. તેઓ એવાંતો કુદરતી રીતે અને મિત્રાચારીથી એકેકની સાથે ચાલતાં હતાં, કે, તેઓ હવામાં ચાલે છે, એમ માનવું મને મુશકેલ થઇ પડયું. તેઓ એક ઘણાજ ઝળકાતવાલા પહાડની બાજુમાં ચાલતાં હતાં. જયાં સુધી તેઓ ઘણા દુર જવાથી મારી નજર આગળથી ગુમ થયાં, ત્યાં સુધી મેં જોવાનું ચાલુ રાખ્યું, અને ત્યાર પછી હું મારી સાધારણ હાલતમાં આવી પુગયો.

શરીરમાંથી આત્મા કેવી રીતે છુટો પડે છે, તેનો સજીવન થયલા માણસનો હેવાલ.

કેરીંગટન અને મીડર પોતાના પુસ્તકમાં મી૦ માયર્સના નિબંધમાંથી નીચલો હેવાલ પ્રગટ કરે છે. આ હેવાલ એક તબીબ આપે છે અને તે ખાત્રીપુર્વક છે એમ જાહેર કરવામાં આવે છે. આ હેવાલની તપાસમાં ડૉ૦ હોડસને પણ ભાગ લીધો હતો. એ હેવાલ નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવ્યો છે:—

"મારો તબીબ ડૉ૦ એસ. એચ. રેનીસ જે તે વખતે હાજર હતો, તેના જણાવ્યા મુજબ મેં ચાર કલાક નાડી અથવા હરૂદયના સંભળાય તેવા ધપકારા વગર કાઢયા હતા. આ વખતમાં મારી આસપાસ ઉભેલા માણસોએ મને મુવેલો ધાર્યો, અને આવી અફવા બહાર ફેલાવાથી, તે ગામડાનો ઘંટ વજાડવામાં આવ્યો. ડૉ૦ રેનીસ મને જણાવે છે કે જ્યારે તે પોતાની આંખ મારા ચહેરા આગળ લાવતો, ત્યારે મને કોઇ કોઇવાર ઘણાજ બારીક દચકાં ખાતો જોતો, તેથી તે વારંવાર મારૂં મરણ જાહેર કરતાં અચકાઈ જતો હતો.

"તેને એક ટાંચણી મારા પગથી તે પાંસલી સુધી જુદાજુદા ભાગમાં માસમાં ભોકી જોઇ, પણ તેની લાગણી મુદલ માલમ પડી નહીં. જો કે હું નાડી વગરની હાલતમાં ચાર કલાક રહયો હતો, પણ જાહેર રીતની મોતની હાલતમાં ફકત અરધો કલાક રહ્યો હતો."

"સર્વે વિચાર કરવાની શકિત અથવા હૈયાતી ભોગવવાનું ભાન મેં ખોઇ દીધુ હતું. અલબતાં આવી હાલતમાં જે વખત પસાર થતો તેની અટકલ હું કરી ન શકું. કારણ એવી (બેભાન) હાલતમાં એક મીનીટ અથવા એક હજાર વર્ષ સર્વે સરખાં હોય છે. હું મારી હૈયાતીના ભાનની હાલતમાં પાછો આવ્યો અને મને માલમ પડયું, કે, હું હજુ શરીરમાં છું. પણ શરીર અને મારા વચ્ચેનો એકમેકનો વહેવાર વધુવાર માલમ પડતો ન હતો. મેં ઘણી અજાયબી અને ખુશાલી વચ્ચે પહેલીજવાર હું પોતે ખરો આત્મા છું, એમ જોયું અને હું નહીં (એટલે શરીર) ને બધી બાજુએ માટીની ઘોરમાં બંધ થયલું જોયું."

"એક તબીબની ઉલટે હું પોતે આત્મા શરીરની રગેરગમાં કેવી અજાયબ રીતે વિંટલાયલો હતો તે જોયો. મને માલમ પડયું કે બહારની ચામડી તો આત્માની બહારની હદ હતી. મેં મારી હાલત અનુભવી અને આ પ્રમાણે શાંત રીતે તર્ક કરવા લાગ્યો "હું મરણ પામ્યો છું જેમ બીજાઓ મોત કહે છે તેમ અને તે છતાં હું હંમેશના જેવોજ માણસ છું. હું શરીરની બહાર જવાની અણી ઉપર છું. મેં શરીરની અને આત્માની જુદા પડવાની ક્રિયા તપાસી, મારી પોતાની નહીં, પણ કોઇક બીજી શકિતએ મારા આત્માને એક પારણાના ઝુલાની માફક આજુબાજુ

હલાવ્યો, જે કાર્યથી શરીરનો અને મારો સંબંધ તુટી ગયો. થોડો વખત પછી આ ઝુલા જેવી હિલચાલ બંધ પડી અને પગના અંગુઠાથી એડી સુધી ઘણી ઝીણી દોરીઓ તુટટી હોય તેમ મને લાગ્યું અને સંભળાયું. જ્યારે આ પુરૂં થયું ત્યારે મને લાગ્યું કે હું પગમાંથી નિકળી માથા બાજુ જાવુંછું, જે પ્રમાણે એક ખેંચાયલી રબરની દોરી પાછી સંકોચાઇ જાય છે તેમ. જ્યારે હું કમર સુધી આવ્યો, ત્યાંરે મારે મનથી હું કેહેવા લાગ્યો કે 'હવે કમરની નીચે જીવ નથી." જ્યારે હું પેટ અને છાતીમાંથી પસાર થયો, તે વખતની મને કાંઇ યાદ નથી, પણ જ્યારે મારૂં આખું સ્વભાન માથામાં એકઠું થયું, ત્યારે મેં દરયાફત કીધા કે "હું હવે સર્વે માથુંછું અને હું થોડા વખતમાં છુટો થઈ જઇશ. ભેજું પોકળ હોય તેમ તેની આજુબાજુના ભાગને દબાવી તેની આસપાસ ફરી પસાર થયો અને એક કોઠળીની કીનારી દબાવી ભેંજાની ખોપરીના વચમાંના ભાગમાંથી બહાર નીકળયો. મારો રંગ અને આકાર જેલીફીશ નામની માછલીના જેવો લાગતો હતો, તે મને ખુલ્લું યાદ છે. જ્યારે હું બહાર નિકળ્યો કે મારાં માથાં આગળ બે સ્ત્રીઓને બેઠેલી જોઈ. મારાં બિછાનાના માથા આગળ અને તેની સામે બેઠેલી સ્ત્રી વચ્ચેની જગાનું માપ લીધું, તો મને માલમ પડયું કે ત્યાં હું ઉભો રેહેવું એટલી જગા હતી. પણ જ્યારે મને લાગ્યું કે હું તેણીની આગલ નગ્ન હાલતમાં બહાર નિકળીશ, ત્યારે મને ગભરાત લાગો. પણ હું એક રૂહ (Spirit) છું અને તેણી પોતાની ખાકી આંખોથી મને જોઇ શકશે નહીં, એવા વિચારથી મને સધ્યારો મળ્યો. જેવો હું માંથામાંથી બહાર નિકળ્યો કે નળી વડે સાબુના પરપોટા વાસણમાંથી ફુકવામાં આવે છે, (Soap bubles) તે પ્રમાણે હું હવામાં આડો ઉડવા લાગ્યો અને સેવટે હું શરીરથી છુટો પડી જમીન ઉપર પડયો, જ્યાંથી હળવે ઉઠી, એક માણસના કદનો બની ગયો. હું તદન નગ્ન અને બલુ રંગનો અર્ધ પાર-દર્શક દેખાવનો જણાયો. આવી નગ્ન હાલતમાં પેલી સ્ત્રીઓ અને બીજા મારા ઓલખીતાની સામે ઉભો રહેલો જોઇ, ઘણો શરમાવાથી તેઓની નજર ચુકાવા હું થોડું ઉઘાડું બારણું હતું તેમાંથી નાસી જવા ગયો, પણ બારણાં આગળ પુગતાં મેં પોતાને લુગડાં પહેરેલો જોયો, અને આ બાબદમાં સંતોશ ઉત્પન્ન થયા પછી હું પેલા હાજર રહેલાંઓ તરફ ફર્યો. જેવો હું ફર્યો કે બે ગ્રહસ્થો, જેઓ દરવાજા આગળ ઉભા હતા

તેઓને મારૂં ખભું અડકયું. મારી મોટી અજાયબી વચ્ચે, તેનો હાથ મારા હાથમાંથી કાંઇ પણ હરકત વગર પસાર થયો. મેં તુરત તેના ચહેરા તરફ જોયું કે તેને એ બાબદની ખબર પડી છે, કે પણ તેને કાંઇ ચિન્હો દેખાડયાં નહીં, પણ તે, મેં જે બીછાણું છોડયું, તેની ઉપર નજર કરતો ઉભો હતો. મેં તેની નજર આગળ મારી નજર દોડાવી તો મેં મારૂં મરણ પામેલું શરીર જોયું."

"મને તુરત માલમ પડયું કે હું મારા દગલાની પિઠની સીલાઇ તરફ જોતો હતો." મને વિચાર આવ્યો કે હું મારી પીઠ જોઇ કેમ શકું? મેં ખાત્રી કરવા, મારા દગલાની પિઠ ઉપર અને મારા પગની એડીવેર પાછલ જોયું. મારી આંખો તપાસવા મેં મારા ચહેરા ઉપર હાથો મુકયા. તેઓ, તેઓની જગા ઉપરજ હતી. મેં મારે મનસે વિચાર કીધો કે "શું હું ધુવડની માફક મારી ડોક પછવાડે ફેરવી શકું છું" મેં તેમ કરવાની કોશેશ કીધી પણ તેમાં નિશફળ નિવડયો."

"નહીં! ત્યારે તો હું થોડી મીનીત શરીરની બહાર હોવાથી શરીરની આંખો વાપરવાની હજુ હું શક્તિ ધરાવું છું, અને હું પાછળ ફર્યો અને ઉંઘાડા બારણામાંથી જોયું, કે જયાંથી મારા શરીરના માથાંને સીધી લીટીમાં જોયું. કરોલ્યાના પડના જેવી એક બારીક દોરી મારા ખભાંમાંથી થઇ, મારા શરીરમાં પાછી જતી અને ગરદનના આગલના ભાગ સાથે જોડાયલી માલમ પડી."

"મારી ખાત્રી થઇ કે આ દોરી વડે હું મારા શરીરની આખોનો ઉપયોગ કરતો હતો, અને પાછલ ફરી રસતામાં ચાલતો થયો."

"એક નાનું ઘણુંજ કાળું વાદળું મારા ચહેરા સામે આવતું માલમ પડયું, મને લાગ્યું કે મને થોભવું પડશે. મને હિલચાલ કરવાની અથવા મને છોડી જવાની શક્તિ લાગી, મારા હાથ શક્તિ વગરના મારી બાજુ પડેલા હતા. મારૂં માથું અને ખભું આગળ વધી પડયાં, પેલું વાદળું મારા ચહેરાને લાગ્યું અને તે પછીનું મને કાંઇ ખબર પડયું નહીં."

"કોઇબી કોશશ વગર અને આગલા વિચાર વગર મારી આંખ ઉઘડી ગઇ, મેં મારા હાથ તરપ અને તે પછી જે નાના સફેદ બીછાણા

ઉપર પડયો હતો તે તરફ જોયું, અને અનુભવ્યું કે હું શરીરમાં છું" મારી નિરાસી અને અજાયબી વચ્ચે હું બોલી ઉડયો કે "મને આ દુન્યામાં શું થયું છે? હું શું પાછો મરી જઇશ?"

મરતી વખતની હાલતનો એક ગુજર પામેલાં (Spirit) એ આપેલો હેવાલ.

"The Encylopœdia of Death" નામના પુસ્તકો જેના ત્રણ ભાગ છે, જેમાં મરતી વખતની હાલતના ઘણા દાખલાઓ મળી આવે છે, તેમાનો એક દાખલો નીચે પ્રમાણે રજુ કરવામાં આવે છે:— આતો હવે જાણીતી વાત છે કે મરણ પામેલાં સાથે વાતચીત કરવામાં આવે છે. સર ઓલીવર લૉડજ જેવા માન પામેલા વિદ્વાન પણ હવે ગુજર પામેલાં સાથે વાતચીત કરી શકે છે. ગુજર પામેલાં માણસને બોલાવી તેની પાસેથી નીચલો હેવાલ મેલવ્યો છે:—

"જ્યારે હું મિનોઈ જીંદગીમાં જાગૃત થયો, અને જ્યારે મેં મારા હાથ પગ અને શરીરના દરેક ભાગ જોયા, ત્યારે મારા આત્મામાં જે ખુશાલી પ્રગટ થઇ તે હું દરશાવી શકતો નથી. મેં અનુભવ્યું કે મને એક શરીર છે, જે મિનોઇ શરીર છે. તેજ પળે મેં પેલી મારા પ્રગટી કરણની ઉમદા સત્યતાનો અનુભવ મેલવ્યો. મેં તો એમ ધાર્યું હતું કે હું મોતની મોટી ઉંઘમાંજ પડી રહીશ અને રસ્તાખેજના દિવસે મારા સારાં માથાં કાર્યનો બદલો મેળવીશ."

"ત્યારે જરા ખ્યાલ કરો, કે, જ્યારે મારાં રૂહે જાણ્યું કે તેના નાશ પામેલાં ખાકી શરીર, જેને પોતાની પાછલ મુકી આવ્યો છે, તેની અંદરથી તે એક નવો જન્મેલો રૂહ (Spirit) થયો છે, ત્યારે તેની અજાયબી કેવી હોવી જોઇયે? મેં મારા રડતાં મિત્રો તરફ દિલગીરી ભર્યાં હૈડાંએ જોયું અને આ જાણીને ખુશાલી પણ લાગી કે હું તેઓને જણાયા વગર તેઓની સાથેજ રહીશ અને તેઓને દરરોજ જોઇશ, અને જ્યારે મેં મારા જીવ વગરના ખાકી શરીર તરફ જોયું અને તેના સાચા કામની ખુબસુરતી જોઇ, ત્યારે તેના પેદા કરનાર ને શોધવાની અને તેના પગ આગળ પડવાની ખાહેશ થઇ. મારા ખભાંને કોઇ હાથેથી અડડયું અને મારામાં નહીં વર્ણવા શકાય એવી ખુશાલી ઉત્પન્ન થઇ! હું

જેઓને નીચલી દુન્યામાં ચાહતો હતો, તેઓને મેં જોયાં, તેઓમાંના કેટલાકો તો મારી ઘણી અગાઉના દુન્યા છોડી ગયાં હતાં. તેઓ મને કહેવા લાગ્યાં "'આ દલગીરી ભર્યાં અને રડતાં મિત્રોના ટોળાંને છોડી દે અને અમારી સાથે આવ. ને તારૂં ભવિષ્યનું ઘર જે તારે માટે મુકર્રર કરવામાં આવ્યું છે, તે જો અને તને પસંદ પડે એવા રૂહો જેઓ તને આ દુન્યામાં તપાસતા હતાં અને જેઓને વિષે તું અજ્ઞાન હતો, તેઓ સાથે ઓળખ કર." હું હવે ખુલ્લી હવામાં ઉડવા લાગો, અને આપણી નીચલી દુન્યા જેવીજ બીજી માણસોથી વસેલી દુન્યા જોઈ. આ ખુબસુરત ભુવનોમાંથી હું ઉંચે અને ઉંચે ચઢયો અને ત્યાં રહેતા કેટલાક છુટાપણું ભોગવતા રૂહ અને તેઓના રાહબરો, મને ઘણા રોશનીવાળા ભુવનોમાં લઇ ગયા.

ભાગ (૩) જો.

આત્માની હસ્તી અને અમર્ગી.

પ્રકરણ ૧ લું.

મરણ પછીની હાલત વિષે જાણવાની જરૂર.

કેટલાકો આપણને સવાલ કરે છે, કે આત્મા અને પેલી દુન્યાની બાબદો જાણવાની શી જરૂર છે? એ બાબદોનો ખુલાસો કોણ આપી શકશે? કોણ પેલી દુન્યા જોઇ આવ્યું છે? ભાઇ, આજ દુન્યાની વાત કરોની? ખાઇ પીને મુગા મુગા મજાહ કરો, કાલ ઉઠીને મરી ગયા તો બધું જતું રહેશે. પેલી દુન્યા અને આત્માના હવાઇ વિચારો છોડી દો.

હાલમાં આવા ખ્યાલો આપણા કેટલાક જુવાન્યામાં ઉત્પન્ન થયા છે, અને તેઓ ખાઇ પીને મજાહ કરવાની જીંદગી ગુજારે છે, અનીતિમાં ફસે છે, લુચ્ચાઇ કરે છે.

આપણો આત્મા અમર છે અને પેલી દુન્યામાં પોતાની સારી માઠી કરણી મુજબ દુઃખ અથવા સુખ ભોગવે છે, એ આપણું ધર્મનું સિધ્ધાંત આપણા જુવાન્યાના મનમાં ગોખી રખાવાં જોઇયે, કારણ હાલ આપણે પશ્ચિમ ભણીની કેળવણી લઇએ છીએ અને પશ્ચિમ તરફનું સાહિત્ય ઘણું વાંચવામાં આવે છે, હાલ પશ્ચિમમાં કેટલાક જાણીતા વિદ્વાનો આત્મા કે ઇશ્વરને માનતા નથી, અને તેઓ તરેહવાર દલીલો રજુ કરે છે. જે વિચારો હાલમાં આપણા કેટલાક જુવાન્યામાં દાખલ થયા છે, જેથી ઉંચા પ્રકારના સદગુણોનો અને નીતિનો નાશ થઇ જાય છે. માટે એવા લખાણોથી તેઓને દોરવાઇ જતા અટકાવા જોઇયે અને તેઓના મનનું સમતોલપણું જાળવવાને શિખવવું જોઇયે. જેઓ આત્માની અમર્ગીમાં માનતા નથી, તેઓ તરેહવાર રીતે નીતિ અને સદગુણોનો ભંગ કરી, જીંદગી ગુજારી શકે છે. સેન્ટપોલની દલીલ પ્રમાણે "If the dead rise not, let us eat and drink, for to-morrow we die" "જો મરણ પામેલા માણસો પેલી જહાનમાં પાછી જીંદગી ગુજારતાં ન હોય, તો ખાઇ પીને મજાહ કરી લેવો, નહીં તો કાલે ઉઠીને મરી ગયા તો શું કામનું ?"

ડૉ૦ સેવેજ ડી. ડી, જણાવે છે, કે, જો મરણ પછી જીંદગી હોય નહીં, તો પછી માણસ અનીતિમાં રહે, બદફેલી કરે, ચોરી કરે, લુચ્ચાઈ કરે, જે માટે પોલીસ પકડી ન શકે તેવા છુપા દરેક બદકર્મો કરે, કારણ તેઓને કોણની બીજી બ્હીક રાખવાની. કાલ ઉઠીને મરી ગયા તો પછી મોજ મજાહ અને ખાવા પીવાનું કયાં મલવાનું છે તેથી આપણે મરણ પછીની જીંદગી અને આત્માના અમરપણાંનો ખ્યાલ હમેશાં મનમાં રાખવો જોઇયે. મોત અને પેલી દુન્યાનો ખ્યાલ કરતા, એક વિચારવંત માણસના મનમાં ઘણાક વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે, અને એ વિચારો એટલાતો ઉમદા ફિલસુફી ભરેલા હોય છે કે એ વિચારોથીજ ધર્મની ઉત્પત્તિ થઈ છે અને મોટી મોટી ફિલસુફી ભરેલાં લખાણો પણ એજ વિચારથી થયાં છે. વળી ખુદા વિષેના, બેહસ્ત દોજખ વિષેના, આપણામાં સમાયલાં અમર તત્વો વિષે, જેવા કે આત્મા, ખાકી શરીર, સંસાર વિષેના વિચારો આપણામાં ઉત્પન્ન કરે છે અને એ વિચારો એટલા તો ઉમદા અને ફીલસુફી ભરેલા હોય છે, કે જેથી આપણે ઉત્તમ રીતે જીંદગી ગુજારી શકયે છીયે. એક દાખલો રજુ કરવામાં આવે છે જે ઉપરથી માલમ પડશે કે એ વિચારો આપણી જીંદગીમાં અજબ જેવો ફેરફાર કરી નાખે છે.

મરણ પછીની હાલતના વિચારથી એક જુવાનની જીંદગીમાં થયલો ફેરફાર.

ડૉ૦ પીનસલો એક દાખલો નીચે પ્રમાણે આપે છે:—

એક જુવાન્યો, પશ્ચિમ તરફની એક જાણીતી યુનીવરસાટીના એક જઇફ પ્રૉફેસર આગળ હરખાતો હરખાતો આવ્યો અને તેને કહેવા લાગો કે "મારી જીંદગીની સર્વેથી મોટી ઉમેદ આજે પાર પડી છે, કારણ મારા પીતાએ ધારાશાસ્ત્રીના ધંધાને માટે અભ્યાસ કરવાની મને રજા આપી છે."

આ રીતે પેલો જુવાન પોતાના હરખનો ઉભરો બહાર કાહાડી રહયો, પછી ધીમે રહીને પેલા જઇફ પ્રૉફેસરે સવાલ કીધો "ઠીક છે, અને જ્યારે તું આ અભ્યાસ પુરો કરી રહશે, ત્યાર પછી તું શું કરશે?"

પેલા જુવાને જવાબ આપ્યો "ત્યાર પછી હુ પદવી (Degree) મેલવીશ." તેના જઇફ મીત્રએ સવાલ પુછયો "ત્યાર પછી શું કરશો?"

પેલા જવાન્યાએ જવાબ આપ્યો "અને ત્યાર પછી કાયદાની બારીકીના જે જે બીકટ સવાલો સાથે મને કામ પડશે, તે સવાલોનો ઘણો વિદ્વતાથી, ઘણી છટાથી અને ઘણી ચોકસાઇથી ફડચો કરીશ, જેથી હું લોકોનું ધ્યાન ખેંચીશ અને મોટું માન મેળવીશ." પેલા અશો મરદે પાછો સવાલ પુછયો "અને ત્યાર પછી શું કરશો?"

પેલા જવાન્યાએ જવાબ આપ્યો "અને ત્યાર પછી વગર શકે મને રાજદરબારમાં મોટો ઓધો મળશે, અને ઘણો પૈસાદાર થઇશ, અને ઘણો માનપાનથી જીંદગી ગુજારીશ, અને ઘણા સુખવાસી ઘડપણની ઉપર નેઘાહ કરતો રહીશ."

પેલા જઇફ માણસે પાછો સવાલ કીધો "અને ત્યાર પછી શુ કરશો." અંહી પેલો જુવાન લથડતો, લથડતો બોલવા લાગો "અને ત્યાર પછી, ત્યાર પછી, અને ત્યાર પછી મરી જઇશ." અહીં પેલા બુઝરોગ સાંભલનારે મોટે અવાજે ભાર મુકી તેને પાછું પુછયું કે "ત્યાર પછી શું કરશો?"

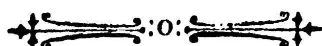
આ છેલ્લો સવાલ "ત્યાર પછી શું કરશો." પેલા કીર્તીના લોભા જવાન્યાનાં હઇડામાં તલવારની માફક ભોકાયો અને તેના શરીરમાં વિજળીના જેવી ચમક લાગી, અને જે અસર થઇ તે દુર કરી શકયો નહીં. તેનું પરીણામ એ આવ્યું કે તેની મનની અને જીંદગી ગુજારવાની વળણ સદંતર ફેરવાઈ ગઇ. તેણે કાયદાનો અભ્યાસ કરવાનું છોડી દીધું અને ધર્મનો અભ્યાસ કરવા માંડયો અને જીસસ ક્રાઇસ્ટના દાસ તરીકે સેવા બજાવવામાં પોતાના દીવસો ગુજાર્યા."

માટે પ્રિય વાંચનારાઓ! આ વિચારો આપણી જીંદગીમાં કેટલો ફેરફાર કરી નાખે છે તે આપણે તપાસ્યુ છે. મોત અને પેલી જહાનના વિચારોથી આપણા મનમાં જે ખ્યાલો આવે છે તે એજ કે, આપણે સઘળાને મોડે અથવા વહેલે મરવું છે, જીંદગીનો કાંઈ ભરોસો નથી, જવાન્યાઓ પણ ન ધારેલી રીતે મરણ પામે છે, આપણું શરીર નાશવંત છે અને તેને કઇ ઘડીએ છોડી જવું પડશે તે આપણને ખબર નથી,

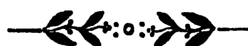
આપણો સંસાર સઘળો છોડવો પડશે, પૈસા ટકા સઘળા હ્યાંના છે, ગરીબાઇ, તંવગરી સઘળી હ્યાંની છે, અને આપણને આ દુન્યામાં થોડાં વરશ જીવવું છે, ત્યાર પછી આપણને બીજી દુન્યામાં જવું છે, જ્યાં આપણી કરણીનું ફળ ચાખવું છે. આ ખ્યાલો જયારે ગુજરેલાંને યાદ કર્યે છીયે ત્યારે આવે છે. પણ મનુષ્ય જાતની મનની પ્રકૃતી એવી છે કે દુન્યાની મોજમજાહમાં આ વિચારો આપણે વિસરી જઇયે છીયે અને જે નેમથી આપણે જન્મ લીધો છે તેથી ઉલટી જીંદગી ગુજાર્યે છીયે.

આપણા શિખેલા માણસો લેવો, વકીલો, બારીસ્ટરો, મોટા મોટા વેપારીઓ, આ લોકો પૈસા કમાવામાં, ભેગા કરવામાં અને મોજમજાહ કરવામાં પોતાનો વખત એટલો તો રોકી નાંખે છે, અને એજ બાબદમાં પોતાના મનને એટલું તો રોકી રાખે છે, કે તેઓમાં પેલી જહાનનો, આત્માનો, કે મરણનો ખ્યાલ આવતોજ નથી. આ રીતે જયારે આવાં માણસો એકજ રીતની જીંદગી ગુજારે છે, અને દુન્યવી બાબદમાંજ લીન્ન થઇ જાય છે, તેવામાં જયારે ન ધારેલી રીતે મોત આવી પુગે છે, ત્યારે તેઓની હાલત કેવી હોય છે, તેઓનું મરણ કેવું દુઃખદાયક હોય છે, તેઓ મરતી વખતે કેવા બેચેન રહે છે? તેઓને તેજ વખતે ખબર પડે છે, કે આ દુન્યવી મોજમજાહ તો થોડા વખતની હોય છે, સઘળું હ્યાંનું હ્યાં રાખી નગ્ન અવસ્થામાં ત્યાં જવું છે; પણ પેલી જહાનનો વિચાર કે પેલી જહાનને માટે કોઈ રીતની તૈયારી ન કરવાથી તે જહાનમાં જતી વખતે આવાં માણસો ઘણાજ બેચન રહે છે અને દુઃખી થઇ પોતાનો પ્રાણ છોડે છે.

માટે પ્રિય વાંચનાર આપણે આત્મા, બેહસ્ત અને દોજખ વિષેનું એવું જ્ઞાન મેળવવાની કોશેશ કરીશું કે જેથી આપણે આ દુન્યામાં ઉત્તમ જીંદગી ગુજારી શકીશું અને મરતી વખતે રડવાને બદલે હસતે મુખડે પેલી જહાંનનુ સુખ ભોગવવા જઇશું.

પ્રકરણ ૨ જું.

આત્માની હસ્તીના પુરાવા.

પહેલાં આત્મા એટલે શું? તે જાણવું અગત્યનું છે. આત્માનો અર્થ સંસ્કૃત ભાષામાં "હું પોતે" એમ થાય છે. ત્યારે "હું પોતે" તે કોણ? આપણે શરીર છીયે કે આત્મા છીયે? અથવા આપણું શરીર તે આત્માનું પહેરણ છે, કે શરીર પોતેજ આત્મા છે? જે સર્વે કાર્યો કર્યે છીયે, તે આત્મા કરે છે કે શરીર કરે છે? આ સવાલો નક્કી કરવાની ઘણી જરૂર છે.

જો શરીરજ આત્મા હોય તો, પછી શરીરનો નાશ થવા પછી આપણો પણ નાશ થઇ જાય અને મરણ પછીની હાલત જેવું કાંઇ હોય નહીં. માટે મરણ પછીની હાલત જાણવા અગાઉ આપણે આત્માની હસ્તી પુરવાર કરવાની જરૂર છે. આપણે સહેલાઇથી પુરવાર કરી શકીશું, કે શરીર આત્મા નથી. શરીર તો જડ પદાર્થ છે અને જડ પદાર્થમાં હીલચાલ કરવાની, વિચાર કરવાની શક્તિ નથી હોતી. ટેબલ, ખુરશી એ પણ જડ પદાર્થ છે. તેમાં કાંઇ પોતાની મેળે હીલ-ચાલ કરવાની શક્તિ નથી હોતી. આપણે તો "હુ પોતે"નું ભાન ધરાવ્યે છીયે, વિચાર કર્યે છીયે, વિચાર જણાવ્યે છીયે, જોઇયે છીયે, સાંભળ્યે છીયે, હિલચાલ કર્યે છીયે, અને શરીરને લગતાં દરેક કાર્ય કર્યે છીયે. ત્યારે સર્વે કાર્ય શરીરથી થાય છે કે આત્માથી થાય છે? તેની તપાસ કર્યે.

હાલની તબીબી વિદ્યા પ્રમાણે હર પળે આપણાં શરીરમાં ફેરફાર થાય છે. તબીબી વિદ્યા પ્રમાણે આપણું શરીર દર નવ વર્ષે તદ્દન નવું બને છે. શરીરના દરેક અણું અને પ્રમાણુ બદલાઇ જાય છે, શરીર બાળપણ, જુવાની અને ઘરડાપામાં બદલાતું જાય છે, પણ "હું પોતે"નું ભાન તો બાળપણથી ઘડપણ સુધી ફેરફાર થયા વગર તેજ રહે છે અને તેજ આત્મા છે.

આંખ જોય છે કે આત્મા જોય છે? આપણે જાણ્યે છીયે કે જયારે આપણું મન બીજી બાબદમાં ગેહકાયલું હોય છે, ત્યારે આંખ

ઉંઘાડી છતાં આપણી આગળથી કોઇ ચાલી જાય છે અથવા કોઇ ચીજ આપણી આગલ હોય તે છતાં તે જોઇ શકતા નથી.

વળી જેઓને ઉંઘમાં ચાલવાની ટેવ પડી હોય છે, તેઓની આંખ બંધ હોય છે, તે છતાં તેઓ ચાલે છે, ચાલવામાં હરકતની ચીજ આવે છે તેથી દુર જાય છે, આંખ બંધ છતાં વાંચે છે, લખે છે. હીપનોતીઝમ અથવા મેસમેરીઝમના પ્રયોગોમાં પણ મેસમેરાઇઝ કીધેલા માણુસની આંખે પાટો બાંધવામાં આવે છે અથવા આંખ બંધ કરી સર્વે ચીજ જોઇ શકે છે. વળી કોઇના ગજવામાં સંતાડેલી ચીજો પણ શોધી કાઢી શકે છે. એટલુંજ નહીં પણ દુર દેશમાં શું બનાવ બને છે. તે પણ જોઇ શકે છે.

આ દાખલાઓ ઉપરથી પણ પુરવાર થાય છે, કે આંખ કાંઇ જોતી નથી, પણ શરીરમાં વસતો આત્મા જોય છે.

એજ પ્રમાણે કાન કાંઇ સાંભળતો નથી, પણ આત્મા સાંભળે છે. કારણ જ્યારે આપણે કાંઇ બાબતમાં મશગુલ હોઇયે છીયે ત્યારે ઘંટ વાગે છે, તે પણ સંભળાતો નથી.

શરીર તદન ઉંઘમાં પડેલું હોય છે, ભેજાં ઉપર પુરતું લોહી હોતું નથી, તે છતાં સ્વપનામાં આપણે તરેહવાર કાર્ય કરી શકયે છીયે.

જ્યારે માણુસને મેસમેરાઇઝ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેને એવી હાલતમાં લાવવામાં આવે છે, કે સાધારણ માણુસ તેને મુવેલો સમજે છે. તેના ભેજાંપર મુદલ લોહી માલમ પડતું નથી. આવી હાલતમાં તે ભેજાંનું કામ કરી શકે છે, આંખ બંધ છતાં જોઇ શકે છે, સાંભળી શકે છે. આ મેસમેરીઝમના પ્રયોગ ઉપરથી પુરવાર થાય છે કે શરીર કાંઇ આત્મા નથી, પણ આત્મા શરીર વડે કામ કરે છે અને તે શરીરથી સ્વતંત્ર છે.

વળી મરતી વખતની હાલતમાં કેટલાક દાખલા તપાસ્યા તેમાં શરીરમાંથી મરતી વખતે આત્મા કેમ છુટો પડે છે તેની વિગત પણ આપણુને મળી છે.

એક વાજીંત્ર વજાડવામાં આવે છે, ત્યારે તેમાંથી સુંદર સરોદો નિકળે છે, વાજીંત્ર કાંઇ પોતાની મેળે સુંદર સરોદો ઉત્પન્ન કરતું નથી,

પણ વાજીંત્ર વજાડનાર વાજીંત્ર મારફતે પોતાનું ગાયન વજાડે છે, તે છતાં વાજીંત્ર અને વાજીંત્ર વજાડનાર એકેકથી સ્વતંત્ર છે. તેજ પ્રમાણે આત્મા અને શરીર એકેકથી સ્વતંત્ર છે.

આત્માનો ફોટોગ્રાફ લેવાનો અખતરો.

કેરીંગટન અને મીડર નામના વિદ્વાનો આત્માનો ફોટોગ્રાફ લેવા વિષે લખે છે, જેનો ટુંક સાર નીચે પ્રમાણે છેઃ—

મિનોઇ આંખ ખીલવેલા (Calirvoyant) માણસોએ મોતનું, અને મરતી વખતની ઘડીનું જે બ્યાન આપ્યું છે, તે ઘણું રસીલું છે એમ માનવું જોઇયે. જોકે એ ખરી હકીકતને આપણે જોઇયે તે રીતે સમજાવ્યે. પણ આ મિનોઇ રૂહે આપેલો અનુભવ આપણે ખાતરીપુર્વક પુરાવા તરીકે માની શકયે નહીં. પણ જો આપણે છબી પાડવાના કેમેરાની મારફતે આત્માનો ફોટોગ્રાફ લઇ શકયે, તો તે એક ખાત્રીપુર્વક પુરાવો થઇ શકે, કે, મરણ પછી શરીરમાંથી કંઇ બહાર પડે છે ખરૂં. પહેલાં આપણે આત્માના ફોટોગ્રાફો લેવા જે જે અખતરા કરવાગાં આવ્યા છે તે તપાસ્યે. આ પ્રયોગો પેરીસનો એક જાણીતો તબીબ ડૉ૦ હીપોલીટ બરઅડકે કીધા હતા. થોડાક વરસો થયા અણદીઠ અથવા આપણી નજરે ન જણાય તેવી ચીજોનો ફોટોગ્રાફ લઇ શકાય છે, એમ એનું ધ્યાન પુગ્યું અને ખાત્રી કરવામાં આવી છે કે તેને જીવતા માણસના વિચારોનો ફોટોગ્રાફ લેવાને ફત્તેહમંદ નિવડયો હતો. ડૉ૦ બરઅડક ખાત્રી આપે છે કે તે માણસમાંથી નિકળતો પ્રકાશ અને માણસના વિચારોના ફોટોગ્રાફ ચોકકસ હાલતોમાં લઇ શકયો હતો. દાખલા તરીકે શાંત લાગણીના વિચારો સફેદ બરફના ઝળકાત જેવી સરલ રોશનીનો દેખાવ રજુ કરે છે, જયારે દલગીરી અને ગુસ્સો વંટોળ્યો અથવા ફરતાં તોફાનના જેવો દેખાવ રજુ કરે છે. આપણો આત્મા પણ કાંઇ જગા રોકતો હોવો જોઇયે. આપણાં જ્ઞાન પ્રમાણે આત્મા એક શકિત હોવી જોઇયે. જે આપણાં શરીરના જેટલીજ કદના ઇથર નામના સુક્ષ્મ તત્વની અંદર રહેતો હોવો જોઇયે. ઘણા ખાત્રીપુર્વક પુરાવા મળ્યા છે કે મિનોઇ શરીર ખાકી શરીરને મલતું આવે

છે, અને તેથી તે જગા રોકતું અને વજન ધરાવતું હોવું જોઇયે. હવે મરતી ઘડીએ આત્માનો ફોટોગ્રાફ લઇ શકાય કે? અથવા તે લેવાના સાંધનો આપણી પાસે છે કે? તે તપાસ્યે.

મિનોઇ શરીર રોશનીનાં કિરણો પાછાં ફેંકી ન શકે, એવા આપણી પાસે પુરાવા નથી. જોકે તેમ કરી શકે એવા પુરાવા ઘણા છે. જે ચીજો આપણી સાધારણ નજરે અથવા દુરબીને પણ નહીં જોઇ શકાય, એવી ચીજો છબી પાડવાના યંત્ર "કેમેરા"થી પ્રગટ કરી શકાય છે. સાધારણ રીતે આપણે આકાશ ઉપર થોડા સેતારા જોઇ શકયે છીયે, દુરબીન વડે હજારો જોઇ શકયે, જયારે "કેમેરા" વડે ૨૦) લાખ તારા પ્રગટ થાય છે. આ ઉપરથી ખાત્રી થાય છે, કે જે ચીજો આપણે જોઇ શકયે નહીં તે "કેમેરા" થી પ્રગટ થાય છે,

સર ઓલીવર લૅાડજ જણાવે છે કે જયારે આઇનામાં પડેલા શરીરના છાયાનો ફોટોગ્રાફ લેવામાં આવે છે તો મિનોઇ શરીર (રૂહ) નો ફોટોગ્રાફ કાંય નહીં લેવાઇ શકાય?

ઇથર નામના અતી સુક્ષ્મ પદાર્થમાં તથા ફેરફારો અને ધ્રુજરીઓના ફોટોગ્રાફ લેવામાં આવ્યા છે. ડોકટર એચ. એ. રીડનું પુસ્તક "Unseen Faces Photographed" માં રૂહ (Spirit) ના ફોટાગ્રાફ આપ્યા છે. જે ખોટા છે એમ કોઇ રીતે પણ પુરવાર કરી શકાતું નથી.

ડૅાકટર ગેલેડ સ્ટોન, એફ. આર. એસ. બ્રીટીશ એસોસીએસનની એક સભામાં ૧૮૭૩ ના સાલમાં સફેદ કાર્ડ ઉપર સાધારણ આંખે ન જણાય એવા ચિત્રો પાડવામાં આવ્યાં હતાં, જેના ફોટોગ્રાફ ઘણા ખુલ્લા પડયા હતા, તે સર્વેને દેખાડવામાં આવ્યા હતા. એ ઉપરથી મી૦ ટેલર જણાવે છે, કે "શાસ્ત્ર વિદ્યા પ્રમાણે અણુદીઠ દેખાવોની છબી પાડવાનું કામ અશકય નથી. એ વિદ્વાને ઘણાંક રૂહ (Spirit) ના ફોટોગ્રાફો પાડયા હતા.

મી૦ જે. ગોડફ્રે રૂમેર્ટ પણ રૂહના કેટલાક ફોટોગ્રાફો પાડી સર્વેની ખાત્રી કરી આપી હતી.

ડૅાકટર બરેઅડકે મરતાં માણસોના આત્માના ફોટોગ્રાફો લીધા

Body (Physical.)	Soul (Ghost or Subtle Body.)	Spirit (Ego).
સ્થુળ શરીર.	શુક્ષ્મ અથવા આત્મિક શરીર.	આત્મા.

(Reproduced from "The International Psychic Gazette." August 1916.)

Photographs of Andre's body in the Coffin, taken at 6 P.M., nine hours after death.

મરણ પછી નવ કલાકે કોફીનમાં રહેલાં ઍન્ડ્રૂના શરીરનો ફોટોગ્રાફ સાંજે ૬ કલાકે લેવામાં આવ્યો હતો.

Photograph of Madame Baraduc, taken a quarter of an hour after death

મરણ પછી ૧૫ મીનીટે મેડમ બરઅડકનો ફોટોગ્રાફ લેવામાં આવ્યો હતો.

Photograph of Madame Baraduc, taken at 3 P.M., a bare hour after death.

મરણ પછી માત્ર એક કલાક પછી મેડેમ બરઅડકનો ફોટોગ્રાફ લેવામાં આવ્યો હતો.

(Reproduced from "Death" by Hereward Carrington and John R. Meader).

હતા, જે ૧૯૦૮ ના સાલમાં એક પુસ્તકમાં પ્રગટ કીધા હતા, જેના હેવાલને ટુંક સાર નીચે પ્રમાણે રજુ કરવામાં આવે છે:—

ડૉ૦ બરઅડકને એક છોકરો એન્દ્રે નામનો હતો. આ દિકરા અને બાપ બન્નેને અકેક ઉપર ઘણો ચાહ હતો, અને બન્ને ઘણાજ ધર્મી હતા અને રૂહની બાબદમાં અખતરાઓ કરતા હતા. આ તબીબનો દિકરો એન્દ્રે ખહીના રોગોથી પિડાતો હતો અને એપ્રેલ ૧૯૦૭ માં ૧૯ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યો હતો. પોતાનાં મરણ પછી છ કલાકે આ દિકરાએ પોતાના બાપને દેખાવ દીધો હતો. તેના રૂહે પોતાના બાપ સાથે અવાર નવાર વાતચીત પણ કીધી હતી, પણ આ બનાવને કેટલાકો બાપના ધખારા તરીકે માને તેથી એ બનાવો ખાત્રીપુર્વક કહેવાય નહીં. પણ ડૉ૦ બરેઅડકે એ બાબદમાં કેટલાક ફોટોગ્રાફો લીધા હતા, જે હ્યાં ખાત્રીપુર્વક પુરાવા તરીકે રજુ કરી શકાશે:—

ડૉ૦ બરઅડક પોતાના દીકરા એન્દ્રેના મરણ પછી નવ કલાકે જે કોફીનમાં તેના દિકરાનું મુરદું પડયું હતું, તેનો પહેલાં ફોટોગ્રાફ લીધો. આ ફોટોગ્રાફની પલેટ તૈયાર કીધા પછી, માલમ પડયું કે કોફીનમાંથી વાદળાં જેવા આકારની રોશનીના મોજા બહાર પડતા હતા અને જેઓ તે કોફીન આગળ આવતા તેઓને લોહચંબકની શક્તિ જેવું ખેચાણ થતું હતું. એક વખતે આ કોફીનમાંથી બહાર પડતો પ્રવાહ એટલો તો જોરથી બહાર નિકળયો કે ડૉ૦ બરઅડકને માથાથી તે પગ સુધી વિજળીના જેવો ઝટકો લાગ્યો અને તેને ફેર આવવા લાગ્યા. આ ફોટોગ્રાફનું અવલોકન કરતાં માલમ પડે છે, કે મુરદાંમાંથી એક ઝાડના આકારના જેવો પ્રવાહ નિકળે છે અને જેમ જેમ તે મુરદાંથી ઉંચો જતો જાય છે તેમ તેમ તે વધારે પંઠરાતો જાય છે અને ધુમસના જેવો દેખાય છે. આ ફોટોગ્રાફ કાંઇ અસાધારણ દેખાવ રજુ કરતો નથી. પણ એથી ડૉ૦ બરઅડકની અજાયબી ઉશકેરાઇ અને એ બાબતના વધુ ફોટોગ્રાફો લેવાને તેને ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થયો. તેની બાયડી મરણ પામી કે તુરત તેનો ફોટોગ્રાફ લીધો. તેના દિકરા એન્દ્રેના મરણ પછી છ મહીને ડૉ૦ બરઅડકની બાયડી જે એન્દ્રેની માતા થતી હતી તે અચબુચ મરણ પાંમી, મરતી વખતે માત્ર ત્રણ ધીમાં ડચકાં ખાધાં. તેના દિકરાનાં મરણ વખતે ફોટોગ્રાફ લીધો હતો તેનું પરીણામ યાદ રાખી ડૉ૦ બરેઅડકે પોતાની બાયડીનાં બિછાણા

આગળ એક કેમેરા ગોઠવ્યો અને જે પળ તેણી મરણ પામી તેજ પળે તેણીના શરીરનો ફોટોગ્રાફ લીધો અને તુરતજ પ્લેટ તૈયાર કીધી. તે પ્લેટમાં તેણીનાં શરીરથી થોડાક તસુ ઉપર ત્રણ ઝળકતા ગોળાના આકાર માલમ પડયા, જે રફતે રફતે જડ થવા લાગ્યો અને વધારે ઝળકતા થયા. ત્યાં ત્યાંથી રોશનીનાં કિરણો નિકળી આવતાં માલમ પડતાં હતાં. તે બાઇડીનાં મરણ પછી ૫ા કલાકે બીજો ફોટોગ્રાફ લીધો. આ રોશનીવાળા ગોળાની આસપાસ હવે પ્રવાહી દોરડાં જેવાં કુંડાળાં પ્રગટ થયલાં જણાયાં. બપોરે ત્રણ કલાકે અથવા તેણીના મરણ પછી એક કલાકે બીજો ફોટોગ્રાફ લીધો. આ છબીમાં માલમ પડે છે કે પેલા રોશનીવાળા ત્રણ ગોળાઓ એકેકમાં આમેજ થઇ એક ગોળો બન્યો અને તે મેડમ બરેઅડકના માથાને ઘાંકી નાખ્યું અને તેની જમણી બાજુએથી ખીલવા માંડયો. પેલા દોરડાંનો આકાર અંગ્રેજી નંબર આંઠ, ઉપરથી બંધ અને નીચેથી શરીરને લાગતી જગાએ ઉઘાડા, જેવો માલમ પડયો. આવી રીતે પેલો ગોળો એક તરફ ખીલતો અને પેલા દોરડાંનો આકાર તેની સામી તરફ ખેંચતો માલમ પડયો. છુટું થવું વધારે ને વધારે સંપુર્ણ થવા લાગ્યું અને સેવટે મરણ પછી સાડાત્રણ કલાકે શરીરની ઉપર એક ગોળાનો સારી રીતે બંધાયલો આકાર માલમ પડયો, જેને એક ઝળકતું દોરડાનો આકાર જોડી રાખતો અને કાબુમાં રાખતો હતો. આ પળે પેલો ગોળાનો આકાર શરીરથી છુટો પડયો અને પેલા દોરડાની રાહબરી હેઠે ડૉ૦ બરઅડકના સુવાના ઓરડામાં ઉડવા લાગો. તે પેલા ગોળા સાથે ઘણો આતુરતાથી વાત કરવા લાગો, જેથી પેલો ગોળો તેની આગળ આવ્યો અને તેને બરફજેવી થંડી લેહકીના જેવી લાગણી થઇ. જે પેલા રોશનીના ગોળાની આસપાસ માલમ પડતી અને તેમાંથી બહાર નિકળતી હતી.

આ પ્રયોગને થોડા દીવસ થયા પછી ડૉ૦ બરઅડકે આવા ગોળાઓ ઘરના જુદા જુદા ભાગમાં જોયા, જેઓમાં મિનોઇ શક્તિ ખીલેલી હોય છે અને ગુજરેલાં સાથે વાતચીત કરી શકે છે, તેઓની મદદ વડે આ રોશનીવાળા ગોળા સાથે વાતચીત કરવાને શક્તિવાન થયો અને તેને જણાવામાં આવ્યું કે એ તો મેડમ બરેઅડકના આતમાનું બહારનું ખોખું છે, જેમાં તે હજુ ચપળ હાલતમાં રહેલો છે. ખાત્રીપુર્વક રીતે જણાવવામાં આવે છે, કે પેહલાં તેની આજુ બાજુ રહેલાં દોરડાંઓ જેમ જેમ દિવસ પસાર થતા ગયા તેમ તેમ એક પછી એક તુટતાં ગયાં અને તેણીનું

રૂહ (Spirit) શરીરના જેવાજ ઘાટઘટમતું થઇ ગયું. તેણે પોતાના દિકરા એન્દ્રેને સંપુર્ણ થયલો મિનોઇ શરીરમાં જોયો અને તેની બાયડી એ પણ ખાત્રીથી જણાવ્યું કે તેણી પણ તેણીના દિકરા સાથે તેવીજ હાલતમાં રહેશે."

ડૉ૦ બરઅડકના આ પ્રયોગો આત્માની છબીના ખાત્રીપુર્વક પુરાવા આપી શકતા નથી, જે ફોટોગ્રાફ લેવામાં આવ્યા હતા. તે કાંઇ આત્માના નહીં પણ મિનોઇ શરીરના હતા. આત્મા વિષે જણાવામાં આવે છે કે તે અણદીઠ છે અને ઇશ્વરનું કિરણ છે અને રોશનીના આકારનો છે જે મિનોઇ શરીર મારફતે પેલી દુન્યામાં કાર્ય કરે છે.

આત્માનો વજન પારખવાના પ્રયોગો.

વિદ્વાનો કેરીંગટન અને મીડર જણાવે છે કે કેટલાક વખતની વાત ઉપર આત્માનો વજન કરવાના પ્રયોગોએ લોકોનું ઘણું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. માણસ મરણ પામે તે અગાઉ અને તુરતજ મરણ પછી માણસનો વજન કરવામાં આવ્યો હતો અને માલમ પડયું હતું કે કાંઇબી કારણ વગર તે માણસ મરણ પછી કમી વજનનું માલમ પડયું હતું અને તે વજન આત્માનો હોવો જોઇયે એમ ધારવામાં આવ્યું હતું.

અમેરીકાની એ બાબદની શોધ કરનારી મંડળીએ પોતાના જુન મહિનાના ૧૯૦૭ ના ચોપાનીયાંમાં એ બાબતનો આખો હેવાલ પ્રગટ કીધો હતો.

ડૉકટર દનકન મેકદુગલે એ બાબતના પોતાના અખતરાનો હેવાલ લખ્યો હતો, જેનો ટુંક સાર નીચે પ્રમાણે રજુ કરવામાં આવે છે:—

"મેં મરવા પડેલા એવા એક દરદીને શોધી કાઢયો કે શાંત રીતે મરણ પામે, મરતી વખતે કાંઇ પણ હિલચાલ કરે નહીં, પણ જીવન શકિત રફતે રફતે નિકળી જઇ મરણ પામે; કારણ તેનો વજન તરાજુ મારફતે કરવાનો હોવાથી તે વખતે તરાજુ સ્થિર રહેવો જોઇયે. આ દરદીને ત્રણ કલાક અને ૪૦ મીનીટ તપાસમાં રાખવામાં આવ્યો. અમે તેને માટે એવી રીતનો તરાજુ બનાવવામાં આવ્યો હતો કે તેના એક પલ્લાંમાં તે સુઇ શકે અને તે પ્રમાણે તેને સુવાડવામાં આવ્યો

હતો. દરદીની દરેક રીતની સગવડ સાચવવામાં આવી હતી અને તેને સુવાડવામાં આવ્યો હતો, તે વખતે તે મરણ પામવાની હાલતમાં હતો. તરાજુ તપાસતાં માલમ પડયું કે શ્વાસ ક્રિયાના ભીનાસ અને પરસેવાના ઉડી જવાથી તે દરેક કલાકે વજનમાં એકેક આંઉસ ઓછો થતો ગયો. દરેક વખતે તરાજુને પાછો સરખો કરતો ગયો કે જીવ જતી વખતનો વજન બરાબર માલમ પડે.

ત્રણ કલાક અને પીસતાલીસ મીનીટ પછી તે મરણ પાંમ્યો અને જીવ જતાં સમેટ તરાજુનું પલ્લુ એકદમ હેઠે નમ્યું અને વજન તપાસતાં માલમ પડયું કે ૩/૪ આંઉસ ઓછો થયો હતો.

શ્વાસ અને પરસેવાના ભીનાસથી આ વજન ઘટયો ન હતો, કારણ એ બાબતની ઘટ દરેક મીનીટે ૧/૬ આઉંસની હતી, અને આ ઘટ થોડી પળમાં ઘણી મોટી ૩/૪ આંઉસની હતી.

એ વખતે ઝાડો થયો હતો નહીં, પીસાબ એકથી બે ડ્રામ થઇ હતી, જે બીછાણા પરજ હતી અને ઓઘવાનાને લીધે હવામાં ઉડી ગઇ ન હતી.

હવે આ ઘટ બાબતની એકજ તપાસ બાકી રહી હતી અને તે ફેફસામાં રહી ગયલી હવા હતી. હું બિછાણા પર સુતો, તરાજુને સમટોલ કીધો અને પછી જોસમાં હવા અંદર અને બહાર લેવા માંડયો. પણ તેથી તરાજુ ઉપર કાંઇ પણ અસર થઇ નહીં, મારા મદદનીશને બીછાણા ઉપર સુવાડયો અને તરાજુને સમટોલ કીધો અને તેને પણ જોરમાં હવા અંદર અને બહાર કાઢવા માડી અને તેની પર અસર થઇ નહીં.

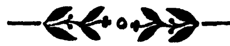
આવા કોઇબી કારણ વગર આ દાખલામાં પેલા મરણ પામેલા દરદીનું વજન ૩/૪ આંઉસ ઘટી ગયું. શું તે આત્મા શરીરમાંથી બહાર નિકળી ગયાનું વજન હોય? ત્યારે બીજો ખુલાસો શું આપી શકયે?

આજ રીતે બીજા બે ત્રણ દરદીઓની તપાસ કીધી અને દરેક દરદી જીવ જતી વખતે એક બે આઉંસ ઘટવા લાગ્યા. હજુ સુધી આ રીતે વજન ઘટવાનું કારણ માલમ પડયું નથી અને તેથી તે આત્માના વજન તરીકે માનવામાં આવે છે.

કેટલાક વિદ્વાનોનું એવું કહેવું છે કે આત્મા તો ઇશ્વરનું એક કિરણ છે, તે એક રોશની છે અને એવો તો સુક્ષ્મમાં સુક્ષ્મ છે કે તેનું વજન હોઈ શકે નહીં, પણ જેબી કાંઇ વજન માલમ પડે છે તે મિનોઇ શરીરનું હોવું જોઇયે, અથવા તો મરણ પામતી વખતે કાંઇ શરીરમાં ફેરફાર થવાથી હોઇ શકે.

પ્રકરણ ૩ જું.

આત્માની અમર્ગીના પુરાવા.

ધર્મોને આધારે:—દરેક ધર્મ જણાવે છે કે આત્મા અમર છે અને મરણ પછી માણસનો નાશ થતો નથી. પણ તે બીજી દુન્યામાં બેહસ્ત અને દોજખ પોતાની કરણી પ્રમાણે ભોગવે છે.

જરથોસ્તી ધર્મમાં પણ આત્માની અમર્ગી સ્વિકારી છે. એ ધર્મમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે શરીર નાશ પામે છે, પણ તેમાં કેટલાક અમર તત્વો સમાયલા છે.

શરોશ હાદોખ્ત યશ્તમાં “ અહુમ, દયેનામ, બોધાન અને ફ્રવશી ” નામનાં તત્વો અમર છે, એમ જણાવામાં આવ્યું છે.

આપણા જાણીતા ધર્મના સ્કૉલર એરવદ શાહેરયારજી ભરૂચાએ અમેરીકાની ધર્મની કૉનગ્રેસમાં એ બાબતનો એક નિબંધ મોકલ્યો હતો જેમાંથી નીચે પ્રમાણે ઉતારો કરવામાં આવે છે, જે ઉપરથી જણાશે કે જરથોસ્તી ધર્મમાં આત્માની અમર્ગી કેવી રીતે સ્વિકારવામાં આવે છે:—

“ શરીર પેદા કીધું તે અગાઉ આત્માના મરણ પામે નહીં એવો તત્વનો પેદા કીધો હતો. જે જન્મ વખતે બન્ને જોડાતાં હતા અને મરણ વખતે છુટાં પડતાં હતાં. આત્મા જે મિનોઇ દુન્યામાંથી આવે છે, તે ઘણી ઇંદ્રીઓ અને મનની શકિત ધરાવે છે, તે નવા જન્મ પામેલાં શરીરમાં દાખલ થાય છે, જેમાંથી મરણ પછી પેલી દુન્યામાં પાછો જાય છે. પેગંમબર અશો જરથોસ્ત શિખવે છે કે ખુદા આત્માને પોતાનું સોંપેલું

કામ કરવાને જરૂર જોગાં સાંધનો પુરા પાડે છે, જેઓ ગ્નાન, ડાહપણ, તર્ક કરવાની શકિત, વિચાર, કાર્યો, મરજીનું છુટાપણું, ધર્મનું યકીન, મદદગાર ફિરેસ્તો અથવા નેક મનશની અને એથી વધુ બસારત કરીને છે. રસતાખેજની વખતે સર્વે ચીજને સજીવન કરવામાં આવશે, અને નવી પેદાયશ પાછી શરૂ થશે, આત્માઓના નવાં શરીરો આપવામાં આવશે કે જેથી તેઓ નવી જીંદગીમાં મિનાઇ આનંદ મેલવે."

હીંદુ ધર્મ પ્રમાણે:—આત્મા ઘણા તત્વોનો બનેલો છે અને તેને ઘણા સુક્ષ્મ શરીરો છે. આ દરેક આત્માના તત્વો, તેની જુદી જુદી શકિતઓ રજુ કરે છે. મરણ વખતે છાયા શરીર (મિનોઇ શરીર) ઉંચ તત્વોની સાથે ખાકી શરીરમાંથી છુટું પડે છે, અને તેની સારી તેમજ માઠી કરણી પ્રમાણે સ્વર્ગ અથવા દોજખ ભોગવે છે.

ખ્રીસ્તી ધર્મમાં જોબ જણાવે છે કે "હું જાણું છું કે મારો છુટકો કરનાર હૈયાત છે, અને છેલ્લે દીવસે જ્યારે હું દુન્યામાંથી પાછો નિકળીશ ત્યારે આ ચામડીનો પોશાક પાછો પહેરીશ અને માસમાં ખુદાને જોઇશ, જેને હું પોતે જોઇશ, મારી આંખો જોશે અને કોઇ બીજું નહીં, આ આશા મેં મારી છાતીમાં રાખી છે."

એજ પ્રમાણે બીજા ઘણા ધર્મોમાં આત્માની અમર્ગી સ્વિકારી છે.

આત્માની અમર્ગી ફીલસુફીને આધારે.

અસલના તેમજ હાલના ઘણાક ફીલસુફોએ આત્માની અમર્ગી સ્વિકારી છે. હ્યાં આપણે થોડાક જાણીતા ફીલસુફોની દલીલો રજુ કરીશું, યુનાની ફીલસુફ **પ્લેટો** (Plato) એ આત્માની અમર્ગી પુરવાર કરવાને માટે "ફીડો" નામના એનાં પુસ્તકમાં ઘણીજ ફિલસુફી ભરી દલીલો રજુ કીધી છે જેનો ટુંક સાર નીચે પ્રમાણે છે:—

જુદા જુદા અભ્યાસમાં મનની અંદરથી છુપાયલી શકિતઓ બહાર પડે છે, તે ઉપરથી માલમ પડે છે કે કાંઇ રીતની અગાઉ હૈયાતી ભોગવી હશે, જેની યાદદાસ્ત શકિતને લીધે હાલમાં મનમાં છુપાયલી શકિતઓ પાછી પ્રગટ થાય છે.

આત્મા એ એક છેવટની ઐકયતા છે. જેથી તેમાં મીશ્ર નથી અને તેના ભાગ પાડી શકાય નહીં અને તેનો નાશ પણ થઇ શકે નહીં તેમજ તેનો પ્રલય પણ થઇ શકે નહીં.

આત્માનો અર્થ "જીંદગીનું મુળ" થાય છે, આત્મામાં જીંદગીનો હેતુ છુટો પાડી ન શકાય એવી રીતે રહેલો હોવાથી, મોત જે એથી ઉલટો વિચાર છે, તે તેમાંથી વેગળો રહે છે.

આત્માં પોતામાંથીજ ગતી મેલવે છે અને સર્વે ચપળતા તેમાંજ સમાયલી છે, જેનાં પરીણામે તેની હિલચાલ અને તેથી થતી તેની જીંદગી હંમેશગીની હોવી જોઇયે.

આત્મા જે મિનોઇ સત્યતા હોવાથી તે મિનોઈ, અણદીઠ હંમેશગીના વિચાર સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને તેથી આત્મા મિનોઇ ખાસ્યત અને હંમેશગી સાથે એક સાર છે. આત્માનો મિનોઇ દરજ્જો પુરવાર કરે છે કે તે ખાકી શરીર પછી હૈયાત રહી શકે, આત્માની જાતી ખાયેશ અને હોંશ ભવિસ્યની જીંદગી માટે હોવાથી એ માન્યતા કુદરતના કાયદા ઉપર રચાયલી પુરવાર થાય છે. આ દુન્યાનો કુદરતી કારભાર નીતિ ઉપર રચાયલો છે, તેથી ભવિષ્યની જીંદગીની જરૂર છે, કારણ તેથી ખરો ઇનસાફ થઇ શકે છે, અને પાપ અને સવાબનો બદલો મળી શકે છે.

સ્પિનોઝા:—અને તેની ફીલસુફીને ટેકો આપતા બીજા ફીલસુફોની દલીલ પ્રમાણે, દુન્યાનો આત્મા આખી જગતને ભરી નાખે છે અથવા બધે પંઠરાયલો છે અને માણસમાં પણ પંઠરાયલો છે અને તેની ઉપર સત્તા ભોગવે છે અને તે માણસમાં પોતાના હેતુને પહોંચે છે, કારણ માણસમાં તેને સ્વભાન, વિચાર અને મરજીનું બળ થાય છે અને માણસના મરણની વખતે તે દુન્યાના આત્મામાં પાછો ખેંચાઇ જાય છે, તેથી સ્વભાન પહેલા મોટાં ભાનના માહાસાગરમાં લય થઇ જાય છે.

સફોનરની ફીલસુફી પ્રમાણે માણસ પોતાની મરજીના બળથી જીવે છે અને તે મરજી જતી રહેવાથી મરણ પામે છે.

કાન્ટ, લૉક અને બીજા ફિલસુફો આત્માની અમર્ગી ખુદાની હસ્તી સ્વિકારવાથી પુરવાર કરે છે અને જણાવે છે કે ભવિસ્યની જીંદગીનો પુરાવો એ શિવાય શાસ્ત્ર વિદ્યાથી આપી શકાય એમ નથી.

લૉર્ડ બેકન જણાવે છે કે "આત્માની ખાસ્યત વિષેની આપણી તપાસ છેવટે ધર્મની સાથેજ બંધાય છે, કારણ એ વગર આપણે ઘણી ભુલો કર્યે; કારણ આત્માના બંધારણનાં તત્વો બેહસ્ત અથવા પૃથ્વીનાં તત્વોમાંથી મેળવવામાં આવ્યાં નથી, પણ સીધા ખુદા તરફથીજ મળ્યા છે, તેથી ફિલસુફી મારફતે આત્મા વિષેનું જ્ઞાન કેવી રીતે મેળવી શકાય?

પ્રોફેસર હામન્ડ નીચલી પાંચ દલીલો ઉપરથી પુરવાર કરે છે, કે મોતથી સ્વભાનવાળા જીવડાનો નાશ થતો નથીઃ—

"(૧) આત્માનાં તત્વ, મિનોઇ (અશરીરી), મિશ્રણ વગરનું, ભંગાય નહીં, તેવા હોવાથી તેનો નાશ થઇ શકે નહીં.

(૨) માણસની જાતી ખાસીયત વધુ અને વધુ વખત અને જગાના બંધારણમાંથી મુકિત પામવાની અને બુદ્ધિ બળ અને નૈતીક શકિત ખિલવવાની હોવાથી અને આ દુન્યાની જીંદગી તેવી ખિલવણી કરવાને પુરતી જોગવાઈ આપી શકિત ન હોવાથી, ભવિષ્યની જીંદગી જરૂર હોવી જોઇયે.

(૩) ખુદાનું દહાપણ અને ઇનસાફ આપણને ખાત્રી આપે છે કે તેણે માણસને પેદા કીધું છે, તો તેને પોતાને પિછાણવાને માટે પુરતી જોગવાઇ આપે અને ભવિષ્યની જીંદગી આપે.

(૪) માણસ જે જે સદગુણો વાપરે છે, તેનો પુરતો બદલો આ જીંદગીમાં મલતો નથી, તો તેઓને માટે ભવિષ્યની જીંદગીની જરૂર છે.

(૫) આત્માની અમર્ગીનો ખ્યાલ દરેક જમાનામાં અને દરેક માણસજાતમાં કુદરતી રીતે હોવાથી, તે ખરો હોવો જોઇયે.

એલગર નામનો વિદ્વાન પોતાના પુસ્તક "Critical History of the Doctrine of a Future life"માં કુદરતની દરેક ચીજની તપાસ ઉપરથી મરણ પછીની હૈયાતી વિષે શું ખ્યાલ મલે છે, તેનો ટુંક સાર હ્યાં રજુ કરવો અગત્યનો થઇ પડશેઃ—

"માણસ પોતાનું સ્વભાનને દરેક ચીજ કરતાં વધુ કિમતી ધણે છે અને તેનો નાશ થવાના વિચારથી તે ભય પામે છે અને પોતાની આસપાસ કુદરતની બીજી ચીજો નિહાળે છે, કે તેમાંથી તેને પોતાની

ભવિષ્યની સરજત માટે કાંઇ રોશની મલે. જ્યારે તે એક સાપને પોતાની કાંચરી કાઢી નાખતાં અને તેમાંથી પાછો નિકળતો જુવે છે ત્યારે તેને ખ્યાલ આવે છે, કે, મોતની વખતે માણુસ પોતાનું માત્ર માસનું ખોખું કાઢી નાખે છે, જ્યારે તેનો આત્મા તેમાંથી બહાર નિકળી પાછી જીંદગી ગુજારે છે. જે ઝાડપાન શીયાળામાં નાશ પામે છે, તે વસંતરૂતુમાં પાછાં તાજગી ભોગવે છે, તે જોઇ તે માણુસાઇ વસંતરૂતુનો ખ્યાલ કરે છે, કે જ્યારે વરસો સુધી આ દુન્યાની કબરમાં રોપેલાં બીજ મિનોઇ આકારમાં પાછાં ઉગી નિકળશે.

તે ફીનીક્ષ નામના પક્ષીનો ખ્યાલ કરી આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે, કે જે પ્રમાણે ફીનીક્ષ પક્ષી પોતાનીજ રાખમાંથી પાછું સજીવન થાય છે અને હવામાં ઉડી જાય છે, તેજ પ્રમાણે આત્મા પોતાના મુરદાંની રાખમાંથી છુટો થઇ હંમેશગી તરફ ઉડી જાય છે.

માણુસ રેશમના કીડાને તપાસે છે. તે કીડો પોતાની આસપાસ રેશમનું પડ બનાવી તેની અંદર મુવેલો હોય તેમ છુપાઇ બેસે છે અને છેવટે તેમાંથી તરફડીયાં મારી રંગબેરંગી પંતગીયાંના રૂપમાં ફેરવાઇ બહાર નિકળે છે, તેજ પ્રમાણે માણુસનો આત્મા જે મિનોઇ ખુબસુરતી ધરાવે છે, તે વખતના વહેવા પછી આ દુન્યાની જાળમાંથી છુટો થઇ બેહસ્તની હવામાં ઉડી જાય છે, અને અમગીંની આગાહી તરીકે પોતાની ઘોર ઉપર એક પતંગીયાંનું ચિત્ર કોતરે છે. આ રીતનું કુદરતી બનાવોની સરખામણીનું નૈતીક અવલોકન મરણ પછીની હૈયાતીની આશા રાખવાનું માણુસને શિક્ષણ આપે છે."

કુદરતના ભેદ ઉપરથી અમર્ગીનો પુરાવો.

ડૅા૦ સેલજ જણાવે છે કે "અમર જીંદગીની કોઇબી દલીલ જો આપણી બુધ્ધિને અનુકુળ થઈ પડે તો તે આ હકીકતમાં છે, કે, આપણે દરેક બાજુએ લલચાવનારા ભેદભરમોથી વિંટલાયલા છીયે અને તે ભેદભરમો જેમ જેમ આપણે ઉમરમાં આગળ વધીયે છીયે તેમ તેમ વધે છે. હું એક નાની ખીણુમાં છું. ઘાસ કેમ ઉગે છે અથવા ફુલ કેમ ઉગે છે, તે હું સમજાવી શકતો નથી, હું હજારો સવાલો પુછું છું જેના જવાબો આપી શકતો નથી, પણ મારી મુશ્કેલીઓ થોડી છે અને સમજમાં આવે તેવી છે. હું પહાડની ઉપર ચઢું છું અને દરેક પગથીયે

હું ઉપર ચઢું છું, તેમ તે નહીં સમજી શકાય તેવા ભેદનો વિસ્તાર વધતો જાય છે. તેથી હું ધારૂં છું કે જેમ જેમ આપણે આગલ વધીયે છીયે તેમ તેમ દરેક પગઠીયે જગતનો અને આપણા માયાળુ અને પ્રીય પીતા (ખુદા) નો ભેદ ઓછો થવાને બદલે વધતતોજ જાય છે. તેથી હું ધારૂં છું કે અમર જીંદગીની આશા એ ડહાપણ ભરી આશા છે, કારણ હું જાણું છે કે હંમેશગી સુધી હું અભ્યાસ, વિચાર અને આગલ વધી શકું તેમ છે અને તેને પહોંચી શકું તેમ નથી, કારણ તે અણહદ ઇશ્વરને પોહોંચી શકવાનો સંભવ છેજ નહીં.

તેથી આપણે આટલા ભેદોથી સંતોષ પામવું જોઇયે અને નાહીંમત થવું ન જોઇયે, અને તેને જેમ છે તેમજ ધારી તેને આપણી ઉમદા અને શ્રેષ્ટ આશા તરીકે ગણવી જોઇયે.

લૉર્ડ બેકનના કહેવા પ્રમાણે ફિલસુફીથી આત્માની અમર્ગીનો પુરાવો મળતો નથી. આવી દલીલો તો ફકત મનના તર્ક ઉપરથી ઉત્પન્ન થાય છે. હાલના જમાનામાં તો સર્વે કોઇ શાસ્ત્ર વિદ્યા (science) ના પુરાવા માંગે છે અને સત્તાવાર દાખલાઓ જાણવા માગે છે માટે હવે આપણે આત્માની અમર્ગી શાસ્ત્ર વિદ્યાને આધારે પુરવાર કરવાની કોશેશ કરીશું.

આત્માની અમર્ગી શાસ્ત્ર વીદ્યા (science) ને આધારે.

લુઇસ એલબે નામનો વિદ્વાન આ દુન્યાની અને પેલી દુન્યાની આપણી હૈયાતી શાસ્ત્ર વિદ્યાને આધારે સમજાવે છે જેનો ટુંક સાર નીચે પ્રમાણે રજુ કરવામાં આવે છેઃ—

"આપણી તપાસમાં શારીરીક શાસ્ત્ર ઘણો અગત્યનો ભાગ ભજવતો હોવાથી આપણે તેની મદદથી જાહેર થયલા પદાર્થ અને યાંત્રીક શકિતઓના અવિનાશીકપણાંના મુળ કાયદાઓ શોધી કાઢયા તે તરફ આપણું ધ્યાન ફેરવીશું. આપણે જાણ્યે છીયે કે આપણે પદાર્થનું એક અણું પણ પેદા કરી શકતા નથી અથવા તો તેનો નાશ કરી શકતા નથી, તેમજ આપણે કોઇ નવી શકિત પેદા કરી શકતા નથી શિવાય કે તેટલાજ પ્રમાણની શકિત બીજે ઠેકાણે તે જુદાજ આકારમાં ગુમ થાય. આપણે જાણ્યું છે કે પદાર્થ અને શકિતનો નાશ થતો નથી, એટલુંજ નહીં

પણુ જે બનાવો બની ગયા હોય અને જેની નોંધ ઇથર નામના સુક્ષ્મ પદાર્થની ધ્રુજરીથી લેવાઇ હોય, તેનો અને વળી માનવાને કારણુ છે કે જે બનાવો પદાર્થ નહીં હોય તેવા દેખાય છે, તેવા બાબમાં પણુ અવીનાશીકપણાનો કાયદો લાગુ પડે છે. આગલ બની ગયલા બનાવોની યાદની નોંધ એવી રીતે સચવાયલી રહે છે કે જગતનો કોઇબી કાયદો તેને ભુસારી શકતો નથી એમ છેવટે કબુલ કરવું પડે છે, અને તેથી જીવતી અને ભાન ધરાવતી શકિત પણુ તેજ કાયદાને આધીન થાય છે, કારણુ જો નજીવા બનેલા બનાવોની યાદ સચવાયલી અને તેનો પેદા કરનાર સચવાયલો ન રહે એ માની શકાતું નથી."

રસાયનીક શાસ્ત્રના કેટલાક પ્રયોગોથી પુરવાર થાય છે કે "Matter is indistructible" પદાર્થનો નાશ થતો નથી."

એક લાકડાંનો કટકો લેવો તેને સળગાવી બાળી નાખો તો આ લાકડાંનો નાશ થઇ ગયો એમ માનવું ખોટું છે. લાકડાંને સળગાવ્યાથી તેનું રૂપ ફેરવાઇ ગયું છે, તેને સળગાવતાં, તેનો આતશ થઇ તેમાંથી રાખ થઇ, વળી ધુમાડો થઇ, કેટલી ચીજો હવાઇ રૂપે ઉડી ગઇ. જે પ્રમાણે આ લાકડાંને બાળવાથી તેમાંની શકિત ધુમાડા અને બીજી ગેસો વડે ઉડી ગઇ, તેજ પ્રમાણે આપણા શરીરનો નાશ થઈ જાય છે, પછી આત્મા જે હવાઇ રૂપી હોય છે તે તેનામાંથી છુટો પડે છે.

વળી હાલની શાસ્ત્ર વિદ્યા (science) એવું પણ પુરવાર કરે છે કે "An energy or force once set up cannot be destroyed. It can be transformed" જેથી આપણી વિચારની અને મનની શકિતઓ જે આપણામાંથી નિકળે છે તેનો નાશ થતો નથી.

વળી "મેસમેરીઝમ" ના કેટલાક પ્રયોગોથી આત્માની હસ્તી કેટલાક વિદ્વાનોએ પુરવાર કરી છે, એટલુંજ નહીં પણ મેસમેરીઝમના પ્રયોગો વડે શરીર તદન મરી ગયું હોય, તેવી હાલતમાં રાખી શરીર તેમજ ભેજાં વગર મનની અને આત્માની શકિતઓ પોતાનું કામ કરી શકે છે તે પણ પ્રયોગોથી પુરવાર કરી આપ્યું છે. માટે આત્માની અમર્ગી આવી વિદ્યાથી પણ પુરવાર થાય છે.

મરતી વખતની હાલતના આપણે કેટલાક દાખલાઓ તપાસી ગયા છીયે. જેમાં માણુસો મરતી વખતે પોતાનો આત્મા શરીરમાંથી કેમ

છુટો પડે છે તેઓ જણાવે છે. વળી જેઓએ પોતાની આંખો ઘણીજ ખીલવી છે અને અણદીઠ ચીજો જોઇ શકે છે જેને (clairvoyant) કહે છે, તેઓ પણ મરતી વખતે માણસનો આત્મા કેમ છુટો પડે છે અને કેવી રીતે પેલી જહાનમાં જાય છે તે નજરો નજર જોઇ આપણને તેઓ હેવાલ આપે છે.

આજ કેટલાક વરસો થયાં ઇંગ્લાંડ અને અમેરીકામાં મંડળો ઉભાં થયાં છે જેના સભાસદો પહેલાં મરણ પછી આત્મા હૈયાતી ભોગવે છે એમ માનતા ન હતા. તેઓએ એક મંડળ ઉભું કીધું છે જેનું નામ "Psychical Research Society" કરી આપવામાં આવ્યું છે, આ મંડળમાં મોટા મોટા ઓહ્યેદારો સભાસદ થયા હતા. મરહુમ ગલેડસ્ટન પણ એક સભાસદ હતા. એ મંડળના એક સભાસદે ઘણું અગત્યનું પુસ્તક બહાર પાડયું છે. જે સર્વેને વાંચવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે. એ સભાસદ નામે F. W. Myres એફ. માયર્સ છે, જેણે વીસ વીસ વરસ સુધી શોધ કરી આ પુસ્તકમાં સેંકડો દાખલા દલીલોથી પુરવાર કરી આપ્યું છે કે મરણ પછી આપણે જીંદગી ભોગવી શકયે છીયે અને ગુજરેલાંઓ આપણી દુન્યા સાથે પણ સંબંધ રાખી શકે છે. એ પુસ્તકનું નામ "Human Personality and its survival after bodily Death"

હાલ એ મંડળના સભાસદો ગુજરેલાં માણસો સાથે સંદેશા ચલાવવાને પણ ફત્તેહમંદ નિવડયા છે. એ સંદેશા ચલાવનારા વેલાતના મોટા વિદ્વાન માણસો છે જેવા કે સર ઓલીવર લૉડજ, મી૦ વીલયમ સ્ટેડ તે રીવ્યુ ઓફ રીવ્યુના અધિપતિ, અને જોન લોબ કરીને છે.

જોન લોબ, એફ. આર. જી. એસ નામના વિદ્વાને ઘણાક ગુજર પામેલા સાથે વાતચીત કીધી છે અને તેઓના ફોટોગ્રાફ પણ લીધા છે. આપણે આગલ ચાલતાં ગુજરેલાં સાથની વાતચીતના હેવાલો અને ચીત્રો રજુ કરીશું. માટે હવે આત્માની અમર્ગી પુરવાર કરવાને વધુ દલીલોની કાંઈ જરૂર નથી.

ભાગ (૪) થો.

મીનાઇ જહાંન,

બેહસ્ત અને દોજખ.

પ્રકરણ ૧ લું.

મીનોઈ જહાન.

અથવા

બીજી દુન્યા. (અસલી વિચાર)

આપણે જાણુયે છીયે કે મરણ પછી એક માણુસ બીજી દુન્યામાં એટલે ામનોઇ દુન્યામાં જાય છે. માટે પહેલાં એ મિનોઇ દુન્યા કેવી હોય છે, તેનું બંધારણ કેવું હોય છે, તે તપાસ્યે.

બીજી દુન્યાનો વિચાર કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયો.

અસલના લોકોમાં બીજી દુન્યા અથવા મરણ પછીની હાલતનો વિચાર કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયો, તેની ટુકમાં તપાસ કર્યે.

ડૉ૦ સેવેજ ડી. ડી લખે છે કે "It seems to me one of the strangest, one of the most startling things in the word, that men should have ever dreamed of another life at all" "દુન્યામાં મને સર્વેથી ચોકાવનારી અને સર્વેથી અજાયબ જેવી વાત એ લાગે છે કે માણુસ જાતને બીજી જીંદગીનો ખ્યાલ સ્વપને પણ કેવી રીતે આવ્યો હશે."

"આપણે આપણા મિત્રના મુરદાં આગલ ઉભાં રહીયે. તે ભેદી ચીજ જેને જીવ કહીયે છીયે તે તેમાંથી જતી રહી છે. જે તેની આંખોમાંથી જોતી હતી, જે હવા સાથે મલી તેના હોથમાંથી ભાષા ઉત્પન્ન કરે છે, જે તેના હાથની મુઠીમાં પકડી શકાતી, જે તેના પગને મયા દયાના સંદેસા માટે શકિત બક્ષતી, તે જીવ જતો રહયો છે. અને એવું લાગે છે કે આ તેનો અંત છે. હવે જે અજાયબી મને ઉત્પન્ન થાય છે, તે એજ કે મોત પછી કોઇ ચીજ જીવે છે, એવો ખ્યાલ આવ્યો કયાંથી? એક કુતરો અથવા જાનવર બીજા જાનવરનાં મુરદાં તરફ જોઇ એવો વિચાર કરી શકતો નથી, જયારે એક સાધારણમાં સાધારણ માણુસ

પણ હંમેશા મિનોઇ અને અણુદીઠ હૈયાતીમાં માને છે, પણ તેનાં કારણો પુરતી રીતે આપી શકશે નહીં. આવા વિચારોની ઉત્પન્તિ વિષે કેટલાક વિદ્વાનોમાં મતફેર છે. કેટલાક વિદ્વાનો છાયા, સ્વપના અને બેસુધ્ધીના ખ્યાલો સાથે એ વિચારોને આમેજ કરે છે. અને તે ખ્યાલો ખરા પણ હોય. અસલના માણુસને રોશનીના પ્રતીબીંબ વિષે જ્ઞાન ન હોવાથી તે કોઇ કોઈ વાર પોતાનો છાયો પોતાની પુઠે આવતો જોય છે. તે જાણતો નથી કે તેનું બીજું સ્વરૂપ તેની પછવાડે ભેદી રીતે કેમ આવે છે. તે પાણીમાં જુવે છે અને ત્યાં પણ તેનું સ્વરૂપ, તેનો છાયો જે પ્રમાણે સુર્યની રોશનીમાં જણાયો, તે પ્રમાણે જણાય છે. અજાયબ રીતે તેનો છાયો કેમ આવે છે અને જાય છે, તે તે જાણી શકતો નથી. ત્યાર પછી તે થાકીને સુવા જાય છે અને સ્વપનું જોય છે તેમાં તે મુસાફરી કરે છે અને જયારે જાગૃત થાય છે, ત્યારે તેને સ્વપનાની વાત ખરી લાગે છે, પણ તેના મીત્રો તેને જણાવે છે કે તેનું શરીર તો ત્યાં ખસયા વગર પડેલું હતું. ત્યારે તે વિચાર કરે છે, કે તેનું મિનોઇ. છાયાવાળું સ્વરૂપ આ સર્વે ઉંઘમાં કામ કરે છે.

અને ત્યાર પછી સુધ્ધિમાં તેનો દુશમન તેને ડાંગ મારે છે અને તે પોતાનું ભાન ખોઇ દે છે અને તેનું મોત આવે છે. જે પ્રમાણે આગલા દાખલામાં આવ્યું હતું, તેમ આ બનાવમાં તેનું સ્વરૂપ પાછું આવી શકતું નથી.

આ રીતે વિચાર કરતાં અસલી માણસો માનતા હતા, કે તેઓનાં શરીરમાં એક બીજું સ્વરૂપ છે. જે પ્રમાણે એક માણસ ઘરને છોડે છે અને તેમાં પાછો આવે છે. તે પ્રમાણે તે બીજું સ્વરૂપ શરીરમાં આવે છે અને જાય છે અને મરણની વખતે શરીરમાંથી જતું રહે છે. તે પાછું આવતું નથી, પણ તે વગર હૈયાતી ભોગવે છે.

તેઓ તેની કબર આગલ ખોરાક લાવે છે. કારણ તેઓ જાણે છે કે તેઓનો મરણ પામેલો મીત્ર હજુ હૈયાતી ભોગવે છે, તેથી ત્યાં જેમ ભુખો અને તરસો થતો હતો, તેમ ત્યાં પણ તે થતો હશે. તેથી કબરની ઉપર પીવાનું રેડતા અને ખોરાક મુકતા અને એમ માનતા કે તે ખોરાકના મીનોઈ તત્વો તેઓ ખાશે, જોકે અલબતાં તેઓ જાણુતા હતા કે જે ખોરાક તેઓ મુકતા હતા, તે ખલાસ થતો ન હતો."

તેઓ મરણ પામેલાં માટે બંદગી પણ કરતા હતા, કારણ તેઓ જાણતા હતા, કે તેઓની આસપાસ તેઓના અણુદીઠ મિત્રો અને દુશમનો છે, જેઓ તેઓને મદદ કરે અથવા ઇજા કરે. તેઓ કબરની ઉપર રોશની કરતા કે તેના આત્માને બીજી દુન્યામાં જવાને અંધકારમાંથી રસ્તો મલે. પહેલાં ગુજરેલાં માટે ખોરાક અને પીવાનું મુકતા અને પાછળથી તેઓને માટે ભોગો આપતા અને ભોજનો થતાં.

મરણ પછીની હાલત વિષે અસલી લોકોનો વિચાર.

અસલી લોકો એમ માનતા હતા કે મરણ પામેલાંનો આત્મા તેઓની હંમેશની રહેવાની જગા ઉપર ભમ્યા કરે છે અને તેઓની આગળજ રહે છે, માટે તેઓની બંદગી કરતા અને તેઓની મદદ માગતા. આત્મા પહેલાં મરણ પામેલાંના ઘર આગળ ભમતો, ત્યાર પછી ઘણા માઇલ દુર જતો અને છેવટે બેહસ્ત મુકામ થતો. કેટલાકો મરણ પામેલાંનું રહેઠાણ આકાશમાં માનતા. વળી કેટલાકો જમીનના પેટામાં માનતા હતા. ઇજીપસીયન જેઓ ખગોળ વિદ્યાનો અભ્યાસ કરતા હતા. તેઓ સારા માણસોના આત્માનું રહેઠાણ સુર્યની રોશનીવાલા ભાગમાં અને બુરા માણસનું રહેઠાણ અંધકારવાળા ભાગમાં માનતા.

હિંદીઓ, પરસીયનો, કોઇક ઉંચી જગામાં બેહેસ્ત અને દોજખ વિષે માનતા હતા. ગ્રીક અને રોમન્સો પૃથ્વિના પેટાંમાં બીજી દુન્યા માનતા હતા.

આ રીતે અસલી લોકો મરણ પામેલાંનું રહેથાણ જમીનની અંદર અથવા આકાશના સેતારાઓમાં માનતા હતા. અને આત્મા છાયારૂપી ત્યાં જીંદગી ગુજારતા હતા. અસલી લોકો ગુજરેલાં સાથે આપણે સંબંધ રાખી શકયે એમ પણ માનતા હતા.

ઘણા અસલી લોકો કુદરતી મોતમાં માનતાં હતા, પણ મોત અકસમાતથી આવે છે એમ માનતા હતા. તેઓમાં નીતિના ગુણો ખીલેલા ન હોવાથી મોતને નીતિના કાનુનથી સમજાવી શકતા ન હતા. તેથી બેહસ્ત અને દોજખ, શીક્ષા અથવા બદલા વિષે માનતા ન હતા પણ ફકત બીજી દુન્યામાં માનતા હતા.

જે આપણને નોંધ લેવાની છે તે એજ કે ઘણા અસલના વખતમાં મરવું પસંદ પડતું ન હતું. મોતને એક આફત સમાન ગણવામાં આવતું હતું. બીજી દુન્યામાં જવું એ ઉપર જવું નહીં, પણ નીચે જવું ધારવામાં આવતું હતું. બીજી જીંદગી આ જીંદગી કરતાં ઘણી કંગાળ અને નહીં કે ઉમદા ધારવામાં આવતી હતી. જે માણસ મરણ પછી નીચે જતો હતો, તે પોતાની પાછળ જીવતી જાગતી માસની જીંદગી મુકી જતો, તેઓ છાયા જેવા બનતા હતા. તેઓ સુંદર સુર્યની રોશની અને સુંદર બલુ આકાશ છોડી જતાં હતા, જીંદગીને જે ઘણી મધુર અને ઉત્તમ બનાવે તેવી દરેક ચીજ છોડી જતા હતા અને છાયાની ભોયરાંની દુન્યામાં નીચે જતા હતા. તેઓ જીવતા હતા એ ખાત્રીપુર્વક હતું, પણ ફક્ટ અરધી જીંદગી અને મેં જણાવ્યું તેમ પસંદ કરવા જોગ નહીં. પણ બીજી દુન્યાના વિચારો હીંદ, ઇરાન, ચીન તરફથી આવ્યા, તે ઘણા ખુશાલી અને આશા આપનારા હતા અને તે પછી મોત એટલું ભયાનક છે એવા વિચારો દુર થવા લાગયા."

જાણીતો યુનાની ફીલસુફ **સોક્રેટીસ**ને ઝેર પીને મરવાનો હોકમ થયો, ત્યારે તેને ઝેરનો પ્યાલો પીતી વખતે બીજી દુન્યામાં જવા માટે જે ખુશાલી દેખાડી અને તે વિષે ભાષણ કીધું (મરતી વખતેના મહાન નરોના છેલ્લો શબ્દોવાળું પ્રકરણ જુવો) તે લોકોને ઘણુંજ આશા આપનારૂં હતું.

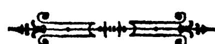
સેન્ટ પોલે પોતાના ગોઠીયાઓને અસલના વખતમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું હતું. "ધારો કે તમે શીક થયા છો અથવા તો તમને લોકોએ સતાવ્યા છે, તમે દુ:ખી છો, તમે જુલમમાં છો, તો તેથી શું થઇ ગયું? જેઓ ખુદાને ચાહે છે, તેને માટે તેને એવી ચીજો બનાવી છે કે આ આંખે કદી જોઇ નથી, આ કાને સાંભલી નથી અને માણસના હૈડાંમાં કદી પણ આવ્યું નથી એવી ચીજો તેને બનાવી છે. ત્યારે આ ચીજો માટે શું કારણથી ચીન્તા કરો છો. આ દુ:ખો થોડાજ વખતનાં છે અને હંમેશગીનું સુખ આપનારા છે. શું તમે જોઇ શકતા નથી?" આ ટુક ભાષણથી તેના ગોઠીયાઓ ઉપર એટલી અસર થઈ કે તેઓ મોતની સામે હીંમતથી જોવા લાગ્યા અને ત્યાર પછી તેઓ બેહસ્તના ફિરેસતાઓનું લશકર જોવા લાગ્યા. તેઓ મોટા ફિરેસ્તાઓના અવાજો

સાંભળવા લાગ્યા, તેઓ મિનોઇ નગારાંનો અવાજ સાંભળતાં, તેઓ નીચલી દુન્યામાંથી મરણ પામેલાને સજીવન થતા જોવા લાગા, જે મિનોઇ હાથે તેઓને અમર્ગી, ખુબસુરતી અને કિર્તીના પોશાકમાં સજ કરવાના હતા. તેઓ વિષે આશાવંત બનતા હતા, અને વફાદાર જીંદગીના તાજ તરીકે નીગાહ કરતાં હતા. "અને આ અને આજ માણસો ને હીંમત અને આશા આપી હતી જેથી તેઓએ રોમ શેહેર જીત્યું હતું."

આવી રીતે પોલ અને તેના સોબતીઓએ આખરે તે રાજ જીત્યું અને આવી અમર્ગીની માન્યતાથી દુન્યામાં મોટા ફેરફાર થઇ ગયો અને હાલના જમાનાને આ સ્થિતિએ લાવી મુકી છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

મીનોઈ જહાંન અને બેહસ્ત.

(હાલની શાસ્ત્ર વિદ્યાને આધારે.)

વિદ્વાન એડવર્ડ ડી. બેબીટ, એમ. ડી. એ "The Princical of Light and Color" નામનું પુસ્તક લખ્યું છે. એ પુસ્તકમાં દુન્યાની જુદી જુદી ચીજો અણદીઠ રીતે રોશની અને જુદા જુદા રંગો કેવી રીતે પેદા કરે છે તે જણાવ્યું છે. એ પુસ્તકમાં જણાવ્યું છે કે ઘણા માણસોએ પોતાની વિષ્વ દ્રષ્ટિ (Clairvayant) અથવા મિનોઇ આંખ ખિલવી છે, જેથી તેઓ અણદીઠ ચીજો જોઇ શકે છે, નક્કર ચીજો જેવી કે દીવાલ વિગેરેમાંથી આરપાર જોઇ શકે છે, એવા ઘણાક ખાત્રીપુર્વક દાખલા આપે છે. આ માણસો અણદીઠ દુન્યા જોઇ શકે છે અને જણાવે છે કે તેમાં તરેહવાર રોશની અને રંગો હોય છે. માણસની મન શક્તિથી તેના ભેજામાંથી તરેહવાર રંગો ઉત્પન્ન થાય છે.

વળી વધુ જણાવે છે કે દુન્યાની દરેક ચીજ જડ પદાર્થની અને સુક્ષ્મ પદાર્થ અથવા ઇથર (ether) ની બનેલી છે. દરેક ચીજની અંદરથી તેનો સુક્ષ્મ પદાર્થ અથવા ઇથર નીકળે છે અને તે પદાર્થ હલકે

હોવાથી તે ચીજની ઉપર રહે છે. તે એટલો તો સુક્ષ્મ હોય છે કે આપણી આંખે જોઇ શકાતો નથી. આ ઉપરથી જણાય છે કે આપણી દુન્યાની અંદરથી બીજી સુક્ષ્મ પદાર્થની દુન્યા નિકળે છે, જે ઘણા સુક્ષ્મ પદાર્થની હોવાથી તે આ પૃથ્વિની ઉપર રહે છે અને આ દુન્યામાં જે જે ચીજો હોય તે દરેક ચીજો આ બીજી દુન્યામાં પણ હોય છે. પણ ઘણાજ સુક્ષ્મ પદાર્થની હોય છે. આવી રીતે માણસનું આ ખાકી શરીર છે તેની અંદર સુક્ષ્મ શરીર પણ રહેલું છે, જે ખાકી શરીરનાં મરણ પછી તેમાંથી તે છુટું થઈ જાય છે અને બીજી દુન્યામાં જાય છે.

હવે આપણે આ વિદ્વાનની એ બાબદની દલીલ તપાસ્યે છે, તે જણાવે છે કે ' આ સઘળી સાચી હકીકત રજુ કર્યા પછી હું એક નાની મારી કલ્પના રજુ કરૂં છું, તે માટે મારો વાંચનાર મને દરગુજર કરશે. જ્યારે આપણા આ ખાકી શરીરની અંદર આવું સુક્ષ્મ શરીર રહેલું છે, જે એવા સુક્ષ્મ પદાર્થનું બનેલું છે કે તે આ ખાકી શરીરની માફક નાશ પામતું નથી, અને એ સુક્ષ્મ શરીર આત્માઅથવા રૂહ જે એનેથી પણ સુક્ષ્મ છે તેનાથી પેલું શરીર જીવન શક્તિ ધરાવે છે, તો પછી આ સુક્ષ્મ શરીર પેલા ખાકી શરીરના મરણ પછી પોતે સુક્ષ્મ હોવાથી, હલકા વજનને લીધે, આ પૃથ્વિની થોડેક ઉપર સુક્ષ્મ દુન્યા જેમાં સર્વે ચીજો સુક્ષ્મ હોય છે, ત્યાં શું નહીં જઈ શકે? આપણે જાણ્યું તેમ કુદરતની દરેક ચીજને સ્વચ્છ કરવાની અને તેમાંથી સુક્ષ્મ પ્રવાહ બહાર ફેંકવાની શકિતને લીધે, ખુલ્લી જગામાં દરેક પદાર્થ પોતાનો સુક્ષ્મ પ્રવાહ ફેંકે છે. પેલી સુંદર રોશની અને ઓકસીજીન, કારબન, સોડીયંમ, ચુનો, સીલીકશ, હાઇદ્રોજન, નાઇટ્રોજન અને પૃથ્વિના બીજાં તત્વો પોતાનો પ્રવાહ હવામાં ઉપર ફેંકે છે અને તે ઘણાજ સુક્ષ્મ પ્રવાહના હોવાથી આપણી હવાથી પણ ઉપર ચઢે છે. કારણ દરેક ચીજ જેમ જેમ વજનમાં હલકી અને હવાઇ રૂપી થાય છે, તેમ તેમ તે ઉંચે ચઢે છે. ત્યારે શું એમ ધારવું વાજબી યાને ખાત્રીપુર્વક નથી, કે ઉપલાં ભુવનમાં આ નીચલી દુન્યાની દરેક ચીજના સુક્ષ્મ તત્વો જઇ, ત્યાં રસાયનીક શકિતનાં બળથી એક સરખાં તત્વો સાથે મળી અને જુદા પ્રકારના તત્વોથી જુદા પડી, ત્યાં ટાપુઓ શહેરો અને આ આપણા પીતા ઇશ્વરનું મીનોઇ રાજ્ય મંડળનું આવી રીતે બંધારણ થયું ન હોય? રેચનબકના યંત્રો વડે ખાત્રીથી જણાય છે કે જ્યારે હવા કાઢી નાખવામાં આવે છે, ત્યારે રોશની અને રંગો વધુ ઝલકાટવાલા માલમ પડે છે અને આપણે કલ્પના

કરી શકીયે છીયે કે મીનોઇ તત્વોમાં જડ ખાકી તત્વો ન હોવાથી મીનોઈ રોશની કેટલી ઉંચ પ્રકારની હશે! શું તમને એમ લાગે છે કે આ મીનોઇ દુન્યા સુર્યની રોશનીને જમીન ઉપર લાવવાને વચમાંથી હરકત કરતી હશે? જે પ્રમાણમાં તે અસર કરે છે તેમાં તે રોશનીને વધારે ઝલકાતવાલી બને છે. કારણ આપણે જાણ્યું છે, કે રોશનીમાં સુક્ષ્મ પદાર્થ હોય છે, તો રોશની વધારે ઝલકાતવાલી થાય છે. આવી રીતે મીનોઇ રોશનીના તત્વો કુદરતના નીયમ પ્રમાણે પ્રગટ થાય છે. પણ જ્યાં સુધી ત્યાં કુદરતના દેખાવો, ફુલો, ઝાડો, અને સરોવરો આપણને મલે નહી, ત્યાં સુધી બેહેસ્તનું ભુવન કહેવાય નહીં. કુદરતના નીયમ પ્રમાણે શું તેઓ ત્યાં મલી ન શકે? ત્યાંની જમીન આ દુન્યાની જમીનના સુક્ષ્મ પ્રવાહમાંથી બનેલી હોવાથી તે વધારે સુંદર હોય છે. આ પૃથ્વિની જડ અને હીલચાલ વગરની જમીનમાંથી ફુલ અને ઝાડો ઉગે છે, તો તેજ જમીનના સુક્ષ્મ પ્રવાહથી બનેલું આ ઉમદા ભુવનમાં તેઓ કેટલાં ચપળ રીતે ઉગતાં હશે? જો આ દુન્યાના પાણી આટલાં સુંદર હોય છે, તો તેનાજ સુક્ષ્મ પ્રવાહથી બનેલાં પેલી જહાનના સરોવરો કેટલા સુંદર હશે? શું તમે એમ ધારો છો કે ત્યાં ઝાડ પાન અને માણસને જીવવાને માટે ઘણીજ થંડી પડતી હશે? આ જડ પદાર્થની થંડી અને ગરમી તેના સુક્ષ્મ પ્રવાહ ઉપર કાંઇ પણ અસર કરી શક્તિ નથી. દરેક ચીજમાંથી ગરમી અને વીજળીના કીરણોના પ્રવાહ જે નીકળે છે, તે ત્યાંની હાલતને અનુકુળ થઇ પડે છે. સુર્ય, ચંદ્ર અને સેતારાઓની રોશની હાલના આકારમાં ત્યાં માલમ પડતી ન હશે. માત્ર તેઓના સુક્ષ્મ કીરણો હાલના આકારમાં માલમ પડતાં ન હશે. માત્ર તેઓના સુક્ષ્મ કિરણો જોવાઇ શકાય અને તેની લાગણી થાય તેમ હશે. ત્યારે, આખરે, શું આપણને **બેહેસ્તનો** ખ્યાલ માલમ પડતો નથી? તે કેમ બન્યું છે, તે શું ચીજનું બન્યું છે, તેની કેવી ઉમદા હાલત છે અને તે કયાં આવ્યું છે, (તેનો ખ્યાલ આ રીતે મલે છે.) હું બેહેસ્તના ઠેકાણાં માટે બોલું છું. માણસની જુદી સ્થિતીને અનુસરે તેમ આથી પણ ઉંચી જગામાં હોય, કારણ જેમ હંમેશગી આગલ વધે છે, તેમ માણસ અનહદ સંપુર્ણતા તરફ હમેશાં આગળ અને ઉંચે જાય છે. શું પતમોસના જોને તેની મિનોઇ આંખે જે સ્વપનું જોયું તે આજ ભુવનનું ન હતું? હું તેનો ભાગ લ્યાં તાકું છું "મેં એક નવુંજ બહેસ્ત અને નવી દુન્યા જોઇ, કારણ પહેલું

બહેસ્ત અને પહેલી દુન્યા પસાર થઇ ગઇ હતી. અને મેં જોને પવિત્ર શહેર જોયું, નવુંજ જેરૂસેલમ, જે ખુદા મારફતે બેહસ્તમાંથી નીચે આવતું હતું. જે ખુદાના પ્રતાપવાળું અને તેની રોશની કિમતી હીરાના જેવી અને સ્વચ્છ અને નિર્મળ જેશપરના હીરા જેવી અને આખું શેહેર સાફગલાસ જેવું, સ્વચ્છ સોના જેવું હતું. શહેરની દેવાલનો પાયો કિમતી હીરાઓથી સજ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેને મને જીંદગીની સ્વચ્છ પાણીની નદી જે નિર્મળ બીલોરના જેવી હતી. અને ત્યાં રાત જેવું હતું નહીં અને તેઓને બતીની જરૂર હતી નહીં અને સુર્યની રોશનીની પણ જરૂર હતી નહીં, કારણ ખુદાજ તેઓને રોશની પુરી પાડતો હતો અને તેઓ ત્યાં હંમેશને માટે રાજ કરતાં હતા."

"આપણે જાણ્યું છે કે જેઓ મતલબી અને દુર્ગુણી જીંદગી ગુજારનારા છે તેઓની આસપાસથી કાળો અને ભારી પ્રવાહ નિકળે છે, અને જયાં સુધી તે પોતાને સ્વચ્છ બનાવે નહીં, ત્યાં સુધી તેનું રૂહ ઉંચ ભુવનમાં જઇ શકતું નથી. આ બેહેસ્તનું ભુવન કે જેને માટે કેટલાં માણુસના હઇડાંઓ તલપી રહ્યાં હશે અને કેટલાં થોડાં ને તેનો ખ્યાલ પણ હશે તે વિષે મેં કહેવાની હીંમત કીધી છે. અને શું એને તમે મારી મનની કલ્પના કહેશો? શું મેં સાચી હકીકત અને દરેક ચીજોના નિયમ ઉપર મારા ખ્યાલનું બંધારણ નથી કીધું? શું બ્રાહમણોના પવિત્ર લખનારા ઘણા અસલના વખતમાં આ સુંદર ભુમીને વિષે ઇસારાઓ નથી કીધા? તેઓ અનહદ આનંદથી લખે છે કે "તે દુન્યામાં હંમેશની રોશની છે, જયાં પેલી હંમેશગીની અને અવિનાશીક દુન્યામાં સૂર્યને મુકેલો છે, ત્યાં ઓ સોમા! તું મને મુક. ત્રીજાં બેહસ્તોના બેહસ્તમાં જીંદગીની મુકિત છે, જયાં દુન્યાઓ રોશનીવાલી છે, ત્યાં તું મને અમર બનાવ!" (રીગવેદાસ ૧૫૮૦ પુર્વે ક્રાઇસ્ટ) આપણે હ્યાં થોડો વખત થોભ્યે અને તપાસ્યે કે દરેક જમાનામાં રોશનીને ખુદાના સ્વરૂપ તરીકે કેવી રીતે ગણવામાં આવી છે.

સર વીલીયમ જોન્સ પ્રમાણે ક્રાઇસટની અગાઉ ૩૦૦૦) વર્ષ ઉપર ભગવત ગીતામાં નીચલો ઘણો ઉત્તમ ફકરો મલે છે. "પરમાત્માનો છક ફરી નાખે એવો ઝલકાત જે સુર્યથી હજાર ઘણાં વધુ પ્રકાશથી ઝલકે

છે તેની સાથે સરખાવી શકાય × × × × તું અપવિત્ર ન થાય તેવા અને જાણવા લાયક પરમાત્મા છે! આ સૃષ્ટિને પહેલો રક્ષણ કરનાર તું છે! × × × × હું તને શરૂઆત વગરનો, મધ્યમ વગરનો, છેડા વગરનો અને અનહદ ચલકાતવાલો અને અસંખ્ય હાથોવાળો જોવું છું. સુર્ય અને ચંદ્રમાં તારી આંખો છે અને તારૂં મોહ બળતો અંગાર છે, અને આખી દુન્યા તારા પ્રતાપથી પ્રકાશે છે."

"તે સર્વે વ્યાપક આત્મા કે જે આ દેખાતા સુર્યને રોશની આપે છે તે મારી જાતનો છે, જો કે અત્યંત તફાવતમાં છે." (રીગવેડાસ)

"**અશો જરથોસ્ત** કે જેની જીંદગીની મુદત ક્રાઇસ્ટની અગાઉ ૫૬૦ થી ૧૩૦૦ વર્ષો ઉપર મુકરર કરવામાં આવી છે તે કહે છે કે "ખુદા (હોરમજદ) જે "ખુદ રોશનીવાળો," "રોશનીનો રાજા," અને વધુ કહે છે કે "આત્મા એ ઝલકતો અંગાર છે અને તેના પીતા (ખુદા) ની શક્તિથી અમર રહેલો છે અને જીંદગીની શેઠાણી છે." "તે જીંદગી છે, સલ્લાહકાર અને રોશની છે." (Orpheus B. C. 1200).

"એકજ સર્વે વ્યાપક આત્મા છે, જે સર્વેમાં પંઠરાયલો છે, અમર, અણદીઠ, બદલાય નહીં તેવો, તત્વમાં સત્યતા જેવો, વસ્તુમાં રોશનીના જેવો છે." (Pythagoras B. C. 586).

"ખુદા તેના છાયામાં સત્યતા અને રોશની છે." (Plato 429 B. C.)

"જેઓ બુધ્ધિમાન છે, તેઓ આકાશની રોશની માફક ઝલકશે, અને જેઓ ઘણાને પવિત્ર રાહ ઉપર લઇ જશે, તેઓ હમેશાં સેતારાની માફક ઝલકશે." (Daniel B. C. 534.)

"સુર્ય તને વધુવાર તાહરી દીવસની રોશની થશે નહીં, ચંદ્રમાં પણ તને વધુવાર રોશની આપશે નહીં, પણ ખુદા તારી હંમેશની રોશની થશે અને ત્હારો ઇશ્વર ત્હારો પ્રકાશ થશે." (Isaiah 698 B. C.)

"ફીલેડેલફીયાની મીસ એલીઝાબેથ લોઇડે "Milton in his Blindness" નામની જાણીતી કવીતા લખી છે જે નીચે પ્રમાણે છે."

જે પ્રમાણે દરેક કવીઓ અંતર જીંદગીના મિનોઈ પ્રકાશમાં એકસાર થાય છે. તેમ તેણી થઇ હોય એમ લાગે છે:—

Oh : I seem to stand
Trembling where foot of mortal ne'er hath been,
Wrapped in the radiance from thy sinless land,
Which eye hath never seen.

Visions come and go :
Shapes of resplendent beauty round me throng ;
From angle lips I seem to hear the flow,
Of soft & holy song.

It is nothing now
When heaven is opening on my sightless eyes.
When airs from Paradise refresh my brow,
The Earth in darkness lies.

In a purer clime,
My being fills with rapture-waves of thought
Roll in upon my spirit-strains sublime.
Break over me unsought.

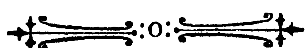
Give me now my lyre !
I feel the stirrings of a gift divine ;
Within my bossom glows unearthly fire
Lit by no skill of mine."

આ કવીતાનો સાર નીચે પ્રમાણે છે:—જયાં માણુસના પગલાં કદી જણાયાં નથી, ત્યાં પાપ વગરની જગા જેને આંખે કદી જોઇ નથી, તેની

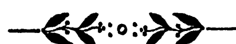
રોશનીમાં વીંતલાયલો, ઓ! મેં પોતાને ઉભેલો જોયો. દેખાવો આવતા અને જતા હતા; મારી આસપાસ ઘણા ચલકતા અને ખુબસુરત દેખાવો એકઠા થતા હતા, ફીરેસ્તાઓના હોથોમાંથી મધુર અને પવિત્ર ગાયનો નીકળતાં સાંભળતો હતો. જયારે બેહેસ્ત મારી આંધલી આંખો આગળ પ્રગટ થતું હતું. જયારે બેહસ્તની હવા મારા ભવાંને તાજગી આપતી હતી, ત્યારે પૃથ્વિ અંધકારમાં પડી છે.

"પવિત્ર ભુવનમાં મારા શરીરમાં આનંદ પ્રસરી રહે છે, મારા આત્મામાં વિચારના મોજા વહેતા હતા; મીનોઇ ગાયનો માગ્યા વગર મને સંભલાતાં હતાં.

હવે મને મારો તંબુરો આપો! મીનોઇ શક્તિ મારામાં ખીલેલી માલમ પડે છે, મારી કાંઇ પણ હુશીયારી વગર મારી છાતીમાં મીનોઇ અંગાર ઝલકે છે."

પ્રકરણ ૩ જું.

એક મોટા મહાન પારસી યોગી

આઝરકયવાને જોયલા મીનોઈ દુન્યાના દેખાવો.

આબાદીયાન અથવા આઝર હોસંગીયાન પંથોના વડા દસતુર આઝર કયવાન ખુમ શહેરમાં ૨૮) વર્ષ રહયા હતા. પોતાની જીંદગીના પાછલા દિવસોમાં ઇરાન છોડી હીંદુસ્તાન આવી રહયા હતા અને ઈ૦ સ૦ ૧૬૧૬ માં પતના શહેરમાં ૮૫) વર્ષની ઉમરે ગુજર પામ્યા હતા. પોતાના વખતના "ઇસિરાકીન" ફીલસુફોના વડા હતા. "મુસાહેદાત"ના ચાર તબક્કા પસાર કીધેલા હોવાથી એવણને "ઝુલ ઉલુમ" અથવા વિદ્યાઓના ગુરૂ તરીકે સ્વિકારવામાં આવતા હતા. એઓ ઘણીજ અશો જીંદગી ગુજારતા હતા. જુવાનીમાંજ પરહેજગાર જીંદગી ગુજારતા હતા, તેથી એવણે રવાનની શક્તિ ખીલવી હતી. મીનોઇ જેહાનના જે દેખાવો એવણે જોયા હતા, તેને ફારસી કવીતામાં પોતે રજુ કીધા હતા જે "જામે કયખુશરો" નામની કેતાબમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યા હતા:—

આત્માની ખીલવણીના ચાર તબક્કા.

૧, પહેલા તબક્કાને **ખાબ** કરી કહેવામાં આવે છે. જ્યારે એક માણસ અશો જીંદગી ગુજારે છે અને ઘણો વખત ભક્તિમાં પસાર કરે છે ત્યારે તે **ખાબ** યાને ઉંઘમાં મીનોઇ દેખાવો જોય છે, અને તેને બસ્રારતો થાય છે.

૨, બીજા તબકકાને **ગયબ** કરી જણાવવામાં આવે છે. આ તબક્કામાં એક અશો માણસને અણદીઠ દુન્યાઓમાંથી મિનોઇ આશીષો મલે છે, જે તેની સર્વ ઇંદ્રીઓને લીન્ન કરી નાખે છે.

૩, ત્રીજા તબકકાને **મસતી** કરી કહેવામાં આવે છે. આ તબક્કામાં મિનોઇ આષીશો ઇંદ્રીઓને ગાલેબ કરયા વગર મલે છે અને તેની ખુશાલીમાં તે આ દુન્યાનું ભાન વિસરી જાય છે.

૪. ચોથા અને સર્વથી ઉંચ તબક્કાને "**ખલે બદન**" કરી જણાવવામાં આવ્યો છે. એ તબક્કામાં એક અશો માણસ પોતાના આત્માને શરીરમાંથી જયારે જોઇયે ત્યારે છુટો કરે છે અને મીનોઇ દુન્યામાં ફરી આવે છે.

પહેલા તબક્કામાં આઝર કયવાને જોયલા મીનોઈ દેખાવ.

પહેલા તબક્કામાં આઝર કયવાને શું શું મીનોઇ દેખાવો જોયા હતા, તે વિષે એવણુ પોતે નીચે પ્રમાણે લખે છે:—"મેં મારાં શરીરને પવિત્ર બનાવ્યું, કોઇ પંથ અથવા ધર્મની રાહરસમોને બાજુ રાખી અગાઉના યોગીઓએ જણાવેલા કાનુનો ઉપર અમલ કીધો. એકાંત-વાસ, સ્થિર બેસવું, સાંકડા ગુફામાં બેસવું, ખોરાક અને ઉંઘનું કમતી કરવું અને ચાલુ ખુદાનું નામ જબાન ઉપર રાખવું, આવી તરબીયતથી વખત જતાં મિનોઇ આલમના દેખાવો આત્માની નજરથી મને દેખાતા હતા. **ખાબ** યાને ઉંઘમાં એક બીહામણો દેખાવ મારી નજર આગળ આવ્યો. હું ઘણો બીધો અને ખુદાનું નામ જપવા લાગ્યો, જેથી પેલો દેખાવ દુર થઇ ગયો અને એક ભભુકદાર આતશ બરપા થયો અને મને ગભરાતમાં નાંખ્યો. રફ્તે રફ્તે તે ગુમ થઇ ગયો અને તેની જગા ઉપર એક ભયબીત આતશી દેખાવ કે જેનું માથું છાતી ઉપર અને

પેટ ઉપર પડેલું હતું, તે નજર આગળ આવ્યો અને મને ગભરાતમાં નાંખયો. એ પછી જુદા જુદા રંગના આતશોએ દેખાવ દીધો અને મારા આત્માએ મહાસાગર ઉપર તરવાની શક્તિ મેલવી. મેં સ્વચ્છ બીલોર જેવું પાણી જોયું. સુંદર ઝાડની ઘટા, મોટા મેહેલો, જેમાં કીમતી ખોરાકથી લાધેલી ટેબલો, પક્ષીઓનું ગાવું, અને ખુબસુરત મરદ અને ઓરતોને ફરતાં હરતાં જોયાં. મારી છાતી આગળ ઘણાજ ઝળકાતવાળી રોશની જોઇ અને બલુ રોશનીનો ચમકારો જોયો, જેમાંથી ઘણીજ પમરાતવાલી ખુશબો ચોતરફ ફેલાઇ. લાલ, બલુ અને પીળા રંગની રોશની મેં જોઇ, અને જાત જાતની રોશની આગળ જુદા જુદા આત્માઓને જોયા અને એક અવાજ સાંભળ્યો કે 'મારા જેવો અહીં વળી બીજો કોણ છે?'

"એ પછી મેં ઝળકાતવાળી રોશની જોઇ, જેમાં તરેહવાર પરદા જોયા, સારા તેમજ માઠા અને એક બલુ રંગની રોશની મારી આસ-પાસ ફરી વળી અને જુદા જુદા સુંદર રંગોના દશ હજાર પરદા મારી નજરે પડયા. લાલ, સફેદ અને સોનેરી પીલા રંગોનો ઝળકાત મારી નજરે પડયો અને તેઓ દરેકમાં દશ હજાર પરદા મેં જોયા. ત્યાર પછી મારી નજરે કાળો અને ભયભીત દેખાવ પડયો, જે જોઇ હું સુદ્ધિ વગરનો થઇ ધ્રુજવા લાગ્યો. ધાસ્તિ ઉપજાવનારા અવાજો સાંભળ્યા અને ભયભીત દેખાવો નજરે પડયા, પછી હું જરા પણ હઠયો નહીં અને પેલા દશ હજાર પરદામાંથી પસાર થયો. મેં ઝળકતો લીલો રંગ જોયો, પણ મારૂં ભાન ન હતું અને ત્યાર પછી આકાર વગરનો અપાર ઝળકાત જોયો અને તે જોતાં મને એવું લાગું કે મારી જીંદગી તેમાંજ વીતલાઇ ગઇ છે અને હું અને તે એકજ છીયે."

બીજા તબકકામાં જોયલા મિનોઇ દેખાવો.

બીજો તબકકો જેને **ગયબ** કરી કહેવામાં આવે છે તેમાં તેણે નીચલા દેખાવો જોયા હતાઃ—

"મેં પહેલાં લીલા રંગનો ઝળકાત જોયો, જે હદ વગરનો માલમ પડયો, અને ત્યાં ઉમદા દેખાવના પાદશાહને તખ્ત ઉપર બેઠેલો જોયો, જેની આસપાસ વિદ્વાન અને બહાદુર માણસો અને તેના ચોકીદારો

સર્વે લીલા પોશાકમાં સજ થયલા હતા. મેં જયારે તે રાજાની વખાણ કીધી ત્યારે તેણે પણ તેજ પ્રમાણે મારી કીધી અને મને તેને પોતાની પાસે બેસાડયો. તે એક યઝદ અથવા ફિરેસ્તો હતો. મેં તેને હજારો વખત કોટિ કીધી અને હર વખતે કોટિ કરતાં મને એમ લાગું કે હું પણ એક યઝદ બન્યો છું અને જયારે હું છુટો પડયો ત્યારે પાછો હું જેવોને તેવો થઇ ગયો. ત્યાર પછી હું બીજા ભુવનો ઉપર આવી લાગ્યો જે જાબુડાં, સફેદ, પીલા, રાતા, બલુ અને આસમાની રંગોના હતા. આ દરેકમાં એકેક રાજાને જોયો, તેઓને કોટિ કીધી અને તેઓના જેવો યઝદ હું થયો. ત્યાર પછી હું એક ઘણીજ ખુશાળ જગા ઉપર આવી લાગ્યો કે જયાં હું ઘણા રાજાઓ અને અમીરોને ભેટયો, તેઓને કોટિ કીધી, અને તેઓ મને જોઇ ખુશી થયા. આગળ વધતાં, હું એક મોટાં અને વેરાન જંગલ આગળ આવી લાગ્યો, જયાં લાંબો વખત હું બીજું કાંઇ જોઇ શકયો નહી. આખરે એક ખુશાળ અને માયાળુ દેખાવના માનવીને જોયું અને તેને કોટિ કરતાં હું એક યઝદ થયો. ત્યાર પછી હું એક કાળા દેખાવ આગળ આવ્યો અને આગળ વધતાં હું સર્વે શક્તિમાન ખુદાની હાજરીમાં આવી લાગ્યો, જયાં હું મારૂં પોતાનું ભાન વિસરી ગયો અને જયાં પણ નજર ફેંકતો ત્યાં હું મને પોતાનેજ જોયા કરતો, આ રીતે હું પગઠીયે, પગઠીયે ઉપર ચઢયો ગયો, અને પાછો હળવે હળવે દુન્યાદારીના ભાનનાં આવી ગયો.''

ત્રીજા તબક્કામાં જોયલા દેખાવો.

''ત્રીજો તબકકો જેને **મસતી** અથવા **હાલ** કરીને કહેવામાં આવે છે તેમાં મેં પહેલાં એક મોટું અને આબાદ શહેર જોયું જેમાં મને પોતાને મેં તખત ઉપર બેઠેલો જોયો અને મારી આસપાસ ચાર પંડીતોને ઉભેલા જોયા. ત્યાં મેં ઘણા મધુર અવાજો સાંભળ્યા અને ઘણા ખુબસુરત જુવાનો, ઘણાજ સ્વાદીસ્ત ભોજનો, અને સુંદર બીછાણાં જોયાં એ પછી એક માણસ મારી આગલ આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે તમને બોલાવે છે, અને તેની પાછળ જતાં હું એક જગા ઉપર આવી લાગ્યો, જયાં તેઓએ મને એક તખત ઉપર બેસાડયો અને તે ઉડવા માંડયું અને તે મને એવી જગા ઉપર લઇ ગયું કે જયાં વિદ્વાન અને નામાંકિત પુરૂષો લીલા પોશાકમાં સજ થયા હતા, જેઓએ મને આવકાર દીધો અને એક મહેલમાં લઇ ગયા, જયાં મેં

રાજાને કોટિ કીધી, જેણે મને પોતાની પાસે બેસાડયો. તેણે મને કેટલાક સવાલો પુછ્યા, અને મને ઘણું જ્ઞાન સંપાદન થયું. ત્યાર પછી હું એક જગા ઉપર ગયો જે સઘલી બલુ રંગની હતી, જ્યાં લેખકો, પંડિતો, ગણિત શાસ્ત્રીઓ, જાદુગરો, જ્યોતીશો, વેપારીઓ, તબીબો, અને પેગમબરો હતા, જેઓ મારી આગળ આવ્યા અને આદર-માનથી મને રાજાની હજુરમાં લઇ ગયા, જેણે મને કોટિ કીધી અને પોતા આગળ બેસાડયો. તેનાથી મને ગુપ્ત જ્ઞાન ઘણું મલ્યું. ત્યાર પછી હું બીજી દુન્યાઓમાં ગયો, જેઓ સોનેરી, સફેદ, બલુ અને આસમાની રંગોની હતી. ત્યાં પણ મને એવીજ રીતનો આવકાર મળ્યો. એ પછી હું એક વિશાળ જગા ઉપર ગયો, જ્યાં પણ મને ઘણો લાભ થયો, ત્યાર પછી હું એક અંધારી દુન્યામાં ગયો, જ્યાં ખુદાએ પોતાના ઝળકાતથી મને રાહ દેખાડયો, અને જ્યારે મેં તેને જોયો ત્યારે મને તેને પોતામાં ખેંચી લીધો અને મારી હૈયાતી તેમાં ગુમ થઈ ગઈ. સર્વે ભવિષ્ય મારી આગળ ખુલ્લું થઇ ગયું અને જે રસ્તે હું ગયો હતો, તેજ રસ્તે હું પાછો ફર્યો."

ચોથા તબક્કામાં જોયલા દેખાવો.

ચોથો તબક્કો જેને "**ખલેબાદન**" કરી કહે છે, તે વડે હું એવી દુન્યામાંથી પસાર થયો કે જ્યાં મેં બેશુમાર જુદી જુદી ચીજો અને દુન્યાના જુદાં, જુદાં શહેરો જોયાં. ત્યાં ઘણાં સ્ત્રી અને પુરૂષો હતા, જેઓએ મને એક મહેલ બતાવ્યો, જ્યાં હું ગયો અને રાજા તરીકે બેઠો. બધી ભાષા શીખયો અને દરેક શહેરના પંડિતોએ જ્ઞાન આપ્યું, જેથી તેઓના જુદા જુદા પંથો, ભાષાઓ, રાહ રસમો, ધર્મક્રીયા વિષે દરેક ચીજો કહી શકું. આવી દુન્યામાં અંહીં તહીં ફરતાં હું પાછો મારા શરીરમાં દાખલ થયો અને પાછું તેને છોડી જઇ, હું તમામ સૃષ્ટિના ભેદો જેવા કે શરૂઆત, આખર અને નેમ શિખ્યો. એક પોષાકની માફક શરીરને બાજુ રાખી એકી નજરે સર્વે દુન્યાને જોઇ શકું છું. પહેલાં બેહસ્તમાં જઇ સઘળું મેં ત્યાં જોયું, તે પછી મંગળ, બુધ, ભરેસ્પત, શુકર, શનીની દુન્યાઓમાં ગયો અને સેવટે સર્વથી મોટાં બેહસ્તમાં ગયો. ચંદ્ર શીવાય સર્વે ગ્રહો અને સેતારાઓ પોતાની રોશનીથી પ્રકાશે છે અને તેઓની ગતીથીજ માણસો આ દુન્યામાં સુખ દુઃખ ભોગવી

શકે છે. જ્યારે હું આગળ વધયો ત્યારે પવિત્ર આત્માઓના સંબંધમાં આવ્યો અને હું ઘણી શાંતી ભરેલી હાલતમાં આવી પડયો. જો એક માણુસના શરીરમાં વસતો આત્મા ઇનસાફ અને સારી સમજને ચહાતો હોય, તો તે પોતાના નેક રાહથી બેહેસ્ત પાંમશે અને જ્યારે આ ખાકી શરીર છોડશે, ત્યારે પોતાની પવિત્રાઇનું ફળ ચાખશે અને પોતા કરતાં આગળ વધેલાં બુધ્ધિબળો સાથના સમાગમથી ફાયદો મેળવશે. પણ જો એક માણુસ અપવિત્ર અને નાપાક હશે, તો તે આત્મા બેહેસ્તની નીચે મહા કષ્ટમાં ભટકશે, અને આ દુન્યામાં કીધેલાં બદ કાર્યોના ભયભીત દેખાવો તેની આસપાસ જોશે. કેટલીક વખતે આવા આત્માઓ આવી હાલતમાંથી મુકત થાય છે અને ભુત પીશાચો સાથે મળી જાય છે, અથવા જો માણુસ ઘણોજ ખરાબ હોય છે, તો તેનો આત્મા જાનવરના શરીરમાં અથવા તો વનસ્પતીમાં ભરાય છે."

"આ સઘળું મેં જોયું છે, એ પછી ત્યાં જે આત્માઓને મેં ફરતાં જોયાં, તેઓમાંના એકને મેં મારી તરફ ખેંચ્યો અને તેની સાથે હું જોડાઇ ગયો. ત્યાર પછી હું શરોસ (યજદ) ને પોંહચી ગયો અને ત્યાં ખુદાના ઝલકાતમાંથી એક કિરણ મારી ઉપર પડયું. જેમ જેમ ઝળકાત વધતો ગયો તેમ તેમ હું બેભાન થતો ગયો અને યઝદોમાંનો એક યજદ થયલો મેં પોતાને જોયો. ખોદાજ માત્રને હસતી ધરાવતો જોયો. આ મારૂં ભાન હું વિસરી ગયો, દરેક ચીજ મારા છાયા જેવી દેખાઇ, ફીરેસ્તાઇ બુધ્ધિબળથી તે આત્મા સુધી હું પહોંચ્યો અને ત્યાંથી પૃથ્વિ ઉપર, જેમાં પણ મારા શીવાય બીજું કાંઇ જોયું નહીં. ખુદાના હજારો ભેદોનું જ્ઞાન સંપાદન કીધું અને જે રસતે હું ઉપર ગયો તેજ રસતે હું પાછો ફરયો. મારી મરજી પડે તે વખતે હું મારૂં શરીર છોડી શકું છું અને ઉપર જઈ ખુદાની હાજરીમાં ઉભો રહી શકું છું. એક બેહસ્તના પક્ષીની માફક આ દુન્યા જેમાં હું રહું છું, તેને છોડી દેવાને હું ખુશી છું. પોતાના બંદાના સમાગમમાં આવવા માટે ખુદાનો દરજ્જો ઘણોજ બુલંદ છે, તેનાજ ઝળકાતથી બુધ્ધિબળ રોશનીવાળું થાય છે. જે પ્રમાણે પૃથ્વિ સુરજથી થાય છે, તેમ પ્રેમથી ખુદા પોતાના બંદાઓ ઉપર નવાજેશ કરે છે અને પડેલાંને ઉભા કરે છે. પોતા શીવાય કોણ તેની વખાણ પુરતી કરી શકે? તે કાંઇ બોલવાની સાંભળવાની ચીજ હોઇ શકે નહી."

જાણીતા વિદ્વાન એડવીન. બેબીટે રોશની અને રંગના નિયમો વડે મિનોઇ દુન્યાની સમજણ આપી છે જે આપણે ગયા પ્રકરણમાં તપાસી ગયા છે, તે આ પારસી દસતુરે પોતાની મિનોઇ શક્તિથી પેલી દુન્યા જોઇ, તેને ઘણે દરજજે મલતી આવે છે.

પ્રકરણ ૪ થું.

બેહેશત અને દોજખ વીશે મનની વિદ્યાના પુરાવા.

પહેલો સવાલ ઉત્પન્ન થાય છે તે એ કે બેહેસ્ત અને દોજખ કયાં આવેલાં હશે? આ સવાલ હાલની વિદ્યાને આધારે તપાસીશું. આપણે જાણ્યું તેમ એક માણસ મરણ પામે છે ત્યારે તેના શરીરનો નાશ થાય છે. પણ મનનો નાશ થતો નથી.

સાધારણ રીતે આપણે સર્વે હાલમાં બે ભુવન ઉપર કાર્ય કરયે છીયે, એક તો શારીરીક ભુવન (Physical Plane) અને બીજું મનને લગતું ભુવન, એ ઉપરાંત બીજાં ભુવનો પણ છે. પણ હાલમાં આપણે આ બે ભુવનનીજ તપાસ કરીશું, કારણ હાલની વિદ્યાએ આ બે ભુવનનીજ શોધ ખોળ કીધી છે. આ શારીરીક ભુવન ઉપર આપણે હૈયાતી ભોગવ્યે છીયે અને શરીર અને પાંચ ઇંદ્રીઓ વડે એ ભુવનનું ભાન આપણે ધરાવી શકયે છીયે, જ્યારે મનનાં ભુવન ઉપરનું ભાન ધરાવી શકતા નથી, તે છતાં આખો વખત આપણે મનનાં ભુવન ઉપર કામ કરયે છીયે. આપણે વિચાર કર્યે છીયે અને તરેહવાર રીતે મનનો ઉપયોગ કર્યે છીયે, પણ કેવી રીતે આપણા મનનું કાર્ય થાય છે તે વીશેનું ભાન થતું નથી; પણ જ્યારે આપણ આ શરીર વડે અથવા મોંહ વડે જાહેર કર્યે છીએ, ત્યારે મનના ભુવનનું કાર્ય શારીરીક ભુવન ઉપર જાહેર કર્યે છીયે.

મરણ પામેલાં માણસનાં શરીરનો નાશ થયલો હોવાથી આ શારીરીક ભુવન ઉપર તે હસતી ધરાવી શકતું નથી, પણ આપણે હાલની

વિદ્યાને આધારે જાણ્યું છે, કે શરીરનો નાશ થવા છતાં મનનો નાશ થતો નથી, તેથી ગુજર પામેલું માણસ મનના ભુવન ઉપર હસતી ધરાવી શકે છે, અને શારીરીક ભુવન ઉપર હસતી ધરાવી શકતું નથી. તે મનનાં ભુવન ઉપર જાગૃત થાય છે, તેથી મનનાં ભુવન ઉપર જેખી કાર્ય થાય છે તેનું ભાન તે ધરાવી શકે છે. માટે બેહસ્ત અને દોજખ મનનાં ભુવન ઉપર આવેલાં હોવાં જોઇયે, અને જો આપણે મનના ભુવન વિશેની હાલની શોધ ખોળો જાણીશું તો બેહસ્ત અને દોજખ વિશે આપણને બરાબર સમજ પડશે.

પહેલાં મનનું ભુવન કયાં આવેલું છે તે તપાસ્યે. મનનું ભુવન અને આપણું હાલનું શારીરીક ભુવન એકમેકમાં આમેજ થયલાં હોય છે. જે પ્રમાણે એક ખાંડના ઢગલામાં થોડાં પાણીનાં ટીપાં નાખવામાં આવે છે તો તે પાણી આખા ખાંડના ઢગલામાં પ્રસરી રહે છે તેજ પ્રમાણે મનનું ભુવન શારીરીક ભુવન સાથે આમેજ થયલું રહે છે, કારણ મનનું ભુવન હવાથી પણ સુક્ષ્મ પદાર્થ જેને ઇથર (ether) કરીને કહે છે, તેનું બનેલું હોવાથી તે, નક્કરમાં નક્કર પદાર્થમાં પણ આરપાર પસાર થઇ આમેજ થઈ રહે છે. આપણાં મનનું ભુવન જે ઉપર આપણે દર પળે કાર્ય કર્યે છીયે તે પણ આપણી સાથે છે. **માટે આપણાં ગુજરેલાઁ આપણાથી દુર નથી પણ આપણી સાથેજ છે.** આપણી આસપાસ ફ્રિયા કરે છે. પણ આપણને જણાતાં નથી, કારણ તેઓ હવાથી પણ સુક્ષ્મ પદાર્થના સ્વરૂપમાં બદલાઇ ગયાં છે અને તે સુક્ષ્મ પદાર્થમાં હૈયાતી ભોગવે છે.

હવે મનનું ભુવન કેવું હોય છે તે તપાસ્યે. હવાથી પણ સુક્ષ્મ પદાર્થ, જેને ઇથર (ether) કરીને કહીએ છીયે તેમા મન કાર્ય કરે છે. મન જ્યારે ઇથરમાં જુદી જુદી રીતની ધ્વની અથવા ધ્રુજરી (Vibrations) કરે છે, ત્યારે આપણામાં જુદી જુદી લાગણી અને વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે. મનનાં ભુવન ઉપર મોટે ભાગે આપણા વિચારો કાર્ય કરે છે. માટે આપણે વિચારને લગતી કેટલીક હાલની શોધો ટુંકમાં તપાસ્યે.

હાલની માનસીક શાસ્ત્ર (Psychology) ની શોધો એવું દાખલ દાખલા દલીલો અને પ્રયોગો સાથે પુરવાર કરે છે કે વિચાર શકિત

વિજળી કરતાં વધારે ચપળ હોય છે અને એક પળના થોડા ભાગમાં દુન્યાની ચોતરફ ફેલાઇ જાય છે, કારણ વિચાર શકિત ઇથર નામના અતી સુક્ષ્મ પદાર્થમાં કાર્ય કરે છે.

ફીલેડેલફીયાનો વિદ્વાન જે. ડબલ્યુ. કીલી જણાવે છે "કે મન-શક્તિનું બળ કાંઇ વિજળીક અથવા લોહચુંબીક નથી, પણ પેલા સુક્ષ્મ પદાર્થ ઇથરનું બનેલું છે, જે જ્ઞાનતંતુ મારફતે દોડે છે. વિજળીક અને લોહચુંબીક ઝડપ, આ ઇથરના પ્રવાહ આગળ ચપળતામાં કંઇ બીસાદ વગરની છે. એ વિદ્વાનનું કહેવું, જ્યારે એક મન બીજાં મન પર દુરથી કેમ અસર કરે છે, તે તપાસ્યે છીયે, ત્યારે બરાબર લાગે છે. જો તાર વગરનો વિજળીક સંદેશો એક શેહેરથી બીજે શેહેર મોકલવો હોય તો મોટા સાંચાઓ, એનજીનો, બેટરીઓ બનાવવી પડે છે, કે જેથી વિજળીનો મોટો જથો બની શકે છે, ત્યારે એક મિત્ર પોતાના દુરના મિત્રના મન-પર ફકત પાંચ મીનીટ પોતાનું મન એકાગ્રહ કરી સંદેશો મોકલાવી શકે છે. મનથી મોકલાવેલા સંદેશાની ઝડપ અથવા વિચાર શકિતની ઝડપ વિજળીથી વધારે શ્રેષ્ટ છે. જો આપણે વિજળીક ઝડપ સાથે વિચારની ઝડપ સરખાવ્યે, તો આપણી પૃથ્વીના એક નાકેથી બીજે નાકે એટલે ૧૨૦૦૦ માઇલને તફાવતે એક વિચાર એક પળના ૧/૧૬ ભાગમાં જઈ શકે છે. આવી મહાન વિચાર શકિત ફકત એક બીલ્લસ જેટલાં ભેજાંમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. એ ભેજાંના સાંચાને ચલાવવાને મોટા ચક્કરો, એનજીનો અથવા સાંચા જોઇતા નથી, પણ ફકત એક બીલ્લસ જેટલી જગા રોકે છે અને તેમાંથી જાત જાતની શકિત ઉત્પન્ન કરે છે. ભેજાંના અવયવમાંથી હિલચાલ, ગરમી, અવાજ, રોશની, રસાયનીક કાર્યો, લોહ-ચુંબક શકિતઓ બને છે, એટલુંજ નહીં પણ માનસીક શકિતઓ (Psychic forces) જેવીકે, ઇચ્છા શકિત, વિચાર શકિત, અનુમાનો, ધિક્કાર, પ્યાર, ગુસ્સા અને બુધ્ધિબળને લગતી દરેક શકિતઓ ઉત્પન્ન થાય છે. જ્યારે એક વિચાર ઇથર નામના સુક્ષ્મ પદાર્થને હજારો માઇલ સુધી હલાવી નાખે છે અને તેમાં ધ્રુજરી અને મોજાઓ ઉત્પન્ન કરે છે, તો પછી તલેસમાતી વાર્તાઓ, અરેબીયન નાઇટ્સ, તેમજ બીજી અચંબો પમાડે તેવા તલેસમાતો આપણે ખરેખર બનાવી શકયે, તેમાં શું શક છે ?"

વિચારના આકારોના ફોટોગ્રાફો.

પેરીસનો એક વિદ્વાન નામે ડાᐤ બેરેડક એ વિચારોના હવાઇ આકારોની તસવીર લેવાને શક્તિવાન થયો છે. એક છોકરી પોતાના પાળેલાં પક્ષીના મોતપર વિલાપ કરતી હતી. તેણીની તસવીર ઉતારી જેની ઉપર તે છોકરીની ગમગીન લાગણીને લીધે તે પક્ષી અને બચ્ચાંની આસપાસ એક અજબ જેવી ગુંદેલી જાળી જેવો આકાર માલમ પડયો. બીજાં બે બચ્ચાંને એકદમ ગભરાવીને તુરત ફોટો લીધો, જેની ઉપર ધાભાં અને હીલચાલ કરતાં વાદળાં માલમ પડયાં. અપમાન કરવાથી જે ગુસ્સો ચઢે છે. તે ફોટોમાં નાની ભાંગીટુટી દડીના આકારમાં તે વિચારો જાહેર થયા.

એ ડાકટર આ તસવીર એક અંધારા ઓરડામાં "કેમેરા" અથવા તો કેમેરા વગર (dry-plate system) થી કાંઇ પણ શરીરના સંબંધ વગર લે છે. એ પ્લેટ જે માણસપર પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. તેના માંથા હૃદય અથવા હાથ આગળ ધરવામાં આવે છે. એ ડાકટર કહે છે કે, જીવન રક્ષક શકિત (Vital force) બહુજ નરમ અને માટી જેવો હોય છે, જેની ઉપર નહીં જણાય એવા હાથોથી આત્મીક ચિતારો (Spirit Sculptor) જેબી કાંઇ આકાર બનાવે છે. તે જીવતા હોય તેમ છાપ પડે છે. આવો "ફોટોગ્રાફ" આવા ન દેખાય તેવાં દુરથી અસર કરતી લાગણીના ચિત્ર, એકત્ર થયલા વિચારોથી બને છે. આવી રીતે એક લશકરી અમલદારે પોતાનાં મનમાં એક ગરૂડ પક્ષીનો વિચાર કીધો, જેથી પેલી પ્લેટપર તે પક્ષીનો સુંદર આકાર જાહેર થયો. એ ડાકટર વધુ જણાવે છે કે, એક માતા પોતાના મરણ પામેલાં બચ્ચાંનો વિચાર કરતી હતી. તે તસ્વીરમાં પડયું હતું. આપણે ફોટોગ્રાફીના આવા અખતરાથી સાબેત કીધું છે, કે જયારે પણ આપણે વિચાર કર્યે છીયે. ત્યારે હવામાં આકારો અથવા ચિત્રો ઉત્પન્ન કર્યે છીયે. જે જે વિચારો અને કાર્યો કર્યે છીયે, તેનાં ચિત્રો મનનાં ભુવન ઉપર હમેશને માટે નોંધાયલાં રહે છે. તેથીજ આપણે અનેક વરસ અગાઉ જે કાર્ય કીધું હોય તેની યાદ આપણને આવે છે. ઘણાક વરસ અગાઉ જે જે કાર્યો અથવા વિચારો કીધા હોય તેના ચિત્રો મનના ભુવન ઉપર હમેશને માટે નોધાયલાં રહે છે. તેથીજ આપણે દશ વરસ ઉપર જે કાર્ય કીધુ હોય તેની યાદ આપણને આવે

છે. ઘણાક વરસ અગાઉ જે જે કાર્યો અથવા વિચારો કીધા હોય, તેના મનના ભુવન ઉપર કોતરાઇ રહેલાં ચિત્રો, જયારે આપણા મનની નજર આગલ આવે છે, ત્યારે આપણુને તે કાર્યોની યાદ આવે છે. માટે પ્રિય વાંચક, આપણે જે કાર્યો કર્યે, તે સંભાળીને કરવા જોઇયે. ગમે તેવી છુપી રીતે કોઇ જાણે નહીં તેમ કાર્યો કરશો, તે છતાં તે કાર્યો અને વિચારોના આકારો મનનાં ભુવનની ઉપર હમેશને માટે કોતરાઇ રહેશે અને જયારે એક માણુસ મરણ પછી મિનોઈ દુન્યામાં જાગૃત થાય છે, ત્યારે પોતાના ખરાબ કાર્યોનાં ચિત્રો જોય છે, ત્યારે તે કેવો દુખી થાય છે, કેવો તે કમકમે છે, તેનો ખ્યાલ કરવો જોઇયે.

વળી કેટલાક વિદ્વાન જેવા કે એબીટ અને બીજા ગુપ્ત જ્ઞાની-ઓનું કહેવું એવું છે કે વિચારો મનનાં ભુવન ઉપર જુદા જુદા રંગો ઉત્પન્ન કરે છે. આપણા ધર્મમાં આવી રીતે વિચારો રંગ ઉત્પન્ન કરે છે તેને "સ્ટોડ" કરીને કહે છે.

અશોઇના વિચારોનો રંગ મનના ભુવન ઉપર રોશનીનો રંગ ઉત્પન્ન કરે છે, બંદગી યાને ભક્તિના વિચારોનો રંગ બલુ હોય છે, કિના કપટ અને હવસના વિચારોનો રંગ કાળો અંધકારવાળો હોય છે.

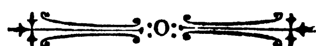
જરથોસ્તી ધર્મમાં જણાવેલા બેહસ્ત અને દોજખનો હાલની વિદ્યાથી પુરાવો.

જરથોસ્તી ધર્મમાં બેહેસ્ત અને દોજખને વિષે જે જે વિચારો જણાવ્યા છે, તે હાલની વિદ્યાને આધારે સારી રીતે સમજ પડશે.

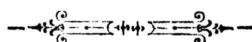
આપણા ધર્મ પ્રમાણે એક અશો માણસનું બેહેસ્ત રોશનીવાળું અને સુંદર દેખાવોથી ભરપુર હોય છે. અને જેવો એક અશો માણુસ મરણ પામે છે, કે તુરત તેને એક ખુબસુરત દેખાવની અને સુંદર ખુશબો આપતી તેની કેરદાર તેને ભેટે છે, જયારે ખરાબ માણુસની કેરદાર કદરૂપી હોય છે. એક ખરાબ માણુસનું દોજખ અંધકારવાળું હોય છે, તે મરણ પામ્યા પછી એવું અંધકારમાં આવે છે, કે તેને કાંઇ સુજ પડતું નથી. અને તે આપણા ધર્મમાં એમ બોલતું જણાવવામાં આવ્યું છે કે "હું કયાં જાઉં? હું શું કરૂં? મને સુજ પડતું નથી?";

હવે પેલી ખુબસુરત કેરદારનો અર્થ શું? રોશનીવાળું બેહેસ્ત તે શું અને અંધકારવાળું દોજખ તે શું? એ સર્વેની સમજણ આપણને હાલની શોધખોળોને આધારે સહેલાઇથી મળી શકશે. એક માણસ મરણ પામે છે, એટલે તેના શરીરનો નાશ થાય છે. હવે આપણે જાણ્યું તેમ શરીર વડે આપણે આ શારીરીક ભુવન ઉપરનું ભાન ધરાવી શકયે અને સર્વે કાર્ય પણ કરી શકયે છીયે. પણ શરીરનો નાશ થવાથી પેલું ગુજર પામેલું માણસ આ શારીરીક ભુવન ઉપર હસ્તી ધરાવી શકતું નથી, પણ આપણે જાણ્યું છે તેમ આપણા આત્મા અને મનનો નાશ થતો નથી, તેથી તેનું મન, આત્મા, વિગેરે આ શારીરીક દુન્યા છોડી મનના ભુવન ઉપર હમેશા કામ કરતા હોવાથી, ગુજર પામેલું માણુસ તુરત પોતાનાં માનસીક ભુવન ઉપર જાય છે અને પોતાની મનની દુન્યાનો અનુભવ મેળવે છે. એ ધર્મમાં જણાવામાં આવ્યું છે કે એક માણુસ મરણ પામે છે, ત્યાર પછી તે પોતાની કેરદારને ભેટે છે; આ કેરદાર કોઇજ નહીં પણ તેની કરણી છે, યાને તેનું માનસીક ભુવન છે. એક અશો માણસની કેરદાર ઘણી ખુબસુરત હોય છે. અને તેનું બેહસ્ત રોશનીવાળું હોય છે, એમ આપણા ધર્મમાં અલંકારમાં જણાવ્યું છે, તેની સમજણ એ, છે, જે, હાલની માનસીક શાસ્ત્રની શોધો આપણે તપાસી ગયા તે પ્રમાણે દરેક વિચારો આકારો ઉત્પન્ન કરે છે, ત્યારે એક અશો માણુસ પોતાના ઉમદા વિચારોને લીધે પોતાનાં માનસીક ભુવન ઉપર ઘણાજ ખુબસુરત આકારો ઉત્પન્ન કરે છે, જેને આપણા ધર્મમાં ખુબસુરત કેરદાર કરી જણાવવામાં આવી છે. વળી આપણે જાણ્યું તેમ આપણા ધર્મમાં "સ્તોડનો કાયદો" જણાવવામાં આવ્યો છે. વિચારો રંગ ઉત્પન્ન કરે છે, અશો વિચારો રોશનીવાળો રંગ ઉત્પન્ન કરે છે, ભકિતભાવ આસમાની રંગ ઉત્પન્ન કરે છે. તેથી તેનું માનસીક ભુવન રોશનીવાળું તેમજ ઘણાજ સુંદર રંગોથી ભરપુર હોય છે, તેથીજ જરથોસ્તી ધર્મમાં જણાવ્યું છે તેમ, તેનું બેહેસ્ત ખુબસુરત દેખાવનું અને રોશનીવાળુ હોય છે. જ્યારે એક પાપી, હવસી, કપટી, ગમગીન માણુસનું માનસીક ભુવન તેના ખરાબ વિચારોને લીધે કદરૂપા, બીહામણા દેખાવોથી ભરેલું હોય છે, જેથી આપણા ધર્મમાં અલંકારીક રીતે જણાવવામાં આવ્યું છે, જે પાપી માણુસના વિચારોનો રંગ કાળો તેમજ નજરને ઠીક લાગે નહીં તેવા બીજા રંગોના હોય છે, જેથી તેનાં માનસીક ભુવનમાં અંધકાર

માલમ પડે છે, જેને માટે આપણા ધર્મમાં જણાવયું છે, કે, તેના દોજખમાં અંધકાર માલમ પડે છે, અને એવા અંધકારમાં આવા માણસનાં રવાનને સુજ પડતું નથીં, ત્યારે તે બોલે છે કે "હું શું કરૂં ? કયાં જાઉં ? કાંઇ સુજ પડતું નથી."

પ્રકરણ ૫ મું.

મરણ પછી શરીર, ભેજું, આંખ, કાન, વગર ગુજરેલું માણસ જોઇ સાંભળી કે વિચારી કેમ શકે?

વિદ્વાનોનાં મતો.

હવે બીજો સવાલ એ ઉભો થાય છે કે મરણ પછી આંખ, કાન, શરીર વગર ગુજરેલું માણસ જોઇ, સાંભળી કે વીચારી કેમ શકે? એ બાબદની જો ટુંકમાંજ સમજણ લઇયે તો મનનાં ભુવન ઉપર ખાકી શરીરની, ખાકી આંખ, નાક, કાનની કાંઇ જરૂર નથી. ટુકમાં એક દાખલો આપવા સરખામણી કરીયે, તો આપણે સ્વપનામાં જોઇએ છીયે, વિચાર્યે છીયે, સાંભળ્યે છીયે અને શરીરનું દરેક કામ કર્યે છીયે તે છતાં શરીરનો, આંખનો કે કાનનો ઉપયોગ કરવાની કાંઇ જરૂર પડતી નથી, તેજ પ્રમાણે મનનાં ભુવન ઉપર મરણ પછી એ ચીજોની કાંઇ જરૂર પડતી નથી.

ડૉ૦ સેવેજ એ વિષે જણાવે છે કે "શરીરના કાંઇબી સંબંધ વગર ફક્ત બે માણસો દુરથી પોતાનાં મન વડે એકેકને સંદેસા મોકલી શકે છે જેને Telepathy કહે છે. એ બાબદના પ્રયોગો કરી પુરવાર કીધું છે, વળી આંખ બંધ કરી કેટલાકો જોઇ શકે છે જેને Clairvoyance કહે છે, આ પુરવાર થયું છે. એજ પ્રમાણે કાન કાર્ય કરતા ન હોય તે વખતે પણ સંભલાય છે. જેઓ એ બાબદનું જ્ઞાન ધરાવે છે, તેઓ જાણે છે, કે એ બાબદ સાચ્ચી છે, જો કે તેની સમજણ કોઇબી રીતે આપી શકાય, કેટલાક માણસો છે જેઓ આંખ વગર જોઇ શકે છે અને કાન વગર સાંભલી શકે છે, એટલે, જેઓ શરીરના અવયવ વાપરવા વગર જોઇ અને સાંભળી શકે છે, કે જે, તેઓને વાપરવાને માટે

જરૂરના છે. આ શું દેખાડે છે? શું તે એમ નથી સૂચવતું કે આત્મા જો ચાહે તો સાધારણ ઇંદ્રી વગર, પણ ત્યાં કામ કરી શકે અને એમ બનવા જોગ છે, કે તેઓ મુદ્દલ હોય નહીં, તો પણ તે કામ કરી શકે. એ ફકત સુચના કરે છે હું એમ નથી કેહતો કે એ પુરવાર કરે છે, એ બનવા જોગ છે, કે, જો આપણે ચોકસ દરજજે ઇંદ્રીઓ વગર કામ કર્યે, તો આપણે આગળ વધીને કહી શકયે કે આ શરીર વગર પણ જીવી શકયે."

એક જરમન ફીલસુફ નામે Gustav Theodor Fechner લખે છે કે "After his death, however, when his bodily frame sinks into decay the spirit, fettered and encumbered no longer, will roam thronghout nature in unbound liberty. Then he will feel the waves of light and sound, not only as they strike his eyes and ears, but as they glide along in the ocean of air and of ether, he will feel not only the breathing of the wind and the heaving of the sea against his body; bathing in them, but float along through air and sea himself, he will no longer walk among verdant trees and fragrant meadow, but consciously pervade the fields, and forests and men as they walk about them."

"આ રીતે તેને મરણ પછી ઉંચા ભુવન ઉપર જીંદગી ગુજારવાને માટે નીચલાં ભુવન ઉપરના ખાકી શરીરના અવયવ ખોઇ દે છે, જે ખાકી અવયવો, જેવાંકે આંખ, કાન, ભેજું વગેરેની મરણ પછી આપણને કાંઇ જરૂર નથી. આંખ. કાન, ભેજું આપણા કેટલા અપુર્ણ છે, તે આપણે જાણયે છીયે, આપણે દુરનું જોઇ શકતા નથી, દુરનો અવાજ સાંભળી શકતા નથી, ત્યારે મરણ પછી આવા અપુર્ણ નજીવા અવયવને લઇ જવાથી શો ફાયદો? મરણ પછી તો આપણને રોશનીના અને અવાજના મોજાઓની અંદર આમેજ થઈ જઇ જીંદગી ગુજારવાની છે, એ કરતાં વધુ, આપણી હાલની આંખને જો સુર્ય સાથ સરખાવયે, તે છતાં તે કેટલી નાની છે. આપણે આ મોટા આકાશના તારા અને સેતારાઓને નાના ઝળકતા મીંડા શિવાય વધુ શું જોઇ શકયે છીયે? આ

જીંદગીમાં માણસ કુદરતનો ભેદ જાણવાની હોંશ ધરાવે છે, તે આપણી હાલની આંખો, કાનો અને ભેજાં વડે પુરી પડતી નથી. જો કે આપણે મોટા, મોટા દુરબીનો બનાવ્યા છે, કે જેથી આકાશનું જ્ઞાન બરાબર મેળવ્યે, પણ તે છતાં પણ બરાબર જોઇ શકતા નથી. મોટા મોટા તારાઓ નાના મીંડા જેવા જણાય છે, તેથી માણસ જાતને આ સઘળો ઓહોળો કુદરતનો ભેદ જાણવાને આ જીંદગી જોગવાઇ આપી શકિત નથી, તેથી મરણ પછીની જીંદગીમાં આ સઘળું જાણવાને તે ઇંતેજારી દેખાડે છે, તે એવી આશા રાખે છે, કે ત્યાં જગતની જે જે ચીજો આ ખાકી આંખોથી જોઇ શકાતી નથી, તે તમામ ચીજો બેહેસ્તમાં આત્માની આંખોથી જોઈ શકાશે.''

બીજી દુન્યામાં માણસની જીંદગી.

"મરણ પછી પણ માણસને ઘણી બાબદો શીખવાની છે. પણ જેવું એક માણસ મરણ પામશે, કે તુરત બીજી દુન્યાનું જોઇ શકશે નહીં. જે પ્રમાણે ત્યાં એક બચ્ચું જન્મે છે, તે જોવા અને સાંભળવા શીખે છે, ત્યારેજ આ દુન્યાની ચીજો વિશે સમજી શકે છે, તેજ પ્રમાણે તુરતના ગુજરેલાં માણસની હાલત હોય છે. જેવો એક માણસ ગુજર પામે છે, કે, પહેલાં તેણે પોતે જે કાર્યો કીધાં હોય, તેની યાદ તેને આવે છે, અને તે બનાવો ખુલ્લી રીતે જોઇ શકે છે અને તે માણસ ત્યાંના જેવીજ જીંદગી ગુજારતો માલમ પડે છે. જેઓએ આળસુ અને પાપી જીંદગી ગુજારી હોય છે, તેઓ પોતાની જીંદગીના તેવાજ ખરાબ બનાવો જોયા કરશે, અને બેહેસ્તનું સુખ ભોગવી શકશે નહીં અને તે વખતે તેને ખ્યાલ આવશે, કે બેહેસ્તનાં આ સુખ આગળ અને આ તમામ જગતનો કુદરતનો ભેદ જાણવાની આગળ, ખાકી દુન્યવી મોજ મજાહમાં જે જે પાપો કીધાં, તે કેવાં ગંભીર પ્રકારના હતાં? જે પ્રમાણે આ દુન્યામાં માણસને ઇશ્વરે આંખ આપી છે કે જેથી તે તમામ જગતની ખુબસુરત રચના નિહાળી તેમાંથી મિનોઇ જ્ઞાન અને આનંદ મેળવે અને સર્વેમાં ખુદાને નીહાળે; કાન આપ્યા છે, કે જેથી દુન્યવી ઉત્તમ ગાયનો અને મનુશય જાતનો અવાજ સાંભળે અને બુધ્ધિબળ આપ્યું છે કે જેથી સર્વે ચીજોનો ભેદ સમજી શકે? પણ આ ખુદાની ઉમદા બક્ષેક્ષનો ઘણાકો સારો ઉપયોગ

કરતા નથી, તેથી આંખ છતાં આંધળી જીંદગી ગુજારે છે, તે કુદરતની ખુબસુરતી નિહાળી શકતો નથી. કાન છતાં બેહેરો છે, કારણ મધુરમાં મધુર ગાયન તેમજ ઉમદામાં ઉમદા સખુનો તેનામાં ખુદાઇ ખ્યાલો ઉત્પન્ન કરી શકતા નથી, આવું ઉમદા બુધ્ધિબળ આપ્યું છે, છતાં તે બુબખ જાનવર જેવી જીંદગી ગુજારે છે, ને પોતાનાં બુધ્ધિબળથી પોતાની જીંદગીની નેમ કે અહુરમજદ કે કુદરતને પીછાની શકતો નથી.

આવા માણસની જીંદગી આ દુન્યામાં નજીવી અને દોજખ જેવી છે, તો પેલી જહાનનો પહેલો તબકકો મનનાં તત્વનો બનેલો છે, તે મનનાં ભુવન ઉપર તેની હાલત કેવી હોય, તેનો ખ્યાલ કરવો જોઇયે. પણ જેઓ રાત દીવસ જુદી જુદી બાબદનો અભ્યાસ કરે છે, તેઓ આ દુન્યાની ચીજોમાંથી કેટલો આનંદ મેળવી શકે છે, તેઓની આ ખાકી આંખોજ કેવી તેજી હોય છે, તેઓ દુન્યાની જે જે ચીજો જોય છે, તે ચીજો ઉપર પોતાની મન શકિત વાપરી કેવો આનંદ મેળવે છે? એક કવી લેવો, તે કુદરતનો એક સુંદર દેખાવ જોય છે અને તેની ઉપર જ્યારે કવીતા જોડે છે, ત્યારે તેના મનની અને શરીરની હાલત કેવી આનંદી હોય છે? તેઓ એક સુંદર દેખાવમાં ઇશ્વરને ખુબસુરતીના સ્વરૂપ તરીકે જોય છે, અને અત્યંત આનંદ મેળવે છે, જે આનંદ આપણુને બેહેસ્તના આનંદનો કાંઇ ખ્યાલ આપે છે. જ્યારે એક કવી અથવા ચિતારો આ ખાકી આંખ વડે કુદરતના દેખાવની ખુબસુરતીનો ફકત એકજ કિરણની અંદરથી આટલો આનંદ મેળવે છે, ત્યારે તે મરણ પછી જ્યારે મિનોઇ આંખો વડે ખુદ કુદરતની ખુબસુરતીનાં સ્વરૂપ આગળ પહોંચી વળે છે, ત્યારે તેના આનંદનો શું પાર હોય છે, તેનો ખ્યાલ આપણને આવી શકે નહીં, કારણ આપણે હાલ શરીરનાં બંધારણમાં છીયે, તેજ પ્રમાણે જેઓએ ગાયનનું જ્ઞાન મેળવ્યું છે, તેઓ ખુદ આ ખાકી દુન્યાના મધુર ગાયનથી સુરમાં આવે છે, ત્યારે કેટલા આનંદમાં આવી જાય છે? તેઓ મરણ પછી જ્યારે મિનોઇ ઉમદા ગાયન પેલી સુક્ષ્મ તત્વની દુન્યાગાં સાંભળે છે, ત્યારે તેઓના આનંદનો શું પાર રહે છે, તેનો સેહેજ ખ્યાલ જેઓએ ગાયનનું જ્ઞાન મેળવ્યું હશે તેઓનેજ ખબર પડશે.

અભ્યાસીઓની જીંદગી:—વળી જુદી જુદી બાબતના અભ્યાસીઓ, ફીલસુફો, આ દુન્યાની બીજી મોજ મજાહ છોડી દઇ

જુદી જુદી બાબદનું જ્ઞાન મેળવવામાં જે મજાહ મેળવે છે, જેનો આળસુ અને અભણ જીંદગી ગુજારનાર માણસોને ખ્યાલ પણ આવતો નથી. તેઓ મરણ પછી જ્યારે ખુદ મનનાં ભુવન ઉપર જાય છે, ત્યારે તેઓને જગતની તમામ ચીજોનું જ્ઞાન મેળવવા માટે સાંધન મળે છે. તેઓને માટે અભ્યાસ કરવાની કુદરતની એટલી ચીજો નજરે આવે છે, કે, તેઓ પોતાનો સઘળો વખત જુદી જુદી બાબતનું ઉંચા પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવી આનંદમાં પસાર કરે છે.

ધર્મી માણસની જીંદગી:—જેઓ ધર્મનાં ફરમાનને માન આપી રાત દિવસ ભકિતભાવમાં ગુજારે છે અને અહુરમજદની, અમશાસ્પંદોની, યજદોની રાત દિવસ આરાધના કરે છે, તેઓ પેલી જેહાનમાં એઓના દર્શન પામે છે, તેઓના આશીશો ભોગવે છે, તેઓ સાથે પોતાનો વખત પસાર કરે છે, જેથી આવા અશો નરો પેલી જહાનમાં જ્યારે ખુદ યઝદો, અમશાસ્પંદોના સમાગમમાં આવે છે, ત્યારે તેમને કેવો આનંદ ઉત્પન્ન થતો હશે? આપણા ધર્મના ભણતર પ્રમાણે જેઓ રાત દીવસ અહુરમજદ, અમશાસ્પંદો અને યજદોને આરાધે છે, તેઓ આ દુન્યામાં આ ખાકી આંખે તેઓને જોઇ શકતા નથી, પણ, મરણ પછી આત્માની આંખો વડે તેઓનાં દર્શણ થાય છે અને તેઓની સંગતમાં વખત ગુજારવાથી આવાં રવાનો ઘણાં ખુશનુદ થાય છે.

બેહસ્ત, દોજખ અને મરણ પછીની જીંદગીનો હેવાલ હાલની વિદ્યા તેમજ ધર્મનાં સિદ્ધાંતો વડે તમારી સનમુખ ટુંકમાં રજુ કીધો છે. તે ઉપરથી જે ઉમદા ખ્યાલ આપણાં મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે એજ કે શરીરનો નાશ થવાથી આપણું મન આત્મા, વગેરેનો, નાશ થતો નથી, પણ એ અવિનાશી તત્વો આપણા મરણ પછી પણ પોતાનું કાર્ય કરે છે, અને ગુજર પામેલું માણસ મરણ પછી મનનાં ભુવન ઉપર જાય છે, અને જે રીતે આ દુન્યામાં મનનો ઉપયોગ કીધો હોય છે, તે પ્રમાણેની હાલતમાં તે જહાનમાં જીંદગી ગુજારી શકે છે. માટે આ જાણ્યા પછી આપણે કેવી રીતે આ દુન્યામાં જીંદગી ગુજારવી યાને જીંદગીની ખરી નેમ શું છે તેનો ખ્યાલ આવે છે,

ભાગ (૫) જો.

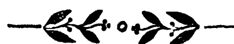

ગુજરેલાં સાથના સંદેશા

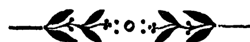
વડે

મરણ પછીની હાલત.

પ્રકરણ ૧ લું.

ગુજરેલાંના રૂહના ફોટોગ્રાફો અને તેઓ સાથની વાતચીત.

હાલની સદીની મહાન ફતેહ.

હજારો વર્ષો થયાં માણસ જાત પેલી જહાન, અને પોતાના પ્રિય ગુજર પાંમેલા કયાં હશે? તેઓની હાલત શું હશે? એ સર્વે સવાલોના જવાબ મેલવવા અને એ વિષે જાતી અનુભવ મેલવવા અત્યંત ઇંતેજારી દેખાડતાં રહયાં છે. ઘણાક ફિલસુફોએ પોતાની મનની કલ્પનાથી એ સવાલોના જવાબ આપ્યા છે, પણ માત્ર કલ્પના હોવાથી લોકોને તેઓના જવાબથી સંતોષ મળતો હતો.

પેગમબરોએ એ સવાલોના જવાબ આપ્યા હતા, પણ જે અનુભવ તેઓને થયો હતો, તે બીજાઓને થતો ન હતો, તેથી અને હાલમાં જેમ જેમ માણસનું મન કેળવાતું જાય છે, તેમ તેમ તેઓ દરેક બાબતના ખાત્રીપુર્વક પુરાવા મળે નહીં ત્યાં સુધી તે ચીજો માનવી એ વહેમ સમજે છે. અગાઉના લોકો આંધળાં યકીનથી દરેક ચીજો માનતા હતા, પણ હાલના કેળવાયલા માણસો દરેક ચીજો ઉપર પોતાનું બુધ્ધિબળ વાપરે છે. અને તરેહવાર સવાલો પુછી ખાત્રી કરવા માંગે છે અને જ્યારે તેઓના સવાલોના ખાત્રીપુર્વક જવાબો મલતા નથી, ત્યારે તેઓ ધર્મની કેટલીક બાબદો પણ માનવાને ના પાડે છે. આવા જમાનામાં જુવાન્યાઓનાં મન દામાદોલ થઇ જાય છે અને તેઓમાંથી નીતિ-ભકિતની જીંદગી જતી રહે છે. આવા વખતમાં કેટલાક વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓએ ગુજર પાંમેલાં અને પેલી જહાન વિષેના સવાલો હાથ ધર્યા છે. તેઓ માટે મંડળો ઉંઘાડયાં છે, અને વર્ષો સુધી તપાસ કરી છેવટે સાસ્ત્ર વિદ્યાને આધારે પ્રયોગો કરી આ સવાલોના જવાબ પુરવાર કરી આપ્યા છે, તેથીજ આપણે **આ સદીની મહાન ફત્તેહ** ગણીશું. ગણીશું. જાણીતા વિદ્વાન વોલેસ, વીલયમ સ્ટેડ, માયર્સ, સર ઑલીવર લૉડજ, જૉન લોબ ગુજરેલાનાં ફોટોગ્રાફ પાડવાને અને તેઓ સાથે વાતચીત કરવાને ફત્તેહમંદ નિવડયા છે. જે ફોટોગ્રાફો અને વાતચીત હ્યાં આપણે રજુ કરીશું, જેથી સર્વેની ખાત્રી થશે અને એ વિષેના વધુ પુરાવાની જરૂર રહશે નહીં.

ગુજરેલાંના ફોટોગ્રાફો.

હાલની સદીનો જાણીતો શાસ્ત્રી ઑાલફ્રેડ રસલ વોલેસ જણાવે છે કે "I got perfectly recognisable photograph of my own mother, which was utterly unlike any picture taken of her during her life"

"મારી માતાનો સંપુર્ણ રીતે ઓળખી શકાય તેવો ફોટોગ્રાફ મેં લીધો છે, જે મારી માતા જીવતી હતી તે વખતના ફોટોગ્રાફોથી તદન જુદોજ છે."

વિલ્યમ સ્ટેડ, સર ઑાલીવર લૉડજ અને જોન લોબે પણ ઘણા ફોટોગ્રાફો લીધા છે અને જાહેરમાં તપાસને માટે મુકયા છે.

જોન લોબે લીધેલા ગુજરેલાંના કેટલાક ફોટોગ્રાફો ત્યાં રજુ કરવામાં આવે છે.

ગુજરેલાંઓ પણ શરીર ધરાવે છે.

Dr. Savage says "So it is perfectly possible, I believe, that the inhabitants of the other world are embodied in some etherial way, we, perhaps, cannot understand to-day, and that they thrill and throb with life, in comparison to which this life of ours may seem to them almost a sleep."

ડૉ૦ સેવેજ ગુજરેલાંના ફોટોગ્રાફ વિષે લખતાં જણાવે છે કે "હું ધારૂં છું કે આ તદન બનવા જોગ છે, કે, પેલી જહાનના રહીશો કોઇ રીતના સુક્ષ્મ પદાર્થ (ઇથર) નું શરીર ધરાવે છે, જે વિષે હાલ આપણને સમજ પડે તેમ નથી અને તેઓ એવી રીતની જીવતી જાગતી જીંદગી ગુજારે છે, કે આપણી જીંદગી તેઓને લગભગ સ્વપના જેવી લાગે છે." ત્યાં રજુ કીધેલા પેલી જહાનમાં ગયલાં ગુજરેલાંના ફોટોગ્રાફો જે રજુ કરવામાં આવે છે, તે જોતાં માલમ પડશે કે મરણ પછી પણ માણસ શરીર ધરાવે છે. જેનો આકાર આપણાં જડ શરીરના જેવોજ હોય છે.

પણ જડ પદાર્થનો નહીં પણ સુક્ષ્મ તત્વોનો બનેલો હોય છે. તેઓને આપણા જેવાજ આકારની આંખ નાક, કાન, મોહ હાથ, પગ વિગેરે હોય છે.

ગુજરેલાં સાથની વાતચીત.

જાણીતા વિદ્વાન વિલયમ સ્ટેડે ઘણાંક ગુજરેલાં સાથે વાતચીત કીધી હતી. તેઓ સાથે સંદેસા ચલાવ્યા હતા. તેણે પોતાના ગુજર પામેલાં દીકરા સાથે પણ વાતચીત કીધી હતી, જે સર્વ તેને પોતાના જાહેર લખાણોમાં જણાવ્યું હતું.

સર ઑલીવર લૉડજ નામનો જાણીતો વિદ્વાન ઘણાક ગુજરેલાં સાથે સંદેસા ચલાવાને ફત્તેહમંદ નિવડયો છે. હાલમાં તેણે પોતાના ગુજર પામેલા દીકરા સાથે સંદેસા ચલાવ્યા હતા, જેનો હેવાલ સેંકડો પાનાના એક પુસ્તકમાં પ્રગટ કીધો છે. જોન લોબ નામના વિદ્વાને જાણીતા કવિઓ અને ફિલસુફોનાં રૂહ સાથે વાતચીત કીધી છે અને તેઓના ફોટોગ્રાફો લીધા છે, જે આપણે ત્યાં રજુ કરીશું.

પ્રકરણ ૨ જું.

ગુજરેલાં સાથે કેવી રીતે સંદેસા ચલાવવામાં આવે છે.

ગુજરેલાં સાથે બે રીતે સંદેસા ચલાવવામાં આવે છે. કેટલાંક માણસોનું શરીર ઘણુ તિક્ષણ લાગણીનું હોય છે અને તેઓના જ્ઞાનતંતુઓ એવાંતો ચપળ અને બહારની અસરો લેનારાં હોય છે, કે, તેઓના શરીરનો કબજો ગુજરેલાં લઇ શકે છે અને તેની જીભથી ગુજરેલું બોલે છે અથવા તેના હાથોથી ગુજરેલું કાગળ અને પેનસીલ વડે લખે છે.

વીલ્યમ સ્ટેડ અને સર ઑલીવર લૉડજે આ રીતે પોતાના દીકરાઓ સાથે સંદેસા ચલાવ્યા હતા.

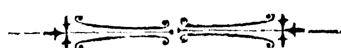
જેઓ આ રીતે સંદેસા ચલાવે છે. તેઓ પોતાના મનને એકાંત જગામાં રોજ થોડો વખત ગુજરેલાં માટે બંદગી કરે છે અને તેઓ ઉપર પોતાનું મન એકાગ્રહ કરે છે. કેટલાકોને ઘણા દિવશો સુધી આવી કોશેશ કરવી પડે છે, કેટલાકોને તેઓના શરીરમાંથી ગુજરેલાં તરફથી સંદેસા મલે છે, કેટલાકો આવી કોશેશ રાતના કરી ઉંઘી જાય છે, ત્યારે તેઓને સ્વપના મારફતે ગુજરેલાં સાથે વાતચીત થાય છે, કેટલીક વખતે ગુજરેલાંનુ રૂહ પોતાનો દેખાવ જાગૃત અવસ્થામાં તેઓને આપે છે.

બીજી રીતમાં આવા માણુસોનું મંડળ થાય છે અને આવી કોશેશ કરે છે. આ બાબદ માટે પાંચથી સાત યા વધુ માણુસનું એક મંડળ બનાવવું પડે છે. આ મંડળમાં અરધાં મરદો અને અરધાં સ્ત્રીઓ હોવા જોઇયે. તેઓની જીંદગી સ્વચ્છ અને નીતિમાન હોવી જોઇયે અને સાદો ખોરાક ખાનારાં હોવાં જોઇયે. અને તેઓ દરેક જણા એક વિચારનાં અને એકેક તરફ પ્રેમ ધરાવનારાં હોવાં જોઇયે, અને આવી મિનોઇ બાબતો પુર યકીનથી માનનારાં હોવાં જોઇયે. આ મંડળનાં માણુસો એક એકાંત અને સ્વચ્છ ઓરડામાં નિયમીત વખતે ઠેરવેલાં દિવસે ભેગાં મલે છે. તેઓ એક ગોળ ટેબલની આસપાસ એક મરદ અને એક સ્ત્રી, એ પ્રમાણે ગોઠવાઇને એક કુંદાળામાં બેસે છે અને એક ચીત્તથી જે ગુજરેલાં સાથે સંદેસા ચલાવા માગતાં હોય, તેની ઉપર પોતાનું મન એકાગ્રહ કરે છે, હર વખતે તેઓ એક કલાક બેસે છે. ગુજરેલાં તરફ સંદેસા કેટલીક વખતે તેબલની હિલચાલ ઉપરથી મળે છે, કેટલીક વખતે તેઓમાંનો એક જે તીક્ષણ લાગણી વાળો હોય છે તે મારફતે મલે છે, અને કેટલીક વખતે ગુજરેલું પોતે દેખાવ દે છે અને તેઓ સાથે વાતચીત કરે છે.

ચેતવણી:—કેટલાક ધર્મોમાં ખાસ કરીને જરથોસ્તી ધર્મમાં ગુજરેલાં સાથે સંદેસા ચલાવા માટે સખતમનાઇ કીધી છે. ગુજરેલાં સાથે આ રીતની કોશેશ કરવાથી તેઓ આ દુન્યા તરફ આકર્ષી રહે છે, જેથી તેઓ મિનોઈ દુન્યામાં આગલ વધી શકતાં નથી અને ઘણાં બેચેન હાલતમાં રહે છે. જે પ્રમાણે એક માણુસ દાફી ગયો હોય અને

રાતના આશાયસ માટે ઉંઘતો હોય, અને સુંદર સ્વપનું જોતો હોય, તે વખતે તેને જાગૃત કરવામાં આવે છે, તે વખતે તે કેટલો બેચન બને છે. અને ઉશકેરાય છે; કારણ તેની મીઠી નીદ્રામાં ખલલ કરવા જેવું છે. તે મિનોઇ જહાનમાં આશાપશ લેતો હોય, તે વખતે આવી કોશેશથી તેને આ ખાકી દુન્યામાં જાગૃત કરવા જેવું થાય છે અને તે તરફ તેના મનને ખેંચવામાં આવે છે, જેથી તેને મિનોઇ જહાનનું સુખ ભોગવવાને હરકત થાય છે. માટે ગુજરેલાંને આવી રીતની ખલલ કરવી ફાયદાકારક નથી.

પશ્ચિમ તરફના કેટલાક લોકો હાલની કેળવણીની માઠી અસરના પરીણામે જડવાડી વિચારના થયા છે, તેઓ પેલી જહાનમાં કે ગુજરેલાંના રૂહ વિષે માનતા નથી, તેથી તેઓની ખાત્રી કરી આપવા આવા પ્રયોગો ત્યાં થાય એ વાજબી છે, અને એ માટે થોડા ચોકસ જ્ઞાની માણસનું મંડળ થવું જોઇયે. પણ સર્વે કોઇએ આવા પ્રયોગો કરવા ન જોઇયે. એ માટે હું તેઓને સખત ચેતવણી આપું છું, કારણ ગુજરેલાંના રૂહને ગેરફાયદો થાય છે એટલુંજ નહીં પણ એવા પ્રયોગો કરતાં કેટલાક માણસોની મનની સ્થિતિ બગડી જાય છે અને દિવાના થઇ જાય છે, માટે એ પ્રયોગ સર્વે કોઇએ કરવો નહીં.

પ્રકરણ ૩ જું.

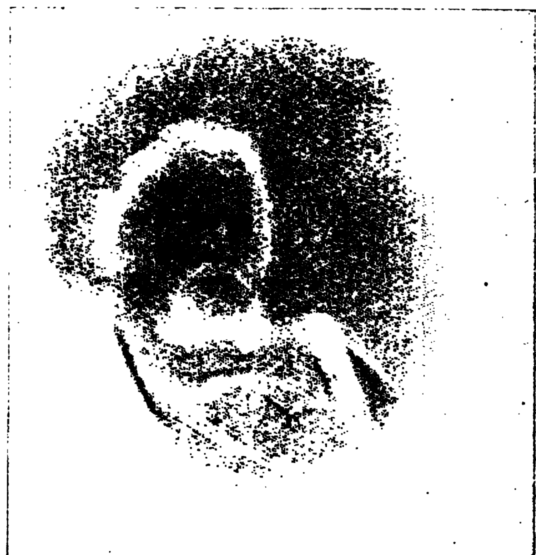
—:o:—

ગુજરેલાંનું શરીર, પેલી જહાન, ત્યાંની હાલત વિગેરેનો જોન લોબની રૂહ સાથની વાતચીત વડે મલતો ખુલાસો.

ગુજરેલાંનુ રૂહ શરીર અને કપડાં વડે કેમ દેખાવ દે છે.

ગુજરેલાંનુ શરીર તો જ્યાં કફનમાં દતાયું હોય છે, તો, તેઓ શરીર સાથે પાછાં કેવી રીતે આવી શકતાં હશે? તેઓ કેવાં શરીર વડે પાછાં આવતાં હશે? ગુજરેલાંનુ રૂહ જ્યારે આપણી નજર આગળ આવે છે,

(Reproduced from "Talks with the Dead" by John Lobb, F. R. G. S. F. R. Hist. S.)

THE SPIRIT FORM OF MRS. H. B. STOWE.

મીસીસ. એચ. બી. સ્ટોવના રૂહનો ફોટોગ્રાફ.

(જન્મ ૧૮૧૨, મરણ ૧૮૯૬)

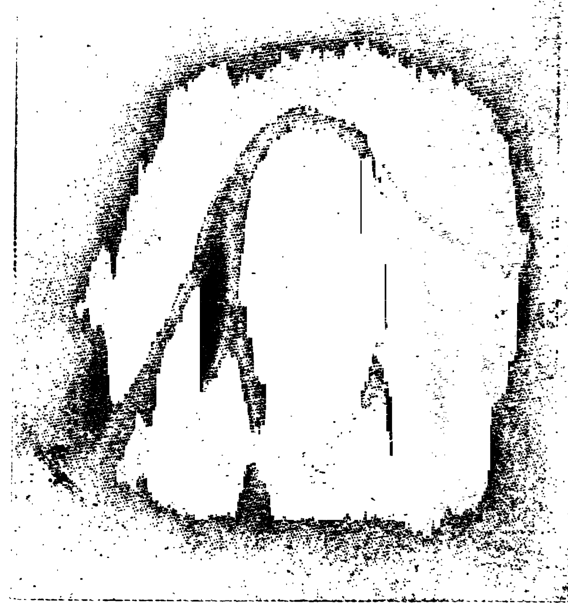
THE SPIRIT FORM OF HENRY WADSWORTH LONGFELLOW

મરહુમ કવી લૉંગફેલોના રૂહનો ફોટોગ્રાફ.

(જન્મ ૧૮૦૭, મરણ ૧૮૮૨)

જુવો પાનુ ૧૩૯

(Reproduced from "Talks with the Dead" by John Lobb, F. R. G. S. F. R. Hist, S.)

THE SPIRIT FORM OF CHARLES DICKENS.

મરહુમ લેખક ચારલ્સ ડીકન્સના રૂહનો ફોટોગ્રાફ.

(જન્મ ૧૮૧૨, મરણ, ૧૮૭૦)

જુવો પાનુ ૧૫૧

THE SPIRIT FORM OF THOMAS CARLYLE.

મરહુમ લેખક ટોમસ કારલાઇલના રૂહનો ફોટોગ્રાફ

(જન્મ ૧૭૯૫. મરણ ૧૮૮૧)

જુવો પાનુ ૧૪૧

ત્યારે તેઓ આ દુન્યામાં જેવું શરીર ધારણ કરતાં હતાં, તેવાજ આકારનું શરીર ધારણ કરે છે અને તેવાંજ કપડાં પણ પહેરેલાં હોય છે. આ કેવી રીતે થતું હશે, તેની તપાસ કરવાની જરૂર છે. એ વિષે જોન લોબ એક ગુજરેલાંના રૂહને સવાલ પુછતાં તેને નીચે પ્રમાણેનો ખુલાશો આપ્યો હતો:—

"ખરી રીતે બોલતાં, આ મનની અસરથી, થાય છે. દાખલા તરીકે, જયારે રૂહ પાછું આવતાં દુન્યવી પદાર્થના સંબંધમાં આવે છે અને તેઓનું મન જડ શરીરમાં કાર્ય કરે છે કે, તુરતજ દુન્યવી પદાર્થમાં છેલ્લે જે હાલતમાં હતો, તેનો ખ્યાલ તેને આવે છે. તેની યાદદાસ્તમાં તે ખુલ્લાં રહેલાં હોય છે. તેનો પોશાક, તેના સાધારણ દેખાવ, તેને લગતા બનાવો, એ સર્વે ખુલ્લાં તેમાં હોય છે. કોઇબી ચીજની ઉપર મજબુત વિચાર કરવાથી જેબી આકાર તેઓ ચાહે તે આકારમાં કપડાંથી સજ થઇ શકે છે. તેઓ કેવો પોશાક પહેરતા હતા, કેવી રીતે બાળ ઓરતા હતા, વિગેરે, તેઓને યાદ હોય છે. હવામાંથી જે જે તત્વો પોતાની આસપાસથી મેળવવા માંગતાં હોય તેને પોતામાં ગુઠવાની શકિત તેઓ ધરાવે છે. નાના બાળકોનાં રૂહને પણ તેમ કરતાં આવડે છે."

ગુજરેલાંનો પોશાક.

જોન લોબ જણાવે છે કે ગુજરેલાંનું રૂહ પોશાક પેહેરીને આવે છે. પવિત્ર અને સુખી રૂહો, લાંબો ચળકતો જભ્ભો અને કમ્મરે પટા સાથે દેખાવ દે છે. રૂહો પેલી દુન્યામાં માણસનો આકાર ધરાવે છે, અને તેઓનો પોશાક તેઓની મિનોઇ હાલત ઉપર આધાર રાખે છે. તેઓ કેવા છે, તે ત્યાં સર્વે કોઇ જોઇ શકે છે. સારાં રૂહો દાધ વગરના સફેદ જભ્ભામાં સજ થઇ રહે છે.

રૂહનો પોતાનો ખુલાસો:—"મિનોઇ જહાનમાં જે પોશાક પેહેરવામાં આવે છે, તે જેઓએ માત્ર દુન્યવીજ જીંદગી ગુજારી હોય છે તેઓનો પોશાક કાળા રંગનો હોય છે, જયારે જેઓએ મિનોઇ જીંદગી ગુજારી હોય છે, તેઓનો પોશાક ઝળકાતવાળો હોય છે. અમોએ દુન્યાના જાહોજલાલીવાળા માણસો જોયાં છે, કે જેઓ મોટા મહેલોમાં રહે છે

અને રાતો જભ્ભો પેહેરે છે, પણ અમોએ તેઓને મિનોઇ દુન્યામાં એકલા દાખલ થતા જોયા છે. તેઓ સકલાતના ચીઠરાં પહેરેલાં માલમ પડે છે અને ફ્રોકટમાં પોતાની મિનોઇ એબ ઢાંકવાની કોશેશ કરે છે. જ્યારે સારી જીંદગી ગુજારનાર એક ભિખારી સફેદ જભ્ભો પેહેરી મિનોઇ દુન્યામાં દાખલ થાય છે. જેઓ નમનતાઇથી વર્તે છે, પોતાના જાતભાઇ તરફની ફરજ બજાવે છે, માયાળુ કાર્ય કરે છે, રડતાંના આંસુ નુંછે છે, દુઃખીઓને રાહત આપે છે, તેઓનો પોશાક મિનોઇ જહાનમાં ઝળકાતવાળો સફેદ હોય છે."

રૂહ પદાર્થ ઉપર કેટલું બળ ધરાવે છે?

રૂહ પદાર્થ ઉપર જે કાબુ ધરાવે છે, તેથી તેઓને, નક્કર પ્રવાહી અને હવાઇ રૂપી અણુઓ, જે શરીરના અવયવનું બંધારણ કરે છે, તેને જડ કરવાને, શકિતવાન બનાવે છે. તેઓ મનાઇ નહીં શકાય એવી ઝડપથી એક ચીજને ઉત્પન્ન કરે છે અથવા ભાંગી નાખે છે. એક નક્કર શરીરને બીજામાંથી પસાર કરે છે, અથવા તો મરજી પ્રમાણે તેઓને જાહેર કરે છે અથવા અણદીઠ બનાવે છે. તેઓ પદાર્થને એવી રીતે ગુંઠે છે, કે આ પૃથ્વિ ઉપર તેઓ એ જે પોશાક પહેરયો હોય તેવોજ પોશાક બનાવી શકે છે.

રૂહના શરીરનું જડ થવું:—જેઓ રૂહને આ દુન્યામાં તેડે છે, તેઓનાં શરીરમાંથી જે પ્રવાહ નિકળે છે, તેમાંથી રૂહ શકિત મેળવે છે અને પોતાના શરીરનું બંધારણ કરે છે. રૂહ પોતાની ઇચ્છાનાં બળથી જે તત્વોથી આકાર બન્યો હોય છે તેને પોષણ કરે છે. સાંધન કરનારાઓનાં દરેકના શરીરમાંથી ૬૦)થી વધુ રતલના તત્વો રૂહ ખેંચી લેય છે. આ રીતે રૂહ આપણા હાથને લાગી શકે એવું જડ શરીર ધારણ કરી આપણને દેખાવ દે છે.

કેટલાંક રૂહો, મરણ પછી પણ માણસ હૈયાતી ભોગવે છે, તે માણસોને જણાવવાને આતુર હોય છે અને તેઓ તે માટે રસાયણ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન ધરાવે છે અને પોતાનાં શરીરને જડ બનાવી આપણને દેખાવ દેવા માટે ઘણાક પ્રયોગો કરે છે.

રૂહને સવાલ:—જડ થયલાં શરીરવાળાં રૂહને કલેજું ફેફસાં, હોજરી વિગેરે સર્વે અવયવો હોય છે કે?

રૂહનો જવાબઃ—તેઓને હોય છે, પણ સર્વે અસંપુર્ણ હોય છે, કેટલાકોને ઉપલા અવયવોની ફક્ત કિનારીજ હોય છે. એ છતાં જડ થયલા રૂહના ફેફસાં સંપુર્ણ બનેલાં હોય છે, કારણ વાતચીત કરવાને માટે ફેફસાંની જરૂર પડે છે. આ રીતનું બંધારણ થયું હોય છે, તો તેઓ શ્વાસ લઇ શકે છે, નહીં તો કે નહીં. એથી વધુ જડ થયલાં રૂહનું શરીર લોહી અને માસનું બનેલું હોતું નથી. જે પ્રમાણે તીડો (Locusts) નાં શરીરના તત્વો હોય છે, તેવાં તત્વોનું હોય છે. રૂહના બહારના દેખાવ ઉપરથી તેમ માલમ પડતું નથી. રૂહને હરૂદયનું બંધારણ કરવું મુશકેલ થઇ પડે છે, તેથી હરૂદય માલમ પડતું નથી, આથી રૂહો ફીક્કા ચહેરાનાં હોય છે. કલેજાંની પણ જરૂર માલમ પડતી નથી; સિવાય કે રૂહને પોતાની મરજીનું બળ દેખાડવા જોઇતું હોય. ફેફસાં સાથે હોજરીનું પણ બંધારણ થયલું હોય છે, કારણ તે અવાજ કાઢવાને મદદ કરે છે. ચાલુ કોશેશથી સંપુર્ણતાએ પુગાય છે. જો રૂહને નિયમીત સાંધન કરનાર મલે છે, તો બરાબર આ ખાકી શરીરની માફક પોતે જડ થઇ શકે છે.

મોત પછી શું ફેરફાર થાય છે?

(એક રૂહે આપેલી સમજણ)

"મોત કાંઇ આત્માની હૈયાતીનું નાશ થવું નથી, પણ મિનોઇ દુન્યામાં દાખલ થવાનો દરવાજો છે. મોત પછી મન વિચાર કરવાનું ચાલુ રાખે છે, તેજ સ્વભાન ધરાવે છે, આ દુન્યામાં તેને જે જે ગુણોથી બીજાથી ઓળખી શકાય છે, તે સર્વે ગુણો તે ધરાવે છે. મીનોઇ દુન્યા, એ જીંદગીની વ્યવસ્થાનું બીજું પગઠયું છે. જે ફુલોને પાનખર રૂતુમાં તમે મુવેલાં ધારો છો, તે વસંત રૂતુમાં પાછાં ખીલી નીકળે છે, તેજ પ્રમાણે મોત પછી આત્મા પાછી નવી જીંદગી શરૂ કરે છે અને હંમેશગીનો પોશાક પેહેરે છે. મોત ખરેખર તો આત્માનો જન્મ છે, અને દુઃખ, આફત અને મુસીબત જે તેની આસપાસ હોય છે તેમાંથી છુટકારો આપે છે. મિનોઇ દુન્યામાં દરેક આત્મા આગળ વધે છે. આત્મા પગઠિયે પગઠિયે જ્ઞાનમાં અને સદ્‌ગુણમાં આગળ વધે છે. આ દુન્યામાંથી જેઓ મિનોઇ દુન્યામાં જાય છે, ત્યાં દરેક આત્માને અનુસરે તેવાં મિનોઇ જીંદગી ગુજારવાના પગથિયાં છે. રાજા અથવા

ફકીરની જગા, તેઓની મિનોઇ દોલત અથવા આત્માની ગરીબાઇ ઉપર આધાર રાખે છે."

મરણ પછીની હાલત.

(રૂહનો ખુલાસો)

"મન જે અવિનાશી છે, તે જ્યારે માણસ આ દુન્યા છોડી જાય છે, તે વખતે જે હાલતમાં હોય છે, તેવીજ હાલતમાં ત્યાં હોય છે અને તેની નવી જીંદગીમાં તેની લાયકાત મુજબનાં મિનોઇ ભુવન ઉપર દાખલ થાય છે, દાખલા તરીકે, પૃથ્વિની સપાટી ઉપરથી તે ૬૦) થી ૧૦૦) માઇલ સુધી હવા હોય છે, તેની ઉપર હજારો માઇલ સુધી વિજળીનું વાતાવરણ હોય છે, જેનું પ્રમાણ અથવા શોધ હાલની વિદ્યાથી થઇ શકતું નથી. તે છતાં હૈયાતી ધરાવે છે, એ ખાત્રીપુર્વક છે.

મિનોઇ હૈયાતીનું પહેલું ભુવન પૃથ્વિની આસપાસ હોય છે અને તે હવામાં મિશ્રણ થયલું હોય છે, અને તેના સુક્ષ્મ તત્વોનું બનેલું હોય છે અને પૃથ્વિ ઉપરના માણસોની દિલસોજીથી પોતાનું બળ અને પોશણ મેલવે છે. આ પૃથ્વિની લગોલગનું ભુવન, જે રૂહો પોતાનું શરીર છોડી આવે તે અગાઉની તેઓની નીતિની હાલત જે પ્રમાણની હોય છે, તે પ્રમાણનું વધુ અથવા ઓછું અંધકારવાળું હોય છે, અને જ્યારે તમારો મીત્ર, આ ખાકી દેહ છોડી જાય છે અને મિનોઇ શરીર અખત્યાર કરે છે, ત્યારે તેનું રૂહ આપણે નહીં વિચારી શકયે અને પુગી શકયે એવાં ઘણાજ દુરના ભુવનમાં જતું નથી, પણ તે મિત્રની ઉંચ અથવા નીચ ખાસ્યતના પ્રમાણમાં તે દુન્યાની નજદીક અથવા દુર રહે છે."

દુન્યવી મોજમજાહ:—"જો તે મિત્રમાં દુન્યવી મોજમજાહની ખાયશ પ્રબળ હોય છે, તો, જ્યાં સુધી પોતામાં સુધારો કરે નહીં. ત્યાં સુધી તે આ દુન્યાના પોતાનાં રહેઠાણ અથવા આસપાસનાઓ સાથેજ રહેશે અને પોતાની જડવાડી જીંદગી જે આ દુન્યામાં ગુજારી હોય છે, તેના વાંદળાંમાં ઘેરાયલો રહે છે. અને આ હકીકત આપણે છુપાવી શકતા નથી કે જે પ્રમાણમાં તેના વિચારો સારા અથવા માથા હોય છે, જે પ્રમાણમાં તેની જીંદગી ઉંચ અથવા નીચ હોય છે, તે પ્રમાણમાં તે મિનોઇ જીંદગીમાં ઉંચ અથવા નીચ માલમ પડશે,

અને તેનાં પ્રગટીકરણ અને આચારવિચારના જેવાંજ મિનોઇ મંડળમાં તેને આવકાર મળે છે."

પવિત્ર માણસોનું મીનોઈ દુન્યામાં રહેઠાણ કેવું હોય છે!

(રૂહનો ખુલાસો.)

પવિત્ર માણસનાં રૂહોના મિનોઇ દુન્યાના રહેઠાણની ઘણી સુંદરતા અને નહીં બોલી શકાય એવી મહિમાનું માણસજાતની ભાષામાં વર્ણન આપવું અશકય છે. ખાત્રી આપવા ફક્ત આટલું કહેવું બસ છે, કે સ્વપનામાં પણ ધારી શકો નહીં તેના કરતાં પણ દસગણી વધુ આશીર્વાદ સમાન પેલી દુન્યાની જીંદગી છે. મિનોઇ વાતાવરણ પવિત્રાઇનું છે. પણ સંપુર્ણ પવિત્રાઇ નહીં. મિનોઇ દુન્યા જો કે આનંદ ઉપજાવનારી છે, તોપણ ત્યાં સંપુર્ણતાની ટોંચે જવાતું નથી. માણસની ખાયેસની હદ ન હોવાથી, ત્યાં રૂહો સંપુર્ણતાની ટોંચે ચઢી શકતાં નથી. ત્યાંના રહીશો એક મોટાં મંડળમાં એકઠાં થાય છે, જ્યાં આત્મા, મન, અને ઇશ્વરી અંશની ઐકયતા હોય છે. ત્યાં જાત ન્યાતનો તફાવત જડમુળમાંથી નિકળી જાય છે, ત્યાં મોટા કે નાના હોતાં નથી, પણ સર્વે એકસરખા હોય છે, અને સર્વે સચ્ચાઇ અને પ્રેમથી એકેકને જીવન શક્તિ આપે છે. મિનોઈ ભુવનમાં દુન્યવી સ્વાર્થી પ્રેમ હોતો નથી, પણ તદન નિર્મળ ઉંચ પ્રકારનો પ્રેમ હોય છે. ત્યાંના રહીશોમાં મિનોઇ અસરો એવી તો પ્રસરી રહેલી હોય છે, કે તેઓની ચાલચલણમાં તમો જેઓને બદી કહો છો, તે મુદલ માલમ પડતી નથી. ત્યાંની સંસારી હવા એટલી તો મિનોઇ અને સુક્ષ્મ હોય છે, કે જે આત્મામાં નિર્મળ પ્રેમ હોતો નથી, તેઓ એ હવા દમમાં લઇ શકતા નથી. રૂહો મિનોઇ જહાનમાં ઉંચે ચઢે છે; કારણ તેઓમાં સારી અને ભલી ખાસ્યતો એટલી સારી રીતે ખોલેલી હોય છે, અને એટલી તો સુંદર રીતે પંઠરાયલી હોય છે, કે તેઓને એકદીલી અને ઐકયતાના પહેલાં ભુવનના રહીશોના સાથી થવાને લાયક બનાવે છે, કે જેનો પાયો મિનોઈ ખીળવણીની હકુમત ઉપર રચાયલો છે. ઘણા ઉંચ ભુવનના રૂહો પોતાથી નીચલા ભુવનનાં રૂહોની મુલાકાત લે છે.

માણસનું મોત આવવાની મિનોઇ જહાનમા ખબર પડે છે.

"દરદ, અકસમાત, કહોવાટ, ખુન, કે આપઘાતથી મરણ થવાનું

હોય છે, તેની એક મહિના અગાઉથી મિનોઈ જહાનમાં ખબર પડે છે. ચોકીબાન ફિરેસ્તાઓને સંભાળ રાખવા, તપાસ રાખવા અને ખાકી શરીરમાંથી આત્માને લેવાનું કામ સોંપવામાં આવેલું હોય છે. આ અણદીઠ મીત્રો-રૂહો સારા અથવા માથાં કહેવાતા ગુજરેલાં સાથે એક સરખી રીતે રહે છે. કેટલાક દાખલાઓમાં શરીરમાંથી છુટા થયલાં રૂહો જે સ્થળ આગલ મરણ પામ્યાં હોય છે, ત્યાં પોતાના મિત્રો સાથે વાતચીત કરવાની કોશેશ કરવા ફોકટમાં ત્યાં ભમ્યા કરે છે. ગુજરેલાંના મુરદાં આગલ જેઓ રૂડન કરે છે, તે ગુજરેલાંને અજાયબ જેવું લાગે છે, કે તેઓ તે ખાલી ખોખાં-બહારના પેહરણ આગલ શા માટે રૂદન કરતાં હશે. થોડોક વખત ગુજરેલાં પોતાના જુનાં સ્થળ આગળ ભમ્યા કરે છે, પણ પાછલથી રખેવાળ ફીરેસ્તાઓની મદદ વડે તેઓને ખુદાની મિનોઇ રોશની અને પ્રેમના સ્થળમાં લઇ જવામાં આવે છે.

આપણા વાહલાં ગુજર પામેલાં આપણા ઘરમાંજ રહે છે.

(રૂહનો ખુલાસો.)

તમારૂં રક્ષણ કરનારાં તમારાં વાહલાં ગુજર પામેલાંજ છે. તેઓ તમારાં ઘરમાંજ રહે છે. તેઓ તમારાં માબાપ, તમારા બચ્ચાંઓ, તમારા મીત્રો, જેઓ આ દુન્યા છોડી ગયા છે, તેઓજ છે. તેઓ કેમ જીંદગી ગુજારે છે તે જાણવા તમો ઇંતેજાર છો. જો તમારો મિત્ર તમને છોડી દુર દેશમાં જાય છે, તો તે ત્યાં કેમ જીંદગી ગુજારતો હશે તે જાણવાને તમારૂ હૈડું તત્પર રહે છે. તમને જણાવવામાં આવ્યું છે કે તમારૂં વાહલું ગુજર પામ્યું છે, અને તેનાં ભવિષ્યમાં જોવું ખોટું છે. પણ હવે તે પરડો ખુલી ગયો છે. તમે જેને મુવેલાં ધારો છો. તેઓ તો પોતાની નવી જીંદગીની ખબરોને અને માયાળુ સંદેશા સાથે આ દુન્યામાં પાછાં ફરે છે. જે પ્રમાણે તમારી આ જીંદગી તમારી ઇંદ્રીઓને ખરી લાગે છે, તે પ્રમાણે તેઓ ખરેખરી દુન્યામાં જીવે છે અને તેઓની મિનોઇ ઇંદ્રીઓને તે સત્ય લાગે છે. પણ અમારે માટે ભુલ કરતા ના; યાદ રાખજો, તમે હમેશાં મિનોઇ ઇંદ્રીઓને ખાકી ઇંદ્રીઓથી જુદી રાખજો. ગુજરેલાંઓનું ભુવન તેનાં તત્વો અને બંધારણમાં, ઇંદ્રીઓ વડે જોતાં તદન ઉલટું લાગે છે. ખાકી દુન્યા પદાર્થની બનેલી છે અને તેની હૈયાતી શારીરીક ઇંદ્રીઓ વડે જાણી શકાય છે.

બીજા હાથ ઉપર, મીનોઇ દુન્યા માનસિક છે; પણુ યાદ રાખજો, જે ઇંદ્રીઓને માનસિક લાગે છે, તે રૂહોને પદાર્થરૂપી લાગે છે, અને પદાર્થ માત્ર નાશવંત અને ફેરફાર થવાવાળો હોય છે, જ્યારે મન અમર છે અને તેનાં પરીણામે મિનોઇ ભુવનમાં પદાર્થરૂપી ચીજ હોતી નથી. અમો તમને કહી શકયે કે અમો જ્ઞાન મેળવ્યે છીયે, જીંદગીની ભુલ સુધાર્યે છીયે, બીન કેળવાયલાં રૂહોની રાહબરી કર્યે છીયે, બીમારો ઉપર નિઘાહ રાખ્યે છીયે, જે આત્માઓ શરીર છોડી જાય છે તેઓ માટે રાહ જોઇયે છીયે અને ઘણી રીતે તમારી કાળજી કર્યે છીયે."

મિનોઇ દુન્યાની હૈયાતીની સાબેતી.

(રૂહનો ખુલાસો.)

મિનોઇ દુન્યા હસ્તી ધરાવે છે, તે આ હકીકતથી પુરવાર થાય છે, કે તે દુન્યાના રહીશો જુદે જુદે વખતે આ પૃથ્વિની મુલાકાત લીધી હતી, માણસો સાથે વાતચીત કીધી હતી, રૂહો તરીકે જાહેર થયા હતા અને માણસોએ તેઓ સાથે વાતચીત કીધી હતી. હાલના વખતમાં એ બાબદોને ફીલસુફી અને વિદ્યામાં રજુ કીધી છે કે જેથી આ દુન્યાના રહીશો પેલી દુન્યાના રહીશો સાથે વાતચીત કરી શકે. વળી એવું જાહેર થયું છે, કે, મિનોઇ દુન્યાં સુક્ષ્મ તત્વોની બની છે, અથવા આ દુન્યા આપણને જેવી નક્કર લાગે છે તેવીજ મિનોઇ દુન્યા રૂહોના મિનોઇ જીંદગીમાં આગળ વધવાના પ્રમાણમાં તેઓને તેમ લાગે છે. મિનોઇ દુન્યા, તમો તેને પોહંચી શકો નહીં તેટલી, દુર નથી. તે તમારી દુન્યાની આસપાસ છે, તે જગા ધરાવે છે અને ગ્રહોના વચમાંના ભાગમાં રહે છે. પણ તમે કહો છો કે તમે મિનોઇ દુન્યા જોઇ શકતા નથી પણ તમે હમણાં જે હવા લેવો છો, તે પણ જોઇ શકતા નથી, વળી વિજળીને પણ જોઇ શકતા નથી, સિવાય કે તે નક્કર પદાર્થના સંબંધમાં આવે. વળી તમે હવાની અંદરનો જડ પદાર્થ પણ જોઇ શકતા નથી. આ ઓરડામાં અસંખ્ય ચીજો છે, જે તમે જોઇ શકતા નથી, અને તે છતાં જો તેઓને કાઢી નાખવામાં આવે તો, તમારૂં શરીરીક મોત ઉત્પન્ન થાય."

મિનોઈ દુન્યામાં રૂહો શું કામકાજ કરે છે?

(રૂહનો ખુલાસો.)

"તમે એમ ધારતા હશો કે આ દુન્યાની જીંદગી અને મરણ પછીની જીંદગીમાં ઘણો તફાવત હોવો જોઇયે; કારણ આ જીંદગીમાં આપણ જીવતાંને માટે જરૂરીયાત કામકાજ કરવું પડે છે, જ્યારે મરણ પછી આવું કામકાજ કરવાની જરૂર પડતી નથી, એમ ધારવું ભુલભરેલું છે. કેટલાકો ધારે છે કે ત્યાં કામકાજ કરવાની જરૂર ન હોવાથી, ત્યાં કાંઇ કરવાનું નથી. જ્યારે તેઓ મિનોઇ દુન્યામાં દાખલ થાય છે, ત્યારે તેઓ તુરતજ પોતાની ભુલ જુવે છે; કારણ તેઓ ત્યાં શીખે છે કે કામકાજ વગર સુખ મેળવી શકાતું નથી. તમારી આ જીંદગીમાં કામકાજ વગર તમે ઘણા દુઃખના ભોગ થઇ પડો છો. જ્યારે બન્ને દુન્યામાં કાંઇબી કાર્ય કરવાની જરૂર હોય છે, તો પછી સવાલ એ ઉત્પન્ન થાય છે કે મિનોઇ દુન્યામાં કયું કાર્ય માણસને વધારે ફાયદાકારક થઇ પડે? અમે જવાબ આપ્યે છીયે કે, જે કાર્ય તે ત્યાં આવી ચાલુ રાખી શકે તે કાર્ય. કોઇબી રીતે ભલું કરો. વિચાર કરો કે ત્યાં અસંખ્ય બાળકો આવે છે તેને ઉછેરવાની, સંભાલવાની, કેળવણી આપવાની જરૂર પડે છે, દુન્યા તરફ ખેંચાઇ રહેલા અસંખ્ય રૂહોને મદદ કરવાની, દુઃખી રૂહોની રાહબરી અને જ્ઞાન આપવાની જરૂર પડે છે. મિનોઇ જીંદગીમાં પણ ઘણી રોકાણ હોય છે."

મિનોઈ દુન્યામાં શાસ્ત્ર વિદ્યાનો અભ્યાસ અને શોધખોળો

(રૂહનો ખુલાસો.)

"તમારે મળતી શાસ્ત્ર વિદ્યાની પ્રયોગશાળા અમો તરફ પણ છે, જ્યાં જેઓ એવી રીતની મનની વળણ ધરાવે છે, તેઓ ત્યાં પ્રયોગો કરે છે અને અમને તેનાં પરીણામનો લાભ આપે છે."

"શાસ્ત્ર વિદ્યાનો સઘલો અભ્યાસ, શોધખોળો અને તેની અમલ્યાત તમારાં ભુવનના માણસ જાતની બેહતરી માટે કરવામાં આવે છે. જે જીવતી ચીજો હાલમાં હૈયાતી ભોગવતી નથી અને તે ઘણાજ અસલના વખતમાં હૈયાતી ભોગવતી હતી, તેનો અભ્યાસ, અમો તમારી માફક

ભુસતર વિદ્યા પ્રમાણે તેઓના આકારો અને ચીજો ઉપર તેઓના છાપ પડેલા હોય છે, તેઓ ઉપરથી નથી કરતાં પણ તમારા અને અમારા નમુનાઓમાં ઘણો તફાવત હોય છે. તમારા નીર્જીવ અને જડ હોય છે અને એક વખતના જીવતી ચીજના ખોખાં અને કોટલાંના હોય છે; પણ અમારા તો તેઓ રૂહની જીંદગીથી જીવતા જાગતા હોય છે, અને તેથી કરીને તેઓ જીંદગીમાં જે અસલ આકાર ધરાવતા હતા, તેના બરાબર નમુના અમો સનમુખ રજુ કરવામાં આવે છે. અમો તરફની જીંદગીમાં આવાં કેટલાં કાર્યોં તરફ અમારૂં આકર્ષણ થાય છે."

લગન આ દુન્યાના અને બેહસ્તના.

(રૂહનો ખુલાસો.)

"ઘણીક વખતે લગન થોડા વખતની અને બનતી સગવડને ખાતર કરવામાં આવે છે, જો કે થોડાક દાખલામાં એકેકના હૈડાંના જોડાણથી થાય છે. કેટલાક દાખલાઓમાં એક સારંગી જે પોતાનું મધુર ગાયન રજુ કરતું નથી, તે જ્યારે બીજા સાથે જોડાય છે, ત્યારે તે સાથે સુર મેલવી શકે છે. પણ કેટલી વખતે તમે જોયું હશે કે જેઓને દરેક રીતની શારીરીક સગવડ હોય છે, કોઇબી રીતની જીંદગીમાં તકલીફ હોતી નથી, તેઓ અભાવ ઉત્પન્ન કરનારા સાથી સાથે જોડાઇ કેવા મુંજાય છે, કેવા મનનું દુઃખ ભોગવે છે! માણુસ મરી જાય અને સુંદર મિનોઇ જહાનમાં જાય, તે માટે વિલાપ કરવાને બદલે, આવાં લગન માટે આપણે અત્યંત ખેદ બતલાવવો જોઇયે, કારણ કે જ્યારે હૈડાંઓ આવી જીવતી ઘોરને શરણુ થાય છે, ત્યારે આત્મા જે વાતાવરણમાં બંધાઇ જાય છે તે તેને માટે નાશકારક હોય છે. તે વખતે એક જંગલી રોપો એક સુંદર ફુલની આસપાસ વીંટલાય છે અને જ્યાં સુધી તે કરમાઇ જાય છે અને ખાકી આંખોથી ગુમ થઇ જાય છે, ત્યાં સુધી તેને કચડીને તેનો નાશ કરે છે."

મિનોઈ દુન્યામાં લગન થાય છે કે?

"પેલી જહાનમાં લગન થાય છે, પણ આ દુન્યાની માફકના નહીં. મોતના ફેરફારથી આ ખાકી ભુવન ઉપરનું શરીરી જોડાણની નેમોનો અંત આવે છે, પણ જે પ્રમાણે તમારી દુન્યામાં પરણનાર સ્ત્રીને ભોગને

માટે સુંદર પોશાક અને ઘરેણાંથી સજ કરવામાં આવે છે વિગેરે તેમ નહી.

"સુંદર સફેદ પોશાકમાં ખુશાલ સવારને આવકાર દે છે.
"માત્ર તે મોતદાયક દીવસને માટે વિલાપ કરવાને માટે."

"આ રીતના તકલીફી મુદતના લગન પેલી જહાનમાં થતાં નથી, પણ ત્યાં તો જેવી હાલતમાં માણસ હોય, તેવી હાલતમાં તેનાં મન, જીગર અને આત્માનાં હંમેશગીનાં જોડાણથી થાય છે. તમારી દુન્યામાં તેણીનો દેખાવ અને દરજજો રાણી જેવો હોય છે, તેણીને કુમારીકાના બુરખામાં પરણવાને માટે દેવલમાં લઇ જવામાં આવે છે. અફસોસ! તેમજ હોવું જોઇયે, પરણેલી જીંદગીનો તે વખત અને તે પછીનો થોડો વખત સર્વથી સુખી વખત હોય છે. અરે! તે શણગારેલું ચીત્ર, ધોળ ચઢાવેલું પુટલું, તે કમનસીબ વખતે તેને ફુલોથી શણગારવામાં આવશે નહીં. ઓ, તમે બીન શકમંદ જીવડા, તમે જેને પ્રેમ અને વફાદારીથી તમારો વચન આપો છો તેને જ્યારે તમે ખરી હાલતમાં આત્મા વડે જોશો, ત્યારે તે વચનમાંથી મુકત થવાને તમારો જીવ તલપી રહેશે. આ ખોટા દેખાવો, દુર થાવો! હું તમને કાળામાં કાળો ચીતારીશ. આ દુન્યાદારીના રીવાજોને રાજી ખુશીથી ભોગ થઇ પડો, તે અગાઉ વિચાર કરજો, આખી જીંદગી સુધી વચનથી બંધાવો તે અગાઉ ખુબ વિચાર કરજો, તમારા પ્રેમના અને આત્માના ગુણોની ખુબ સંભાળ રાખજો, કારણ તેઓ હંમેશગાંની ભેટ છે. મિનોઇ દુન્યાનાં જોડાણને પ્રેમ અને આત્મીક આકર્ષણના અમર તાળાં શિવાય બીજી કોઇબી રીતનું બંધન હોતું નથી, જેની ચાવી કદી પણ ફીતાટી નથી અને તે ઉપર જરા પણ ખામી આવતી નથી."

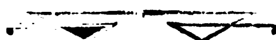
બીજીવારનાં લગનમાં પેલી દુન્યામાં પહેલાંનો કે બીજાંનો હક રહશે.

જોન લોબ લખે છે કે "થોડાક વખતની વાત ઉપર એક ભાષણ મેં આપ્યું, તે પુરૂં થયું કે એક સ્ત્રી જે બીજીવાર પરણી હતી તે મને પુછવા લાગી કે મિનોઇ દુન્યામાં પહેલો ભરથાર કે બીજો ભરથાર મારી ઉપર હક ધરાવશે. આ બાબદમાં ક્રાઇસ્ટને સેડયુસીસોએ જે સવાલ પુછયો હતો તે જાણવાને કહ્યું. તેઓએ ક્રાઇસ્ટ આગળ એક સ્ત્રીએ સાત ભરથાર કીધા હતા તેનો દાખલો રજુ કરી તેને પુછયું કે મિનોઇ

જહાનમાં કયો ભરથાર તેણીની ઉપર હક ધરાવશે. પેગમબરે જણાવ્યું કે આ દુન્યાની જીંદગી ખતમ થવા પછી લગણની મતલબોનો પણ અંત આવે છે.

અને વધુ બોલ્યાં કે " they which shall be accounted worthy to obtain that world neither marry nor are given in marriage. Neither can they die any more, for they are equal unto the angels,"

" જેઓ પેલી દુન્યા મેલવવાને લાયકના હોય છે, તેઓ પરણુતા નથી અને પરણવામાં પણ આવતા નથી. તેઓ વધુવાર મરણુ પામતાં પણ નથી, કારણુ તેઓ ફિરેસ્તાની બરાબરના હોય છે." મેં ઘણી વખત જોયું છે કે પેહલી બાઇડી બીજી બાઇડીને આશીશ દે છે અને પહેલો ભરથાર બીજાને દે છે. મીનોઇ આકર્ષણ એકેકને હમેશાં જોડી રાખે છે."

પ્રકરણ ૪ થું.

જાણીતા મરહુમ કવીઓ અને ફિલસુફોના રૂહ સાથની મી૦ જોન લોબની વાતચીત.

કવી લૉંગફેલોનાં રૂહે પોતાની હાલતનો આપેલો હેવાલ.

કવી લૉંગફેલોનું રૂહ જણાવે છે કે " મારાં મોતનું તેડું આવ્યું અને હું તે તરફ નિકળયો. એકાએક મેં આ દુન્યા અને તેની આસપાસની ચીજો વિશેનું ભાન ખોઇ દીધું. મોત, જે આ દુન્યાથી બીજી દુન્યામાં જવાનો રસ્તો છે, તે વડે હું એક અંધારા બરફ જેવાં ઠંડાં ભોયરાં (Tunnel) માં દાખલ થયો. જે પ્રમાણે સ્વીટઝરલેંડના બરફથી ભરપુર પહાડો ઉપર પડેલો મુસાફર એકદમ સુર્યથી પ્રકાશતા ઇટલીનાં ખેતરમાં આવી લાગે છે, તેમ મારી આજુબાજુ ફરીવળેલા અંધકારમાંથી એક વિજળીની રોશનીના ઝરામાં હું ધસ્યો કે જેમાંથી કાંઇ નહીં સમજ પડે એવી રીતે હું તરવા લાગ્યો; જે પ્રમાણે આપણે રાતના સ્વપનામાં હવામાં

ઉડયે છીયે તે પ્રમાણે ઉડયો. થોડી પળ મારી જ્ઞાન ઇંદ્રીઓ ઉપર જે સુસ્તી આવી પડી હતી, તે જતી રહી અને એક સુંદર દેખાવને નીહાલતો મેં પોતાને જોયો. મારી આગળ એક સુંદર બગીચાને જોયો, જે લીલના જેવો લીલોતરીવાળો હતો અને સુક્ષ્મ પદાર્થના ઝાડોથી શણગારેલો હતો, જેનાં સંખ્યાબંધ નાનાં પાદડાં વિજળીક હવાથી હિલચાલ કરતા હતાં અને ફુવારામાંથી જે પ્રમાણે પાણીની સેહેરો ફુટે છે તેમ ફુટતાં હતાં.

ત્યાર પછી જે પ્રમાણે દરિયાના મોજા ઉપર સફેદ ફીણ આવે છે, તે પ્રમાણે મારી પૃથ્વિપરની હૈયાતીમાં મારા સર્વે મીત્રો ગુજર પામ્યા હતા, તેઓની યાદ મારાં મન ઉપર એકઠી થવા માંડી. આ પછી મારી જુવાનીના વખતના મીત્રો અને મારી વહાલી બાઇડીને જોવાની અત્યંત ઇચ્છા થવા લાગી; જ્યારે હું આવાં ધ્યાનમાં પડયો, તે વખતે પાણીના ધસી આવવા જેવો, અથવા બાળકોના ખુશાલ હસવા જેવો અવાજ સંભળાયો, નજદીક અને નજદીક તે આવવા લાગયો અને તે એક સુંદર ગાયણની અંદર ફેરવાઇ ગયો, તેમાં રોઝીની અને બેલીના જેવી મધુરતા અને ફરેનડેળ અને મોઝાર્ટના ઉત્તમ ગાયનોના સુંદર સરોદો આમેજ થયલા માલમ પડતા હતા.

જેવો આ સરોદ નરમ પડયો કે એક ગાયણ કે જેના શબ્દો મને જાણીતા હતા, તે ગાયનનો મોટો કોરસ ઘણાજ જીવડાઓ ગાતા હતા તે સંભલાયો. આ શબ્દોએ લોકોનાં હૈયાંમાં લાગણી ઉત્પન્ન કરી હતી, અને માણસના હૈયાં સાથે ખુદાઇ શક્તિનાં જોડાંણનો પુરાવો આપતા હતા અને એક સાંકળ માફક માણસને અમર્ગા સાથે જોડી નાખતા હતા, કારણ જે શબ્દો તેઓ ગાતા હતા તે આ પ્રમાણે હતા:—

"Life is real, life is earnent,
And the grave is not its goal;
Dust thou art, to dust returned,
Was not spoken of the Soul."

"જીંદગી સત્ય છે, જીંદગી ખરી છે, અને કબર કાંઇ તેની સેવટની નેમ નથી, તું ખાકનો બનેલો છે અને ખાકમાંજ પાછો જશે.

એમ આત્માને વિશે બોલવામાં આવ્યું નથી."

"આ મારી કવીતાના અગમચેતી આપનારા શબ્દો, મિનોઇ દુન્યાનાં ગાયન સાથે ગવાતાં અને મિનોઇ હવામાં સ્પષ્ટ રીતે સાંભળવાથી નહીં વર્ણવી શકાય એવી ખુશાલીથી મારો આત્મા પ્રફુલીત થઈ ગયો. ત્યાર પછી મારા મિત્રો મારી આસપાસ એકઠા થયાં, આગલાં વરસોમાં જે મારા મિત્રોને હું કબરે પહોંચાડી આવ્યો હતો, તે સર્વે મીત્રો ત્યાં હતાં, મારી જુવાની અને મોટપણના મીત્રો મારી આસપાસ એકઠા થયા, અમો એક બીજા સાથ વાતચીત કરવા લાગ્યા. આ વધારે સુંદર દુન્યામાં આવવા માટે તેઓ મુબારકબાદી આપવા લાગ્યા. સુંદર વાતચીતમાં તેઓ મને "સોનેરી શેહેર" તરફ લઇ ગયા, કે જે શેહેર સુર્ય અને ચંદ્રમાની દુન્યવી રોશનીથી પ્રકાશતું ન હતું, પણ ખુદાના પ્રેમની રોશનીથી પ્રકાશતું હતું."

"બીજી વખતે જ્યારે એક માણસ 'ફરેસ્તાઓના પગથિયાં' (Foot steps of Angels) નામની લૉંગફેલોની કવીતા ગાતો હતો, તે વખતે આ ગુજર પામેલો કવી આવી તેને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. "સાહેબ, મારી કવીતા આવી સુંદર રીતે તમો રજુ કરો છો, તે માટે હું તમને મુબારકબાદી આપું છું. આ કવીતા વિશેના ખ્યાલો મને ફીરેશતાઇ દુન્યામાંથી મલ્યા હતા. મોટે ભાગે કવીઓને આ મિનોઇ દુન્યામાંથી સમજણ (inspiration) મલે છે, જ્યારે આ ખાકી આત્મા પેલો મિનોઇ આત્મા સાથે એક-સુર થાય છે, ત્યારેજ ગાનારો ઘણીજ મધુરતાથી ગાઇ શકે છે. હાલમાં મારૂં કાર્ય તમારી તરફના કવિઓને ઉત્તેજન આપવાનું નથી, પણ મુખ્ય કરી જેઓ લોકોને શિક્ષણ આપે છે, તેઓને ઉત્સાહ આપવાનું છે."

ટોમસ કારલાઇલના (Thomas Carlyle) રૂહે આપેલો હેવાલ.

"સાહીત્યના માણસો સારો દેખાવ કરે એવું દુન્યા માને છે. લોકો તેને કોઇક રીતે પોતાના મનમાં ચીતારે છે અને જ્યારે તેઓ તેને સાધારણ મનની સ્થિતિ અથવા ઘરના પોશાકમાં જુવે છે, ત્યારે તેઓ તેને અભાવથી જુવે છે અને તેઓના મનમાં તેને માટે હલકો વિચાર આવે છે.

જ્યારથી મારી જીંદગીનો હેવાલ જે મેં લખ્યો છે, તેમાં મેં પોતાને સાધારણ સ્કોચમેનના ગુણો દેખાડતો જણાવ્યો છે, ત્યારથી તેઓએ મને એક ઓગનીસમી સદીની અજાયબી તરીકે સ્વિકારવાનું બંધ કીધું છે, અને જો હું એક ભુત તરીકે ઘોરમાંથી બહાર આવું તો માઇ્‌પત રહે નહીં, અને મારૂં કારલાઇલનું નામ ભવિષ્યની ઓલાદમાંથી નિકળી જાય.

અફસોસ! લોકો સત્ય કરતાં અસત્યને વધારે પસંદ કરે છે, અને તેને તેના ખરાં સ્વરૂપમાં જોવા કરતાં તેને નાટકી દેખાવમાં જોવાને આગ્રહ કરે છે."

મીનોઇ જહાંનના તેના મીત્રો:—"મેં, ફ્રેડરીક ધી ગ્રેટ, વોલતેર, રૂસો, નેપોલીયન પહેલો, ખુની રોબેસપીયર, મરત અને ફ્રેંચના રાજ્યની ઉથલપાથલ કરનારાના મુખી, રીચટર, ગેઠે, સીલર, બાઇરન, કોલરીડજ અને સેલી સાથે વાતચીત કીધી છે."

"જે જમાનામાં હું જીવતો હતો તેને મલતો ન હતો. હું આગલા જમાને લાયકનો હતો. સીલર અને ગેઠે મારા જાની મિત્રો હતા. હું એક ખરતા તારા માફક આ દુન્યામાં ફેંકાયો હતો, વખતને યોગ્ય નહીં. જ્યાં હતો, ત્યાંના પાયા વગરનો. લોકો મારી તરફ અજાયબીથી જોતા, અને મને સમજી શકતા ન હતા."

તે એક સાંધન (Medium) તરીકે હતો:—"આ દુન્યામાં જે એકદીલી માગતો હતો તે મને મિનોઇ દુન્યામાં મલી છે. મિનોઇ દુન્યાના આત્મા આપણને સાંધણ બનાવી કેવી રીતે કામ કરે છે, (Mediumship) તે હું જો સમજ્યો હતે, તો મારી બેચેનીનું કારણ મને સમજ પડતે. હું એક આવું સાંધણ (Medium) હતું. જેની મને ખબર હતી નહીં. મારૂં પહેલું પુસ્તક "The History of French Revolution" જેની ઉપર મેં ઘણી મહેનત લીધી હતી અને જેનો આગથી નાશ થયો હતો, જેને તે વખતે હું કમનસીબ બનાવ ધારતો હતો. રૂહો (ગુજરેલાં)ની મદદથી મેં તે ચોપડી પાછી લખી હતી, અને એ સાધણ વડે હું અણદીઠ અસરોના સંબંધમાં આવ્યો હતો, અને મારાં પહેલાં પુસ્તક માટે વિલાપ કરતો હતો, તેના કરતાં આ પુસ્તક તેઓની મદદથી લોકો માટે વધુ બળવાન પુરવાર થયું હતું."

"ઓ, ખડબચડું સ્કોટલેંડ! મારા બાળપણનું ઘર; તારાં હાઇલેનડર અને લોલેનડરનું બળ; તારાં છુટાપણાનો પ્રેમ; તારી જમીનની કુંગાળ્યત; તારાં ઝાડપાણુ વગરના પહાડોએ તને તવંગર અને ઉમરાવોની લુટોમાંથી બચાવ્યું છે. તારા લોકોમાં જે મોટી આશાનો ઉત્સાહ હતો, તેં ધર્મની સખતાઇ ભરેલો કરકના ઘંટ વજાડવાથી તે તોડી શકાયો ન હતો."

ટોમસ કારલાઈલની પીછાણ.

(મિનોઇ દુન્યામાંથી.)

ટોમસ કારલાઇલની બાઇડીનું રૂહ મિનોઇ દુન્યામાંથી તેને વિષે નીચલો હેવાલ રજુ કરે છે. "આ દુન્યાની નજીવી ખટપટ ફિરેસ્તાની પાંખોને હીલાવી નાંખતી નથી, અને મરણ પછી જે ઉંચ હાલતમાં હું આવી છું, ત્યાંથી નીચે ઉતરી મારા ભરથાર કારલાઇલની ખાસીયતો અને તેની બાઇડી (મારી) સાથની ગેરવરતણુક માટે હાલમાં જે વાદવીવાદ ચાલે છે, તેમાં જો હું ભાગ લઉં તો લોકોના મનમાં હું નીચી ગણાઈશ એમ હું જાણું છું. પણ આ મહા રાક્ષસના ભલા ગુણોની નોંધ લેવાઈ નથી. તેથી મારાં મરણ પછીની મારી ગવાહીથી હું ખરી હકીકત રજુ કરવાની કોશેશ કરી."

"લોકો જેઓને મુરતી માફક પુંજે છે. તેને ફેંકી દેવાને તેઓ ખુશી દેખાડે છે, અને જે અવાજે તેને એક દેવતા તરીકે વધાવી લે છે, તેને બીજી પળે ઘાસનાં તંણુખાં જેવા, નીર્જીવ ચીજ માફક તેને હલકો પાડે છે. તેઓ પોતે છેતરાય નહીં એવા છે, એવું પુરવાર કરવાની ઉત્સાહમાં, અને ઇનસાફના તરાજુના પલ્લાં સરખા કરવાની કોશેશમાં, તેઓ સામી બાજુએ ઘણા ઢળી જાય છે, જોઇએ તે કરતાં વધુ માટી અને કાદવ પલ્લાંમાં નાખે છે.

તેણીની સગવડ માટે તે હમેશાં વિચારવંત હતો:— તેની બાઇડીનું રૂહ વધુ ખુલાસો કરે છે કે "જે પ્રમાણે મારી જાતી ખાત્રીપુર્વક બોલે છે, તેમ હું બોલવું શરૂ કરૂં છું. તેથી હું ખાત્રીથી કહું છું કે ટોમસ કારલાઇલ મારી સગવડ અને સુખ માટે કાલજી ધરાવતો હતો. બહારથી તે કોઈ કોઇ વખત મંદ અને થંડો લાગતો

પણ તેનો આત્મા નમ્ર અને દયાળુ હતો. તેનું મોટું શરીર તેના આત્માનાં કાર્યો સાથે એકદીલી ન હતું. જે પ્રમાણે એક ઘણુંજ મોટું વહાણને તેના હલેસાંની અસર થતી નથી, પણ જ્યારે તે ચાલે છે, ત્યારે રાક્ષસ માફક હીલચાલ કરે છે, તેજ પ્રમાણે કારલાઇલ હતો. તેની મારી તરફની મીત્રાચારી વરસોથી વધતી જતી હતી; અને મોતથી તે ઓછી થઇ હતી નહીં.

તે ધોંગસોંગની સામો થતો હતો:—રૂહોએ તેને આ દુન્યાનું એક સાંધણ બનાવ્યું હતું. તેની મારફતે તેઓ પૃથ્વિ ઉપર સત્યનાં શિક્ષણો મોકલતા હતા. તે દુન્યાના ધોંગસોંગ અને પોતાને ઠગવા માટે વિરૂદ્ધ હતો, અને આ દુર્ગુણો તજવા માટે તે એવી રીતે વરતતો હતો, કે લોકો તેને ઠંડો અને મતલબખી ધારતા હતા. તે પોતાના ગુણો અને ખામીઓની એવી તો તપાસ કરતો હતો, કે તેને ઢાંકવાની કોશેશ કરતો ન હતો.

મિનોઇ દુન્યામાં તેનું કામકાજ:—તેનું શ્રેષ્ટ શોધક બુદ્ધિબળ લાગણીવાળું હૈયું અને સત્યને ચાહનાર આત્મા વડે તે મિનોઇ જહાનમાં પોતાના નીંદાખોરો કરતાં વધુ આગળ વધ્યો હતો. હું (તેની બાઇડી) જણાવાને ખુશી છું કે તે ડાહપણવાળા, ભલા અને ઉંચ રૂહો સાથે વસે છે, કારણ બેહસ્તનો ઇનસાફ અને આ દુન્યાનો ઇનસાફ સરખો હોતો નથી. દુન્યા બહારના દેખાવોથી ઠગાય છે. ખોટાં હૈયાંવાલો માણુસ બહારની ધારણ કીધેલી સારી રીતભાતથી કચરો છતાં ખરાં સોનામાં ખપે છે, જયારે જે બહારથી કરડો અને સખત દેખાવનો જણાય છે, પણ અંદરથી માયાળુ હૈયાંનો હોય છે, તેને કચરો સમજી નાખી દેવામાં આવે છે. કારલાઇલ પોતાના વગોવવાવાળા કરતાં વધારે ઉંચ હતો."

તેને કોઇ સમજી શકતું ન હતું:—"તેને વિષે વાત કરવાની અને ટક મલી છે તે માટે હું (તેની બાઈડી) ખુશી છું. જેઓ તેનાં કાર્યને ચાહે છે અને માણુસની ચાલચલણની પીછાણ કરવાની કોશેશ કરે છે, તેઓ આગલ તેની વખાણ કરૂં છું. તે માણુસજાતની ખાસીયત માટે અધીરો હતો, કારણ જે માણુસો ખરેખરા દેવતા જેવા હોય છે, તેઓ નાના વેહેંટીયાં પણ થાય છે."

આલીમપસના જેવ સાથે વાતચીત કરવાની ઇંતેજારી અને ઉમંગ ધરાવતા બેચેન આત્મા તરફ કોણ દિલસોજી ધરાવી શકે. તેના જેવા મિનોઇ રૂહના સાંધણુ તરીકે કામ કરનારને આ દુન્યાના માણુસો કેમ પીછાણી શકે, જે મોટી બાબતો માણુસ જાત ઉપર અસર કરે છે, તે તેઓ હસી કાઢે છે. મિનોઇ રૂહોની અસર તેઓ ઉપર હોય છે, પણ તેઓ તે જાણતા નથી. તેઓના હંમેસગીના મુકામ માટે તેઓને અગમચેતી મલી છે, તે છતાં બુરા વખતની અસર હેઠળ તેઓ તેને હસી કાઢે છે; જે પ્રમાણે એક પીંજરાંમાં સપડાયલું પક્ષી પોતાના ગુમ થયલાં મુકામે પાછું પહોંચવા પીજરાંના સળ્યા તરફ અડરીઅઠરી ફોકટના ફાંફાં મારે છે તે પ્રમાણે તેઓ કરે છે."

વીલ્યમ શેકસપીયરના રૂહનો ખુલાસો.

દુન્યામાં પ્રખ્યાત થયલો જાણીતા લખનાર શેકસપીયરનું રૂહ નીચે પ્રમાણેનો ખુલાસો કરે છે:—

"મારી દુન્યાની જીંદગીમાં, ધંધામાં ગુટાયલાઓ, અજાયબીમાં નાખનારાઓ, જીંદગીના હેવાલો લખનારાઓ, જેઓ ગપાસપા લઇ તેને હકીકતોમાં ફેરવી નાખવાની કોશેશ કરનારાઓ વિષે, હું ઠીક જાણુતો હતો. દુન્યાની જીંદગીમાં મેં મારૂં નામ કાઢયું હતું, મારી પાછળ મારૂં નામ મુકી ગયો છું અને દુન્યામાં જનમવાને ત્રણ સદી થઇ ગઇ છે, અને હું દુન્યા છોડી ગયો ત્યાર પછી આજ સુધીમાં હું વધારે જાણીતો થયો છું. નામે હું સ્ટ્રટફર્ડ ઓન. એવનનો વિલ્યમ શેકશપીયર, ખેડુત ગ્રહસ્થ જોન શેકશપીયરનો અને આરડનના અસલી કુટુંબ એની આરદનનો છોકરો છું, જેની વંશાવલી નોરમન કોનકરરથી ઉતરી આવી છે. હું દસમાંનો વડો છોકરો હતો. મારી જીંદગીનો હેવાલ લખનાર સાત છોકરાં જણાવે છે, પણ મારો બાપ જોન શેકશપીયરને દસ છોકરાં થયાં હતાં."

લોકોને શીક્ષણ આપવા ખુદાએ નેમ્યો હતો:— "મનનું બળ, એ ખુદા તરફની અજાયબ બક્ષેશ છે. સર્વે શક્તિમાન ખુદા પોતાના ડાહપણથી ચાહેતો કોઇભી હાલતમાં જન્મેલાં માણુસને મનુષ્યજાતનો શિક્ષક બનાવી શકે, અથવા તો એવો આત્મા બનાવે કે જે લોકોને માણુસજાતના ખરા જુસ્સાનું ખ્યાન આપી, અને રમુજી, તાહુકાથી

માનવીનાં મનને ખુશાલ કરે અને તેઓને જંજાલના બોજામાંથી રાહત આપે. જે આત્મા આવું કાર્ય કરે છે તે એક શિક્ષક છે, એટલુંજ નહીં પણ જેઓ માણસ જાતનું ભલું કરે છે, તેઓજ, પોતાના ભાઇબંધ માનવીનું ભલું કરનાર છે."

"તેથી જો ખુદાએ એક માણસને લોકોને આગળ વધારવાને નેમ્યો હોય, તો પછી તે ગમે તેવાં નાના કુડાળાંમાં હોય, તે છતાં પોતાની આસપાસના માણસોથી આગલ વધી શકશે. જીંદગીની શરૂઆતથી તે એટલો તો આગલ વધતો જશે, અને એવી તો મગરૂરી ભરેલી હાલતમાં આવશે કે સર્વે કોઇ તેની તરફ ટીકશે. તેઓ તે આત્માના આગળ વધવા માટે વિચાર કરશે અને અજાયબ થશે કે તે આટલી કીર્તીએ કેમ આગલ વધ્યો હશે? અને પુછડિયો તારો પોતાનો રસ્તો કેમ લે છે અને કોણ તેને ઉશ્કેરે છે, તેવી રીતની તેને માટે પુછપરછ કરશે."

પોતાની કીર્તીથી અજાયબ થયો:—"જે પ્રમાણે બીજાઓ અજાયબ થાય છે. તેજ પ્રમાણે હું પણ અજાયબ થાવું છું કે મારૂં નામ શા માટે અમર થવું જોઇયે? જો અસાધારણ કેળવણીથી મને ખાસ ફાયદો થયો હોય, તોય હું તેમ વિચારૂં કે મારી અમર કીર્તીનું આ કારણ છે; પણ જીંદગીની શરૂઆત કરતાં મને ઉંચી કેળવણીના ફાયદા મળ્યા ન હતા; અસલના લોકો વિષેનું જ્ઞાન મને મુદલ હતું નહીં, સ્ટ્રેટફર્ડ ઓન એવનની મુફત સ્કુલમાં હું કેળવણી માટે ગયો હતો, પણ ત્યાં કેળવાયો ન હતો, અને લેતીન ભાષાનું જ્ઞાન તે નિશાળ છોડી તે વખતે હતું, તેટલુંજ હમણાં પણ છે. હું લેટીનના થોડા બોલો, સર્વ નામો, ક્રિયાપદો એટલુંજ જાણતો હતો. અસલના લોકો વિષે શરૂઆતનું અને સેવટનું આટલુંજ જ્ઞાન ધરાવતો હતો. તે વગર હું ચલાવતો હતો.

તે રૂહોના સાંધણ તરીકે કાર્ય કરતો હતો:—"હું રૂહો (Spirit) ના તાબામાં હતો; લખવામાં અથવા કાર્ય કરવામાં હું પોતે કાર્ય કરતો ન હતો. "King Lear" કીંગલેયર નામનો નાકટના દરેકે દરેક બોલો રૂહોએ બોલીને મને લખાવ્યા હતા. વેલાતમાંથી ફારેગ થયો, ત્યારે "કોરીયોલેનસ" નામનો નાટક મેં લખ્યો હતો. "The Merry Wives of Windsor" નામનું લખાણ ઉકલાય નહીં

તેવા અક્ષરોએ મારા હાથે લખ્યું હતું. હું ડ્રેટન અને બેન જોનસન સાથે ખાનીપીની કરવા ગયો હતો અને જ્યારે એ મોજમજાહ ખલાસ થઇ કે હું તે વિસીમાં ઠોબયો અને બપોરે ૨ થી ૪–૩૫ વાગા સુધીમાં "The Merry Wives of Windsor" ના લખાણના ૭૪) પાના લખી નાખ્યાં હતા. શરૂઆતનું મારૂં લખાણ "Venus and Adonis" નામનું હતું, જે મારી પોતાની કલ્પનાનું હતું. જે મેં સાઉધેમતનના ઉમરાવને મારી સાથે અર્પણ કીધુ હતું."

શેક્ષપીયરની વેલાતની મુલાકાત:—"મારી બાઇડી છોકરાંને સ્ટ્રેટફર્ડમાં રહેવા દઇ હું વેલાતના મોટાં શહેરમાં આવ્યો હતો."

"પેલી દુન્યાના રૂહોએ મને સાંધણ બનાવી મારી પાસે પાંચ નાટકો લખાવ્યા હતા, જ્યારે હું લખતો હતો ત્યારે રૂહો મને સાંધણ બનાવી લખાવતા હતા. હું લખતો હતો, ત્યારે મારૂં ભાન ખોઇ દેતો હતો અને એ વખતે કોઈ આવી લાગતું તો તેઓની હાજરી મને માલમ પડતી ન હતી, અને તેઓ તરફ ધ્યાન નહીં આપવા માટે મને ઠપકો આપતા હતા. હું તેઓને કહેતો હતો કે હું મારા ધ્યાનમાં મશગુલ હતો, જો કે ખરી રીતે તો મારાં શરીરનો કબજો રૂહો લેતાં હતાં, પણ તે વિષે હું કોઇને જણાવતો ન હતો. મને હમેશાં ચકાસેલો ધારતા હતા. હું મારા મિત્રને વફાદાર રહતો હતો, પણ જેઓ તરફ મારી લાગણી ન હોતી તેઓ તરફ બેદરકાર રહેતો. હું હદ બહાર જતો અને અને તીક્ષણ લાગણીવાળો માણસ હતો, જેથી મને ચકાસેલા માણસના ગુણો ધરાવતો ધારવામાં આવતો હતો."

તેના ભુવનમાંના રૂહો;—તેને પુછવામાં આવ્યું કે તેના ભુવનમાં કોણ કોણ રૂહો છે તેના નામ દેવાં? તેણે જવાબ આપ્યો "મેં સ્પેનસરનાં રૂહને જોયું છે; હું બેન જોનસન, ડ્રેટન અને પેલાં ચકાસેલા પોપના ભુવન ઉપર છું. અમારા ભુવનમાં કારડીનલ વુલસી પણ છે."

તેને પુછવામાં આવ્યું કે બાઇરન, કોલડરીજ અથવા શૅલી પણ તેના ભુવનમાં છે કે? તેણે જવાબ આપ્યો "બાઇરન અમારી સાથે નથી અને શૅલી અને કોલદ્રીજ પણ નથી; પણ તેઓ વિષે સાંભળ્યું છે. એક જણો છે જેને વિષે તમે સાંભળ્યું નથી. તે રોબર્ટ સાઉધી છે, જેને હું ચાહું છું."

સર ઇસેક ન્યુતન વિષે પુછવામાં આવતાં તેણે જવાબ આપ્યો "ઇસેકન્યુતન અમારેથી એક ભુવન ઉપર છે. આ પૃથ્વિ ઉપર જેઓને માટે સેહેજબી ધ્યાન અપાતું નથી તેઓ ખુદાના રાજ્યમાં સર્વેથી ઉંચો દરજ્જો ભોગવે છે. માણસ ધારે તેના કરતાં જુદીજ બાબતમાં તેઓને ઉંચા ગણવામાં આવે છે. માત્ર મિનોઇ માણુસનેજ મિનોઇ સ્વિકારવામાં આવે છે, અમારા ભુવનમાં મહાન ગાયણકારના ગાયણ સાંભળ્યાં છે. અમો આગળ આરટીસ્ટ, કોટરકામ કરનારા, અને સર ક્રીસટોફર રેન નામના સીલ્પશાસ્ત્રીઓ છે, જોન રે નામના કુદરતના અભ્યાસી જેણે ઝાડ પાણોની જુદી જુદી જાતોને ગોઠવી હતી, તે પણ અમારા ભુવનમાં છે. સર વેલ્ટર રેલે પણ અમારી આગળ છે. રાણી એલીઝાબેઠ જે ઉમરાવ લીસટરને મળવા જતી હતી, તે વખતે મેં તેણીને જોઇ હતી. લોર્ડ બેકન, એડમ પીનેકર, બેન વેનુતો સીલી પણ અમારા ભુવનમાં છે. માત્ર અમારાં ભુવનનાં રૂહોજ તમારી તરફ આવે છે. તેમાંનો પહેલો કારડીન્લ. વુલસી હતો. જે ભુવનમાં સર ઇસેક ન્યુતન રહે છે, તે અમારી ઉપર છે, અને તે ભુવન મિનોઇ શોધ ખોલનું છે."

બીજી વખતે તા૦ ૨૩ મી નવેંમબર ૧૯૦૬માં તેના ખાસ મિત્રોનાં નામ પુછવામાં આવ્યાં, જેના જવાબમાં તે બોલ્યો. "ચાર્લસ ડીકન્સ મારો જાણી મિત્ર છે, તે સાથે સર ટોમસ મુર અને પેલો મોટો માણસ જેને તમો ઇનજરસોલ કહો છો અને જેને તમો ધીકારો છો, તેઓ છે."

તેને બીજા મોટા માણસો વિષે પુછવામાં આવ્યું, અને તે બોલ્યો:—

"**મોટાં માણસ?** તમે જેને **મોટાઇ** કહો છો તે તો આ દુન્યાનીજ છે. જેને દુન્યા મોટાઇ કહે છે, તે તો મુરદાં વગરની ઘોર, માવા વગરનું સુકાઇ કરમાઇ ગયલાં કોટલાં જેવું છે. જેઓ બાતેનમાં મોટા છે, તેજ ખરા મોટા છે એમ અમો માન્યે છીયે.

ઘણીક વખતે નામ તો માત્ર ગરદનમાં ઘંટીનું પઇડું ભેરવવા જેવું છે. આહ! દુન્યા કેવી ઘોંગી છે?"

તેને પુછવામાં આવ્યું કે તેને પૃથ્વિ ઉપર ઘણા માણસોને સાંધણ (Medium) બનાવ્યાં છે કે ? તેને જવાબ આપ્યો. "શું કામ હું તેમ કરૂં ? ઘણા કહે છે કે હું તેઓ મારફતે બોલું છું; પણ હું ખાત્રીથી કહું છું કે માત્ર આંગળી ઉપર ગણાય તેટલાજ છે."

તેને પુછવામાં આવ્યું કે તેણે જે નાટકો લખ્યા છે તેને માટે તું રૂહોની દુન્યાને આભારી છે એમ જાહેર કાં નહીં કીધું? તેણે જવાબ આપ્યો:—"જો મેં તેમ કીધું હતે, તો મારૂં ઘર ઉડારી મુકવામાં આવતે."

"મને વધુ કહેવું છે તે એ કે મેં જણાવ્યું છે તે પ્રમાણે મારી પૃથ્વિની ફત્તેહમંદ જીંદગી પછી, સુખી અને આનંદી ફેરફારમાં આવ્યો છું, અને રૂહોનાં ભુવનમાં મને સારો આવકાર મળ્યો છે."

એબરાહમ લીનકન.

(તેની મિનોઇ દુન્યાની મુસાફરી.)

"એબરાહમ લીનકન ૧૮૦૯ માં જન્મયો હતો અને ૧૮૬૫ માં મરણ પામ્યો હતો. ૧૮૪૬ માં કોનગ્રેસમાં ચુંટાયો હતો, ૧૮૬૦ માં પ્રમુખ તરીકે. ગુલામોના છુટકારાનો ઢંઢેરો ૧૮૬૩ ના જાનેવારીમાં તેણે જાહેર કીધો હતો, તેની આ કોશેશથી ૪૦,૦૦,૦૦૦ ગુલામોને છોડીદેવામાં આવ્યા હતા."

તેનું રૂહ જણાવે છે કે "મારૂં મોત કેવી રીતે આવ્યું હતું, તે જણાવાની કાંઇ જરૂર નથી, કારણ લોકો તે વિષે પુરતું જાણે છે. મને મારી નાખવામાં આવ્યો તે વખતની મારી લાગણી હજુ મને અસર કરે છે. જ્યારે એક માણસને એક મીનીટની પણ ચેતવણી આપ્યા વગર, તેના મીત્રોને છેલ્લી સલામ કર્યા વગર, પોતાના વરસોના જાણી મીત્રોને કોટી કર્યા વગર, અને તેના જીંદગીના કામકાજ અને ધંધાના જરૂર જોગાં સાંટાંઓનો નીવેડો લાવવાને એક મીનીટ પણ આપ્યા વગર, તેને તેઓની અંદરથી ખેંચી લેવામાં આવે, એ રૂહને માટે ખરેખર

ભયાનક છે. આ દુન્યામાંથી મારૂં જવું એ ઉંચું અને ભયાનક હતુ. હું મુદલ તૈયાર ન હતો, તેથી નહીં; મારા આકાશમાં એક કાળું વાદળું ટીંગાયલું હતું એમ મને લાંબો વખત થયો લાગતું હતું, અને ન જણાયલી આફત મારી સામે તૈયાર હતી, એવી મને ઘણી અગમચેતી થતી હતી. જ્યારે હું વોશીંગટનની નાટકશાળામાં દાખલ થયો, ત્યારે મને તે પ્રમાણેનું લાગ્યું હતું. કેટલાક પવિત્રાઇથી ઘેલા બનેલા માણસો જેઓ ભલા ખુદાનો ખ્યાલ કરવાનું કામ માથે લીધું હતું, તેઓ એમ ધારતા હતા કે મેં નાટકશાળાની મુલાકાત લીધી, તેથી ખુદાના ઇનસાફથી મારૂં ખુન કરવામાં આવ્યું હતું. તેઓ જ્યારે મિનોઇ દુન્યાના બંદરમાં આવી લાગશે ત્યારે તેઓને પલા ભલા પાદરીએ બ્રુકલેન નાટકશાળામાં ભયાનક બનાવ બન્યો હતો તે વિષે વિચાર જણાવ્યા હતા, તે પ્રમાણે તેઓને માલમ પડશે, કે જો એક માણસ પોતાની મુસાફરી માટે તૈયાર હોય તો પછી તે હંમેશનાં ઘર માટે આ દુન્યા છોડે તે વખતે તે દેવળમાં હોય અથવા નાટકશાળામાં હોય તેની કાંઇ પરવાહ નથી."

તે મોતને માટે તૈયાર હતો:—" જે પ્રમાણે દરેક જાહેર અમલદાર પોતાની જીંદગી પોતાના હાથમાં પકડી રાખે છે, તે પ્રમાણે હું તૈયાર હતો. દેશનાં ભલાને માટે તે આપવા તૈયાર હતો. જે પળે મને ખબર પડી કે ગુલામોને છુટકારો આપવા મને ચુંટી કાઢવામાં આવ્યો છે, તે પળે મને એમ લાગ્યું કે મારૂં મોત અગાઉથી નક્કી કરવામાં આવ્યું છે અને તે જરૂરિયાત કામ માટે મારી જીંદગીનો ખુશીથી ભોગ આપવા તૈયાર હતો.

" જે ભયાનક રાતે મારી જીંદગીના દુખદાયક નાટકનો અંત આવ્યો હતો, તે રાતે જ્યારે હું તે નાટકશાળામાં જીવલેણ જખમથી પડયો હતો, અને થોડી પળનાં દુ:ખથી, અને થોડા વખતની નિરાશી પછી હું બેભાન થઇ ગયો હતો, અને જ્યારે હું જાગૃત થયો, ત્યારે રૂહોમાં હું એક રૂહ માલમ પડયો અને તેનો અનુભવ આપવા વોશીંગટનના હાથો વડે ફત્તેહનો ગજરો મને પેહરાવામાં આવ્યો અને મારી આસપાસ અસંખ્ય રૂહો એકઠાં થયાં, જેની કોઇ માણસ ગણત્રી કરી શકે નહીં. બેહસ્તના ગાયણના સરોદો મારા કાને પડયા, જેને મારા આત્માને એવો તો આનંદથી પુર કરી નાખ્યો કે જે ખાકી માણસની સમજવાની શક્તિમાં આવી શકે નહીં."

ચાર્લ્સ ડીકન્સ.

જોન લોબ જણાવે છે કે "મારી આત્મીક તપાસની વખતે ચાર્લ્સ ડીકન્સ ઘણીક વખતે જડ શરીરમાં હાજર થતો હતો, અને હાલમાં વારંવાર મારા મિનોઇ મીત્ર તરીકે હાજર રહે છે."

મારી જાહેર જીંદગી વિષે પુછતાં તેણે (ડીકન્સે) જવાબ આપ્યો "મારા વખતમાં જે જે સુધારાની જરૂર હતી, તેના કરતાં હાલમાં તમારી પૃથ્વિ ઉપર વધુ સુધારાની જરૂર છે."

"અમો જડ શરીરમાં જાહેર થઇ અથવા છબી પડાવી જે થોડું ભલું કામ કર્યે છીયે, તે માટે તમો એમ ધારશો નહીં કે તમને અમો આભારી કર્યે છીયે, આવાં કાર્યથી અમો આગળ વધીયે છીયે. હું મિનોઇ શક્તિમાં આગળ વધેલો ન હોવાથી ત્યાં બેસવાને શક્તિ ધરાવતો નથી. જો કે મારાં કાર્ય વડે હું ભલું કરવાને ફત્તેહમંદ નિવડયો છું છતાં કેટલેક દરજ્જે મારી મિનોઇ ખીળવણી કરવાને નિષ્ફળ નિવડયો છું, એમ જાણી મને નીચું લાગે છે. ભલું કરવાની નીષ્ટા કરતાં વધુ લખવાનો ધકારો મને હતો. આમાંજ લોકો અમારે વિષે શું ધારે છે અને અમારૂં અંતકરણ શું કહે છે તેનો તફાવત માલમ પડે છે."

ચાર્લ્સ ડીકન્સ હજુ ચપળ જીંદગી ગુજારે છે:—"મેં લાંબો વખત થયો આશા રાખી હતી કે દુન્યાને એવી ચીજ આપું કે જેથી લોકોને ફાયદો થાય અને તેથી મને પણ સધ્યારો મલે કે હું પણ આગળ વધ્યો છું. જે પ્રમાણે સર્વેએ કરવું જોઇયે, તેમ કેટલાકો માટે આ કામ બીજા કરતાં વધુ મુશ્કેલ માલમ પડે છે, મને તો ઘણું ખુશાલ લાગે છે. ત્યાં આવ્યા પછી મેં જે જ્ઞાન મેળવ્યું છે તે જ્ઞાનથી છોકરાંઓને કેળવવાની ખાયેશ ધરાવું છું. એ બાબદની ઘણી જરૂર છે. અને તેજ ધોરણ ઉપર હું કાર્ય કરૂં છું."

ચાર્લ્સ ડીકન્સ પોતાના નવાં ભુવનમાં હજુ ચપળતાથી કાર્ય કરે છે. જેઓએ આ દુન્યામાં માણસજાતના ભલાં માટે રાત દિવસ કામ કીધું હતું. તેઓ પોતાનું તેવુંજ કાર્ય મિનોઇ જીંદગીમાં પણ ચાલુ રાખે છે, તેજ પ્રમાણે ચાર્લ્સ ડીકન્સ પણ મિનોઇ જીંદગી ગુજરે છે.

ચાર્લ્સ ડીકન્સ મિનોઈ દુન્યાના સાંધણ તરીકે કામ કરતો હતો.

જોન લોબ જણાવે છે કે "ચાર્લ્સ ડીકન્સ એક સાંધણુ હતો. જી. એચ. લુઇસે "ફ્રોર્ટ નાઈટલી રીવ્યુ" માં એક લખાણ કરી જણાવ્યું હતું કે "ડીકન્સે મને કહ્યું હતું કે જે જે તેણે લખ્યું હતું તે મિનોઇ અવાજ સાંભળી લખ્યું હતું." તે ઘણે દરજજે મિનોઇ દુન્યાના અવાજો સાંભળવાની શક્તિ ધરાવતો હતો. કેટલાકો ખાત્રી આપે છે કે ડીકન્સ એક સાંધણુ (Medium) તરીકે કામ કરતો હતો. મી૦ જેમ્મ ફીલ્ડસ "Fiction and its eminent authors" "વાર્તા અને તેના જાણીતા વાર્તાનવેશો" નામના લખાણમાં જણાવે છે કે "એક વખતે ડીકન્સ પોતાની વાર્તામાં જે જે માણસો વિષે લખતો હતો, તેઓના કબજામાં એવો તો સપડાયો હતો, કે તેઓ તેને એક ઘડીભર પણ વ્હીલો મુકતા ન હતા. તે કહેતો હતો કે જ્યારે તે "Old Curiosity Shop" નામનું લખાણ કરતો હતો, તે વખતે તે લખાણમાં જે જે માણસો વિષે કલ્પના કરી લખતો હતો, તેઓ તેની આસપાસ હમેશાં ભમ્યાં કરતાં હતા. તેને શાંતીથી ખાવા, પીવા, સુવા દેતા ન હતા. તે નાનો નેલ જ્યાં પણ જતો ત્યાં હમેશાં તેની આગળ રહેતો અને તેની દિલસોજી માગતો હતો અને કોઇ બીજા સાથે વાત કરતો તો અદેખો પડતો હતો. જ્યારે "Martin Chuzzlewit" નામનું લખાણ લખતો હતો, ત્યારે તે લખાણ માહેલી કલ્પનારૂપી મીસીસ ગેમ્પ તેના કાન આગળ આવી જુદી જુદી જગાઓ ઉપર સંજોગ અને જગા તપાસ્યા વગર દેવલમાં પણ એવા એવા તો હસવાના તાહુકા ટુચકા બોલતી કે તે (ડીકન્સ) ને કલેજાં ઉઠલાઇ જાય તેમ હસવું આવતું, તેથી તે વારંવાર તેણીને હાંકી કાઢતો અને તેને કહેતો કે જ્યારે બોલાવું ત્યારે આવજે." જેઓ સાંધણુ તરીકે કામ કરે છે, અથવા જેઓમાં આત્મીક શક્તિ ખીલેલી હોય છે, તેઓ પુરાવા આપશે કે તેઓને કેટલીક જગાઓ અને વખતે રૂહો તેઓને કબજામાં રાખવા આતુર રહે છે, અને તેઓને મુસીબતમાં મુકે છે.

ડબલ્યુ. ઈ. ગલેડસ્ટન:—આપણા જાણીતા પ્રધાનના રૂહને બોલાવવામાં આતતાં તે બોલ્યો "મેં મારા ખુદાની અને લોકોની સેવા

(Reproduced from "Talks with the Dead" by John Lobb F. R. G. S. F. R. Hist S.)

THE SPIRIT FORM OF CHARLES HADDON SPURGEON.

મરહુમ ચારલ્સ હ્યડન સ્પરજનના રૂહનો ફોટોગ્રાફ.

(ચઉદ વરસ અને પાંચ મહિના મીનોઈજહાનમાં રહયા પછી જડ શરીરમા છબી પડાવવા આવ્યા)

(Reproduced from "Talks with the dead" by John Lobb F. R. G. S).

THE SPIRIT FORM OF MARY QUEEN OF SCOTS.

મેરી ક્વીન ઑફ સ્કૉટસના રૂહનો ફોટોગ્રાફ.

"મારા લાંબા વખતનુ કેદખાનુ અને મને મારી નાખવાની સજાની તૈયારી ઓએ મને રૂહની દુન્યાના દુઃખમાંથી છુટકારો આપ્યો છે."

જુવો પાનુ ૧૫૩

કરવાની કોશેશ કીધી હતી. પ્રજાઓને લડાઇમાં ઉતરતી અટકાવાને માટે મારી સર્વે શક્તિ વાપરવા, એક વર્ષ પાછો આવવા હું દુન્યાઓ આપી દેવું."

જોન સ્ટુઅર્ટ મીલ અને અમર્ગી.

જોન સ્ટુઅર્ટ મીલનું રૂહ જણાવે છે કે "પૃથ્વિ ઉપરની મારી જીંદગી શંકાથી વાદળાંમાં ઘંકાયલી હતી. શાસ્ત્ર વિદ્યા અને કુદરતની શક્તિઓના મારા અભ્યાસ ઉપરથી એવાં અનુમાન ઉપર આવ્યો હતો કે માણસનો આત્મા અમર નથી. માણુસ જાતની જીંદગીમાં મિનોઇ શકિતની રાહબરી સોધવાની હું કોશેશ કરતો હતો પણ તેની જગાએ તો જડ પદાર્થની શકિત નબળાંઓને કચડી નાખતી મને માલમ પડી, જોરવાળા માણુસ નબળાંને કચડી નાખતા અને આવી બદીને કોઇ મિનોઇ શકિત પાછી સરખી કરી શકિત ન હતી. હું કહું છું કે પૃથ્વિ ઉપર અમર્ગીનો પુરાવો મેળવવા હું નિષ્ફળ નીવડયો હતો. પણ, જયારે મેં આ દુન્યાની નિરાશી, ખોજવાત, અને શંકાઓ ઉપર મારી આંખ વીંચી અને રૂહોની દુન્યામાં તેઓને ઉંધાડી કે મારા ઉપરનો તે બોજો જતો રહયો. મારા હૈયાં ઉપરનો વજન ઉચકી લેવામાં આવ્યો. શંકાઓ અને ગમગીની ગુમ થઇ ગઇ. પાછું સજીવન થવું, પાછી જીંદગી ગુજારવી, એ એટલું તો કુદરતી લાગ્યું કે મને અજાયબી લાગે છે કે માણસની અમર્ગી માટે મેં કેવી રીતે શંકા બતાવી! હું રૂહોની દુન્યાનું બ્યાન આપવા ઇચ્છતો નથી, કારણ બીજાઓ મારા કરતાં વધુ સારી રીતે આપી શકશે; પણ હું એટલું કહીશ કે માણુસના આત્માની દરેક નાનામાં નાની ઉમેદને ત્યાં ખીળવવાને અને બહોળી થવાને ટક મલે છે. જેઓ શરીરનાં બળથી અને માત્ર જાનવરી શકિતથી પૃથ્વિ ઉપર બીજાઓ ઉપર ફત્તેહ મેલવતા, તેઓ ત્યાં નબળા અને શકિત વગરના છે અને ત્યાં માણુસની મનની અને મિનોઇ શક્તિ પ્રબળ છે."

મેરી કવીન ઑફ સ્કૉટ.

મેરી કવીન ઑફ સ્કૉટનું રૂહ જણાવે છે કે "૩૦૦ વર્ષ અગાઉ હું પૃથ્વિ ઉપર જીવતી હતી. ત્રણસો અને ચારસો વર્ષો રૂહને મનથી એક વાર્તા કહીયે તેટલો હોય છે. ત્યાં સદીઓનો વખત, આજ, કાલ અને

આવતી કાલમાં સમાઇ જાય છે. ત્યાં માણસનો આત્મા ઘણો અનુભવ મેલવે છે. ૮૦ વર્ષનો માણસ પોતાનાં બાળપણના દીવસો ઉપર જોય છે તો જાણે આજે બનતા હોય તેમ લાગે છે."

ભલા વિચારોની શકિત:—"ભલા વિચારોની કીંમત તમે કેટલી થોડી કરો છો? ભલા વિચારો અટકતા નથી. તેઓ જેમ જેમ આગળ વધે છે તેમ તેમ બહોળા પ્રકારના થાય છે અને તેઓ ઘણાં બળમાં જાહેર થાય છે. ભલા વિચારોની કીંમત તમારે જાણવી છે? તો, જાણો કે તે ખુદાનો એક શ્વાસ છે અને તે આગલ ને આગલ વધે છે અને પોતાના રસ્તામાં દરેક આત્મા આવે છે તેને આશીશ આપે છે. તમે જ્યાં આવશો ત્યારે તેઓ જ્યાં તમને ભેટશે અને તેઓ (વીચારો) હમેશાં જીવતા અને હૈયાતી ભોગવતા માલમ પડશે. તેથી તમો ફકટ ભલાજ વિચારો કરજો."

મેરી કવીન ઑફ સ્કૉટને લાંબો વખત બંદીખાનામાં રાખવામાં આવી હતી અને તે પછી મારી નાખવામાં આવેલી હોવાથી તેણીને પોતાના કાર્ય ઉપર વિચાર કરવાને અને બંદગી કરવાને પુરતો વખત મલેલો હોવાથી તેણીને મિનોઇ દુન્યામાં વધુ દુઃખ ખમવામાંથી મુકિત મલી હતી, એમ તેણીનું રૂહ જણાવે છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

—:o:—

ગુજરેલાં માટે બંદગી કરવાથી તેઓના રૂહને મળતી રાહત.

આપણા સંસારની ઘણીક ફરજોમાં એક અગત્યની ધાર્મીક ફરજ આપણા ગુજરેલાંઓને યાદ કરવાની અને તેઓનાં રૂહને શાંતી આપવા બંદગી કરવાની છે. એકબી માણસ એવું ન હશે કે જેણે પોતાનાં વાહલાં ખેશીને અથવા મિત્રોને ખોયું ન હશે, માટે પ્રથમમાં આપણે આપણા ગુજર પામેલાં વહાલાં ખેશીઓ અને મિત્રોને યાદ કરીશું, તેની સાથે જેઓ કોમની, ધર્મની અને લાચાર બેચારની સેવા બજ-

વર્તા ગુજર પામ્યાં છે, તેઓનાં રૂહને યાદ કરીશું, વળી હાલની કાતીલ લડાઇમાં લખો માણુસોએ પોતાના દેશની સેવા બજાવતાં પોતાના પ્યારા જાનનો ભોગ આપ્યો છે, તેઓનાં રૂહને યાદ કરીશું અને દુવા ગુજારીશું કે એ સર્વેને પેલી જહાનમાં શાંતી અને સુખ બક્ષે!

ગુજરેલાંને આપણી યાદ અને બંદગીનું ભાન થાય છે કે?

ગુજરેલાંને યાદ કરતી વખતે પહેલો વિચાર આપણાં મનમાં આવે છે તે એજ કે જ્યારે આપણે ગુજરેલાંઓને યાદ કર્યે છીયે, ત્યારે આપણી યાદનું તેઓને ભાન થાય છે કે? આપણે ગયાં પ્રકરણમાં કેટલાંક ગુજરેલાંના દાખલા આપી ગયા છે, તે ઉપરથી માલમ પડે છે, કે તેઓને ભાન થાય છે ખરૂં, પણ જો કેટલાકો આવા દાખલા માનતા ન હોય તો તેઓને આપણે હાલની વિદ્યાની શોધોને આધારે સમજણ આપી શકીશું. સાધારણ રીતે આપણે સર્વે આ વખતે બે ભુવન ઉપર કાર્ય કર્યે છીયે, એક તો શારીરીક (Physical Plane) અને બીજુ મનને લગતું ભુવન એ ઉપરાંત બીજાં પણ ભુવનો છે, પણ હાલમાં આપણે આ બે ભુવનનીજ તપાસ કરીશું, કારણ હાલની વિદ્યાએ આ બે ભુવનની ઠીક શોધ કરી છે. આ શારીરીક ભુવન ઉપર આપણે હૈયાતી ભોગવ્યે છીયે, અને શરીર અને પાંચ ઇંદ્રીઓ મારફતે એ ભુવનનું ભાન આપણે ધરાવી શકયે છીયે. જ્યારે મનનાં ભુવન ઉપરનું ભાન ધરાવી શકતા નથી, તે છતાં આખો વખત આપણે મનનાં ભુવન ઉપર કાર્ય કર્યે છીયે. આપણે વિચાર કર્યે છીયે. અને તરેહવાર રીતે મનનો ઉપયોગ કર્યે છીયે, પણ કેવી રીતે આપણા મનનું કાર્ય થાય છે, તે વિષેનું ભાન થતું નથી; પણ જ્યારે આપણા મનનું કાર્ય આપણા શરીર વડે અથવા મોંહ વડે જાહેર કર્યે છીયે. ત્યારે મનના ભુવનનું કાર્ય શારીરીક ભુવન ઉપર જાહેર કર્યે છીયે.

મરણ પામેલાં માણુસનાં શરીરનો નાશ થયલો હોવાથી આ શારીરીક ભુવન ઉપર તે હસ્તી ધરાવી શકતું નથી, પણ આપણે આગળ ચાલતાં હાલની વિદ્યાને આધારે જાણીશું કે શરીરનો નાશ થવા છતાં મનનો નાશ થતો નથી, તેથી ગુજર પામેલું માણુસ મનનાં ભુવન ઉપર હસ્તી ધરાવી શકે છે, અને શારીરીક ભુવન ઉપર હસ્તી ધરાવી શકતું નથી. તે મનનાં ભુવન ઉપર જાગૃત થાય છે, તેથી મનનાં ભુવન ઉપર

જેથી કાર્ય થાય છે, તેનું ભાન તે ધરાવી શકે છે. હવે જ્યારે આપણે ગુજરેલાં માણસને યાદ કર્યે છીયે, અથવા તો તેને માટે ક્રિયા કામ કર્યે છીયે, ત્યારે આ સર્વે કાર્ય આપણાં મનના ભુવન ઉપર કરતાં હોવાથી અને ગુજરેલું માણસ પણ મનનાં ભુવન ઉપર હસ્તી ધરાવતું હોવાથી આપણે જે જે ક્રિયા કામ તે માટે કર્યે અથવા તેને યાદ કર્યે, તેનું ભાન ગુજરેલું માણસ ધરાવી શકે છે.

ગુજરેલાં માણસને માટેની યાદથી તેઓને કેવી રીતનો ફાયદો થાય છે.

હાલની મનની વિદ્યાના શાસ્ત્રીઓએ (Psychologist) પ્રયોગ કરી પુરવાર કીધું છે કે શરીરના કાંઇબી સંબંધ વગર એક માણસ મુંબઇમાંથી બીજા દુર ગામમાં રહેનારા પોતાનાં વહાલાં મિત્રો ઉપર ફક્ત મન વડે સંદેશા મોકલી શકે છે, યાને એક મન બીજાંના મન ઉપર દુરથી અસર કરી શકે છે, એમ સત્તાવાર પ્રયોગોથી પુરવાર થઇ ચુકયું છે.

એ ઉપરાંત મનની વિદ્યાની શોધોથી બીજું એમ પણ પુરવાર થયું છે, કે, એક માણસ પોતાનાં મન વડે બીજા દેશમાં રહેનારાં માણસ ઉપર જેવી રીતની મનની શક્તિ ફેંકે છે, તેવીજ સામા માણસ ઉપર અસર થાય છે. જેવી કે મનથી દરદો સાજાં કરવાની વિદ્યા (Mental Healing) પ્રમાણે એક દેશમાં રહેનાર માણસ બીજા દેશમાં રહેનાર માણસ ઉપર જો તનદરોસ્તીના વિચારનું બળ એ વિદ્યાની શોધોને આધારે મોકલાવે છે, તો બીજાં માણસને તંદરોસ્તી મલે છે. એજ પ્રમાણે જેવી લાગણીથી એક માણસ બીજાં માણસ વિષે વિચાર કરે છે, તેવી લાગણી સામા માણસમાં ઉત્પન્ન થાય છે. જો કોઇ માણસને વિષે બુરો વિચાર કર્યે છીયે, અથવા ધિક્કારયે છીયે, તો સામા માણસમાં પણ ધિક્કારની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે, જેથી સામા માણસમાં બેચેની પેદા થાય છે. જો કોઇ માણસને વિષે બુરો વિચાર ન કરતાં અશોઇ અને પ્રેમના વિચારો કર્યે તો બીજા માણસમાં અશોઇ અને પ્રેમની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે.

જ્યારે એ માણસો શરીરના બંધારણમાં રહીને તેઓનાં મન વડે એકેક ઉપર દુરથી આવી અસર કરી શકે છે, તો પ્રિય વાંચનાર બે ઘડી ખ્યાલ કરો કે આપણાં વહાલાંને જેવી લાગણીથી યાદ કર્યે, તેવી લાગણી તેઓમાં કેવી જલદીથી ઉત્પન્ન થતી હશે? એ માણસો શરીરના બંધારણમાં

રહી એક એકનાં મન યાને લાગણીઓ ઉપર અસર કરે છે જે કાર્ય બંનેના શરીરના બંધારણને લીધે જો કે જરા મુશકેલ છે, પણ એક માણસ શરીર ધરાવતું હોય અને બીજું શરીર ધરાવતું ન હોય, પણ ફકત મનજ ધરાવતું હોય (આપણા ગુજરેલાં માફક) તો જેવું પેલું શરીર ધરાવનાર માણસ, મનનાં ભુવન ઉપર હસ્તી ધરાવનાર બીજાં માણસ ઉપર વિચાર ફેંકે છે, તેવો તે વિચાર તુરત પેલાં ગુજરેલાંને પુગી શકે છે, કારણ મનને લગતી હાલની શોધોને આધારે પુરવાર થયું છે, કે, વિચાર શકિત વિજળી કરતાં વધુ બળવાન અને ઝડપી છે અને મનને લગતાં ભુવનના સુક્ષ્મ તત્વોની બનેલી છે, માટે આપણે ગુજરેલાંને જેવી રીતે યાદ કરીશું તેવી લાગણી આપણે ગુજરેલાંમાં ઉત્પન્ન કરી શકીશું.

ગુજરેલાં માટે રડારડ કરવાથી તેઓને થતું દુઃખ.

જો આપણે ગુજરેલાંની યાદ દિલગીરી સાથે ગમગીન થઇને કરીશું. અથવા તેઓ વિષે બુરા વિચાર કરીશું તો તેઓમાં ખરાબ શકિત ઉત્પન્ન કરીશું. જેઓ પોતાનાં ગુજરેલાં માટે રડારડ કરે છે, તેઓ પોતાનાં ગુજરેલાંને કેવાં દુઃખ દે છે, તે લોકોને કેવાં ગમગીન બનાવે છે, તેનો ખ્યાલ તેઓ થોડાજ કરે છે.

આપણે આપણાં વહાલાંને ખોહી દઇએ છીયે. તેથી આપણી લાગણીને ખાતર ગુજરેલાંને આપણી રડારડથી અને ગમગીનીથી તેઓને દુઃખી બનાવ્યે છીયે. જો ખરેખરો બીનસવાર્થી પ્યાર આપણા ગુજરેલાં માટે ધરાવા માંગતાં હોઇયે, તો તેઓને આપણી રડારડથી દુઃખી કરવાને બદલે તેઓનાં રૂહને શાંતી અને અશોઇ મળે તે માટે બંદગી કરવી વધારે ફાયદાકારક થઈ પડશે.

ગુજરેલાંના રૂહે રડારડ નહીં કરવા વિષે આપેલી સમજણ.

જોન લોબને એ બાબે એક રૂહ સાથે વાતચીત થઇ હતી. જે નીચે પ્રમાણે છે. "જો મીત્રો જાણે કે તેઓની ગમગીની ગુજરેલાંઓ ઉપર કેવી અસર કરે છે, તો તેઓ પોતાનાં આંસુઓ ઉપર અટકાવ નાખી શકે, ગુજર પામેલું પોતાનું સબ જે કોફીનમાં ઠંડું પડયું છે,

તેને અને પોતાના મીત્રો જેઓ રડે છે, અને માહેતમ કરે છે તેને જોય છે. તે ગુજર પામેલાંનું રૂહ તેના મીત્રોને કહે છે કે રડવું નહીં. પણ તેઓ સાંભળી શકતા નથી અને માહેતમ કરે છે. જો તે રવાનને બોલતું સાંભળે તો તે પોતે કહે છે કે તે મરણ પામ્યો નથી, તે જીવતો છે, તેને માટે ગમગીન થવું નહીં. જે પ્રમાણે તેઓ ગમગીન થાય છે, તેવીજ ગમગીન લાગણી તેનામાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આવી રીતની એકેકની ગમગીની એકેક ઉપર અસર કરે છે અને પરીણામમાં ગમગીનીનો વધારો થાય છે."

એક જુવાન મીત્ર પોતાની જુવાન વિધવા અને વહાલી માતાને તેના અચાનક મોત વિષે વિલાપ કરતાં મુકી ગયો. તેનું રવાન જોન લોબ આગળ આવ્યું અને તેને કાકલુદીથી અરજ કરી કે "તું મારી માતા અને વિધવાને જઇને સમજાવ કે તેઓએ રડવું નહીં, કારણ તેથી મને આ દુન્યા તરફ ખેંચાઇ રહેવું પડે છે. અને મિનોઇ દુન્યામાં આગળ વધી શકાતું નથી.

ધર્મ ક્રિયાથી ગુજરેલાંને શું ફાયદો થાય છે?

હવે આપણી ધર્મ ક્રિયાથી ગુજરેલાંને શું ફાયદો થાય છે તે ટુંકમાં તપારયે સાધારણ રીતે એક માણસ જયારે દુન્યામાં ઘણાં વરસ જીવે છે. ત્યારે કુદરતી રીતે આ દુન્યાનાં માણસો અને ચીજો ઉપર તેની પ્રીતી બાઝ છે, યાને આકર્ષણ થાય છે અને જયારે તે મરણ પામે છે અને મનનાં ઉપર હૈયાતી ભોગવવા જાય છે, ત્યારે તે ભુવન ઉપર પણ તેનું આ દુન્યા તરફનું આકર્ષણ ચાલુ રહે છે, અને આ દુનિયા તરફજ ખેંચાયલો રહે છે, અને પેલી જહાનનું સુખ ભોગવી શકતો નથી. માટે આપણા પેગમબરોએ ગુપ્ત વિદ્યાને આધારે તપાસ કરી આપણા ગુજરેલાં માટેની ધર્મની ક્રિયા અને બંદગી એવી રીતે અવાજ વિદ્યા અને વિચાર શક્તિઓ વડે રચી છે કે જેથી પેલાં ગુજરેલાં માણસનું આ દુન્યા તરફનું આકર્ષણ તુટી તેના મનને શાંતી થાય છે. અને પેલી જહાંનનું સુખ ભોગવવાને શકિતવાન થાય છે.

બંદગીમાં મુખ્ય કરી આપણી બે શકિતઓ કામ કરે છે. એક તો અવાજની શકિત છે, જેને આપણા ધર્મમાં "માથ્રવાણી" કરી

કહીએ છીયે, જ્યારે બીજી શકિત છે, જેને "મીથ્ર" યાને વિચારની શકિત કરીને કહીયે છીયે.

માથ્રવાણી અથવા મંત્ર વિદ્યા:—પહેલાં આપણે માથ્રવાણીને હાલની અવાજની શોધખોળોથી તપાસયે.

કેટલાક વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓનું કહેવું એવું છે, કે:—"Every sound has its own form, every sound generates and builds form again changes (or breaks up) that form into a different form. Thus every sound has his triple character that it builds or upholds form, and that it destroys form." અવાજ ત્રણ રીતની શક્તિ ધરાવે છે. અવાજ અણદીઠ રીતે આકારો ઉત્પન્ન કરે છે, આકારોની જાળવણી કરે છે અને આકારોનો નાશ પણ કરે છે.

મીસીસ વૅાટસ હયુજીસ નામની વિદ્વાન બાનુ કેટલાક પ્રયોગથી સાબેત કરે છે કે ચોકસ ગાયનો અથવા અવાજ ફર્ન નામના ઝાડો અને ફુલોના આકારો ઉત્પન્ન કરે છે.

વળી પ્રોફેસર ટીનડલે કેટલાક પ્રયોગો કરી પુરવાર કીધું છે, કે અવાજમાં નાશ કરવાની શકિત પણ છે. એ વિદ્વાન ચોક્કસ અવાજો ઉત્પન્ન કરી તેથી કાચ અથવા ગલાસના ટુકડે ટુકડા કરી નાખ્યા હતા.

આપણા ધર્મમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે અવસતાના આપણા ચોકસ કલામો જેને માથ્રવાણી કહીયે છીયે તે ભણવાથી ચોકસ સારી શક્તિઓ કેમ ઉત્પન્ન થાય છે અને ખરાબ શકિતનો નાશ કેમ થાય છે, તે આ અવાજ વિદ્યાની શોધખોળોને આધારે આપણને સારી રીતે સમજ પડે છે.

આપણા જરથોસ્ત સાહેબે "**અહુનવર**" અથવા "**યથા અહુવઈરયો**"ના કલામથી દેવ દરૂજની શકિતનો કેમ નાશ કીધો તે આપણને અવાજ વિદ્યાની શોધખોળોથી સારી રીતે સમજ પડશે. જે પ્રમાણે અવાજ ચોકસ અણદીઠ આકારોની ઉત્પન્ન કરે છે, જાળવણી કરે છે અને નાશ કરે છે, તેજ પ્રમાણે આપણાં ભણતરમાં સમાયલા

વિચારો યાને "મીથ" મનમાં ભુવનની ઉપર ચોકસ આકારો ઉત્પન્ન કરે છે, તેની જાણુવણી કરે છે અને નાશ કરે છે.

હવે આપણા ગુજરેલાં માટેના ભણતરો તેઓને કેવી રીતે રાહત આપે છે, કેવી રીતે તેઓનું આકર્શણ આ દુન્યા તરફથી તોડી નાંખે છે અને મિનોઇ દુન્યાનું સુખ ભોગવતાં કરે છે, તે સારી રીતે સમજ પડશે.

આપણે જાણ્યું છે તેમ ગુજરેલાંઓ જો મોટો ભાગ મોહમાયાથી, ખેશીઓના પ્રેમથી અને પૈસાટકાથી આ દુન્યા તરફજ ખેંચાયલા રહે છે, અને ગુજર પામ્યા પછી જ્યારે મનમાં ભુવન ઉપર જાગૃત થાય છે ત્યારે આ દુન્યાનાજ વિચારોથી તેઓ ત્યાંજ ખેંચાયલાં રહે છે અને કેટલીક વખતે તો તેઓનું આ દુન્યા તરફનું ભાન એટલું તો રહે છે, કે તેઓ પોતે જાણી શકતા પણ નથી કે તેઓ ગુજર પામ્યા છે કે નહીં. આવાં રૂહો પેલી દુન્યાનું મિનોઇ સુખ ભોગવી શકતાં નથી અને રખડયા કરે છે. માટે આપણા પેગમબર સાહેબે રવાનોનાં ભણતરના માથ્ર અને મીથ્ર અથવા તો અવાજ અને વિચારોનો આપણે જાણ્યું તેમ નાશ કરવાની અને આકારો ઉત્પન્ન કરવાની એવી તો રચના કીધી છે, કે, જેથી ગુજરેલાંનાં ભુવન ઉપર ચોકસ આકારો ઉત્પન્ન કરી, તેઓને રાહત અને આનંદ આપે છે. યજશનીની ક્રિયાથી તેઓ આગળ તમામ યજદો અને અમસાસપંદોની મિનોઇ શકિતઓ ઉત્પન્ન કરે છે. અને મિનોઇ દુન્યાનાં સુખનો તેઓને ભાસ થાય છે, જેથી તેઓનું આ દુન્યા તરફનું આકર્શણ તુટી જાય છે અને મિનોઇ દુન્યામાં આગળ વધે છે.

આ દુન્યા તરફ ખેંચાઈ રહેલાં રૂહની હાલત.

જે રવાનો આ દુન્યા તરફ આકર્શાઇ રહેલાં હોય છે, તેઓની હાલત પેલી દુન્યામાં ઘણી દયા ઉપજાવનારી હોય છે. તેઓ પોતાના છુટકારા માટે આપણી બંદગીની રાહ જુવે છે. તેઓને આપણા ધર્મમાં એમ બોલતાં જણાવવામાં આવ્યાં છે કે "કોણ અમને આરાધશે, કોણ અમારે માટે બંદગી કરશે."

આવા રવાનની હાલત જે આપણા ધર્મમાં જણાવી છે તે હાલની વિદ્યાની શોધખોળોથી કેવી રીતે પુરવાર થાય છે તે તપાસીશું.

જોન લોબે ઘણા ગુજરેલાં સાથે એ વિષે વાતચીત કરી છે અને તેઓ તરફથી ખુલાસા મેલવ્યા છે. એ વિદ્વાન જણાવે છે કે "આ દુન્યા સાથે ખેંચાઇ રહેલાં ઘણાક રવાનો છે, જેઓ આપણી આસપાસ ફરયા કરે છે, તેઓ છુટકારા માટે રાહ જુવે છે. તેઓ એકલા, અટુલા કંગાળ હાલતમાં જે જગા ઉપર તેઓએ જીંદગી ગુજારી હોય તે જગા તરફ ભમયા કરે છે. જો તેઓ કોઇ મારફતે જાહેર થાય છે. તો તેઓને માટે આપણુને બંદગી કરવાને માટે આજજી કરે છે. આવા નાચાર રવાનોની કાકલુદી અને રૂદન આપણામાં દુ:ખ ઉત્પન્ન કરે છે. બંદગી, ખુદાના પ્રેમના થોડા સખુનો, અને તેઓની આગળની મિનોઇ શકિતઓ વિષેનું આપણું ભણતર, તેઓની અંધકાર હાલતમાં ખોદાઇ રોશની પેદા કરે છે અને ઉંચ હાલતમાં લાવે છે અને મિનોઇ શકિતના સમાગમમાં લાવે છે."

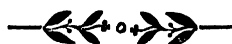
અંધકારમાં સપડાયલાં રૂહનો હેવાલ.

પોતાનાં છુટકારા માટે બંદગી કરવા કહે છે.

"જે રૂહ તમારી સનમુખ આવી ઉભું છે તે એક માઠી ચાલ-ચલણનું હતું. અંધકારનાં ભુવન ઉપરથી હું રફતે રફતે રોશનીવાળા ભુવન ઉપર ચહડયો છું. અંધકારવાળાં ભુવનના આફતકારક કંગાળ દેખાવો જે મારી યાદદાસ્ત શકિતએ મારાં મનમાં કોતરી રાખ્યા છે, તેનો હેવાલ રજુ કરી તમારા મિનોઇ આત્માને દુ:ખી કરવા માંગતો નથી. ઓ! મારાં બેહનો અને ભાઇઓ, તમો સાથે મળી જે રવાનો આવા અંધકારમાં પડયાં છે, તેઓની મુકિત માટે **બંદગી કરો.** આવી પ્રેમાલ સેવાથી તમે પોતે પણ તમારી મુકિત મેળવશો, અંધકારવાળા નીચલાં ભુવનનાં રવાન માટેની તમારી **બંદગી** અને પ્રેમના વિચારો, તેઓને રોશનીવાળા અને સુખી ભુવનો ઉપર લઇ જવાને મદદ કરશે. ગમે તેવા ખરાબમાં ખરાબ માણુસને માટે પણ ત્યાં મુકિતનો માર્ગ ખુલ્લો છે, ત્યાં તેઓ માટે જુદા જુદા તબકકાનાં ભુવનો અને મંડળો છે."

બીજો દાખલો:—અંધકારમાં સપડાયલાં એક બીજાં રવાને જોન લોબને આ પ્રમાણે કાકલુદી કરી કહયું "જોન લોબ, ખુદા ખાતર મારે માટે બંદગી કરો" તુરતજ જોન લોબ અને તેના મીત્રો સાથે મળી આ રવાનની મુકિત માટે બંદગી કીધી, જેથી તે રવાનને આનંદ થયો, માટે પ્રિય વાંચનાર ગુજરેલાં માટે ભણતર કરવાની કેટલી જરૂર છે અને તેથી તેઓને કેટલો ફાયદો થાય છે, તે આપણુને હવે સારી રીતે સમજ પડે છે.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

સેવટના બોલો.

રૂહોના ફોટોગ્રાફ અને સંદેસાની સત્યતાના પુરાવા.

આ પુસ્તકનો વાંચનાર કુદરતી રીતે સવાલો કરશે કે "ત્યાં રજુ કીધેલા ફોટોગ્રાફો ખરા છે, તેના પુરાવા શું? ત્યાં રજુ કીધેલી રૂહો સાથની વાતચીત ખરી છે, તેના પુરાવા શું? શું પેલા વિદ્વાને એમ કહયું અને પેલા વિદ્વાને એમ અખતરા કીધા તે શું આપણે તપાસ કર્યા વગર ખરા માન્યે?" આ સવાલો વાજબી છે અને તેનો જવાબ નીચે પ્રમાણે આપવાની કોશેશ કરવામાં આવે છે. આ પુસ્તકમાં રૂહોના જે ફોટોગ્રાફો અને વાતચીત રજુ કીધી છે, તે મોટે ભાગે જાણીતો વિદ્વાન જોન લોબ, એફ. આર. જી. એસ. એફ. આર. હીસ્ટ. એસ. ના પુસ્તક ઉપરથી લીધા છે, માટે પંહેલાં એ વિદ્વાનની થોડીક ઓળખ આપવાની જરૂર છે.

જોન લોબ ૧૮૪૦ માં જનમ્યો હતો. ૧૮૫૮ થી ૧૯૦૪ એટલે ૪૬ વર્ષો સુધી વેલાયતના અને આજુબાજુના શેહેરોનાં દેવલોમાં ભાષણો આપતો હતો. ૧૯૦૦ ના સાલની થોડોક અગાઉ આત્મીક બાબદોનો અભ્યાસી અને શોધખોળ કરનારો થયો હતો, અને એ અરસાના છેલ્લાં પાંચ વરશમાં જગેજગ ભાષણો આપવા પચાસ હજાર માઇલોની મુસાફરી કીધી હતી, અને તેનાં ભાષણોમાં હજારો માણસોની ઠઠ મલતી હતી. અમેરીકા અને જોડયા દેશોમાં ભાષણ કરવા સાત હજાર માઇલોની મુસાફરી કીધી હતી. કેટલાંક પત્રોનો અધિપતિ થયો હતો. વેલાતની કેટલીક વેપાર, કેળવણીને લગતી અને બીજી બોર્ડોમાં મોટા ઓધાઓ ભોગવ્યા હતા. વેલાતની મ્યુનીસીપાલીટીમાં પણ અગત્યના ઓધા ભોગવ્યા હતા. વેલાતમાં જોન લોબની સેવા માટે લૉર્ડ મેયરને હાથે કેટલાક માનપત્ર આપવામાં આવ્યાં હતાં. એવાં બીજા ઘણાક માનપત્રો વેલાતના ચીફ જડજોને હાથે આપવામાં આવ્યાં હતાં.

જોન લોબે એક પુસ્તક પ્રગટ કીધું હતું. તે માટે માહારાણી વીકટોરીયાએ ૧૮૭૭ માં વીંડસર કેસલમાં તેને બોલાવ્યો હતો અને

મહારાણીએ પોતાની ખાનગી આલબમમાં તેના હાથની સહી લઇ તેને માન આપ્યું હતું.

રૂહની અને આત્મીક બાબદના ખોટા પ્રયોગો કરી જેઓ લોકને ઠગતા હતા, તેઓને જોન લોબે જાહેરમાં ઉંઘાડા પાડ્યા હતા. જાહેરમાં માન પામેલા આવા એક વિદ્વાન નર તરફના રૂહના ફોટોગ્રાફ અને વાતચીત આ પુસ્તમાં રજુ કીધા છે. આ નર (જોન લોબ) જણાવે છે કે "Upwards of one thousand of the so-called dead have materialised and appeared at circles where I have sat during the past five years."

"I have looked into their faces, received messages from their spirit voice, been amazed at their intimate knowlege of my early life, have felt the touch of their celestial hands."

"હું જે મંડળોમાં છેલ્લા પાંચ વરસ બેસતો હતો, ત્યાં હજાર ઉપર કહેવાતાં મરણ પાંમેલાંઓએ જડ શરીર ધારણ કરી દેખાવ દીધો હતો."

"મેં તેઓના ચહેરા નીહાલ્યા હતા, તેઓના રૂહના અવાજ વડે સંદેસા મેલવ્યા હતા, મારી આગલી જીંદગી વિષેના તેઓનાં જ્ઞાન માટે મને અજાયબી લાગતી હતી, અને તેઓના મિનોઇ હાથો મારા શરીરને લાગતાં મને લાગણી થતી હતી."

રૂહના ફોટોગ્રાફ (Spirit photographs) વિષે જોન લોબ જણાવે છે "The Spirit-portraits used in this book were nearly all taken, with many others in my possession, by Mr. R. Boursnell, the well-known medium, of 15 Richmond Road, Shepherd's Bush, W., and in broad daylight. I ought to say that they have since been 'made ready' for the printing machine, but the originals can be seen at any time; this will dispose of the allegation of "faked."

"આ પુસ્તકમાં રૂહોનાં જે ચીત્રો રજુ કરવામાં આવ્યાં છે, અને એથી વધુ બીજાં મારી પાસે છે, તે સર્વેના ૧૫ રીચમંડરોડ, સેફર્ડશના, ડબલ્યું, માં રહેતા જાણીતા રૂહના સાંધણ તરીકે કામ કરનાર મી૦ આર.

બોસ'નેલે દીવસની રોશનીમાં ફોટોગ્રાફ લીધા હતા. મને કહેવું જોઇયે કે ત્યાર પછી છાપવાના યંત્ર માટે તેઓને તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા, પણ કોઇબી વખતે તેઓની અસલી નકલો દેખાડી શકાશે; આ (ખુલાસા) થી 'ઠગવા'નું તોહમત દુર થઇ શકે છે."

હવે આપણે આવા માન પામેલાં જાણીતા વિદ્વાનનું ઉપલું ખરૂં માન્યે કે સર્વે ખોટું માન્યે? અને તેને એક ઠગારા તરીકે કહીયે? એમ ધારો કે તપાસને ખાતર આપણે એવા માન પામેલાં વિદ્વાનનું કહેવું પણ માન્યે નહીં, તો એમ નથી ઠરતું કે રૂહનો ફોટોગ્રાફ લેવાના અથવા વાતચીત કરવાના પ્રયોગો ખોટા છે, કારણ એ પ્રયોગો એ વિદ્વાન એખલાએ કીધા નથી, પણ એવાજ પ્રયોગો એ વિદ્વાનથી પણ વધુ માન પામેલા વિદ્વાનો જેવા કે સર ઓલીવર લૅાડજ, મી૦ વીલ્યમ સ્ટેડ, આલફ્રેડ રસલ વોલેસે પણ કીધા છે, તો તેઓને પણ ખોટા માન્યે કે? હવે આ વિદ્વાનોની પણ ટુંકમાં તપાસ કર્યે કે આવા માન પામેલા વિદ્વાનો પણ ખોટું બોલી શકે કે?

વાંચનારને હ્યાં સર ઓલીવર લૅાડજની ટુંકમાં ઓળખ આપવામાં આવે છે. હાલની સદીના દુન્યાના જાણીતા શાસ્ત્ર વિદ્યાના પ્રવિણમાંના એક પ્રવિણ સર ઓલીવર લૅાડજને સર્વે મંડળોમાં સ્વિકારવામાં આવ્યા છે. એઓની શાસ્ત્ર વિદ્યાની પ્રવિણતાને ખાતરજ "સર" નો એલકાબ આપવામાં આવ્યો છે. એઓ ઉત્તમ સદગુણ ધરાવતા ગ્રહસ્થ છે. એઓની ગ્રહસ્થાઇ ઉપર કોઇ જરા પણ શંકા દેખાડી શકે નહીં. એઓ પણ રૂહના ફોટોગ્રાફ અને વાતચીતના પ્રયોગો કીધા છે અને તેનાં પરીણામો જાહેર કીધા છે. હાલમાં સર ઓલીવર લૅાડજનો દીકરો ગુજર પામ્યો છે અને તેની સાથે ઘણાક સંદેસાઓ ચલાવ્યા છે. જે એક મોટા સેંકડો પાણાંના પુસ્તક "રેમોન" માં જાહેર કીધું છે. તો શું આવા માન પામેલા વિદ્વાનના પ્રયોગો પણ ખોટા માનવા અને તે જે કહે છે તે સર્વે ખોટું છે, એમ કહેવું વાજબી છે કે? થોડાક વધુ વિદ્વાનોની તપાસ કરીશું. મી૦ વીલયમ સ્ટેડ "રીવ્યુ ઓફ રીવ્યુસ" નામના ચોપાન્યાંના અધિપતી તરીકે અને લોંકાની સેવા કરનારા સાચા જાહેર પુરૂશ તરીકે જાણીતા છે. એણે પણ રૂહના ફોટોગ્રાફ અને વાતચીતના પ્રયોગોના પરીણામો જાહેરમાં મુકયા છે. આ વિદ્વાનને પણ ખોટો માન્યે કે?

આલફ્રેડ રસલ વોલેસ જે પણ એક માન પામેલો મોટો શાસ્ત્ર

વિદ્યાનો પ્રવિણ ગણાય છે, તે જણાવે છે કે તેને પણ તેની ગુજરેલી માતાના રૂહનો ફોટોગ્રાફ લીધો છે.

મરહુમ મી૦ જે. ટ્રેલ. ટેલર "British Journal of Photography" ફોટોગ્રાફીના ચોપાન્યાનો અધિપતી થતો હતો, જેને માર્ચ ૧૮૯૩ માં વેલાતની ફોટોગ્રાફને લગતી મંડળી (London and Provincial Photographic Association) માં "રૂહોના ફોટોગ્રાફો (Spirit Photography) વિષે એક નીબંધ વાંચ્યો હતો, જે મી૦ ટેલરના મરણ પછી થોડા વખતમાં તા૦ ૨૬ મી માર્ચ ૧૯૦૪ ના British Journal of Photography" નામના ચોપાન્યામાં પ્રગટ થયો હતો. આ નિબંધમાં મી૦ ટેલરે જે જે રૂહોના ફોટોગ્રાફ લેવાના અખતરા કીધા હતા, તે દર્શાવ્યા છે. જે સર્વે ઇહાં દર્શાવાને પુરતી જગ્યા ન હોવાથી, ઇહાં રજુ કરવામાં આવ્યા નથી. રૂહોના ફોટોગ્રાફ પાડી શકાય છે, એમ આ જાણીતા ફોટોગ્રાફરે પણ અખતરા કરી પુરવાર કરી આપ્યું છે, માટે હવે એ વિષે અમારા વાંચનારની વધુ ખાતરી કરવાની કાંઇ જરૂર રહી નથી.

રૂહ સાથની વાતચીતની સત્યતાના પુરાવા—વિદ્યાને આધારે.

રૂહ સાથે કેવી રીતે વાતચીત થઇ શકે છે, તે બાબદની તપાસ હવે હાથ ધરીયે. હાલ એમ પણ સાબેત થઇ શકે છે કે આપણા ચોક્કસ વિચારો તથા લાગણી આપણા મિત્ર અથવા ખેશીપર સેંકડો માઇલના તફાવત છતાં, તેવાજ વિચાર તથા લાગણી અણુદીઠ રીતે ઉત્પન્ન કરે છે, જેને Telepathy નો પ્રયોગ કહે છે. એટલે એક મન બીજાંના મનપર દુરથી પોતાની અસર કરે છે, કે જેમ તાર વગરના હાલના વિજળીના સંદેશા એક દેશમાંથી બીજા દેશમાં મોકલવામાં આવે છે.

આવા અખતરાના સત્તાવાર પુરાવા "Review of Reviews" નામના ચોપાન્યામાં અને બીજે ઠેકાણે આવી ગયા છે. એ પ્રયોગો નીચે પ્રમાણે કરવામાં આવે છે. ધારો કે એક માણસ મુંબઇમાં રહે છે, અને તેનો મીત્ર વેલાતમાં રહે છે. હવે મુંબઇના મિત્રને વેલાતના મિત્રપર વિચાર શક્તિથી સંદેશો મોકલવો હોય તો, તેને અગાઉથી કાગળ લખી ચોક્કસ દહાડો અને કલાક નક્કી કરવામાં આવે છે, અને તે વખતે પેલો તેનો મિત્ર શાંત પડી રહે છે, જ્યારે મુંબઇમાંથી જેને સંદેશો

મોકલવો પડે છે, તે પેલા મિત્રનો ચેહેરો મનમાં કલ્પે છે, અને પછી એકાગ્રહ ચીત્તથી પોતાના વિચારો તેની ઉપર ફેંકે છે, જે પેલા મિત્રપર જઇ ચોકસ લાગણી અથવા વિચાર ઉત્પન્ન કરે છે. પણ એટલું જાણવું અવષ્યનું છે કે જેમ એ બે મિત્રોનો પ્યાર એકેકપર વધુ હોય છે, તેમ એકેકના વિચારોના સંદેશા જલદી લઇ શકે છે.

માનસિક સંદેસાના ખરા પ્રયોગો:—મી૦ સ્ટેડ તે "Review of Reviews" ના અધિપતીએ પોતાની લંડનની ઓફીસમાં માનસિક સંદેશાનો જે અખતરો કીધો હતો, તે વિશે નીચે પ્રમાણે જણાવે છે. કેટલાક જાણીતા માણસોની કમીટી નેમી, જેમાં જાણીતા શાસ્ત્રી ડૉ૦ વોલેસ પણ હતા. માનસિક સંદેશો નોટીંગહેમથી લંડન જે ૧૨૫ માઇલનો તફાવત છે, ત્યાં કરવામાં આવ્યો હતો. લંડનમાં એટલે મી૦ સ્ટેડની ઓફીસમાં ડા૦ રીચર્ડસન રહયા હતા, જ્યારે નોટીંગહેમમાં મી૦ ફ્રેન્ક રહયા હતા. મી૦ ફ્રેન્કે સંદેશા મોકલ્યા હતા, જે ડૉ૦ રીચર્ડસને મનમાં લીધા હતા. સાંજે પાંચ કલાકે બ્રેસ્પતવારે ડૉ૦ રીચર્ડસનપર બારીક તપાસ રાખવામાં આવી હતી. કમીટીને કહેવામાં આવ્યું હતું કે, મનને લગતા ત્રણ સંદેશા પસંદ કરવા. એ ત્રણ સંદેશા "સ્કોટલંડ" બીજો "૫૭૯" અને ત્રીજો "7-20 P. M." કરી ચુંટી કાઢયા અને ડૉ૦ રીચર્ડસનની જાણ વગર તાર મારફતે મી૦ ફ્રેન્કપર મોકલી આપ્યા. મી૦ ફ્રેન્કે પોતાનું ચીત્ત એકાગ્રહ કરી ઉપલા સંદેશા વિચાર શકિતનાં બળથી નોટીંગહેમથી પોતાના મિત્ર ડૉ૦ રીચર્ડસનપર લંડનમાં મોકલ્યા. ડૉ૦ રીચર્ડસને ૭ ને ૮ કલાકની વચમાં બહુજ શાંત મન રાખ્યું, જેથી તુરત કાંઇ પણ ભુલ વગર પેલા ત્રણ સંદેશા પોતાના મનમાં લીધા હતા. આ અખતરો મોટા જાણીતા ગ્રહસ્થોની દેખરેખ હેઠળ કરવામાં આવ્યો હતો, અને તેમાં ભાગ લેનાર પણ જાણીતા ગ્રહસ્થો હોવાથી, એમાં કાંઇ પણ રીતની ઠગાઇ માલમ પડી હતી નહીં.

આ પુસ્તકના લખનારે એક કુટુંબની હાજરીમાં આવા પ્રયોગો કીધા હતા. આવી રીતે એકજ ઘરમાં થોડે તફાવતે એક બાઇ ઉપર તેના સગાએ જણાવેલા ચાર સંદેશા મનથી મોકલ્યા હતા, જેમાં ત્રણ સંદેશા એક ચંચળ અને ઉમંગી બાઇએ લીધા હતા. અને એકમાં તેણી નિશફળ નીવડી હતી.

મનના એવા ચમતકારપરથી આપણે એવાં અનુમાનપર આવ્યે છીયે કે, આપણે જ્યારે વિચાર કર્યે છીયે, ત્યારે તે વિચાર એક શકિત અથવા બળ (Force) ના જોરથી બહાર પડે છે, જે હવામાંથી યાને ઇથર નામના અતી સુક્ષ્મ પદાર્થમાંથી પસાર થઇ બીજાનાં મનપર અસર કરે છે, જે પ્રમાણે "Wireless Telegraphy" તાર વગરના વીજળીક સંદેસા એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે જાય છે તેમ, આ પ્રયોગો ઉપરથી પુરવાર થાય છે, કે એક માણસ દુરથી પોતાના મન-વડે કાંઇ સંદેસો મોકલવા માંગે છે, અને તેનો મીત્ર પ્રેમથી પોતાનાં મનને શાંત રાખે છે, તો તે ઝટ તે સંદેસો લઇ શકે છે. એજ પ્રમાણે આપણે જાણ્યું તેમ આપણા ગુજર પામેલાં વાહલાંઓ આપણી આજુ-બાજુ રહી આપણી ઉપર સંદેસા મોકલવાની કોશેશ કરે છે પણ આપણે મનને શાંત રાખતા નથી, તેથી તે સંદેસા લઇ શકતા નથી, પણ ઘણી વખતે ઉંઘમાં જ્યારે આપણું મન શાંત રહે છે, ત્યારે આપણા ગુજરેલાં સાથે સમાગમમાં આવ્યે છીયે, અને વાતચીત પણ કરી શકયે છીયે. આ પુસ્તકના લખનારે પણ ઉંઘમાં તેના સગા અને મીત્રોને ભેટી તેઓ સાથે વાતચીત કીધી હતી.

આપણે જાણ્યું તેમ એક મન બીજાનાં મન ઉપર દુરથી સંદેશા મોકલી શકે છે. જ્યારે બે માણસો શરીરના સંબંધમાં હોવા છતાં શરી-રનો ઉપયોગ કર્યા વગર મનથી સંદેશા મોકલાવી શકે, તો પછી એક માણસ શરીરના સંબંધમાં હોય અને બીજું માણસ શરીરના સંબં-ધમાં ન હોય પણ મનના ભુવન ઉપર હોય (ગુજરેલાં માફક) તો તેઓ એકેકના મન વડે સંદેસા શું મોકલાવી ન શકે?

આપણે જાણ્યું તેમ મરણ પછી માણસ મનનાં ભુવન ઉપર જાય છે, કારણ શરીરનો નાશ થાય છે પણ મનનો નાશ થતો નથી. આપણે પણ જ્યારે મનનો ઉપયોગ કર્યે છીયે ત્યારે મનનાં ભુવન ઉપર જઇયે છીયે અને ગુજરેલાં પણ મનનાં ભુવન ઉપર હોય છે, તેથી ગુજરેલાંને આપણા મનના સંદેસા દરેક પુગે છે પણ આપણામાંના કેટલાકો તેઓના સંદેસા લઇ શકતા નથી કારણ આપણે આપણું મન તે સંદેસા લેવાને શાંત અને તેઓ ઉપર એકાગ્રહ કરી શકતા નથી તેથી તેઓના સંદેસા લઇ શકતા નથી, પણ સર ઓલીવર લૉડજ, જોન લોબ, વીલયમ સ્ટેડ વિગેરે વિદ્વાનો દીવસો સુધી ચાલુ ગુજરેલાં તરફ મનને શાંત અને

એકાગ્રહ કરી તેઓ તરફના સંદેસા મેલવવાને ફત્તેહમંદ નીવડયા હતા.

જાણીતા વિદ્વાનોએ રૂહ સાથે વાતચીત કરવાના રંડળો ઉઘાડયાં છે તેમાં સાતથી નવ અથવા વધુ મરદો અને સ્ત્રીઓનું મંડળ સાથે મળે છે. એક મરદ અને એક સ્ત્રી એકેકનો હાથ પકડી એક કુંદાળામાં એક ગોળ ટેબલ આગળ ગોઠવાય છે અને જે ગુજરેલાં સાથે વાત કરવી હોય તેની ઉપર સર્વે એકદીલ અને એક ચીતથી મન એકાગ્રહ કરે છે અને તે ગુજરેલાંના રૂહને તેડે છે. આ રીતની કોશેશથી કેટલાંક રૂહો પેલા લોકોના વિચારના બળથી તેઓ તરફ ખેંચાઇ આવે છે અને તેઓ સાથે વાતચીત કરે છે. કેટલીક વખતે કેટલાંક રૂહો શરીર ધારણ કરી પોતાનો દેખાવ દે છે અને વાતચીત કરે છે. કેટલાંક રૂહો આ મંડળમાં થોડાક વખતમાં આપણા જેવુંજ નક્કર શરીર ધારણ કરે છે. આ રીતનું શરીર બનાવવા માટે ત્યાં કુદાળાંમાં બેઠેલાં માણુસોના શરીરમાંથી નીકળતાં તત્વો પેલાં રૂહો ચુસી લેછે અને પોતાનું શરીર બનાવે છે, અને પેલાં કુદાળામાં બેઠેલાં માણુસોનાં શરીરમાંથી તેટલું વજન કમી થયલું માલમ પડે છે.

આ રીતે રૂહો શરીર ધારણ કર્યા પછી પેલાં કુદાળામાં બેઠેલાં માણુસો સાથે આપણે જે પ્રમાણે વાતચીત કરીયે છીયે તે પ્રમાણે વાતચીત કરી શકે છે.

કેટલીક વખતે રૂહો પોતાનો દેખાવ જાહેર કરતા નથી, પણ જીવતા માણુસના શરીરમાં દાખલ થઇ તેઓના મન વડે સંદેસા મોકલે છે. જીવતા માણુસના હાથોનો ઉપયોગ કરી તેઓ પાસે તરેહવાર લખાણુ કરાવે છે.

અમો આશા રાખ્યે છીયે કે રૂહોના ફોટોગ્રાફ અને વાતચીત વિષે લ્યાં વિદ્યાને આધારે જે ખુલાસો આપ્યો છે તે અમારા વાંચનારને ખાત્રીપુર્વક થઇ પડશે અને તેઓની શંકા દુર કરી શકશે.

સમાપ્ત.